

МАТЕРІАЛИ II МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

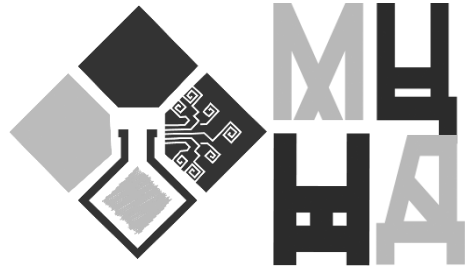
3 ЛИСТОПАДА 2023 РІК

М. СУМИ, УКРАЇНА

«НАУКОВІ ОРІЄНТИРИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ»

МАТЕРІАЛИ ІІ
МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

НАУКОВІ ОРІЄНТИРИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

| 3 листопада 2023 рік
м. Суми, Україна

Вінниця, Україна
«UKRLOGOS Group»
2023

Організація, від імені якої випущено видання:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Білоус Т.В.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою у сфері управління Міністерства освіти і науки «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» в базі даних науково-технічних заходів України на поточний рік та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 286 від 16.06.2023).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

Н 34 **Наукові орієнтири: теорія та практика досліджень:** матеріали ІІ Міжнародної наукової конференції, м. Суми, 3 листопада, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2023. — 196 с.

ISBN 978-617-8126-86-5

DOI 10.36074/mcnd-03.11.2023

Викладено матеріали учасників ІІ Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Наукові орієнтири: теорія та практика досліджень», яка відбулася 3 листопада 2023 року у місті Суми.

УДК 082:001

© Колектив учасників конференції, 2023

© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2023

ISBN 978-617-8126-86-5

© ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ I. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЗМІНИ ВАЛЮТНОГО КУРСУ НА РИНОК ГОСТИННОСТІ УКРАЇНИ
Дудаш О.І. 10

ВИКОРИСТАННЯ КАСОВИХ АПАРАТІВ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ
ЯК ЗАПОРУКА ДЕТИНІЗАЦІЇ ДОХОДІВ
Графська О.І., Перегіняк Т.І. 12

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ПОКАЗНИКИ ОЦІНЮВАННЯ ПЕРЕШКОД, ЯКІ ПОСТАЮТЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ
ПІДПРИЄМСТВАМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Ємельянов О.Ю., Данилович О.Т. 14

СЕКЦІЯ III. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

GOVERNANCE, RISK MANAGEMENT AND COMPLIANCE: DIRECTIONS FOR THE
DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL AUDITING COMPETENCES
Kuchma O., Kotukh Ye. 17

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ, ТА РОЗРОБКА
СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ
Таргоній І.М. 20

ВИКОРИСТАННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ
НА ОСНОВІ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК, ПОВ'ЯЗАНОГО З ІНШИМ СУКУПНИМ
ДОХОДОМ
Сук П.Л. 22

ОРГАНІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ НА ТОРГОВЕЛЬНОМУ
ПІДПРИЄМСТВАХ
Закревська О.М. 26

ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ
АВТОТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ
Проскуріна Н.М., Городничий В.С. 29

СЕКЦІЯ IV. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ТА ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ Толстенкова О.І.	31
ПОЛІТИКА УПРАВЛІННЯ ПОЗИКОВИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА Старко І.Є., Крут К.В.	34
СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА: ПРИКЛАДИ ДЛЯ УКРАЇНИ Толстенков О.О.	37
СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ В ЗАКЛАДІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я Ільїн Д.В., Кубіцький С.О.	40
СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОЇ СФЕРИ ТА ЇХНЯ ВЗАЄМОДІЯ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ Матяєва А.Є.	48
СУЧАСНІ ТРЕНДИ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ Хмельковська Т.В.	50

СЕКЦІЯ V. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ДИСТАНЦІЙНЕ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ Кондратова Я.М.	53
НАРОЩУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ І ЄС ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ІНТЕГРІЦІЇ НАШОЇ ДЕРЖАВИ Олійник М.О.	55

СЕКЦІЯ VI. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ Дедушкевич Ю.О.	57
ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР Кравчук Т.О., Крисюк Ю.П.	59

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ Довгаль О.О.	62
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК Ляхвацька М.В.	64
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ СТОСОВНО ВИЗНАЧЕННЯ ЗБИТКУ ВІД НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ДЕРЕВ (ЧАГАРНИКІВ) Ольховікова Т.О.	67
ПОНЯТТЯ ВІЛЬНОГО РУХУ ДАНИХ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС Мамаєв І.О.	70
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ ТА ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ У ПРАВІ ЄС Авербах Д.В.	73

СЕКЦІЯ VII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ОСОБЛИВОСТІ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ Яніцька І.А.	76
--	----

СЕКЦІЯ VIII. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ Тихенко Я.В., Тінін Д.Г.	78
ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА, ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ Жук А.В., Тінін Д.Г., Тимофєєв В.П.	81
ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ ТА ЇХ МОЖЛИВИЙ ВПЛИВ НА ПІДГОТОВКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ Тарасюк Д.О., Тінін Д.Г., Тимофєєв В.П.	84
ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІЦІЄЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Гальцова О.Є., Тінін Д.Г., Тимофєєв В.П.	87

СЕКЦІЯ ІХ. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

THE IMPORTANCE OF THE MODE OF THE DAY AND ITS FEATURES Kots S.M., Kots V.P., Rudiuk V.V.	89
--	----

СЕКЦІЯ Х. ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОБЛАДНАННЯ Гопанчук Л.М.	92
--	----

СЕКЦІЯ ХІ. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ МАШИНОБУДУВАННЯ

КОМПЕНСАЦІЇ РЕАКТИВНОЇ ПОТУЖНОСТІ В ЕЛЕКТРИЧНИХ МЕРЕЖАХ Самойлик І.О.	97
---	----

НЕСИМЕТРИЧНІ РЕЖИМИ У НИЗЬКОВОЛЬТНИХ ЕЛЕКТРИЧНИХ МЕРЕЖАХ Гацелюк В.В.	101
---	-----

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОПОСТАЧАННЯ З РОЗПОДІЛЕНОЮ ГЕНЕРАЦІЄЮ ЗА РАХУНОК АЛГОРИТМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЕКТУВАННЯ Цівіна І.І.	106
---	-----

СЕКЦІЯ ХІІ. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ЩОДО ВПЛИВУ БОЙОВИХ ДІЙ НА СТАН ҐРУНТІВ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ Полозенцева В.О., Юрченко А.І.	111
--	-----

СЕКЦІЯ ХІІІ. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНІВ ВУЗЛІВ ЗВ'ЯЗКУ ДЛЯ ФОРМАЛІЗОВАНОГО АНАЛІТИЧНОГО ОПИСУ СИСТЕМИ ЗВ'ЯЗКУ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕОРІЇ ГРАФІВ ТА СКЛАДНИХ МЕРЕЖ Громлюк К.А., Міночкін А.І.	117
--	-----

МЕТОДИ МІНІМІЗАЦІЇ ВПЛИВУ SLOWLORIS АТАК НА ВЕБСЕРВЕР Ванца В.І., Тимошук В.Д., Стебельський М.В.	119
---	-----

МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ПОБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПРОЦЕСІВ АВТОМАТИЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ КАФЕДРИ	
Пашук О.	121

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ ТЕКСТІВ	
Семернін В.В., Тар В.В.	124

СЕКЦІЯ XIV. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

THE ROLE OF A TEACHER IN THE LEARNING PROCESS	
Shovak O., Petiy N.	127

ЖІНОЧИЙ ОБРАЗ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПЛАКАТІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	
Боева К.С.	129

СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ В РОМАНІ О. ВАЙЛЬДА "ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ"	
Тютюнник К.М.	131

УРБАНІСТИЧНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ВОРОНОГО (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «СПИВИ СТАРОГО МІСТА»)	
Грунський О.О.	133

ФЕМІНІСТИЧНІ ІДЕЇ В П'ЕСАХ Г. ІБСЕНА «ЛЯЛЬКОВИЙ ДІМ» ТА «ГЕДДА ГАБЛЕР»	
Жемела Ю.А.	136

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ФОРМОТВОРЧІ КОМПОНЕНТИ ІДЕОСТИЛЮ МОВИ РОМАНУ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «ЛИС. ВІДНАЙДЕННЯ ЗАГУБЛЕНИХ СЛІДІВ»	
Назаренко О.В.	139

СЕКЦІЯ XV. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

READINESS OF ENGINEERING STUDENTS FOR SCIENTIFIC AND RESEARCH ACTIVITIES	
Feshchuk A., Halatsyn K., Yarmolenko O.	143

SWOT-АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ВЕБТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ	
Слободянюк І.С.	145

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Тригуб Д.О., Сокурєнко В.В.	149

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД У ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ ПРИ РІЗНИХ ФОРМАХ АФАЗІЇ	
Бондаренко І.В.	152

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОГРАФІКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ Деревняк Л.Ю.	156
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ Косарева Г.М.	159
РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ Григорчук Т.В.	162
УРОК МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ Синяньська Ю.В., Кифенко А.М.	165

СЕКЦІЯ XVI. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА-ВЧИТЕЛЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ Волошин С.М.	167
--	------------

СЕКЦІЯ XVII. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

UZBEKISTAN'S HEALTHCARE: TRANSFORMING ACCESS, QUALITY, AND TECHNOLOGY INTEGRATION Scientific research group: Zakirova B.I., Ibragimov Sh.U., Niyazov D.M., Kuzibekov E.Yu., Normakhmadov Sh.B. .	169
ВИВЧЕННЯ АСПЕКТІВ ФОРМУВАННЯ ІНФЕКЦІЙНИХ УСКЛАДНЕНЬ ПІСЛЯ ОСТЕОСИНТЕЗУ ТА ЇХ ЛІКУВАННЯ Долгоруک М.І., Гаркуша М.А.	172
ГІГІЄНИЧНІ ОЦІНКА ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ХАРЧУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПРИФРОНТОВИХ МІСТАХ Здоровець А.О., Олійник Д.І., Древаль М.В.	174
КЛІНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ТА СТРУКТУРА УРАЖЕНЬ КОРОНАРНИХ АРТЕРІЙ У ХВОРИХ НА СТАБІЛЬНУ ІШЕМІЧНУ ХВОРОБУ СЕРЦЯ, ПОЄДНАНУ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ 2 ТИПУ Науково-дослідна група: Купновицька І.Г., Романишин Н.М., Клименко В.І., Фітковська І.П.	179
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МЕНЕДЖМЕНТУ ХІМІОРЕЗИСТЕНТНОГО ТУБЕРКУЛЬОЗУ В УКРАЇНІ Стромило А.В., Шевченко О.С.	182

**СЕКЦІЯ XVIII.
ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ**

ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ГРОШЕЙ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ
Лесів І.І. 185

**СЕКЦІЯ XIX.
КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО**

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ
Мартинів Л.І. 188

**СЕКЦІЯ XX.
ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ**

ANALYSIS OF THE APPLICATION OF THE NORMALIZED DIFFERENCE WATER INDEX
(NDWI) IN THE ODESA BAY AREA OF THE BLACK SEA
Sryberko A., Sryberko A. 190

ОЦІНКА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ТА ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ ПОЛТАВСЬКОЇ
ОБЛАСТІ
Терентьєва А.Ю. 193

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЗМІНИ ВАЛЮТНОГО КУРСУ НА РИНОК ГОСТИННОСТІ УКРАЇНИ

Дудаш Олександр Іванович
аспірант

Львівський університет бізнесу та права, Україна

Зміни, які щодня відбуваються в Україні та світі, мають неабиякий вплив на ринкову економіку кожної з держав. У сучасному світі спостерігається високий рівень глобалізації та економічних зв'язків між країнами. Однією з важливих складових економічних процесів є валютний обмін та зміна валютного курсу. Зміни валютних курсів можуть мати значущий вплив на різні галузі економіки, включаючи галузь гостинності.

Валютний курс – вираження ціни грошової одиниці однієї країни в грошових одиницях іншої. Фіксація валютного курсу здійснюється або відповідно до золотого паритету (гарантованим золотим змістом національної грошової одиниці), або за міжнародною угодою. При класичному золотому стандарті, тобто при вільному розміні валют на золото в центральному банку, валютний курс встановлювався в пропорціях до їх золотого вмісту [1].

Також трактується, що валютний курс – це співвідношення між валютами різних країн, яке визначає вартість однієї валюти в одиницях іншої валюти. Валютні курси можуть коливатися під впливом різних факторів, таких, як макроекономічні показники, стан зовнішньої торгівлі, геополітичні події та інші. Зміни валютного курсу можуть бути додатними або від'ємними для країни. Деякі зміни валютного курсу можуть бути передбачуваними і сприяти розвитку економіки, а інші можуть призвести до економічних труднощів.

Як правило, валютний курс впливає на роботу всіх галузей ринкової економіки. Сфера гостинності – не виняток.

Зміни і коливання валютного курсу завжди приховують певні ризики, що позначається на діяльності підприємств сфери гостинності. Зокрема, коливання курсу валют впливає на:

- вартість туристичних послуг;
- вартість сировини та імпорт;
- інвестиції та розвиток готелів.

Зміни валютного курсу також можуть вплинути на інвестиції у розвиток сфери гостинності, а в період дії воєнного стану в Україні питання курсових коливань є надзвичайно актуальним і має низку наслідків як для споживачів послуг, так і для їх постачальників [2].

Передбачуваність та стабільність валютного курсу може сприяти інвестиціям, тоді як нестабільність може стримувати розвиток сфери гостинності.

Отже, проаналізувавши зміни валютного курсу в Україні, зазначимо, що саме він має важливий вплив на ринок гостинності. Його можна розглядати як можливість і загрозу для сфери гостинності та туристичної галузі України загалом. Для успішного функціонування сфери гостинності в умовах зміни валютного курсу важливо розробити ефективні стратегії управління ризиками та враховувати макроекономічні фактори. Водночас, стабільність і передбачуваність валютного ринку можуть сприяти розвитку туризму в Україні в період повномасштабної війни та загалом всієї ринкової економіки країни.

Відомо, що валютний курс – це співвідношення між валютами двох країн. При низькому курсі в країні вартість послуг буде дешевшою для іноземних туристів, а при високому курсі – навпаки. Саме зміни валютного курсу в сфері гостинності є уразливим чинником, оскільки курс валют змінюється і визначається попитом і пропозицією на світовому валютному ринку. Це значить, що зовнішній споживач часто може користуватися товарами і послугами за заниженими цінами, що, відповідно, негативно впливає на ринкову економіку держави. Тому, підсумовуючи, зазначимо, що валютний курс є важливим для всіх галузей ринкової економіки. За умови стабільного валютного курсу і стабільним буде і стан ринкової економіки нашої держави та всіх супутніх до неї галузей.

Список використаних джерел:

1. Валютний курс // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Валютний_курс.
2. Теоретичні та методологічні засади процесу управління підприємством готельного господарства. URL: <http://referat-ok.com.ua>

ВИКОРИСТАННЯ КАСОВИХ АПАРАТІВ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ ЯК ЗАПОРУКА ДЕТИНІЗАЦІЇ ДОХОДІВ

Графська Орислава Іванівна

докторка економічних наук,
доцентка кафедри готельно-ресторанного бізнесу
*Львівський державний університет фізичної культури
ім. Івана Боберського, Україна*

Перегіняк Тарас Ігорович

аспірант
Львівський університет бізнесу та права, Україна

Відомим є факт, що 24 грудня 2021 року Кабінет Міністрів України звільнив підприємців, що здійснюють роздрібну торгівлю в сільській місцевості, від обов'язкового застосування реєстраторів розрахункових операцій. З 1 січня 2022 року касові апарати стали обов'язковими майже для всіх фізосіб-підприємців, ФОП сфери гостинності підпадають повністю під це зобов'язання.

Касовий апарат (каса, англ. cash register, від італ. cassa, що означає коробка для грошей, готівка) – це механічний або електронний пристрій, призначений для обліку коштів під час здійснення розрахункових операцій [1].

Якщо йдеться про касові апарати, варто визначити основну мету їх застосування. Вона полягає в контролі з боку власника бізнесу або держави за обігом коштів. Також зазначимо, що сучасні касові апарати дозволяють збирати корисну статистику та виконувати інші функції, серед яких, наприклад, функція калькулятора чи платіжного терміналу. У випадку, коли йдеться про державний контроль за обігом коштів з використанням касових апаратів, застосовують касові апарати, які називаються фіскальними. Здебільшого, до фіскальних касових апаратів державою встановлюються певні вимоги як до конструкції, так і до особливостей їх функціонування, введення в експлуатацію і застосування.

Цікавою є історія виникнення касового апарату. Сьогодні мало хто знає, що перший касовий апарат винайшов саме власник бізнесу, господар маленького ресторану в американському місті Дейтон, штат Огайо, Джеймс Рітті, який хотів фіксувати продажі, отримувати гроші тільки в касу, щоб таким чином побороти тіньову економіку. За допомогою цього пристрою він поклав край розкраданням та халатності серед продавців, зробив свій бізнес стабільним та прибутковим. Як результат – бармени та офіціанти не змогли привласнювати прибуток, а ресторан вийшов на новий рівень доходів.

Отже, сьогодні касовий апарат – це самостійний пристрій, що може працювати з програмою обліку та без неї. Визначаючи основні завдання касового апарату, можемо виокремити наступні:

- фіксує інформацію щодо всіх покупок чи сплати за послуги;
- зберігає копію фіскального чека в пам'яті;
- передає дані щодо всіх розрахункових операцій до податкової служби.

У теперішній час касовий апарат може полегшити життя підприємцям. Він потрібний для обліку виторгу, контролю за грошима, інвентаризації, аналізу продажів та виявлення популярних позицій.

РРО – пристрій або програмно-технічний комплекс, в якому реалізовані фіскальні функції і який призначений для реєстрації розрахункових операцій під час

продажу товарів (наданні послуг), операцій з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі та/або реєстрації кількості проданих товарів (наданих послуг), операцій з видачі готівкових коштів держателям електронних платіжних засобів та з приймання готівки для подальшого переказу.

У сфері гостинності якість обслуговування гостей – це сукупність властивостей і рівня корисності послуг, що обумовлює здатність якнайкраще та найповніше задовольняти потреби туристів. Готель є складовою індустрії гостинності, завданням якого є надання споживачам основних готельних послуг розміщення та додаткових послуг. Крім надання основних готельних послуг (проживання, харчування тощо), що включається до ціни номера (місця) і надається споживачеві згідно з укладеним договором, готелі пропонують і додаткові послуги у разі тимчасового розміщення та тимчасового проживання споживачем в об'єкті розміщення.

У сучасних умовах та в період, коли відбувається процес діджиталізації, безготівкові розрахунки є основним видом грошових розрахунків. Таку можливість надають інформаційні технології, які забезпечують формування, обробку, передачу та зберігання документів з операцій із застосуванням платіжних карток та формування відповідних документів на переказ коштів у електронній формі.

Зазначимо, що в теперішній час відповідно до ст. 1 Закону № 265/95-ВР господарючі суб'єкти, зокрема у сфері послуг, зобов'язані застосовувати РРО при здійсненні розрахунків у готівковій та/або в безготівковій формі (із застосуванням платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо) [2].

Зміни в законодавстві України відбуваються постійно. Період воєнного стану – також не виняток, адже з 1 жовтня 2023 р. повертаються штрафи за невикористання РРО/ПРРО, позаяк Верховна Рада скасувала низку послаблень під час воєнного стану, зокрема, повернувся контроль за застосуванням РРО. Відомо, що ФОПи, які мали, але не встигли встановити касові апарати РРО/ПРРО на початку 2022 року, змушені були це зробити до 01.10.2023 року. У випадку невиконання цього розпорядження вони зіштовхнуться з ризиками штрафів.

Наведемо приклад: якщо суб'єкт господарювання приймає від населення оплату готівкою, особистими платіжними картками, жетонами тощо – він має використовувати РРО, а покупцеві повинен видаватися на руки фіскальний чек у місці здійснення розрахункової операції. Зазначимо певні категорії закладів, які повинні використовувати РРО, зокрема:

- супермаркети;
- мінімаркети;
- магазини продуктів харчування;
- господарських товарів та одягу;
- кафе;
- ресторани;
- заклади сфери обслуговування;
- платна медицина тощо. Тому оргформа включає в себе: ТОВ, АТ, ФОП

платники єдиного податку 2, 3 груп.

Отож, аналізуючи вищенаведене, зазначимо, що за допомогою касових апаратів бізнесу значно простіше контролювати свою дохідну частину, що забезпечить прозорість та доступність до інформації фіскальних органів, в той же час змусить бізнес вийти з тіні, працювати чесно і прозоро для забезпечення своєчасної сплати податків та, відповідно, наповнення бюджету як на регіональному, так і державному рівнях, що є дуже важливим для нашої держави в період повномасштабної війни.

Список використаних джерел:

1. URL: <https://www.unian.ua>
2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ПОКАЗНИКИ ОЦІНЮВАННЯ ПЕРЕШКОД, ЯКІ ПОСТАЮТЬ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПІДПРИЄМСТВАМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Данилович Олена Тарасівна

аспірантка кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Серед найважливіших характеристик підприємств варто виділити величини їх сукупного економічного потенціалу та його складників, зокрема маркетингового [1], збутового [2–4], виробничого [5] та інших видів економічного потенціалу суб'єктів господарювання. Особливої уваги заслуговує і потенціал покращення тих чи інших властивостей підприємств, зокрема їх стійкості та здатності до адаптації [6]. Також важливим видом наявних у підприємств економічних можливостей є потенціал ресурсозбереження [7–9], реалізація якого відображається у ресурсозберігаючій моделі розвитку [10–13] та у технологічних змінах, що відбуваються [14–17]. Зокрема, суттєвого значення для забезпечення конкурентоспроможності підприємств набуває впровадження на них енергозберігаючих та інших інноваційних проєктів [18, 19]. Проте, на шляху до такого впровадження постають різноманітні перешкоди [20–26], які гальмують здійснення інноваційної діяльності на підприємствах.

Необхідно відзначити, що перешкоди, які виникають під час провадження підприємствами своєї інноваційної діяльності, можна оцінити двома основними способами, а саме:

1) виділити послідовність етапів реалізації інноваційних проєктів та застосувати показник відношення загальної кількості проєктів, які не пройшли певний етап, до кількості проєктів, які успішно подолали усі попередні етапи інноваційного процесу:

$$B_i = 1 - \frac{P_{i+1}}{P_i}, \quad (1)$$

де:

B_i – відносний рівень перешкод, що постають на i -тому етапі послідовності процесу провадження досліджуваними підприємствами інноваційної діяльності, частки одиниці;

P_i – кількість інноваційних проєктів досліджуваних підприємств на початку i -того етапу процесу їх розроблення та впровадження;

2) провести опитування менеджерів підприємств щодо рівня перешкод, які постають при здійсненні їх інноваційної діяльності, та усереднити результати цього опитування:

$$B_{ck} = \sum_{j=1}^m P_{kj} / (m \cdot P_m), \quad (2)$$

де:

B_{ck} – усереднений рівень k -тої перешкоди, яка постає при здійсненні інноваційної діяльності досліджуваними підприємствами, за результатами опитування їх менеджерів;

m – кількість досліджуваних підприємств;

P_{kj} – величина k -тої перешкоди за результатами опитування менеджерів j -того підприємства, балів;

P_m – максимально можлива величина кожної з перешкод, які постають при провадженні підприємствами інноваційної діяльності, балів.

При цьому до перешкод, що постають при здійсненні підприємствами інноваційної діяльності, варто віднести такі: недостатньо високий рівень платоспроможного попиту на інноваційну продукцію; великий ступінь ризикованості інноваційної діяльності; значні витрати, пов'язані із провадженням підприємствами інноваційної діяльності; відсутність на даний момент часу перспективних напрямів провадження інноваційної діяльності; недостатні обсяги наявних або можливих до залучення ресурсів, які підприємства використовують або можуть використовувати у процесі своєї інноваційної діяльності; недостатній рівень споживчих властивостей цих ресурсів; недостатній рівень управління цими ресурсами.

Використання запропонованих показників у практиці інноваційної діяльності підприємств надасть можливість визначити головні перешкоди, які гальмують її здійснення.

Список використаних джерел:

1. Мороз, Л. А. & Лебідь, Т. В. (2009). Стратегічний аналіз маркетингового потенціалу підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика»*, (649), 214–219.
2. Висоцький, А. Л. (2014). Сутність та особливості збутового потенціалу як складової частини сукупного економічного потенціалу підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (24.8), 225–233.
3. Ємельянов, О. Ю., Висоцький, А. Л. & Петрушка, Т. О. (2016). Моделювання процесу ціноутворення на машинобудівну продукцію. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми економіки та управління»*, (847), 81–87.
4. Ємельянов О. Ю., Висоцький, А. Л. & Петрушка, Т. О. (2016). Діагностування достатності обсягів збутової діяльності промислових підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (26.6), 102–108.
5. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Висоцький, А. Л. (2013). Діагностика ресурсного забезпечення як чинника формування виробничо-збутового потенціалу підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (23.4), 128–135.
6. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L., Havryliak, A., Yanevych, N., Kurylo, O., Bodakovskyy, V., Skoropad, I., Danylovych, T. & Petrushka, K. (2023). Assessing the Sustainability of the Consumption of Agricultural Products with Regard to a Possible Reduction in Its Imports: The Case of Countries That Import Corn and Wheat. *Sustainability*, (15), 9761.
7. Баландіна, І. С. (2011). Принципи формування потенціалу ресурсозбереження на підприємствах у сучасних умовах. *Бізнес Інформ*, (11), 141–143.

8. Бурда, В. Є. (2013). Потенціал енергозбереження та напрями використання альтернативних джерел енергії у промисловості. *Економічний часопис – XXI*, (1-2), 45–48.
9. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*, (8), 7–10.
10. Некрасова, Л. А. & Хрістова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу*, (2 (30)), 79–84.
11. Андрусів, У. Я. & Мазур, І. М. (2017). Комплексний підхід до забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів. *Бізнес Інформ*, (1), 44–49.
12. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. *Економіст*, (12), 72–75.
13. Emelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. & Hryshko, V. (2014) The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, (4), 129–135.
14. Caliskan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
15. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
16. Sredojecic, D., Cvetanovic, S. & Boskovic, G. (2016). Technological changes in economic growth theory: neoclassical, endogenous, and evolutionary-institutional approach. *Economic Themes*, (54(2)), 177–194.
17. Козик, В. В., Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2014). Інвестиційно-інноваційний механізм забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств. *Проблеми економіки*, (1), 52–58.
18. Дашко, І. М., Ємельянов, О. Ю. & Крет, І. З. (2009). Методичні засади оцінювання ефективності та доцільності реалізації інвестиційних проектів з урахуванням фактору ризику. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Проблеми економіки та управління*, (640), 63–69.
19. Концеба, С. М. & Непочатенко, О. О. (2007). Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. *Збірник наукових праць УНУС*, (63), 1–5.
20. Chai, K. H. & Yeo, C. (2012). Overcoming energy efficiency barriers through systems approach – A conceptual framework. *Energy Policy*, (46), 460–472.
21. Chiaroni, D., Chiesa, V., Franzò, S. et al. (2017). Overcoming internal barriers to industrial energy efficiency through energy audit: a case study of a large manufacturing company in the home appliances industry. *Clean Technologies and Environmental Policy*, (19), 1031–1046.
22. Kangas, H. L., Lazarevic, D. & Kivimaa, P. (2018). Technical skills, disinterest and non-functional regulation: Barriers to building energy efficiency in Finland viewed by energy service companies. *Energy Policy*, (114), 63–76.
23. Kostka, G., Moslener, U. & Andreas, J. (2013). Barriers to increasing energy efficiency: Evidence from small-and medium-sized enterprises in China. *Journal of Cleaner Production*, (57), 59–68.
24. Ємельянов, О. Ю. (2020). Оцінювання рівня ризикованості господарської діяльності підприємств агропромислового комплексу. *Агросвіт*, (19–20), 3–9.
25. Кінаш, І. А. (2015). Бар'єри на шляху впровадження енергоефективності та енергозбереження підприємств. *Сталий розвиток економіки*, (3), 185–189.
26. Севаст'янов, Р. В. & Калініна, Я. Ю. (2014). Енергоефективність промислових підприємств України та бар'єри з її впровадження. *Економічний вісник ЗДІА*, (7), 144–154.

СЕКЦІЯ III. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

GOVERNANCE, RISK MANAGEMENT AND COMPLIANCE: DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL AUDITING COMPETENCES

Olha Kuchma

ORCID ID: 0000-0002-7983-7545

PhD candidate

State Tax University, Irpin city, Ukraine

Yevgen Kotukh

ORCID ID: 0000-0003-4997-620X

Doctor of Public Administration, Professor

of Crime Investigation department, Irpin city, Ukraine

The contemporary phase of societal development and digital transformation in both the public and private sectors, coupled with global economic processes, culminates in a multifaceted, layered system of demands for the professional standards of auditors. Challenges confronting modern auditor education are amplified by the outcomes of the state's digital transformation and the integration of advanced information technologies in the realm of public services and information-analytical systems. This includes artificial intelligence, Big Data, intelligent data analysis, and decision support systems [1].

In the context of seeking effective methods to enhance the educational process in preparing specialists in the field of auditing, one must acknowledge the contributions of esteemed scholars such as O.V. Karpenko, I.S. Voytsekhivska, S.L. Bezruchuk, among others. Simultaneously, the examination of the influence of cutting-edge technologies, the introduction and utilization of new methodological approaches in the commercial domain, and the evaluation of opportunities to refine the prerequisites for training experts in the auditing field, considering these elements, remain largely unexplored by Ukrainian researchers. Additionally, limited work has been dedicated to analyzing the functional components of preparing prospective state auditors.

Systematic advancements in the domain of information and communication technologies fundamentally transform the processes of production, communication, and service provision, thereby establishing entirely novel conditions for audit processes. The volume and quality of data have long surpassed the capabilities of manual analysis, dependency identification, and analytical report generation based on audit outcomes. This underscores the imperative to update requirements on a methodological level, which are posited for the qualifications of future state auditors in the dimensions of theoretical and practical training, experience acquisition, avenues for self-improvement, and the utilization of data-based analytical tools and methodologies.

One of the contemporary approaches ensuring a significant enhancement in audit procedures and processes is the practice of GRC (Governance, Risk management and

Compliance). Governance, risk management, and compliance are three interconnected facets that ensure an organization achieves its objectives, mitigates uncertainties, and operates in accordance with normatively and methodologically regulated processes and procedures. Within this context, governance delineates the overarching management approach by which leadership directly oversees and controls the organization, employing managerial practices and structures. Risk management embodies a suite of processes identifying, analyzing, and responding to risks ascertained through defined risk indicators, which potentially impede the realization of the organization's business objectives. Compliance denotes the process of ascertaining the conformity of governance aspects, risk management, and key business processes to stipulations set at legislative, corporate, operational, and managerial levels within laws, regulatory acts, contracts, strategies, and policies. Thus, the implementation of GRC practices signifies a high caliber of qualification and experience concerning the validation of audit conclusions relative to the compliance of instituted practices with GRC standards.

The qualification level and experience in conducting a GRC compliance audit will be presented in terms of three primary developmental directions: educational and methodological, scientific and research, and vocational orientation. We will explore the fundamental steps in the directions of competency development, which we will present as the "competency cube" (See Fig. 1):

Within the **educational and methodological development trajectory**, as auditors strive to attain the highest level of competency, they undertake the following steps:

Theoretical training grounded in higher educational institutions, leading to the acquisition of a relevant qualification;

Practical training at designated internship locations, culminating in receiving their initial employment opportunities;

Methodological training by acquainting themselves with professional standards, diverse audit methodologies across various specialized domains, and approaches validated by internationally recognized standards;

Self-directed learning through professional upskilling, leveraging contemporary interactive online courses from renowned and authoritative higher education institutions, international associations, and professional organizations;

Data-driven insights, which entail harnessing professional intuition, a product of implementing technologies for processing and analyzing vast data arrays, providing a robust foundation for analytical conclusions in audit activities.

Within the **scientific and research development trajectory**, as auditors strive to attain the pinnacle of competency, they master the following steps:

Professional growth in the realms of economics and finance, a synergy between educational background and direct professional activity in financial audit;

Professional growth in project management, team leadership, and understanding of professional processes;

Professional growth in research activities, utilizing scientific methods and evidence-based models, and gaining experience in penning scholarly abstracts and articles presenting personal research findings;

Professional growth in the field of business analysis and requirement preparation, which offers extensive experience in modeling and enhancing professional processes and demands in-depth knowledge and hands-on skills;

Professional growth in cutting-edge technologies, enabling the use of diverse methods of intelligent data analysis, generative artificial intelligence, Big Data approaches for processing, and visualizing audit data and reports.

In the **vocational orientation development trajectory**, as auditors endeavor to achieve the zenith of competency, they undertake the following steps:

Acquiring professional skills and attaining a qualification level in the domain of financial audit;

Gaining professional skills and achieving a qualification tier in the audit of projects across various sectors;

Securing professional skills and accomplishing a qualification level in the audit of information technologies and systems;

Earning professional skills and obtaining a qualification echelon in infrastructure audit;

Mastering professional skills and reaching a qualification level in the realm of information security audit.

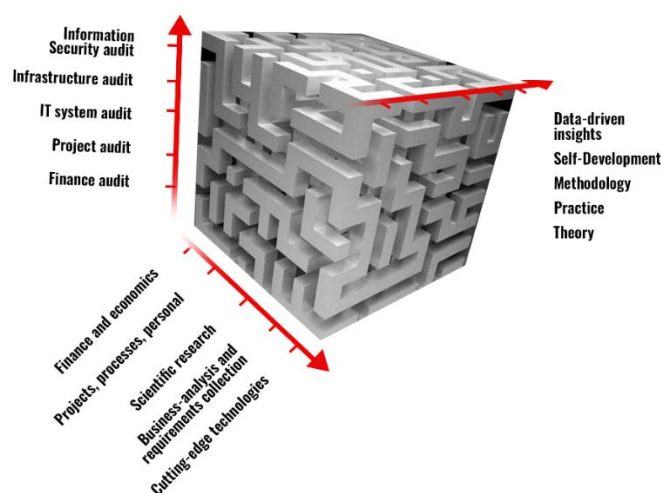

Fig. 1. The "Competency Cube" and the primary directions for the professional competency development of auditors

In modern economic realities, a foundational concern remains the quality of training for audit specialists in higher education institutions, ensuring alignment with societal needs and labor market demands. To achieve this, the educational system must identify pivotal methods to address learning challenges posed by society. This effectively lays the foundational knowledge base for future professionals, establishing a groundwork for continued self-improvement, acquisition of practical skills, and the like. The integration and utilization of modern practices in both the practical and educational processes significantly bridge the gap between the outcomes of the educational journey and the tangible results in the practical activities of auditors.

References:

1. Olha Kuchma, Yevgen Kotukh. Evolutionary transformation of state auditing: Ukraine in a world context. I Congreso Internacional de Contabilidad, Auditoría y Finanzas «Finanzas Sostenibles: Desafíos y Avances en la Realidad Económica Global». 2023/10/19. URL: <https://repository.unab.edu.co/handle/20.500.12749/22053>
2. Niemi, Ilona. "Optimizing board oversight of compliance as a risk governance instrument." *Journal of Risk Management in Financial Institutions* 16.3 (2023): 273-281.
3. Olha Kuchma, Yevgen Kotukh. Evolution of the methodological provision of risk-based audit approach. Proceedings of ISERD : International Conference, Dubai, UAE, 01st – 02nd September, 2023. URL: https://www.worldresearchlibrary.org/up_proc/pdf/6082-169693757610-14.pdf
4. Plis G.V. & Kotukh Y.V., Nehoroshih D. M. & Khalimov G.Z., & Kuchma O.M. (2021) Audit of information security as a necessary component of management in state institutions. State construction, book 1, № 30 URL: <http://db.kh.ua/index.php/db/article/view/117>

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ, ТА РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

Таргоній І.М.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Державний податковий університет, Україна

У сучасному середовищі страхові компанії стикаються з різними викликами на фінансовому рівні. Тому одним із головних завдань страхових компаній є дослідження факторів, які впливають на це, та розробка і реалізація стратегії, що забезпечить стабільність.

В різних джерелах можна знайти багато визначень «фінансової стійкості страхової компанії», але науковець Бойко А.О. дає найбільш повне та вдале – «це комплекс дій (фінансового, інвестиційного та організаційного характеру), направлених на постійну підтримку балансу між витратами і зобов'язаннями страховика та фінансовими ресурсами, необхідними для їх покриття або виконання, в результаті чого досягається ефективний розвиток страхової компанії незважаючи на зміну зовнішніх та внутрішніх факторів функціонування економік» [1].

Якщо аналізувати фактори впливу на фінансову стійкість, то поділити їх можна на внутрішні та зовнішні. Перші, властиві тільки самій компанії, а інші – залежать від ситуації у країні та світі загалом. Також варто сказати, що ці чинники можуть бути взаємопов'язаними, та не завжди позитивно впливати на компанію. (Таблиця 1.1.)

Таблиця 1.1.

Фактори, які впливають на фінансову стійкість компанії

Зовнішні		Внутрішні		
<i>Економічні</i>	Політична ситуація, фіскальна та грошово-монетарна політика, законодавство, рівень інфляції, умови зовнішньоекономічної діяльності, кон'юнктура страхового ринку.	<i>Фінансові</i>	Розмір власного капіталу, структура страхового портфелю, тарифна та інвестиційна політика, перестраховування.	
<i>Соціальні</i>	Демографічні показники, рівень забезпеченості медичним обслуговуванням, рівень захворюваності, рівень освіченості населення.	<i>Не фінансові</i>	<i>Загальні</i>	Організаційна структура, склад та фінансове становище засновників.
			<i>Управлінські</i>	Маркетингова та кадрова політика.
<i>Екологічні</i>	Навколишнє середовище, його стан, державна політика у сфері охорони довкілля.			
<i>Психологічні</i>	Довіра населення до страховиків, репутація страховиків, схильність до споживання та накопичення.			

Джерело: створено автором

Кожна страхова компанія, враховує певні фактори (не всі одразу), у ході своєї діяльності, аналізує їх, та створює стратегію, за якою будуть ефективно виконуватись усі цілі та завдання.

Можна виділити такі основні пункти стратегії фінансової стійкості будь-якої страхової компанії.

1. Технологічні інновації. Компанії запроваджують цифрові технології з метою покращення обслуговування та оптимізації процесів. Страхові компанії здебільшого використовують такі технології, як штучний інтелект, хмарні обчислення, машинне навчання та RegTech (основними його функціями є моніторинг, звітність та комплаєнс).

2. Ефективне управління активами. Щоб забезпечити стійкість у фінансовому середовищі, потрібно активно управляти інвестиційним портфелем.

3. Диверсифікація активів¹. Компанія, що створює нові різноманітні продукти та регіонально диверсифікує їх, може зменшити вплив економічних коливань на себе.

4. Збільшення доходів. Відбуватиметься за рахунок розширення продуктів та послуг, і залучення нових клієнтів.

5. Управління людським ресурсом. Керівники компанії мають розвивати програми навчання та підвищувати рівень класифікації персоналу.

Аналіз факторів, що впливають на фінансову стійкість страхових компаній, та розробка ефективної стратегії є критичною для їх успішного функціонування в змінному економічному середовищі. Розуміння цих аспектів дозволяє страховим компаніям ефективно реагувати на виклики та забезпечити стабільність довготривалої перспективи.

Список використаних джерел:

1. Бойко А. О. Теоретичні основи та практичний досвід забезпечення фінансової стійкості страхової компанії [Електронний ресурс] / А. О. Бойко // «Економічні науки». – 2010. – №7. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2010_7_4/4.pdf
2. Балицька М.В. Забезпечення фінансової стійкості страхової компанії в Україні: автореф. дис. к-та екон. наук: 08.00.08; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2019. 23 с.
3. Solovei K. ANALYSIS OF FINANCIAL STABILITY OF INSURANCE COMPANIES OF UKRAINE. PROBLEMS OF SYSTEMIC APPROACH IN THE ECONOMY. 2020. No. 5(79)

¹ **Диверсифікація** — це економічний термін, яким заведено називати процес чи стратегію розвитку підприємства таким чином, щоб сфера діяльності постійно розширювалася та забезпечувала захист від фінансових ризиків.

ВИКОРИСТАННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК, ПОВ'ЯЗАНОГО З ІНШИМ СУКУПНИМ ДОХОДОМ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна

Види і склад засобів виробництва, що використовуються для виготовлення продукції (товарів, робіт, послуг) визначаються рівнем продуктивних сил.

Продуктивні сили (англ. produce – виробляти) – засоби виробництва (знаряддя праці та предмети праці), за допомогою яких виробляють матеріальні блага (здійснюють матеріальне виробництво), а також люди, що здатні до праці, мають певні навички й знання і приводять у дію ці засоби та вдосконалюють їх [1].

Одним із видів продуктивних сил є необоротні активи. Необоротні активи – це активи, що використовуються більше ніж один раз у процесі виробництва і мають строк корисного використання (експлуатації) понад один рік. Необоротні активи по мірі зносу переносять свою вартість на виготовлення продукції частинами за допомогою амортизації. Її розраховують за різними методами. П(С)БО 7 "Основні засоби" встановлено п'ять методів амортизації необоротних активів [2], але підприємство може застосовувати їх більшу кількість залежно від мети використання і в передбачених законодавством випадках. Зокрема, можна використовувати метод амортизації необоротних активів на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом.

Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом розраховується за ставкою 18% від іншого сукупного доходу.

Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом відображається у "Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід)" (форма № 2), стаття 2455 "Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом" [3; 4].

Обернений метод на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом розраховується із методу на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом, але суми проставляються у зворотній черговості.

Щоб вирахувати річну суму амортизації за методом на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом, потрібно помножити вартість, що амортизується (різниця між первісною і ліквідаційною вартістю), на коефіцієнт амортизації, який розраховується діленням фактичного або планового обсягу податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом за окремі періоди на плановий обсяг податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом за увесь період.

Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом визначають за формулою:

$$\text{ПППСД} = (\text{ІСДДО}) \times 18\%,$$

де ПППСД – податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом; ІСДДО – інший сукупний дохід до оподаткування; 18% – ставка податку на прибуток.

Амортизація необоротних активів за методом на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом визначається за формулами:

$$CA = (PB - LB) \times KA,$$

де *CA* – сума амортизації; *PB* – первісна вартість об'єкта; *LB* – ліквідаційна вартість об'єкта; *KA* – коефіцієнт амортизації.

$$KA = \text{ПФПППСД} : \text{ПППСД},$$

де *ПФПППСД* – плановий або фактичний обсяг податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом за окремі періоди; *ПППСД* – плановий обсяг податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом за увесь період.

Метод амортизації необоротних активів на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом можна розрахувати за іншим варіантом:

$$CA = \text{ПФПППСД} \times KA,$$

$$KA = (PB - LB) : \text{ПППСД}.$$

Можливі два способи прорахунку методу амортизації необоротних активів на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом: 1) на основі початкової вартості необоротних активів; 2) на основі залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

До іншого сукупного доходу до оподаткування відносяться суми: дооцінки (уцінки) необоротних активів, дооцінки (уцінки) фінансових інструментів, накопичених курсових різниць, частки іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств та інших видів сукупного доходу [3; 4].

Із кожного виду іншого сукупного доходу до оподаткування можна вирахувати окремо податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом. Отже, амортизацію необоротних активів можна розраховувати за такими оберненими методами на основі податку на прибуток, пов'язаного з: 1) сумами дооцінки (уцінки) необоротних активів; 2) сумами дооцінки (уцінки) фінансових інструментів; 3) сумами накопичених курсових різниць; 4) сумами частки іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств; 5) іншими видами сукупного доходу.

Застосування оберненого методу на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом розглянемо на прикладі.

Приклад. Необоротні активи мають первісну вартість – 58000 грн, строк корисного використання (експлуатації) – 5 років, ліквідаційну вартість – 3000 грн. Таким чином, вартість, що амортизується, дорівнює 55000 грн (58000 – 3000 = 55000).

Протягом періоду корисного використання (експлуатації) необоротних активів очікується, що буде нараховано податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом на суму 184000 грн, у т.ч.: у 1-му році – 84000 грн, у 2-му році – 45000 грн, у 3-му році – 30000 грн, у 4-му році – 18000 грн, у 5-му році – 7000 грн.

Обчислимо коефіцієнт амортизації: за 1-й рік – 0,4565 (84000 : 184000 = 0,4565), за 2-й рік – 0,2446 (45000 : 184000 = 0,2446), за 3-й рік – 0,1630 (30000 : 184000 = 0,1630), за 4-й рік – 0,0978 (18000 : 184000 = 0,0978), за 5-й рік – 0,0381 (7000 : 184000 = 0,0381).

В таблиці 1 наведено 1-й спосіб методу амортизації необоротних активів на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом, а в таблиці 2 показано 1-й спосіб оберненого методу на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом.

Таблиця 1

Метод амортизації необоротних активів на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом (1-й спосіб – від початкової вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	58000	84000	0,4565	26477
2	58000	45000	0,2446	14187
3	58000	30000	0,1630	9454
4	58000	18000	0,0978	5672
5	58000	7000	0,0381	2210
x	Разом	184000	1	58000

[авторська розробка]

Таблиця 2

Обернений метод амортизації необоротних активів на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом (1-й спосіб – від початкової вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	58000	7000	0,0381	2210
2	58000	18000	0,0978	5672
3	58000	30000	0,1630	9454
4	58000	45000	0,2446	14187
5	58000	84000	0,4565	26477
x	Разом	184000	1	58000

[авторська розробка]

З таблиць 1 і 2 можна зробити висновок, що використання 1-го способу простого і оберненого методів амортизації необоротних активів на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом дає змогу повністю розподілити вартість необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації).

Визначення 2-го способу методу амортизації необоротних активів на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом, наведено в таблиці 3, а обрахунок 2-го способу оберненого методу амортизації необоротних активів на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом, представлено в таблиці 4.

Таблиця 3

Метод амортизації необоротних активів на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом (2-й спосіб – від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	58000	84000	0,4565	26477
2	31523	45000	0,2446	7711
3	23812	30000	0,1630	3881
4	19931	18000	0,0978	1949
5	17982	7000	0,0381	17982
x	Разом	184000	1	58000

[авторська розробка]

Таблиця 4

Обернений метод амортизації необоротних активів на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом (2-й спосіб – від залишкової (балансової, поточної) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	17982	7000	0,0381	17982
2	19931	18000	0,0978	1949
3	23812	30000	0,1630	3881
4	31523	45000	0,2446	7711
5	58000	84000	0,4565	26477
x	Разом	184000	1	58000

[авторська розробка]

При застосуванні 2-го способу простого і оберненого методів амортизації необоротних активів на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом, відповідно в останньому (табл. 3) і в першому (табл. 4) роках вартість необоротних активів не розподіляється і відноситься у витрати.

Висновки. Амортизацію необоротних активів можна розраховувати за оберненим методом на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом.

Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом вираховується за ставкою 18% із іншого сукупного доходу до оподаткування.

Вирахування оберненого методу на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом здійснюється із попереднього розрахунку методу на основі податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом, а суми проставляються у протилежній послідовності.

Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом, можна визначати з окремих видів іншого сукупного доходу до оподаткування. Таким чином, можна застосовувати різні види обернених методів на основі податків на прибуток, пов'язаних з іншим сукупним доходом, а саме на основі: 1) дооцінки (уцінки) необоротних активів; 2) дооцінки (уцінки) фінансових інструментів; 3) накопичених курсових різниць; 4) частки іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств; 5) інших видів сукупного доходу.

Визначати обернені методи амортизації необоротних активів за видами податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом можна за двома способами: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

Список використаних джерел:

1. Продуктивні сили. (11 липня 2023). Вилучено з : https://uk.wikipedia.org/wiki/Продуктивні_сили.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби" (Наказ Міністерства фінансів України). № 92. (2000). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" (Наказ Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.
4. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.

ОРГАНІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ НА ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПІДПРИЄМСТВАХ

Закревська Олександра Миколаївна

здобувач вищої освіти факультету фінансів та обліку
Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Задніпровський Олександр Григорович

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування
Державний торговельно-економічний університет, Україна

У сучасних умовах, коли підприємства стикаються з обмеженими фінансовими ресурсами, жорсткою конкуренцією та фінансовими труднощами, важливо розробляти ефективні стратегії розвитку. Ці стратегії повинні визначати мету та завдання, спрямовані на оптимізацію підприємницької діяльності, а також забезпечувати ефективне планування та контроль. Для досягнення цих цілей недостатньо розглядати облік лише як засіб задоволення потреб зовнішніх споживачів інформації. Сьогодні керівництво українських підприємств, як великих, так і малих, розуміє, що стандартного обліку без якісного стратегічного управлінського обліку недостатньо для отримання повної картини про функціонування підприємства. Таким чином, тема стратегічного управлінського обліку стає надзвичайно актуальною.

Стратегічний управлінський облік на торговельних підприємствах надає керівництву необхідну інформацію для ефективного управління. Це система, яка об'єднує різні методи планування, обліку, контролю та аналізу і призначена для формування і інтерпретації інформації, яка призначена для внутрішніх користувачів та необхідна для прийняття стратегічних рішень.

На відміну від бухгалтерського обліку, який регулюється стандартами, рішення про впровадження стратегічного управлінського обліку на торговельних підприємствах та системи його організації повинні прийматися керівництвом підприємства, враховуючи конкретні потреби і ресурси, які можуть бути використані для цієї мети. Адже стратегічний управлінський облік на торговельних підприємствах дозволяє ефективно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі і керувати внутрішніми аспектами підприємства, використовуючи накопичену інформацію та зворотний зв'язок.

Основна відмінність стратегічного управлінського обліку полягає в тому, що його головним завданням є задоволення інформаційних потреб у сфері стратегічного управління. Це включає в себе облік ключових факторів успіху, створення стратегічної звітності та аналіз показників внутрішнього середовища підприємства. Для стратегічного управлінського обліку необхідна інформація, незважаючи на вид діяльності підприємства, має ряд певних характеристик:

- *Імовірність та своєчасність*: надавати швидку та імовірну інформацію важливіше, ніж затримувати повну інформацію до пізнього моменту. Важливо, щоб інформація надавалася своєчасно, навіть якщо вона є неповною.

- *Доцільність та специфічність*: інформація має відповідати конкретним потребам зацікавлених осіб, для яких вона готується, та повинна бути спрямована на вирішення конкретних завдань.

- *Закритість*: доступ до цієї інформації має бути обмеженим і контрольованим керівником підприємства, оскільки вона містить стратегічні дані про розвиток та поточну діяльність.

- *Неупередженість*: інформація повинна бути нейтральною і не містити висновків або суб'єктивних оцінок, щоб не впливати на об'єктивність прийняття рішень. [1]

Оскільки перетворення інформації включає в себе кілька етапів, таких як первинний, поточний і підсумковий облік, організація стратегічного управлінського обліку є складним процесом, але важливим для підприємств. Крім контролю під час виробничого, реалізаційного процесу, важливим є також контроль показників діяльності протягом певного періоду, наприклад, щомісячно. До цього відносяться аналіз податкових звітів та статистичних даних, документів управлінської бухгалтерії.

Після прийняття рішення щодо організації системи стратегічного управлінського обліку на торговельних підприємствах, керівництво повинно вирішити, як саме буде впроваджуватися ця система. Існують два можливих варіанти:

- 1) Залучення фахівців або фірми, яка спеціалізується на впровадженні систем управлінського обліку на підприємстві. Цей підхід характеризується професіоналізмом, скороченими строками впровадження, можливістю мінімізувати помилки. Проте такі послуги зазвичай мають вартість, і програмне забезпечення, яке використовується виконавцем, може не повністю відповідати потребам підприємства.

- 2) Впровадження системи управлінського обліку власними силами. Цей підхід може вимагати значних трудових зусиль, але в той же час дозволяє створити систему, яка максимально відповідає унікальним особливостям підприємства.

Для реалізації другого варіанта підприємству слід виконати спеціальні процедури впровадження, які поділяються на етапи. [2]

Нижче наведено організацію управлінського обліку на торговельному підприємстві у п'ять послідовних етапів. На кожному з цих етапів існують конкретні компоненти. Поділ на етапи не є новим підходом, але саме ця структурованість дозволяє розчленувати процес організації управлінського обліку, виходячи з ключових структурних елементів. Виконання цих елементів на кожному етапі в кінцевому підсумку допомагає створити ефективну систему управлінського обліку.

Етап 1 підготовчий. Підготовчий етап в методиці організації стратегічного управлінського обліку на підприємстві передбачає аналіз існуючих систем управлінського обліку на підприємстві. Цей процес включає в себе детальне вивчення позиції підприємства на ринку, його специфічності в діяльності, внутрішньої структури, правил і процедур, шляхів збуту продукції, основних постачальників. Також важливо визначити центри відповідальності та бізнес-процеси в рамках підприємства, проаналізувати ресурсну базу компанії та зрозуміти, як організовано бухгалтерський облік, узагальнений розпорядок обігу документів та систему внутрішнього контролю.

Етап 2 методично-організаційний. Організація стратегічного управлінського обліку, включає в себе створення необхідних правил і документів для управління підприємством. Це охоплює розробку положень, наказів, інструкцій і графіків для обміну інформацією в компанії. Також важливо визначити модель управлінського обліку (автономну чи інтегровану) та структуру витрат для кожного аспекту бізнесу. Такий процес має спрямовуватися на забезпечення ефективного управління різними аспектами діяльності підприємства, включаючи внутрішні процеси та фінансову діяльність.

Етап 3 технічний. Цей процес включає в себе визначення того, яким чином будуть створені та організовані реєстри для проведення аналітичного обліку. Також необхідно визначити, коли потрібно представляти звітну інформацію, розробити форми документів, бюджети, звіти для управління і призначені для внутрішнього використання. Крім того, важливо розробити або вибрати відповідне програмне забезпечення, яке задовольнить потреби управлінського обліку і сприятиме збору та аналізу необхідної інформації.

Етап 5 завершальний. Цей процес включає в себе створення різних звітів, аналіз ефективності системи управлінського обліку, виявлення можливих проблем і недоліків, і подання пропозицій щодо поліпшення цієї системи. Він оцінює, наскільки добре система функціонує, і вказує на можливі шляхи покращення для забезпечення більш ефективного управління та звітності в організації.

Так, кожен із наведених етапів має свою важливу роль у процесі організації стратегічного управлінського обліку на будь-якому підприємстві, включаючи торговельних. Виконання цих етапів допомагає створити добре функціонуючу та ефективну систему управлінського обліку, яка сприяє кращому контролю, плануванню та прийняттю рішень в організації. [3]

Запроваджена методика для системи стратегічного управлінського обліку є гнучким та адаптивним інструментом, який враховує зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства, а також зміни його стратегії. Це передбачає постійний ретельний аналіз та оцінку системи, коригувати стратегічні цілі та завдання підприємства за необхідності, тобто підтримувати та вдосконалювати цю систему. [4]

У підсумку, можна визначити, що стратегічний управлінський облік на торговельному підприємстві є важливим джерелом інформації про всі бізнес-процеси, пов'язані з витратами та виступає як зв'язна ланка між обліком і управлінням підприємством. Ефективність цього обліку визначається, перш за все, правильною організацією, яка розглядається на окремих етапах. Тобто допомагає підприємству ефективно управляти своєю діяльністю як на оперативному, так і на стратегічному рівні. Можливі подальші дослідження могли б спрямовуватися на розроблення методичних рекомендацій щодо організації та проведення стратегічного управлінського обліку на торговельних підприємствах.

Список використаних джерел:

1. Власова О.Є. Науково-методичні засади організації стратегічного управлінського обліку в рамках системи обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством, Комунальне господарство міст, №115, 2014.
2. Розіт Т.В., Слюніна Т.Л., Проблеми організації управлінського обліку та роль управлінського аудиту на підприємствах. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. Випуск №18, 2018.
3. Мельничук І.І., Організація управлінського обліку на торговельному підприємстві, Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. Випуск № 6, 2020.
4. Шмигель О.Є., Організація стратегічного управлінського обліку на підприємствах. Науково-виробничий журнал "Інноваційна економіка" №79, 2019.

ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АВТОТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ

Проскуріна Н. М.

д-р.екон.наук, професор,
завідувач кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет, Україна

Городничий В. С.

Директор
КП «Довіра» ЯСР ЗО, Україна

Найважливішою інфраструктурною складовою економіки є транспорт, який забезпечує стабільне функціонування і підвищення ефективності суспільного виробництва, створює умови для раціонального розміщення продуктивних сил, сприяє виникненню та формуванню нових підприємств і населених пунктів, а також дозволяє гармонійно розвивати всі галузі господарського комплексу країни [1].

Стабільність автотранспортного підприємства (АТП), можлива тільки за рахунок раціональної економічної політики та правильного, коректного бухгалтерського обліку на підприємстві. Бухгалтерський облік на автотранспортному підприємстві (АТП) відображає виробничу діяльність, наявність і рух засобів, джерел їх утворення, оперативну діяльність щодо перевезення/транспортування пасажирів та вантажів.

Бухгалтерський облік АТП має ряд особливостей:

1. Велика питома вага в основних засобах – транспортних засобів та необхідність обліку ремонту та інших робіт щодо модернізації та покращення рухомого складу підприємства, а також контроль за їх технічним станом.

2. Основним персоналом АТП є водії, що закріплюються за певним транспортним засобом, що обумовлює специфічний графік роботи, режим праці та відпочинку, нюанси в частині документального оформлення щодо кількості відпрацьованих годин, а це впливає на організацію обліку нарахування заробітної плати, надбавок, доплат в т.ч. за роботу у вечірній та нічний час.

3. Для обліку витрат за господарськими операціями АТП використовується рахунок 23 «Виробництво» та відкриваються відповідно до видів діяльності субрахунки: перевезення пасажирів, послуги з транспортування вантажів та інше.

4. В діяльності та обліку АТП відсутнє незавершене виробництво, всі витрати в обліку відносять на собівартість реалізованих послуг.

5. На підприємствах автотранспортної галузі в процесі діяльності виконуються такі види операцій: експлуатаційні перевезення пасажирів та вантажів, технічне обслуговування і ремонт транспортних засобів, гаражне обслуговування і зберігання транспортних засобів.

6. Специфічна документація, а саме: кожному підприємству за кожним маршрутом, який обслуговується (що стосується перевезень пасажирів) затверджується паспорт маршруту з детальною схемою маршруту, що визначає основні показники роботи автобуса, що підлягають обліку та аналізу: протяжність маршруту, нульовий пробіг, швидкість сполучення, час на виконання одного рейсу, час перебування автобуса на лінії, кількість рейсів на день, пробіг автобуса на маршруті. Основним первинним документом, що є основою для відображення операцій з перевезення в бухгалтерському обліку є подорожній лист автобуса.

7. Документальне оформлення страхування транспортних засобів.

8. Організація та виконання міжнародних автотранспортних перевезень (послуг).

9. Формування витрат на експлуатацію, техобслуговування і ремонт власних та орендованих автомобілів.

10. Списання паливно-мастильних матеріалів на роботу як легкового так і вантажного автотранспорту, визначення нормативних витрат палива і розрахунок тимчасових лінійних норм витрат палива.

11. Договірне забезпечення операцій з оренди автомобіля у фізичних осіб і суб'єктів підприємницької діяльності.

12. Нарахування, сплата і відображення в звітності податків, а саме транспортного та екологічного податків.

13. Юридичні підстави для здійснення операцій вибуття (продажу, ліквідації) транспортних засобів.

14. Ліцензування автоперевезень, реєстрація автомобілів в територіального сервісного центру МВС, списання через аварії, крадіжки автомобіля.

15. Лізингові операції з транспортними засобами.

16. Види техобслуговування і ремонтів, модернізація транспортних засобів, заміна запасних частин.

17. Калькуляція автоперевезень: групування витрат, методи калькуляції, розподіл загальновиробничих витрат. Методика складання собівартості автоперевезень.

18. Компенсаційні виплати з бюджету за перевезення пільгової категорії населення.

Таким чином, організація та методика бухгалтерського обліку на АТП має ряд особливостей, які необхідно враховувати управлінському персоналу при формуванні облікової політики підприємств автотранспортної галузі.

Список використаних джерел:

1. Фурса В. П. Аналіз актуальних проблем обліку операцій транспорту. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2017/12_2017_ukr/37.pdf

СЕКЦІЯ IV. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ТА ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Толстенкова Олександра Ігорівна

здобувач вищої освіти спеціальності публічного управління та адміністрування
*Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету, Україна*

Науковий керівник: Венгер Ольга Миколаївна

канд. політ. наук, доцент, доцент кафедри управління та адміністрування
*Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету, Україна*

Корпоративна культура має важливе значення для успішності будь-якого підприємства, установи, організації. Вона відіграє визначну роль для реалізації управлінської діяльності та ведення грамотної політики підприємства. Якісно організована та реально працююча корпоративна культура сприяє підвищенню продуктивності праці та зменшенню плинності кадрів.

В умовах інноваційного розвитку економіки та постійної конкуренції за місце на ринку значно зростають вимоги до людських ресурсів. Для управління трудовим колективом використовуються економічні та неекономічні методи. Останні полягають у формуванні якісної та міцної корпоративної культури. Адже відомо, що успішні підприємства-світові лідери характеризуються високим рівнем корпоративної культури. Такі корпорації, як Microsoft, Google чи Samsung мають сталі цінності, які завжди адаптуються під мінливі умови ринку. Виходячи з цього, керівнику будь-якої компанії важливо знати складові та принципи формування корпоративної культури для створення і втілення останньої у життя, що призведе до затребуваності товарів, послуг і роботи в цілому.

Аналіз наукових праць показує, що складові та принципи формування корпоративної культури підприємств розглядалася у працях таких зарубіжних і вітчизняних вчених, як М. Дмитренко, Т. Кицак, О. Синицький, С. Семенко, М. Чепелюк, А. Берлі, Е. Шейн, В. Чемберлін, Л. Савчук, О. Макаров та багатьох інших. Незважаючи на велику кількість досліджень складові та принципи формування корпоративної культури не є чітко визначеними і можуть варіюватися в залежності від типу підприємства. Тому ці аспекти потребують продовження досліджень у мінливих сучасних умовах.

За Л. Сікорською корпоративна культура – це система цінностей, переконань, вірувань, уявлень, очікувань та їх символів, а також ділових принципів, норм поведінки, традицій, ритуалів тощо, що склалися в організації, які формують

«корпоративний дух», визначають загальні рамки відносин, поведінки в організації та приймаються більшістю співробітників організації. Корпоративна культура розглядається як потужний стратегічний інструмент, що дає змогу орієнтувати всі підрозділи організації і окремих осіб на спільні цілі; мобілізувати ініціативу співробітників, виховувати відданість організації, поліпшувати процес комунікації, поведінки [1].

Компонентами корпоративної культури вважаються:

- 1) загальні цінності компанії – висока якість продукції/робіт/послуг, позиціонування на ринку, політика ціноутворення;
- 2) взаємовідносини та взаємне спілкування у трудовому колективі – звичаї, традиції компанії, субординація;
- 3) норми роботи, мета яких – покращення якості продукції/робіт/послуг;
- 4) загальні ідеологічні принципи, які використовуються працівниками для взаємодії з клієнтами та зовнішніми партнерами;
- 5) розроблені внутрішні правила поведінки на підприємстві, які повинен засвоїти кожен новий працівник;
- 6) сприятливий психологічний клімат;
- 7) підтримка певного складу мислення серед співробітників компанії для формування правильного уявлення про компанію зовні (споживачі, клієнти, партнери, держава).

Формування корпоративної культури передбачає врахування множини факторів зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства. До факторів зовнішнього середовища, які впливають на корпоративну культуру відносять:

- глобалізаційні процеси;
- політичні фактори;
- економічні процеси;
- інноваційні процеси та інтелектуалізація праці;
- екологічний стан;
- система законодавства.

До факторів внутрішнього середовища, які впливають на корпоративну культуру відносять:

- внутрішній стан підприємства;
- психологічну готовність персоналу та керівництва до змін;
- прийняту на підприємстві систему менеджменту;
- традиції підприємства;
- історію розвитку підприємства;
- життєвий цикл підприємства [2, с. 97].

При формуванні корпоративної культури вітчизняних підприємств слід враховувати особливості українського менталітету, психології та суспільної свідомості, які прямо впливають на економіку країни. Чим вищим є рівень корпоративної культури компанії та її працівників, тим сильнішими будуть позиції підприємства в економічному житті. Але при виході компанії на міжнародний ринок треба використовувати позитивний зарубіжний досвід, оскільки компанії з українським менталітетом не завжди впишуться в міжнародне співробітництво.

Сучасні суспільні та економічні відносини характеризуються швидкими змінами та формуванням нових пріоритетів. Змінюється державне регулювання, умови внутрішньої та зовнішньої конкуренції, з'являються нові технології, життя діджиталізується. Тому корпоративна культура організації повинна періодично оновлюватися, щоб відповідати новим реаліям та умовам.

Створення нової корпоративної культури вимагає певного часу, оскільки процес почнеться з формування нової місії, ідеології, цілей та стилю керівництва підприємством. Буде використаний попередній досвід, звичаї та традиції підприємства, проведено оцінювання ефективності роботи компанії. Відповідальними за формування і впровадження корпоративної культури слід зробити певний відділ чи працівників, які б працювали задля досягнення загального конкретного позитивного результату при дотриманні норм культури кожним співробітником. Ідеальною вбачається модель корпоративної культури, де весь колектив володіє фаховою підготовкою і необхідними здібностями, знає, що робити для досягнення поставленої мети організації.

Висновки. Для функціонування ринкової економіки корпоративна культура кожного підприємства відіграє велику роль. Вона повинна підтримувати зовнішню і внутрішню діяльність компанії. За допомогою корпоративних норм встановлюються методи вирішення колективних проблем та взаємозв'язки між співробітниками в процесі діяльності підприємства. Тому будь-які зміни в компанії незалежно від масштабу повинні мати за собою і зміни в корпоративній культурі. На формування корпоративної культури впливає багато факторів, головним з яких є етап життєвого циклу підприємства.

Список використаних джерел:

1. Сікорська Л., Лесько О. Формування корпоративної культури підприємства. 2019. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27863/7016.pdf?sequence=3&isAllo wed=y> (дата звернення: 22.10.2023).
2. Копитко М., Михаліцька М., Верескля М. Корпоративна культура як стратегічний напрям управління підприємством в умовах сучасних викликів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. №2 (62). С. 92-99.

ПОЛІТИКА УПРАВЛІННЯ ПОЗИКОВИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Старко Ірина Євгенівна

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри економіки, менеджменту та управління територіями

ВСП «Інститут інноваційної освіти

Київського національного університету будівництва та архітектури», Україна

Крут Катерина Василівна

студентка магістратури

ВСП «Інститут інноваційної освіти

Київського національного університету будівництва та архітектури», Україна

Процес управління залучення позикового капіталу є одним з найважливіших напрямів у фінансовому менеджменті, що сприяє створенню оптимальної фінансової структури капіталу організації, а отже розширенню фінансового потенціалу, отриманню більшого прибутку. В даний час присутня низка теорій і підходів до управління позиковим капіталом, обліку, аналізу, структури, вартості позикового капіталу, способів його формування, проте універсального підходу не існує.

Управління позиковим капіталом – це цілеспрямований процес їх формування з різних джерел і в різних формах у відповідності з потребами підприємства в позикових коштах на кожному етапі його розвитку. Залучення позикових коштів є складовою фінансової стратегії підприємства, яка передбачає забезпечення найбільш ефективних форм і умов використання запозичень [1].

Метою управління формуванням позикового капіталу підприємства є визначення його найбільш раціонального джерела запозичення, що сприяє підвищенню вартості власного капіталу підприємства.

Управління позиковим капіталом передбачає:

- формування інформаційної бази для управління позиковим капіталом;
- розрахунок потреби у капіталі на основі прогнозу операційної та інвестиційної діяльності;
- визначення можливостей залучення власного капіталу;
- визначення потреби у позиковому капіталі;
- вибір оптимальних джерел та умов залучення запозичень;
- оцінювання ефективності формування позикового капіталу;
- забезпечення реалізації політики залучення підприємствами запозичень;
- аналіз ефективності використання запозичень [1].

Етапи розробки політики залучення підприємством позикового капіталу та послідовність їх виконання наведені на рис. 1.

На першому етапі відбувається аналіз процесу формування і використання залученого капіталу у звітному періоді. Для цього доцільно провести аналіз загального обсягу позикових коштів у звітному періоді; форми залучення й ефективність їх використання. У процесі аналізу варто порівняти темпи зростання позичкових і власних коштів; виявити зміну економічних показників діяльності підприємства (обсяг операційної, фінансової й інвестиційної діяльності); загальної суми активів підприємства. Визначити і проаналізувати динаміку обсягів позикового капіталу за строками [2].

Також необхідним є вивчення кредиторів за умовами надання ними різних форм фінансового і товарного кредитів, пов'язуючи форми кредитів з кон'юктурою фінансового і товарного ринків. Розрахувати і проаналізувати ефективність використання позичкових коштів у розрізі окремих складових і в цілому. На цьому етапі доцільно визначити показники оборотності і рентабельності позикового капіталу.

Щодо другого етапу, то слід відмітити, що саме тут визначаються цілі залучення позикових засобів у майбутньому періоді. На наступному етапі здійснюється визначення максимального обсягу залученого капіталу з урахуванням забезпечення достатньої фінансової стійкості підприємства. Вона повинна оцінюватися не тільки з позицій самого підприємства, але і з позицій можливих його кредиторів, що забезпечить згодом зниження вартості залучення позикових засобів. З урахуванням даних вимог підприємство установлює ліміт використання позикових засобів у своїй господарській діяльності.

Рис. 1. Основні етапи розробки політики залучення підприємством позикового капіталу

Оцінка вартості різних форм позичкового капіталу, результати якої є основою розробки управлінських рішень щодо вибору альтернативних джерел залучення позикових засобів, що забезпечують задоволення потреб підприємства у позиковому капіталі, проводиться на четвертому етапі.

На наступному, п'ятому етапі, визначається співвідношення обсягу короткострокових і довгострокових позикових коштів. Шостий етап передбачає вибір форм залучення позикових засобів з урахуванням специфіки своєї фінансово-господарської діяльності [3].

Щодо сьомого етапу, то саме на ньому визначається основний склад кредиторів, залежно від форм залучення позикових засобів. Наступним кроком є аналіз умов залучення кредитів, наприклад, термін надання кредиту; ставка відсотка за кредит; умови виплати суми відсотка; умови виплати основної суми боргу; інші умови, пов'язані з одержанням кредиту.

Передостаннім етапом є забезпечення своєчасних розрахунків за отриманими кредитами, що контролюються в процесі всієї господарської діяльності підприємства. Завершальним етапом є забезпечення ефективного використання залучених кредитів, що одночасно є одним з головних завдань керівництва підприємства.

Аналіз формування та використання позикового капіталу дає змогу визначити напрями розміщення коштів, ступінь залежності підприємства від кредиторів, ефективність використання позикового капіталу та підтримання необхідного рівня ліквідності, а також платоспроможності суб'єкта господарювання. Кінцева мета аналізу формування позикового капіталу – оцінка його руху, що є необхідною умовою для ефективної господарської діяльності та визначення адекватності вибору шляхів її фінансування [3].

Інформаційною базою аналізу позикового капіталу виступають звітні дані підприємства, деякі задані економічні параметри і зовнішні змінні умови його діяльності, які необхідно враховувати при аналітичних оцінках і прийнятті управлінських рішень.

Аналіз залученого капіталу структурують на два основних аспекти, властиві будь-якому системному дослідженню: вивчення процесу формування капіталу (генетична складова) та вивчення процесу його використання (функціональна складова), що узагальнюють підсистемою аналізу ефективності використання позикового капіталу.

Процес формування позикового капіталу вивчають шляхом оцінки та детального дослідження всієї сукупності джерел утворення залученого капіталу підприємства, визначення структури та інших якісних показників його формування.

Таким чином, активне впровадження політики управління позикового капіталу може дати відчутний поштовх в структурній перебудові реального сектора економіки, оновленню основних засобів, організації випуску нової продукції, розширенню виробничих об'єктів, реконструкції, технічному оснащення, формуванню основного капіталу, фінансових активів, поповненню оборотного капіталу.

Список використаних джерел:

1. Баранов О. О. Політика управління позиковим капіталом: її сутність та основні складові. *Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ*. 2014. № 4. С. 181-187.
2. Азарова А. О. Джерела формування та способи залучення позикового капіталу. *Економічний простір*. 2008. № 15. С. 126-134.
3. Позиковий капітал підприємства [Електронний ресурс]. *Науковий блог НАУ «Острозька Академія»*. URL : <http://naub.oa.edu.ua/2013/pozykovyj-kapital-pidprijemstva/>

СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА: ПРИКЛАДИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Толстенков Олександр Олександрович

здобувач вищої освіти спеціальності публічного управління та адміністрування
*Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету, Україна*

Науковий керівник: Венгер Ольга Миколаївна

канд. політ. наук, доцент, доцент кафедри управління та адміністрування
*Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні
Запорізького національного університету, Україна*

Сьогодні більшість країн світу перебуває в умовах швидких змін соціально-економічних процесів та діджиталізації всіх суспільних сфер. Трансформаційні процеси у економічному та соціальному житті впливають на зміну форми участі у них держави. У господарських відносинах як розвинених країн, так і країн, що розвиваються, на перший план виходять відносини партнерства держави і бізнесу в різних галузях національної економіки. Державне управління не в змозі повністю профінансувати будівництво та функціонування важливих об'єктів (залізничне сполучення, автомобільні дороги, теплові, електромережі, водо- і газопостачання тощо), тому змушене звертатися до інвесторів, в ролі яких виступає бізнес. Таким чином, відбувається державно-приватне партнерство (далі - ДПП) в різних важливих галузях, а вдалі його приклади треба шукати у зарубіжних країнах. Тому дослідження іноземного досвіду ДПП стає важливим для України і її подальшого розвитку як країни західного світу.

Аналіз наукових праць показав, що світовий досвід державно-приватного партнерства виявляє неабиякий інтерес у дослідників. Питання розглядалося у працях таких зарубіжних і вітчизняних вчених, як П. Айххорн, В. Варнавський, Т. Бекерс, І. Запатріна, Д. Даубс, Н. Діденко, О. Ландау, Р. Питман, К. Ляпіна, Т. Теттингер, Ф. Узунов, А. Кредісов та інших.

Розвиток державно-приватного партнерства країн світу значним чином впливає на формування ефективної економічної політики, підвищення інвестиційної діяльності та інноваційної активності, зростання конкурентоздатності країни, а також розвиток виробничої і соціальної інфраструктури.

Механізм державно-приватного партнерства за рахунок різноманіття форм, видів і сфер його застосування є інструментом вирішення певних завдань довгострокового характеру в різному контексті – від застосування тільки інфраструктурних і соціальних проектів загальнодержавного рівня до адаптації і розроблення особливо перспективних технологій для новітніх точок зростання саме там, де розташовуються місткий людський капітал і науковий потенціал.

І. Біла вказує, що незалежно від національних особливостей країни, розвиток світового державно-приватного партнерства включає три основні етапи:

1. Формування політичної основи ДПП; виокремлення й уведення в обіг основних понять ДПП; заснування ринку послуг ДПП; виокремлення першочергових проектів.

2. Створення структур ДПП; формування нормативно-правової бази; розвиток і розширення проектів із включенням до їх складу нових об'єктів господарювання; написання і публікація практичних методологічних посібників.

3. Моделі ДПП, уведені у використання, набули популярності; ліквідовані правові недоліки держави, що заважали розвитку ДПП; зростає обсяг контрактів на основі ДПП; зростає обсяг інвестувань в інфраструктуру держави [1, с. 128].

Багато країн світу стоїть лише на першій сходинці формування ДПП (сюди можна віднести всі пострадянські країни). На третій етап перейшли такі прогресивні країни світу, як Австралія, Велика Британія, Ірландія та Південна Корея. Основна ж маса європейських країн, Канада, Японія та США знаходиться на другому етапі. Україні доцільно взяти за приклад позитивний досвід зарубіжних країн, щоб не вчитися на власних помилках.

ДПП у США в основному відбувається у формі концесій на будівництво автомобільних доріг. Партнерство ґрунтується на об'єднанні ресурсів та інтересів різних владних рівнів і підприємств, а також ефективному використанні земель навколо доріг. Інтерес бізнесу полягає у звільненні від деяких податків.

У Канаді ДПП реалізується в основному на регіональному рівні, завдяки чому розширюється коло організацій, зацікавлених у розробці та реалізації відповідних програм [2, с. 120].

В Європі перші прецеденти укладання угод ДПП сприймалися як одноразові акції, які не повторювалися після покращення фінансового стану органів влади. Але знайшлися країни, що змінили це.

Найбільш успішним і показовим є досвід співпраці державного і приватного секторів у Великобританії. Починаючи з 1990-х років у країні було затверджено та реалізовано близько 600 проектів державно-приватного партнерства, на які припадає 15% загального обсягу капітальних інвестицій усього публічного сектору. Найбільш популярною формою державно-приватного партнерства у цій країні є «Приватна фінансова ініціатива», розвиток якої пов'язаний із пошуком способів поліпшення послуги для населення, зменшуючи навантаження на державний бюджет. ДПП у Великій Британії розвинене у сфері будівництва лікарень, освітніх установ, а також військової інфраструктури [1, с. 128].

Важливо розглянути і інші європейські держави. Так, у Франції ДПП починалося з взаємодії у сфері створення інфраструктури (у формі концесії). Але після прийняття у 2004 році спеціального закону ДПП перемістилося в сферу надання адміністративних послуг. Крім того, за допомогою партнерських контрактів були побудовані поліцейські дільниці та медичні заклади.

У Нідерландах розвинене партнерство спостерігається у сфері транспорту та інфраструктури, де бізнес залучається до суспільних проектів. Партнерство починається з аналізу ринку, витрат та вигід, порівняння з минулим досвідом і оцінки можливості включення проекту до Інтегрованої бюджетної моделі. Після цього приймається рішення про старт проекту і співробітництво в ньому.

В Ірландії механізм ДПП дозволяє реалізувати багато інфраструктурних проектів в сфері транспорту, енергетики, соціальних послуг на основі прийнятої концепції з державним органом – Центральним відділом із державно-приватного партнерства.

Досвід Іспанії теж вбачається цікавим. Ця держава ще з 19 століття почала реалізовувати концесії автомобільних доріг, залізничних сполучень, мостів. В кінці минулого століття обсяг концесій значно збільшився, а з 2003 року на законодавчому рівні в Іспанії можливе ДПП у різних сферах суспільного життя.

Висновки. Проаналізувавши світовий досвід ДПП, виокремимо позитивні тенденції, які можуть стати в нагоді Україні для розвитку і вдосконалення взаємодії бізнесу і держави. Позитивні результати має використання державно-приватного

партнерства в інфраструктурній сфері, у сфері надання комунальних послуг, освіти, будівництві доріг тощо. Найкращими будуть взаємовідносини, засновані на паритетних началах. Перед початком взаємодії слід деталізувати процедуру аналізу всіх етапів партнерства. Для дотримання умов угод і цільового використання коштів доцільно створити спеціальні інституційні організації, що будуть контролювати процес. З усього розмаїття потрібно обирати пріоритетні сфери, в яких доцільно залучати бізнес. Крім того між партнерами слід правильно розподілити завдання та ризики. Саме ці аспекти допоможуть Україні запобігти помилкам і створити дійсно ефективні механізми ДПП.

Список використаних джерел:

1. Біла І., Іллічова С. Світовий досвід державно-приватного партнерства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. №21. С. 126-129.
2. Масик М. Зарубіжний досвід реалізації ДПП-проектів. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2018. №1 (61). С. 119-123.

СИСТЕМА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ В ЗАКЛАДІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Ільїн Дімітрій Вячеславович

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович

ORCID ID: 0000-0002-7691-8606

канд. пед. наук, професор,

завідувач кафедри управління та освітніх технологій

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Набуття досвіду і вивчення зарубіжного досвіду в забезпеченні якості підготовки медичних кадрів у розвинених країнах Європи робить актуальним запровадження інституту резидентури в Україні. Втілення цього виду підготовки, будь то офіційне впровадження або запозичення готової моделі з будь-якої країни Європи, викликає багато питань, на які потрібно знайти відповіді щодо інтеграції цього підходу в існуючу систему забезпечення медичними кадрами у сфері охорони здоров'я України. Особливо враховуючи, що система, яка існує в Україні, вже була сформована протягом десятиліть, гармонізує з потребами медичної галузі країни і досить ефективно їх задовольняє.

У світі існують різні визначення поняття «резидент». Це може бути молодий фахівець-лікар, який працює в університетській лікарні і лікує госпіталізованих пацієнтів під наглядом медичного персоналу лікарні, або лікар, який здобуває спеціалізовану клінічну підготовку в лікарні, зазвичай після завершення інтернатури. В інших визначеннях резидентом вважають лікаря, який завершив медичну школу та інтернатуру, і навчається в конкретній спеціалізованій галузі, такій як хірургія, внутрішня медицина, патологія тощо. Отримання ліцензії на практику у всіх медичних і хірургічних спеціальностях вимагає успішного завершення програми резидентури [3].

Незважаючи на деякі різниці у визначеннях та організаційних рішеннях в різних країнах, спільною рисою резидентури є те, що це «підготовка лікарів за окремими базовими спеціальностями» [3; 6; 8]. Згідно з Директивою ЄС з визнання професійних кваліфікацій (2005/36/ЄС від 7 вересня 2005 р.), резидентура має проводитися стаціонарно у визнаних уповноваженими владними структурами закладах. Вона повинна включати теоретичну та практичну підготовку, проводитися протягом повного робочого тижня та року, та передбачати участь у різних медичних процедурах у відділі чи кафедрі, де здійснюється навчання, включаючи чергування [5].

Але при спробі впровадження в Україні моделі резидентури, аналогічної європейській, виникає проблема: в Європі існують власні, довготривалі підходи до підготовки медичних фахівців, і неможливо чітко визначити, яка модель є найкращою.

Однак є загальні аспекти, такі як те, що в багатьох країнах резидентура передуює інтернатурі, і програми інтернатури в кожній країні можуть відрізнятися. Наприклад, в США інтернатура поділяється на два види: вступну і перехідну інтернатуру, і вони можуть концентруватися на різних медичних спеціальностях. Перехідна інтернатура

включає в себе різні спеціальності і триває 12 місяців. Цей варіант вибирають деякі лікарі, оскільки він менш напружений, ніж вступна інтернатура, і дозволяє краще підготуватися до резидентури. Навчання в інтернатурі може стати підготовкою для резидентури у багатьох спеціальностях, і перший рік резидентури фактично може бути продовженням інтернатури для деяких спеціальностей [1; 2; 7; 9-11].

В Австралії і Ізраїлі інтернатура представляє собою період умовної реєстрації, під час якого медичні фахівці з дипломом мають завершити один рік навчання в акредитованій лікарні перед отриманням повної реєстрації.

У Швеції відповідним аналогом інтернатури є загальна практика, яка є обов'язковою для отримання медичної ліцензії. Ця програма триває принаймні 18 місяців, але зазвичай триває трохи довше, близько 2 років. Після інтернатури може бути проведено тестування для отримання медичної ліцензії, і після цього розпочинається спеціалізована практика, що відповідає резидентурі.

Отже, можна виділити кілька етапів систем професійної підготовки медичних фахівців в різних країнах: одноетапна система передбачає навчання в інтернатурі чи резидентурі після отримання диплома лікаря (це характерно для Німеччини, Ізраїлю, Румунії та інших країн); двоетапна система включає навчання в інтернатурі, а потім в резидентурі чи на спеціалізації після отримання диплома лікаря (це характерно для України, Швеції, Великої Британії та інших країн); триетапна система передбачає навчання в інтернатурі, потім в резидентурі і, нарешті, спеціалізацію в вузьких спеціальностях (це характерно для США, Польщі, Франції та інших країн).

Прикладами одноетапної підготовки є системи навчання лікарів у Німеччині, Ізраїлі і Румунії.

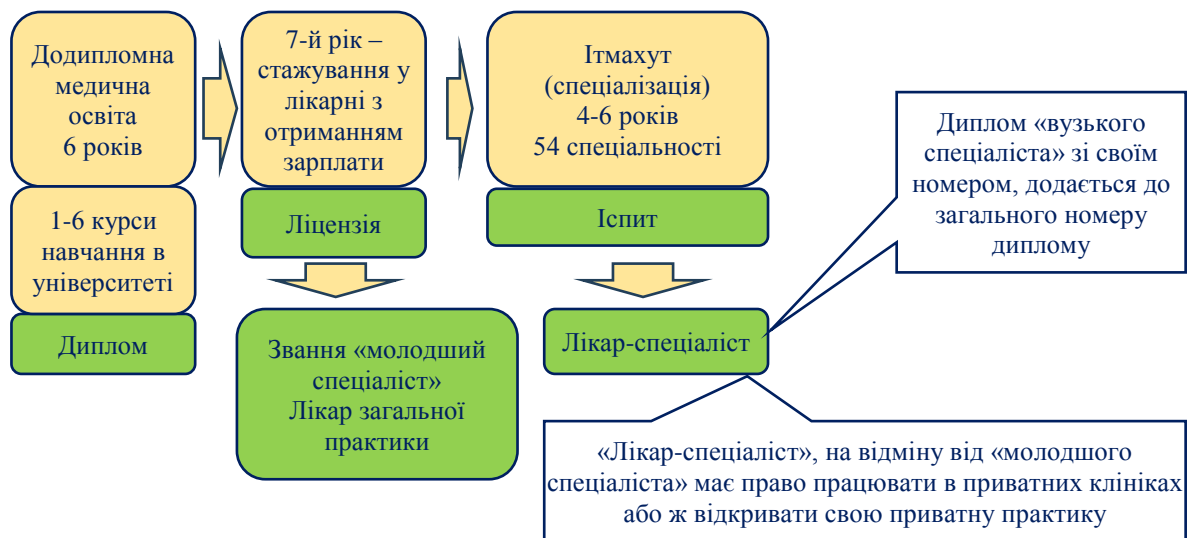

Рис. 1. Підготовка лікаря в Ізраїлі [3]

У Німеччині, для того, щоб лікарська клініка могла проводити навчання медичних фахівців на спеціалізації, необхідно отримати офіційний дозвіл на це.

У Ізраїлі, «лікар-спеціаліст» має право працювати в приватних клініках або відкривати власну приватну медичну практику, що відрізняє його від «молодшого лікаря».

Цікавим досвідом є підготовка сімейних лікарів в Ізраїлі, яка триває 4 роки і включає такі програмні компоненти: перші 9 місяців проводяться в сімейній медичній клініці під наглядом наукового керівника; наступні 6 місяців включають по

1,5 місяця в чотирьох різних спеціальностях, таких як хірургія голови та шиї, акушерство та гінекологія, загальна хірургія, інші; 12 місяців обов'язково проводяться у відділенні внутрішніх захворювань, 6 місяців – у педіатричному відділенні, 3 місяці – у психіатрії, а останні 12 місяців у клініці сімейної медицини під контролем наукового керівника.

У Румунії навчальний процес в резидентурі регулюється Міністерством охорони здоров'я та Міністерством освіти, досліджень та молоді. Він організовується та контролюється відповідними професійними асоціаціями (наприклад, Медична колегія Румунії) та має визнання державних органів.

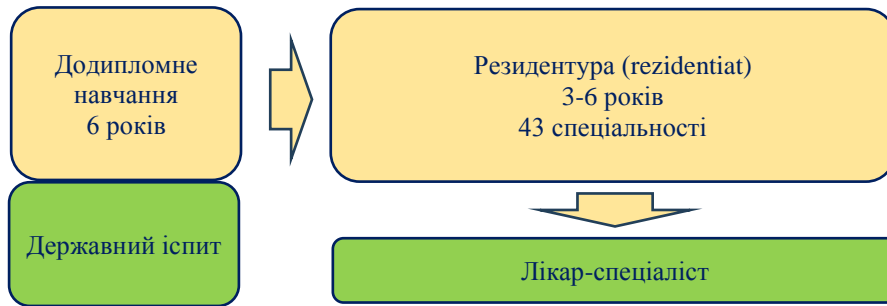

Рис. 2. Підготовка лікаря в Румунії [3]

Прикладами двоетапної системи ПДМ(Ф)О можуть бути Швеція (рис. 3) та Велика Британія (рис. 4).

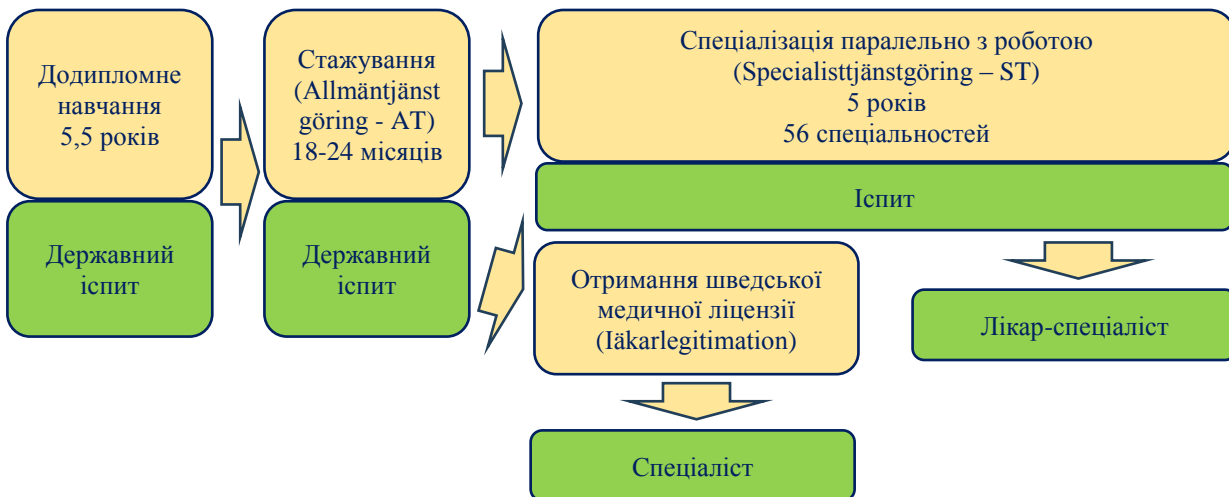

Рис. 3. Підготовка лікаря в Швеції [3]

У Швеції під час стажування лікарі протягом дев'яти місяців вивчають терапевтичні та хірургічні спеціальності, наступні три місяці – загальну психіатрію, дитячу та підліткову психіатрію, і, на заключний етап, протягом шести місяців вивчають загальну медицину.

Після отримання ліцензії, спеціаліст отримує дозвіл на практику та працює в госпіталях та інших медичних установах, але тільки після координації його роботи.

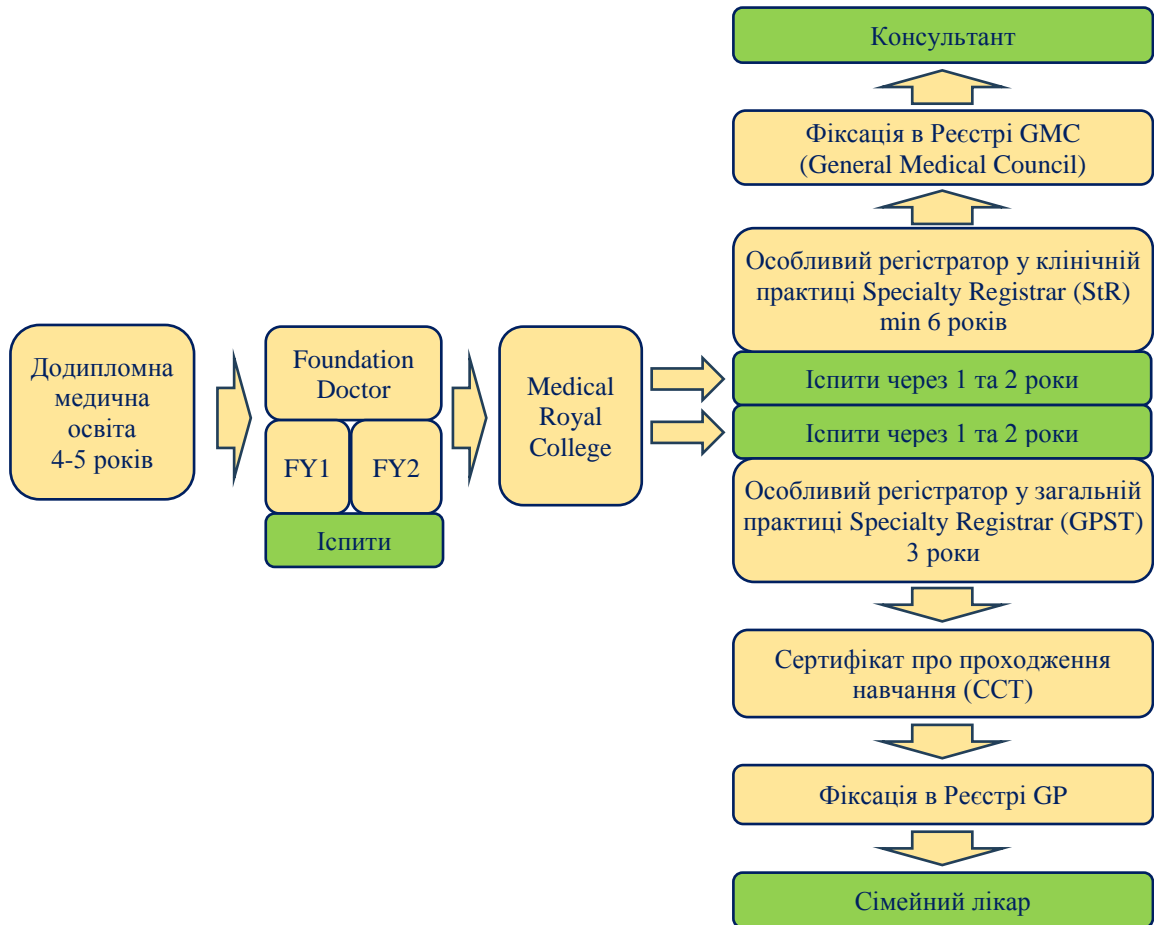

Рис. 4. Підготовка лікаря в Великій Британії [3]

З початку липня 2006 року в Швеції лікарі спеціалізуються у 56 різних медичних спеціальностях, зокрема 31 базова та 25 додаткових. Ще на стадії лікаря-спеціаліста випускник отримує сертифікат фахівця та дозвіл на самостійну практику.

Велику традицію можна помітити в підготовці лікарів у Великій Британії. У перший рік FY1 програма навчання базується на знаннях, навичках та вміннях, набутих лікарем на стадії додипломної підготовки. Головні цілі навчання на цьому етапі встановлюються General Medical Council. Протягом першого року лікар проходить через три або чотири робочі місця у різних госпітальних спеціальностях, такі як загальна хірургія, протягом трьох місяців, наприклад.

Лікарі, після навчання на етапі «Foundation Doctor», набувають досвіду роботи в різних спеціальностях та медичних закладах. Особлива увага приділяється управлінню важкими хворими пацієнтами. Навчання також включає в себе загальні професійні навички, які застосовуються до всіх галузей медицини, такі як робота в команді, управління часом, комунікація, навички роботи з інформаційними технологіями тощо.

Триетапною є підготовка лікарів у США, Польщі та Франції.

У США, після завершення медичної школи, лікарю присвоюється ступінь «доктор остеопатичної медицини» (DO). Слід відзначити, що в останні роки системи медичної освіти в розвинених країнах світу набувають тенденцію до збільшення акценту на практичній підготовці лікарів. Ця тенденція призводить до інтеграції двох послідовних форм підготовки, таких як інтернатура і резидентура, в одну форму, відому як резидентура. Цей процес можна проілюструвати за допомогою прикладу США.

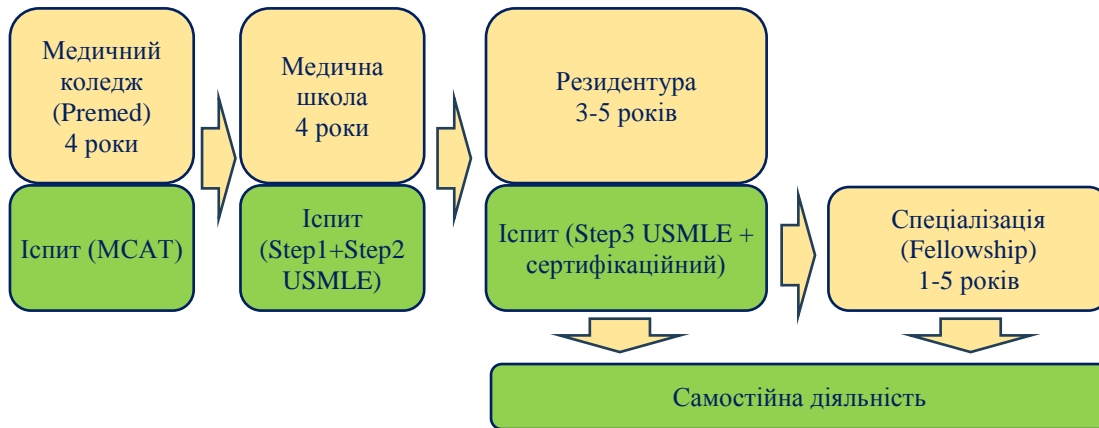

Рис. 5. Підготовка лікаря в США [3]

Тривалість навчання в резидентурі різниться залежно від спеціальності і може відрізнятися в різних країнах. Наприклад, резидентура з сімейної медицини триває 5 років у Данії і Німеччині, 4 роки в Чеській Республіці, Греції і Ізраїлі, 3 роки у Боснії, Франції, Литві, Португалії, Сербії, Словаччині і Іспанії, і 2 роки в Албанії.

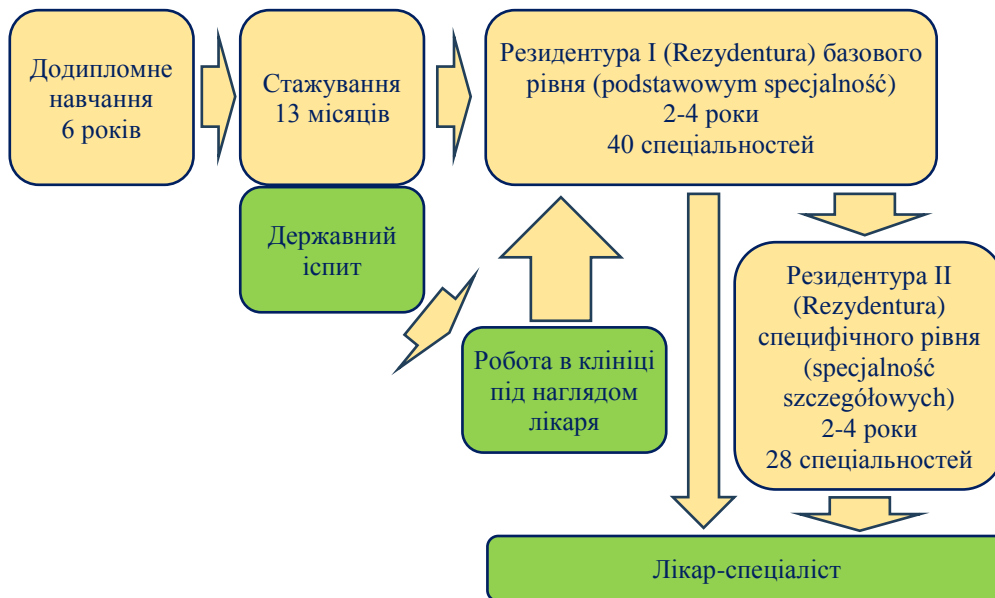

Рис. 6. Підготовка лікаря у Польщі [3]

Установи, що здійснюють підготовку резидентів, також відрізняються в різних країнах. В одних країнах відбір, навчання, нагляд і всю відповідальність несуть лікарні, в інших – університети.

Таблиця 1

Пропозиції щодо розподілу спеціальностей в інтернатурі та резидентурі

Інтернатура	Резидентура
1. Загальна практика – сімейна медицина (за дозволом МОЗ) 2. Внутрішні хвороби	гастроентерологія, гематологія, дерматовенерологія, ендокринологія, інфекційні хвороби, кардіологія, неврологія, нефрологія, онкологія, психіатрія, пульмонологія, фтизіатрія, генетика медична
3. Хірургія	нейрохірургія, онкохірургія, ортопедія і травматологія, отоларингологія, офтальмологія, судинна хірургія, торакальна хірургія, трансплантологія, урологія, хірургія серця і магістральних судин

Продовження табл. 1

Інтернатура	Резидентура
4. Педіатрія	неонатологія, дитяча анестезіологія, дитяча гематологія, дитяча нейрохірургія, дитяча онкологія, дитяча ортопедія і травматологія, дитяча отоларингологія, дитяча офтальмологія, дитяча хірургія
5. Стоматологія	ортодонтія, хірургічна стоматологія

Оцінюючи досвід роботи резидентур у зарубіжних країнах і порівнюючи його з вітчизняною системою післядипломної медичної освіти, виникає багато дискусійних питань щодо ефективного впровадження інституту резидентури в Україні в найближчому майбутньому.

Під час аналізу можливих моделей удосконалення системи підготовки фахівців в Україні розглядалися чотири варіанти:

1. Встановлення однорічної обов'язкової інтернатури з фаху «Загальна практика/сімейна медицина» для всіх випускників закладів охорони здоров'я зі спеціальностями «Лікувальна справа» і «Педіатрія», за якою слідує вступ до резидентури тривалістю від 2 до 4 років за конкурсом.

2. Введення резидентури для всіх випускників закладів охорони здоров'я одразу після закінчення навчання з різних фахів.

3. Встановлення 2-3-річної резидентури після завершення повної інтернатури восьми базових спеціальностей, таких як внутрішні хвороби (2 роки), педіатрія (2 роки), хірургія (3 роки) та інші.

Скорочення переліку спеціальностей інтернатури та надання випускникам закладів охорони здоров'я зі спеціальностями «Лікувальна справа» і «Педіатрія» можливості після однорічної підготовки в інтернатурі з п'яти базових спеціальностей вступати до резидентури за окремими вузькими спеціальностями.

Ми вважаємо, що четвертий варіант є найбільш бажаним для України. На нашу думку, резидентура, яка базується на існуючій клінічній ординатурі, може стати основою для впровадження системи підготовки лікарів-спеціалістів в Україні. Після завершення навчання в резидентурі фахівці отримуватимуть свідоцтво про спеціалізацію, яке буде еквівалентне сертифікату спеціаліста.

Необхідно також обмежити перелік спеціальностей резидентури, що складається з 34 спеціальностей, включаючи лише ті, які потребують тривалого спеціалізованого навчання в клініці, але не вимагають завершення повного курсу інтернатури з базовою спеціальністю.

Вступ до резидентури має бути обмеженим за кількістю місць у державному замовленні для кожної спеціальності. Для окремих спеціальностей можна розглядати можливість конкурсного вступу до резидентури після 1-го року інтернатури відповідного профілю та успішного складання Кроку 3 (з винятком загальної практики/сімейної медицини за дозволом МОЗ).

Лікарі, які не вступили до резидентури за конкурсом, продовжать навчання в інтернатурі відповідно до своєї спеціальності. Підготовка лікарів у «вузьких» фахах (таких як авіаційна та космічна медицина, алергологія, геріатрія, дієтологія, ендоскопія, комбустіологія й інші) повинна проводитися через цикли спеціалізації після завершення повного нормативного навчання у відповідній інтернатурі.

При реалізації нової концепції післядипломної освіти (ПДО), необхідно враховувати наступні аспекти: навчання в інтернатурі має залишатися в рамках системи державного розподілу молодих спеціалістів; під час конкурсного вступу

інтернів (після першого року навчання) в резидентуру перевага надається тим, хто планує працювати в даній спеціальності; кількість державних місць у резидентурі для кожної спеціальності та їх розподіл між закладами вищої освіти повинні визначати МОЗ України та професійні асоціації.

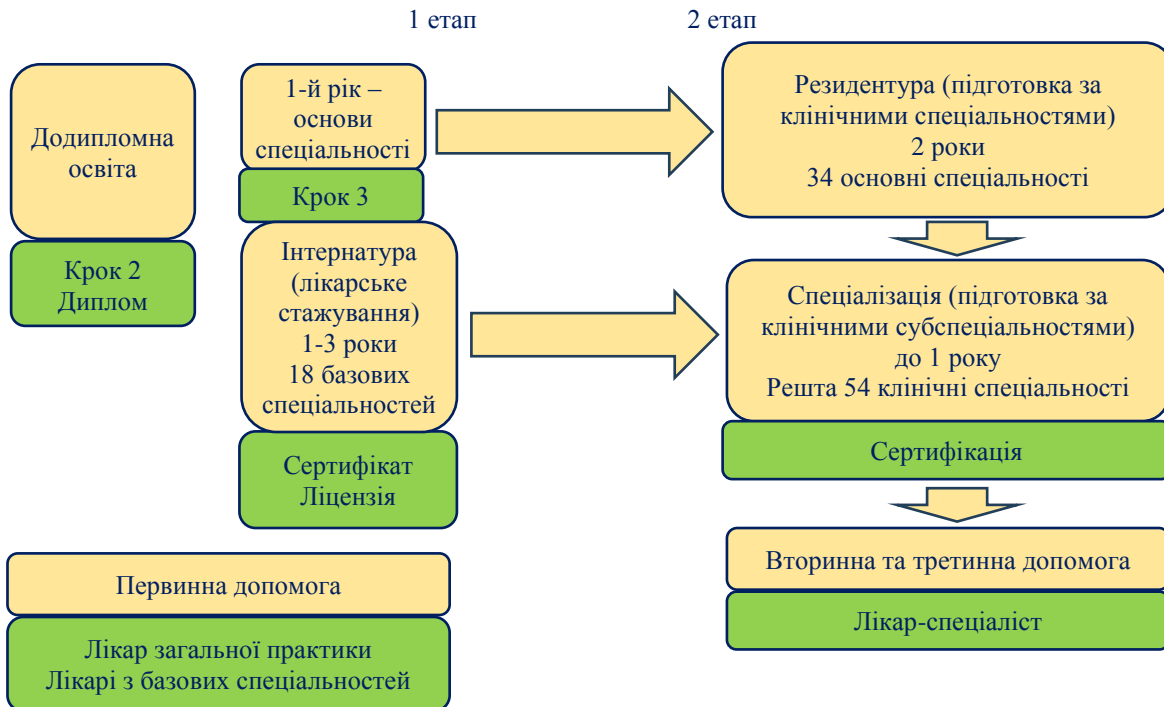

Рис. 7. Концепція нової структури післядипломної освіти

Таким чином, впровадження резидентури в Україні має ряд позитивних переваг, таких як підвищення якості підготовки кваліфікованих лікарів, можливість використання модульної системи навчання та розширення мережі університетських клінік. Також це дозволить залучити лікарські асоціації до планування необхідної кількості лікарів у певних спеціальностях і сприятиме підвищенню мотивації для навчання в резидентурі завдяки гідному рівню оплати праці та соціальним пільгам після її завершення.

Проте впровадження резидентури потребує поліпшення законодавчого та нормативного забезпечення, включаючи розробку таких документів, як Положення про резидентуру, Положення про кафедру, яка здійснює післядипломну підготовку випускників закладів охорони здоров'я, і Положення про клініку, яка має право проводити навчання лікарів-резидентів та інші відповідні нормативні акти. Також необхідно переглянути стандартні навчальні плани та програми для всіх спеціальностей резидентури, а також комп'ютерні програми для оцінки знань.

Список використаних джерел:

1. Базелюк В.Г., Кубіцький С.О., Михайліченко М.В., Михнюк С.В. (2022). Техніка управлінської діяльності : навчальний посібник. К.: Міленіум. 424 с.
2. Вознюк О.В., Кубіцький С.О. (2011). Характеристика кризового стану освіти. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України / Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія»* / Редкол.: Д.О. Мельничук (відп. ред.) та ін. К., Вип. 159. Ч. 3. С.47-56.

3. Волосовець О.П., Вдовиченко Ю.П., Булах І.Є., Краснов В.В., П'ятницький Ю.С. (2014). Проблемні питання впровадження лікарської резидентури в Україні. *Післядипломна освіта та лікарське самоврядування за європейськими стандартами: матеріали Всеукр. наук.-практич. конф. з міжнар. участю (Тернопіль, 11-12 верес. 2014 р.)*. Терноп. держ. мед. ун-т ім. І.Я. Горбачевського. Тернопіль : ТДМУ, С. 5-12.
4. Гречаник С., Гречаник Н. (2022). До питання про формування емоційно-етичної компетентності особистості: зарубіжний досвід. *Наука і техніка сьогодні*. Вип. 6. С. 158-166.
5. Інноваційні освітні технології в післядипломному навчанні лікарів: психолого-педагогічні аспекти. За ред. О. М. Хвисяк, В. Г. Марченко, М. П. Гиря та ін. *Актуальні питання вищої медичної освіти в Україні : матеріали 15-ї Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар.* Т: ТНМУ. 2018. С. 70-74.
6. Кубіцький С.О., Неділько Н.В. (2010). Особливості професійної комунікативної взаємодії майбутніх медпрацівників. *Вісник Національної академії оборони України: 36-к наук. праць*. К.: НАОУ, Вип. 2 (15). С. 49-55.
7. Кубіцький Ю.С., Кубіцький С.О. (2023). Зарубіжний досвід організації корпоративного управління у банківській установі. *Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Рівне, 29 вересня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень*. Вінниця: Європейська наукова платформа. С. 45-49.
8. Мельник О. (2021). Інноваційні технології професійного розвитку персоналу закладу охорони здоров'я. *Інноваційні технології в менеджменті та публічному управлінні : матеріали доповідей Наукової інтернет-конференції студентів та молодих вчених кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу*. Тернопіль, 25 листопада 2021 року. С. 202-204.
9. Післядипломна освіта в умовах євроінтеграції: сутність, зміст, технології, готовність до змін: навчально-методичний посібник / Пуховська Л.П., Артюшина М.В., Базелюк В.Г., Лушин П.В., Снісаренко О.С., Сніцар Л.П., Солодков В.Т. / за наук. ред. Л.П. Пуховської. К.: Педагогічна думка. 122 с.
10. Шумілова І.Ф. (2016). Самоосвіта студентів з питань формування загальнокультурної компетентності. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки*. Вип. 1. С. 318-328.
11. Mykhniuk S.V., Kubitskyi S.O. (2021). Technology of prospective social workers' training on pedagogical interaction in the process of studying professional disciplines. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, IX (96), Issue: 245, 2021 Feb. P. 34-38.

СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОЇ СФЕРИ ТА ЇХНЯ ВЗАЄМОДІЯ У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Матьєва Анна Євгеніївна

здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Науковий керівник: Самофалова Тетяна Олександрівна

канд. держ. упр., доцент, доцент кафедри економіки та менеджменту
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Публічна сфера за своєю суттю є важливою складовою демократичного устрою суспільства, представляючи собою зону активної взаємодії публічних інтересів громадян, держави та бізнесу. Стан цього механізму реалізації єдності між вищезазначеними акторами є інтегральним показником розвитку будь-якої країни світу, оскільки це явище допомагає наочно побачити, як політика сприяє досягненню важливих суспільних цілей та вирішенню ключових завдань, а також яким чином вона налагоджує взаємодію з громадянським суспільством [1].

Суб'єкти публічної сфери є невід'ємною частиною загального механізму державного управління і спрямовані на реалізацію цінностей, цілей та потреб громади та окремих громадян як користувачів послуг, що надаються адміністративно-управлінськими структурами [2].

Основними суб'єктами публічної сфери є:

– Держава: включає в себе органи влади на різних рівнях (центральному, регіональному, місцевому) та державні установи, відповідальні за управління суспільством і забезпечення охорони здоров'я, освіти, безпеки та інших аспектів суспільного життя. Держава також формулює закони, регулює економіку, встановлює фіскальну політику тощо;

– Бізнес: підприємства, корпорації та інші комерційні організації складають бізнес-сектор. Вони створюють робочі місця, виробляють товари та послуги, сплачують податки та отримують прибутки. Бізнес, в якості суб'єкта публічної сфери, може впливати на економічні та соціальні аспекти життя суспільства і відігравати важливу роль в економічному розвитку;

– Суспільство: громадяни, громадські організації, неприбуткові організації та активні громадяни в цілому формують суспільство. Вони висловлюють свої потреби, інтереси та думки, а також взаємодіють з іншими соціальними суб'єктами через публічні дебати, опитування громадської думки, голосування та інші засоби.

Взаємодія між цими елементами є складною та багатогранною. Держава встановлює правила і норми, які регулюють відносини між всіма суб'єктами публічної сфери у відповідних підсистемах: держава-бізнес, держава-суспільство, бізнес-суспільство. Зокрема бізнес, у свою чергу, надає соціальні послуги та сприяє створенню робочих місць. Суспільство споживає соціальні послуги та впливає на формування соціальної політики, яка, до речі, трактується як сукупність державних і недержавних заходів, спрямованих на задоволення потреб та інтересів громадян і соціальних груп, створення умов для розвитку соціальних відносин і досягнення стабільності та злагоди в суспільстві [3].

Розглянемо характеристики взаємодії суб'єктів публічної сфери нижче (табл. 1).

Таблиця 1

Функції суб'єктів публічної сфери в контексті соціальної політики

Суб'єкт публічної сфери	Вплив формування і реалізацію соціальної політики
Держава	– Забезпечення соціального захисту громадян
	– Надання соціальних послуг
	– Регулювання соціальних відносин, створення соціальних стандартів
Бізнес	– Надання соціальних послуг – соціальне підприємництво
	– Створення робочих місць
	– Дотримання соціальних стандартів
	– Підвищення рівня життя населення
Суспільство	– Участь у громадських обговореннях соціальних програм та політики
	– Обрання представників влади
	– Громадська активність та створення відповідних організацій

Отже, держава, бізнес і суспільство взаємодіють у контексті соціальної політики, об'єднуючи зусилля для досягнення відповідних цілей і підвищення добробуту населення. Держава визначає стратегію, розробляє програми та виділяє необхідні ресурси, бізнес може надавати фінансову підтримку та створювати робочі місця, а суспільство вимагає дотримання інтересів громадян та бере активну участь у формуванні політики. Така співпраця спрямована на досягнення соціальної стабільності, балансу інтересів суб'єктів публічної сфери та злагоди в суспільстві, а також забезпечення всебічного розвитку та задоволення суспільних потреб. За рахунок такої взаємодії досягаються цілі соціальної політики держави і задовольняються потреби громадян.

Список використаних джерел:

1. Ващенко А. Громадянське суспільство та публічна сфера: контури теоретичного огляду / А. Ващенко // *Evropský politický a právní diskurz*. – 2018. – Sv. 5, Vyd. 5. – С. 72-79. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2018_5_5_13.
2. Визначальні суб'єкти публічного управління. Матеріали XXI наукової конференції ТНТУ імені Івана Пулюя, 16-17 травня 2019 року. Т.: ТНТУ, 2019. С.177-178. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/210534101.pdf>
3. Соціальна політика – Україна. Україна – Інформаційно-довідковий сайт «Україна». URL: http://proukraine.net.ua/?page_id=759 (дата звернення: 22.09.2023).

СУЧАСНІ ТРЕНДИ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ

Хмельковська Тетяна Василівна

Здобувач вищої освіти факультету менеджменту
Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Науковий керівник: Соріна Оксана Олександрівна,

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту
Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

Лише за останні кілька десятиліть офіси управління проєктами еволюціонували від дошок і мальованих карт проєктів до передових програмних рішень та автоматизації. Постійний розвиток проєктної сфери викликає необхідність адаптації менеджерів проєктів до нових умов та трендів, основними з яких є поширення віддаленої роботи та автоматизація процесів. На основі дослідження різних джерел [1-4], було виявлено основні сучасні тренди в сфері управління проєктами, які відображено на рис. 1:

Рис. 1. Нові тренди управління проєктами

1. Штучний інтелект (ШІ) та автоматизація

ШІ останнім часом розповсюджується дуже швидко, тому керівники проєктів починають замислюватися над тим, як включити його у свої робочі процеси.

Незважаючи на те що такий інструмент ChatGPT [1] є відносно новим та поки знаходиться на стадії розвитку, проте його потенційні можливості досить широкі. За його допомогою можна узагальнювати звіти, відповідати на запитання щодо проєкту, встановлювати початковий графік робіт, бюджет проєкту, тощо.

Автоматизація завжди мала цінність для управління проєктами, але її еволюційним кроком у 2023 році стала гіперавтоматизація. Гіперавтоматизація покращує існуючу автоматизацію не лише за допомогою штучного інтелекту, але й за рахунок використання:

- машинного навчання (ML) для управління ризиками, розподілу ресурсів, керування розкладом тощо;
- роботизованої автоматизації процесів (RPA) для виконання повсякденних завдань і більш точного введення даних;
- автоматизації документів для звітів про стан, стандартів відповідності та протоколів зустрічей;

- оптичного розпізнавання символів (OCR) для вилучення тексту із зображень, інфографіки та рукописних нотаток.

2. Робота за гнучким графіком.

Незважаючи на те, що керівництво іноді вимагає від працівників повернутися до офісу, тренд дистанційної роботи поширюється дуже швидко. Так, після епідемії COVID та після початку військових дій деякі компанії починали працювати в офлайн режимі, проте значна кількість проектних команд поступово знов перейшла до змішаного та онлайн-режимів роботи.

Робота вдома створює унікальну динаміку для керівників проєктів [4], які керують розрізненими командами. Значна зміна при цьому полягає у розширенні діапазону гнучкої роботи.

3. Емоційно-інтелектуальне лідерство (EQ).

Лідерські навички мають вирішальне значення для керівників проєктів, і останнім рухом у лідерстві є емоційно-інтелектуальне лідерство, або EQ [2].

Управління проєктами — це більше, ніж просто виконання завдань вчасно — у тому числі, це мистецтво керування командою. Причому, управління людьми – одна із найбільш складних сфер проєктного управління.

Керівники проєктів повинні розуміти, як працює їхня команда, щоб розподіляти завдання, визначати і усувати її слабкі сторони. Залежно від реакції співробітників, менеджери повинні регулювати стиль керівництва, терміни виконання та командну культуру.

Таким чином, EQ проявляється у необхідності для керівника говорити зі своєю командою про баланс між роботою та особистим життям, дізнаватися про стресові фактори. Керівникові треба використовувати зустрічі з членами проєктної команди 1:1 не лише для обговорення завдань проєкту, а й для перевірки психічного стану і рівня загальної задоволеності персоналу.

4. Управління змінами.

Управління змінами — це стиль управління проєктами, який зосереджується на управлінні людьми і своєчасному реагуванні на зміни та збої під час реалізації, одночасно концентруючись на успішному завершенні проєкту. Таким чином, важливою навичкою проєктного менеджера повинна бути гнучкість [4]. Один із способів оволодіти керуванням змінами – це розбивати проєкти на менші частини, щоб менеджери могли рухатися й діяти швидко, коригуючи часові рамки та бюджети.

5. Гібридне управління проєктами.

Прояв цього тренду полягає у спробах керівництва поєднати різні підходи до управління проєктами, щоб знайти ідеальний баланс. Таким чином, гібридний підхід [3] до управління проєктами часто поєднує традиційне управління проєктами з іншими методами, такими як:

- гнучкість (Agile) – популярне рішення, яке часто використовується для управління IT-проєктами, орієнтоване на управління людьми та змінами, яке надає перевагу постачанню робочого програмного забезпечення над надійною документацією процесів;

- водоспад (Waterfall) – поетапно орієнтований метод управління проєктом, за якого робота протікає послідовно через фази проєктування, розробки та тестування;

- Scrum – ітеративний підхід до управління проєктами, який наголошує на швидких результатах.

6. Поліпшення співпраці в командах, що складаються з кількох поколінь і різних культур

Зміна поколінь впливає на зміну корпоративної культури. Погляди нового покоління працюють по-іншому, і менеджери намагаються не відставати від

мінливих вимог. Оскільки встановлення балансу має вирішальне значення, менеджери не можуть забувати про своїх більш досвідчених співробітників.

Очолювати мультикультурну команду може бути складно, проте можливість поєднати кращих фахівців варта цього виклику. Одним із напрямків докладання зусиль менеджера проєктів повинно стати підвищення культурного інтелекту та створення середовища поваги для ефективної роботи мультикультурної команди.

Отже, знання, розуміння та прийняття сучасних тенденцій управління проєктами та відповідне опанування нових навичок може суттєво допомогти керівникам проєктів, оскільки ці тренди охоплюють всі процеси проєктного управління – від створення продукту та планування робіт до побудови відносин з командою проєкту та його стейкхолдерами.

Список використаних джерел:

1. Штучний ефект та як правильно використовувати ChatGPT українцям. ЕКОНОМІЧНА ПРАВДА. URL: <https://www.itbox.ua/ua/blog/chatgpt--scho-ce-za-tehnologiya-yiyi-perevagita-nedoliki-podalshi-perspektivi/> (дата звернення 25.10.23)
2. ИНТУЇЦІЯ ЛІДЕРА: чому EQ важливий для керівника. LIGA ZAKON. URL: https://biz.ligazakon.net/news/184636_intutsya-ldera-chomu-eq-vazhliivy-dlya-kervnika (дата звернення 23.10.23)
3. *Що таке гібридне управління проєктами.* ІАМРМ. URL: <https://iampm.club/ua/blog/shho-take-gibridne-upravlinnya-projektami> (дата звернення 25.10.23)
4. 15 переваг використання методології управління проєктами. Worksection. URL: <https://worksection.com/ua/blog/benefits-of-project-management-methodology.html> (дата звернення 25.10.23)

СЕКЦІЯ V. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ДИСТАНЦІЙНЕ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Кондратова Ярина Максимівна

здобувачка вищої освіти

навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Козубай Інна Віталіївна

ORCID ID: 0000-0001-9667-8446

старша викладачка кафедри міжнародних дисциплін

та соціально-гуманітарних дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Війна та навчання, здавалося б, зовсім несумісні речі, але в наш час - це реальність. З кожним роком система освітнього процесу глобально змінюється та пристосовується до вимог навколишнього світу. Поява Covid-19 змусила чисельну кількість країн познайомитися з дистанційним навчанням. Наші викладачі та здобувачі освіти витратили багато часу і приклали зусилля, але змогли пристосуватись до такого режиму навчання.

Сьогодні доволі серйозним випробуванням для всіх учасників освітнього процесу стали події, викликані збройною агресією РФ та оголошенням в Україні воєнного стану, згідно з Указом Президента України від 24.02.2022 №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». Це вплинуло на звичний спосіб життя кожного з нас [1]. В умовах війни дуже важливо надати учням можливість продовжувати навчання. Та наша держава рухається вперед, пліч о пліч з новітніми технологіями.

Існує багато варіантів перевірки знань в онлайн-режимі: різноманітні тести, спеціальні вправи та програми, поточні завдання, онлайн пари та семінари, екзамени. Такий формат дійсно дуже зручний під час війни, адже можна отримувати знання, знаходячись у будь-якій точці планети.

Велика кількість студентів виїхали за кордон задля збереження власного життя та здоров'я, але учні наполегливо продовжують навчатися в українських університетах та сумлінно виконують усі завдання, отримуючи тільки переваги від освіти онлайн.

Велику роль під час дистанційного вивчення відіграють моральні якості та прагнення до знань. Довгострокова ізоляція від суспільства, неможливість викладачем перевірити знання студентів очно, можуть призвести до загострення у здобувачів вищої освіти такої негативної людської якості, як лінощі, що неодмінно тягне за собою порушення академічної доброчесності: списування, плагіат та фабрикація [2]. Вивчення іноземних мов у 21 столітті є невід'ємною частиною освітнього процесу і, взагалі, індивідуального розвитку особистості. Це розвиває пам'ять, самоконтроль та формує терпіння.

Англійська – одна з найпопулярніших та провідних мов у світі. Сьогодні ми чуємо її скрізь, навіть у своїх рідних містах. Відсутність мовного бар'єру дозволяє відчувати себе комфортно за кордоном нашої Батьківщини. Опановуючи мову інших народів, через велику кількість матеріалу, який застосовується для розвитку мовлення та вивчення граматики, ми запам'ятовуємо культурні цінності, традиції інших країн, збагачуємо свій світогляд. Але як це правильно зробити при онлайн навчанні? На жаль, впливає маса недоліків такого формату освіти.

Однією з особливостей навчання мови є сприймання викладача, в першу чергу, на слух. Усне спілкування в діалогічній формі чи пояснення нової теми значно краще сприймається офлайн. Сидячи в аудиторіях студент вдало комунікує з педагогом. Наразі така можливість відсутня, але університети знайшли рішення таких проблем. Відбулося створення безліч нових освітніх платформ, в яких містяться відеоуроки з поясненнями, конспекти, презентації та додаткові курси з англійської мови. Викладачі дуже відповідально ставляться до онлайн пар, готують змістовні та цікаві завдання для студентів, щоб максимально ефективно працювати над засвоєнням тем. Звичайні переклади, читання та робота з текстами залишаються на самостійне опрацювання, що є дійсно важливим. Кожного разу ускладнюючи текст, вибраний для читання, ми збагачуємо свій лексичний склад новими словосполученнями та граматичними формами.

Вивчення англійської мови під час воєнних дій є надзвичайно важливим. Це дає можливість спілкуватися та обмінюватися інформацією з іншими країнами, отримувати доступ до міжнародних джерел інформації та допомоги. Володіння англійською розширює можливості сприйняття та надання допомоги, сприяє міжнародному співробітництву та миру і дозволяє зменшити бар'єри комунікації в умовах кризи.

Список використаних джерел:

1. Навчання іноземної мови в умовах воєнного стану: адаптація до нових умов. URL: <http://soippo.edu.ua/index.php/4873-navchannya-inozemnoji-movi-v-umovakh-voennogo-stanu-adaptatsiya-do-novikh-umov>.
2. Кобченко І. & Козубай І. (2022). Дистанційна освіта: нова парадигма здобуття знань. Матеріали конференцій МЦНД.

НАРОЩУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ЄДИНОГО ЦИФРОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ І ЄС ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ІНТЕГРЦІЇ НАШОЇ ДЕРЖАВИ

Олійник Марія Олександрівна

здобувач

*Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, Україна*

Для нашої держави реалії сьогодення є достатньо мінливими і непередбачуваними, нині її інтеграція до Європейського цифрового простору повною мірою «вписується» у реалізацію Євросоюзом Політики Східного партнерства. Відтак – практично до 2020 року співпраця нашої держави з даним інтеграційним блоком у царині діджиталізації економіки ґрунтувалась на ухваленій Дорожній карті з чіткою ідентифікацією ключових напрямів конвергенції національного цифрового ринку із загальноєвропейським.

Зокрема, у травні 2019 року в Україні стартувала Програма EU4Digital, спрямована на всебічну підтримку з боку ЄС процесу розбудови у державах Східного партнерства цифрового суспільства з метою нарощування конкурентних переваг єдиного цифрового ринку і самого Європейського Союзу, і усіх його держав-партнерів. Саме у Програмі EU4Digital було чітко конкретизовано пріоритетні напрями інтеграції України у Європейський цифровий простір, а саме: уніфікація норм і правил функціонування телекомунікаційного сектору й електронної торгівлі; безпека та кіберстійкість; інвестиції в ІКТ-інновації; розвиток цифрових навичок і компетенцій; а також розбудова цифрової системи охорони здоров'я [1].

Так, згідно поставлених ще у 2019 році Міністерством цифрової трансформації України цілей, на період до 2024 року для громадян та вітчизняного бізнесу в онлайн-режимі мають бути доступні 100% усіх публічних сервісів. Одночасно необмежений доступ до високошвидкісного інтернету повинні мати 95% українських населених пунктів, об'єктів транспортної і соціальної інфраструктури; питома вага ІТ-продукції у валовому внутрішньому продукті України має досягти 10%; а 6 млн українців повинні бути включені у програми і проекти розвитку діджитал-навичок. І хоча російсько-українська війна внесла суттєві корективи у ці плани, однак їх повномасштабна реалізація в обов'язковому порядку має відбутись у рамках повоєнного відновлення економіки нашої держави.

Доцільно зауважити, що за усіма перерахованими напрямами інтеграції у європейський цифровий простір нашої державі вдалось досягти неабиякого прогресу. Зокрема, Європейський Союз лише на підтримку в Україні системи електронного урядування, кібербезпеки та впровадження телекомунікаційних зобов'язань в рамках Поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі у період збройної агресії російської федерації виділив фінансування у розмірі 25 млн євро [2].

Таким чином, планування післявоєнної розбудови нашої держави варто розпочати вже сьогодні, а саме з глибокої інтеграції України до Європейського цифрового простору, що в свою чергу потребує від нашої держави реалізації цілого комплексу нормативно-правових, інституційно-регуляторних, організаційно-

економічних, фінансових та адміністративних механізмів, здатних у сукупності забезпечити переведення усіх структурних підсистем вітчизняної економіки на цифрові засади функціонування згідно вимог наших європейських партнерів.

Список використаних джерел:

1. Корявець М. Секторальне партнерство – цифрова галузь. Українська призма, 22.03.2021 р. URL: <http://prismua.org/eap-digitalization/>
2. The European Union and Ukraine: Stronger Together. Response to Russian Invasion in Ukraine. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-06/eap_factsheet_ukraine.pdf

СЕКЦІЯ VI. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Дедушкевич Юлія Олегівна
курсантка 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Бодирєв Дмитро Анатолійович
ORCID ID: 0000-0003-1070-619X

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

У світі, де загрози безпеці стають все більш актуальними, підготовка поліцейських до дій у екстремальних ситуаціях є важливим завданням. Введення воєнного стану позначається на різних аспектах життя суспільства, включаючи правопорядок та забезпечення безпеки. Поліцейські, які функціонують під час воєнного стану, стикаються з новими завданнями та викликами, які вимагають спеціалізованої підготовки.

Під час воєнного стану поліцейські зобов'язані зберігати публічний порядок, але у складних умовах, коли загроза військових дій та терористичних актів зростає, це стає надзвичайно важкою задачею.

Одним із важливих аспектів підготовки поліцейських в екстремальних ситуаціях є освіта та тренування. Поліцейські повинні регулярно навчатися новим технікам та стратегіям враховуючи екстремальних обставин. Це включає в себе такі аспекти, як тактика при стрільбі, вогнева та фізична підготовка, а також навички ведення переговорів.

Важливою складовою під час такої підготовки є засвоєння переміщення груп із зброєю в руках. Тактика переміщень в групах, де учасники володіють вогнепальною зброєю, вкладається в сутність успішного ведення бойового контакту. Ця тактика включає в себе стратегічно обдумані рухи групи під час бойової операції з метою досягнення завданих цілей та мінімізації ризиків для учасників. Основною метою тактики переміщень є забезпечення безпеки групи, збереження життя та отримання переваги над противником [1].

У рамках тактики переміщень в групах, де кожен учасник володіє вогнепальною зброєю, вкрай важливо, щоб кожен член команди був усвідомленим щодо своєї ролі та завдань, які йому доручено виконати. Забезпечення успіху та досягнення позитивних результатів вимагає дотримання кількох ключових принципів:

1. Індивідуальна відповідальність. Кожен учасник повинен бути відповідальним за виконання своїх завдань та свою роль у групі. Це включає в себе ефективне володіння вогнепальною зброєю та виконання визначених завдань.

2. Співпраця та координація. Група повинна працювати як один вузол, де співпраця та взаємодія є ключовими. Учасники повинні бути здатні до ефективного спілкування та координації дій, щоб досягнути поставлених цілей.

3. Аналіз та прийняття рішень. В ситуаціях, коли кожна секунда може визначити успіх операції, учасники повинні бути здатні швидко аналізувати ситуацію та приймати обґрунтовані рішення.

4. Постійна підготовка. Підготовка і тренування повинні бути постійними процесами. Це допомагає підвищити рівень навичок та готовності групи до різних сценаріїв [2].

Усі ці принципи сприяють покращенню виконання завдань та досягненню кращих результатів в екстремальних ситуаціях, коли кожен член групи має велику відповідальність перед командою та ситуацією в цілому.

У зв'язку з переліченим вище слід зазначити, що в даний час практичні вправи для проведення занять з вогневої підготовки, які регламентовані та рекомендовані відповідними нормативноправовими актами не відповідають реальним умовам та ситуаціям застосування вогнепальної зброї, що відбувається на практиці [3].

Отже, введення воєнного стану представляє собою специфічний правовий режим для органів влади та правоохоронних органів в Україні. Він застосовується виключно в виняткових обставинах, які пов'язані із зовнішніми загрозами, зокрема з обов'язком відстоювати збройний напад росії на Україну. У таких обставинах не тільки знання, але й практичні навички стають надзвичайно важливими для поліцейських, зокрема в контексті виконання вправ з Курсу стрільби та методів переміщення в групах з вогнепальною зброєю.

Важливим є той факт, що поліцейські повинні бути готові до найрізноманітніших ситуацій та викликів, які можуть виникнути під час воєнного стану. Це означає, що їх підготовка повинна бути комплексною та включати навички не лише стрільби, але й техніки безпечного переміщення, співпраці в групах та прийняття рішень в екстремальних умовах.

Список використаних джерел:

1. Тінін, Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ», (July 8, 2022; Paris, France), 101–103. <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>.
2. Тимофеев, В. (2023). ДЕЯКІ ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕМІЩЕННЯ МАЛИХ ГРУП З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ В РУКАХ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (23.06. 2023; Полтава, Україна), 126-128.
3. Бодирев, Д. А., & Завістовський, О. Д. (2023). Нові підходи у методиці викладання вогневої підготовки під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*, (3), 246-249.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: МІЖНАРОДНИЙ ВИМІР

Кравчук Т.О.

студентка II курсу магістратури
юридичного факультету

Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Крисюк Ю. П.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Актуальність теми дослідження. В міжнародному праві принцип верховенства права означає, що всі суб'єкти - особи, організації чи структури, незалежно від того, чи є вони державними чи приватними, включаючи саму державу, повинні функціонувати в межах встановлених законів. Ці закони мають бути ухвалені публічно, дотримуватися всіма рівно, і їхнє виконання має бути незалежним і підкріпленим рішеннями судових органів. Додатково, ці закони повинні відповідати міжнародним стандартам та нормам у галузі прав людини. Таким чином, аналіз верховенства права в міжнародному контексті є одним із суттєвих завдань як у теорії, так і в практиці.

Мета дослідження – розглянути значення верховенства права в міжнародному вимірі.

Верховенство права - це панування права в суспільстві. Це вимагає від держави використовувати право в своїй правотворчій та правозастосовчій діяльності, перш за все, у створенні законів, які мають реалізовувати принципи соціальної справедливості, свободи та рівності. Одним з проявів верховенства права є те, що воно не обмежується тільки законами, а включає інші соціальні норми, такі як мораль, традиції, звичаї тощо. Ці норми отримують легітимність від суспільства і визначаються культурними стандартами, які суспільство виробило в ході своєї історії. Усі ці елементи права об'єднуються загальною ідеєю справедливості та принципами права.

Принцип верховенства права є критично важливою умовою для створення та нормального функціонування правової держави. Без нього неможливе забезпечення прав та свобод кожної особи, а також надання гарантій з боку державної влади. Отже, цей принцип передбачає, що у правовій державі переважає саме право, а не особисті інтереси тих, хто управляє державою; завданням держави є регулювання відносин між всіма суб'єктами права на основі закону. Обов'язкове дотримання цих принципів має на меті гарантувати права та свободи кожної людини у всіх сферах її життя.

Верховенство права є явищем, яке має універсальний характер у двох аспектах. По-перше, як ключовий елемент європейської культури, цей принцип охоплює досвід як англосовітського світу, так і континентальної Європи. По-друге, в умовах глобалізації верховенство права стає загальноприйнятим принципом співіснування та співпраці між різними народами і культурами.

Дійсно, інтеграція різних правових систем передбачає дотримання ціннісних складових принципу верховенства права: обов'язковість закону, обмеження влади держави правом (правами і свободами людини), рівність громадян перед законом, реальність основних прав і свобод людини, наявність ефективної та передбачуваної системи правосуддя, додержання законності та порядку в суспільстві.

Принцип верховенства права є надзвичайно важливим і засвідчений в численних правових документах, як на національному рівні (наприклад, у Конституції України, Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», в Стратегії інтеграції України до ЄС, у Законі України «Про судоустрій та статус суддів», а також в інших актах, включаючи Кодекс адміністративного судочинства України), так і на міжнародному рівні (у Загальній декларації прав людини 1948 року, у Статуті Ради Європи, у статуті Європейського Союзу, Європейській Конвенції з прав людини, Хартії основних прав ЄС 2000 року та інших).

Очевидно, що принцип верховенства права набуває найбільшої інституціоналізації в національному праві, і при цьому він є основоположним критерієм ефективності і легітимності національних правових систем. Цей аспект верховенства права, який визначає його важливість як чинника легітимації правових систем та як інструменту оцінки їх ефективності, також повністю відображається у міжнародно-правових актах, що прийняті, зокрема, на рівні Генеральної Асамблеї ООН та Ради Безпеки ООН. Треба відзначити, що існуючі міжнародно-правові тлумачення верховенства права, які мають свою закріплену базу, основною частиною стосуються функціонування національного права.

У контексті статті 8 Конституції України, верховенство права передбачає найвищу юридичну силу Конституції України і відповідність їй законам та іншим нормативно-правовим актам [7]. Проте реалізація цього принципу в процесі правозастосування має свої особливості. Важливо врахувати, що стаття 8 Конституції України, хоча й закріпила дію принципу верховенства права на території України, не надає чіткого визначення його меж та механізмів дії. З іншого боку, стаття 19 Основного закону зобов'язує органи влади діяти в межах своїх повноважень та відповідно до Конституції та законів України. Таким чином, у роботі правоохоронних органів всі учасники цього процесу, включаючи суд, повинні дотримуватися принципу законності.

Варто зауважити, що колишній Генеральний Секретар ООН Кофі Аннан запропонував досить широке визначення верховенства права. У своєму звіті 2004 року він підкреслює, що це принцип управління, за яким всі особи, організації та суб'єкти права, незалежно від того, чи є вони публічними чи приватними, включаючи навіть державу, повинні слідувати публічно оголошеним законам. Ці закони повинні бути визнані судом та узгоджені з міжнародними нормами і стандартами прав людини, і з цим не можна не погодитися.

У свою чергу, Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ) зауважує, що, незважаючи на спільне дотримання принципу «верховенства права», багатоманітність термінології і розуміння зазначеного терміну, в Раді Європи, а також різними країнами-членами ЄС, призводить до певної плутанини. Зокрема, французьке поняття «Etat de droit» («правова держава»; німецькою мовою - «Rechtsstaat») часто використовується, але не завжди відображає англійське поняття «Rule of Law» («верховенство права»), якому адекватно відповідає вираз «preeminence du droit», що відображений у французькій версії Статуту РЄ, а також у преамбулі Європейської Конвенції із захисту прав людини і основних свобод та прецедентному праві Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) [6, с. 154].

Водночас поняття верховенства права охоплює принципи рівності перед законом, відповідальності перед законом, справедливості у виконанні закону, поділу влади, участі у процесі прийняття рішень, правової визначеності, процедурної та законодавчої прозорості та запобігання свавіллю. Отже, можна стверджувати, що верховенство права - це складне поняття, яке не можна однозначно визначити через

його багатогранність. Це означає, що його різноманітні аспекти не можна вмістити в рамки однієї юридичної дефініції.

Таким чином, принцип верховенства права є закріпленим нормативно, зберігаючи свою невизначеність з огляду на правозастосовні ознаки. Даний принцип права є одним з провідних елементів загальних засад конституційного ладу будь-якої сучасної демократичної, правової держави. Завдання принципу верховенства права – суворе його дотримання і гарантування прав і свобод кожної людини у всіх сферах життя, а також повага до закону та влади з точки зору громадян.

Список використаних джерел:

1. Бідзіля В. В. Необхідність дотримання принципу верховенства права у нормопроєктуванні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 77(1). С. 77-84.
2. Рябець К. А. Законність та верховенство права як принципи публічного управління. Науковий вісник: державне управління. 2023. № 1. С. 70-85.
3. Скрипнюк О. В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики. До 10-річчя незалежності України : монографія / О. В. Скрипнюк. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. 600 с.
4. Погребняк С. Основні вимоги, що впливають з принципу верховенства права. Вісник Академії правових наук України. 2008. № 4 (51). С. 41-53.
5. Від теорії міжнародного права до практики захисту прав людини. Liber Amicorum до 60-річчя проф. В.В. Мицика : моногр. / авт.кол. ; за ред. О.В. Задорожного та О.Р. Поєдинок. Київ: Одеса: Фенікс, 2016. С. 45-70.
6. Трихліб К.О. Верховенство права: сучасні інтерпретації. Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2013. Т. 26 (65). № 2-1 (Ч. 1). С. 152-163.
7. Кузнєцова Н. С. Верховенство права і правозаконність. Юрид. журн. 2005. № 11. С. 112-113.

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Довгаль О. О.

студентка 22 групи, 3 курсу,
факультету прокуратури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Марочкін Олексій Іванович

кандидат юридичних наук

асистент кафедри кримінального процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Відповідно до статті 84 Кримінального процесуального кодекса (далі - КПК) України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [1].

Чинний КПК України не містить визначення поняття «електронні докази» а також порядку їх вилучення та фіксації, що зумовлює певні труднощі в практичній діяльності під час використання електронних доказів у кримінальному провадженні. Проте, із аналізу поняття «докази», а також статей 85 і 86 КПКУ можна зробити висновок, що усі докази у кримінальному процесі мають відповідати двом вимогам — належності і допустимості. Відповідно, електронний доказ повинен мати такі ознаки [1].

Окрім того, на думку вчених, електронні докази мають ще кілька ознак, зокрема:

- існують у нематеріальному вигляді;
- вільно переміщуються в електронній мережі без технічного носія;
- не мають нерозривного зв'язку з матеріальним носієм;
- мають здатність до дублюжу, тобто копіювання або переміщення на інший носій без втрати своїх характеристик [2].

На мою думку, перелік таких ознак не може бути вичерпним, оскільки з кожним днем з'являються нові технології, які розширюють цей перелік і підвищують ефективність використання електронних доказів у кримінальному процесі.

Варто віддати належне, окремі правові положення щодо електронних доказів містяться у КПК України і використовуються на практиці. Однак, як зазначає А. Коваленко у праці «Електронні докази в кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи використання», на сьогодні стан правового регулювання та ступінь наукової розробленості питання електронних доказів в кримінальному процесі, не відповідають вимогам практики [3]. З цим твердженням важко не погодитися, оскільки як свідчить світова статистика швидкість зростання кіберзлочинності є найбільшою порівняно з іншими видами злочинів, включаючи торгівлю наркотиками та зброєю. Отож, впровадження порядку роботи з цифровими доказами є важливим елементом для розслідування правопорушень, які вчиняються з використанням різноманітних електронних пристроїв.

На мою думку, важливість врегулювання даного питання обумовлюється проблемами, які постають перед нами. До таких, зокрема, можна віднести такі:

- Відсутність підстав визнання електронних доказів недопустимими;
- Відсутність сформованої методики дослідження таких доказів;
- Складності під час виявлення та фіксації електронних доказів через недостатність спеціальних знань, що зумовлює необхідність залучення спеціалістів для проведення процесуальних дій;
- Відсутність однотипної термінології та урегульованості на законодавчому рівні [4, с. 248–249].

Підсумовуючи, можу визначити, що використання електронних доказів у кримінальному провадженні є надзвичайно важливим елементом сучасного правосуддя. Однак існує ряд перешкод, які необхідно подолати для ефективного впровадження цього підходу.

Зокрема, на мою думку, потрібно надати офіційне визначення поняттю «Електронні докази» і закріпити його у Кримінальному процесуальному кодексі України, а також врегулювати процедуру роботи з такими доказами, щоб попередити проблеми, що пов'язані з їхнім використанням.

До того ж, важливо забезпечувати прозорий та надійний доступ до електронних доказів для всіх сторін у справі, забезпечуючи право на захист та обвинувачення. Це сприятиме справедливому розгляду справ і дотриманню принципів кримінального правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] / Сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Сіренко, О. В. "Електронні докази у кримінальному провадженні." *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)* 14 (2019): 208-214.
3. Коваленко, А. В. "Електронні докази в кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи використання." *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені ЕО Дідоренка* 4 (2018): 237-245.
4. Алексеева-Процюк Д.О. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування / Д. О. Алексеева-Процюк, О. М. Брисковська // *Науковий вісник публічного та приватного права.* – 2018. – Випуск 2. – С. 248–249.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК

Ляхвацька Марія Віталіївна

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права та політології
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Науковий керівник: Сухицька Наталія Валеріївна

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Україна прагне до членства в Європейському Союзі, тому вона однією з перших країн підписала міжнародні договори, що регулюють питання боротьби з дискримінацією, гарантують гендерну рівність і захист материнства. Однак, найважливішим питанням для України залишається той факт, що законодавчо закріплені норми до цього часу не знаходять практичного втілення. Навіть при визнанні гендерної рівності, держава не має належних засобів для забезпечення її реалізації. Ситуацію ускладнюють проблеми у сфері зайнятості населення, наявні стереотипи в суспільстві та низький рівень оплати праці.

Конституційне закріплення прав людини на сьогодні є надзвичайно важливою складовою частиною державної політики кожної країни. Зокрема, законодавство України встановлює низку соціально-трудових гарантій громадян, до яких належить право на працю, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, право на відпочинок, а також на належні, безпечні і здорові умови праці тощо. Передбачене статтею 43 Конституції України право на працю полягає в можливості кожного заробляти собі на життя працюю, яку він вільно вибирає або на яку вільно погоджується [1, с.32].

На законодавчому рівні норми щодо захисту прав жінок містяться у главі XII «Праця жінок» чинного КЗпП України, законах України «Про охорону праці», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Положення зазначених законів конкретизуються у численних підзаконних нормативно-правових актах про охорону праці жінок. Норми, що регулюють трудові відносини за участю жінок, містяться також в актах соціального діалогу – колективних угодах і колективних договорах [2, с.127].

Трудовим законодавством закріплено норми, які стосуються охорони та захисту трудових прав жінок (з огляду на фізіологічні особливості жіночого організму, інтереси охорони материнства і дитинства). Провідне місце серед цих нормативно-правових актів займає Конституція України, ч. 1 ст. 24 якої встановлює заборону як переваг, так і обмежень за расою, кольором шкіри, політичними, релігійними переконаннями, статтю, етнічним та соціальним походженням, майновим станом, місцем проживання, за мовними ознаками, станом здоров'я, членством у профспілках. Крім того, ч. 2 цієї ж статті гарантує рівність прав жінки і чоловіка шляхом надання жінкам рівних з чоловіками можливостей у різних сферах життєдіяльності (громадській, політичній, культурній), у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і

моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям [3, с.99].

Відтак, законодавство України про працю встановлює широку систему гарантій, спрямованих на забезпечення безпеки і захисту праці жінок, враховуючи їхні фізіологічні особливості.

Особливістю правового регулювання праці жінок, є заборона застосування праці жінок на важких та шкідливих для здоров'я роботах, наявність відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, догляд за дитиною, заборона залучати вагітних жінок та жінок, що мають дітей віком до трьох років до нічних, надурочних робіт, робіт у вихідні дні та направляти їх у відрядження, заборона або обмеження використовувати працю жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або ж небезпечними умовами праці. Наявність таких особливостей пов'язана з тим, що в силу своїх фізіологічних особливостей жінка не може працювати на рівні з чоловіком не зважаючи навіть на гендерну рівність, за своєю природою вона є фізично слабша та на ній є ще дуже важлива функція така як репродуктивна. Але насправді це стає причиною дискримінації і причиною для роботодавця відмовляти у прийнятті на роботу жінкам-матерям або майбутнім матерям і у результаті жінці в 35-40 років вже важче знайти гідну роботу [4, с.128].

Головною тенденцією правового регулювання трудових відносин за участю жінок, які мають дітей, у сучасний період є зміна традиційної ролі жінки і чоловіка в сім'ї. Виховання дітей у самому ранньому віці потребує сумісних зусиль і відповідальності батьків і не може бути повністю перекладено на жінку-матір. Поняття «працююча жінка із сімейними обов'язками» у національній юридичній практиці замінюється поняттям «працівник із сімейними обов'язками» [5, с.24]. Важливо, щоб такі зміни в правовому регулюванні були підтримані відповідними соціальними та культурними змінами та сприяли створенню середовища, де жінки і чоловіки можуть вільно обирати, як поєднувати сімейне та професійне життя, без дискримінації чи обмежень.

Варто зазначити, що важливішим є не сама кількість актів і норм, що захищають права жінок, а те, як роботодавці виконують нормативні акти та закони, які створюють комфортні умови для жінок на робочому місці.

Компанія «Делойт» в Україні презентувала результати сьомого дослідження «Жінки на керівних посадах». Як показало дослідження, ситуація з представленістю жінок у керівних органах компаній поступово покращується і в Україні, і у світі загалом. Зокрема, у 2021 році (останньому передвоєнному) у середньому 19,7% місць у складі правлінь компаній по всьому світу займали жінки (три роки тому їх були трохи менш як 17%). В Україні ця цифра поки менша – 18,3%. А лідирує по цьому показнику Франція, де 43% членів правління – жінки [6].

Україна, як сучасна індустріальна країна, стикається з численними проблемами у правовому регулюванні праці жінок. Незважаючи на те, що закони та положення забороняють дискримінацію на підставі статі, деякі жінки все ще зіштовхуються з численними перешкодами у своїй професійній діяльності.

Жінки менше представлені на вищих рівнях управління та в управлінських посадах. Це може бути результатом стереотипів і відсутності підтримки для кар'єрного зростання. Для прикладу, серед народних депутатів Верховної Ради України дев'ятого скликання чоловіків – 318, жінок – 85, що складає 26.7%. В той час, як в Німеччині – 34.7 %, у Франції – 43%.

Однією з головних проблем є дискримінація на робочому місці. Нерідко жінки отримують меншу оплату за ту саму роботу, іноді навіть не мають можливості

розвивати свою кар'єру нарівні з чоловіками. Ця нерівність в оплаті та можливостях вимагає серйозної уваги та реформування законодавства.

Другою важливою проблемою є відсутність належного фінансування відпустки по догляду за дитиною, що вимушує жінку повертатися до роботи, де не завжди відчувається належна підтримка роботодавців.

Також, проблемою є розподіл сімейних обов'язків. Часто жінкам доводиться нести основний «тягар» обов'язків вдома, що може ускладнювати ведення професійної діяльності на повну ставку.

Наостанок, недостатній правова захист від сексуального домагання та насильства на робочому місці є серйозною проблемою. Існують неоднократні випадки, коли жінки не отримують належного захисту від таких надмірних дій.

Зусилля влади та громадськості вирішити ці проблеми та покращити умови праці для жінок є надзвичайно важливими. Реформування законодавства та підтримка рівності статей можуть сприяти вирішенню цих проблем і створити більш справедливе та рівне суспільство для всіх громадян України.

Отже, щоб вирішити проблеми, пов'язані з організацією праці жінок в Україні, необхідно прийняти заходи, спрямовані на збільшення відповідальності роботодавців за порушення норм у сфері праці. З метою поєднання материнства та праці жінкам може бути запропоновано гнучкий робочий графік, оскільки це надасть можливість ефективно поєднувати кар'єру та сімейне життя. Жінки повинні захищати свої права у випадках, коли роботодавець їх порушує, і не погоджуватися на неприйнятні умови праці. Для того, щоб врегулювати питання забезпечення охорони праці жінок в Україні, необхідно перейняти досвід європейських країн в цьому питанні. Більш того, можна запровадити моніторинг і контроль за дотриманням законодавства в сфері праці, що стосується жінок, і накладати відповідні санкції на порушників.

Список використаних джерел:

1. Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції: збірник тез доповідей учасників учасників VIII Всеукраїнського круглого столу. Упорядники: Д.Є. Забзалюк, В. О. Кучер. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 234 с.
2. О. Пожарова. Особливості правового регулювання праці жінок: міжнародні акти та законодавство України. *Підприємництво, господарство і право*, 2020. С. 127-129.
3. З. Росомаха, Н. Орлова. Щодо правового регулювання механізму протидії дискримінації жінок. *Матеріали конференції МНЛ, 2023*, 14 липня 2023 р., Білгород-Дністровський: 99-101.
4. І. Проць, В. Чабак. Особливості правового регулювання праці жінок в Україні. Рекомендовано до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ С. 127-129. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3269/1/21_05_2020.pdf#page=127
5. Пожарова О. В., Тарасенко В. С. Регулювання праці окремих категорій працівників : навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти. 2-ге вид., перероб. і допов. Одеса : Фенікс, 2022. – 78 с. – URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/22512>
6. Progress at a snail's pace Women in the boardroom: A global perspective. URL: <https://happymonday.ua/kilkist-zhinok-na-kerivnyh-posadah-zrostaye-doslidzhennya>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ СТОСОВНО ВИЗНАЧЕННЯ ЗБИТКУ ВІД НЕЗАКОННОЇ ПОРУБКИ ДЕРЕВ (ЧАГАРНИКІВ)

Ольховікова Тетяна Олександрівна

головний судовий експерт

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

Міністерства внутрішніх справ України, Україна

Останнім часом все частіше порушуються кримінальні провадження за фактом незаконної порубки лісу, за що відповідно до ст. 246 Кримінального кодексу України [1] передбачена кримінальна відповідальність за незаконну порубку дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяла істотну шкоду, а також вчинення таких дій у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах. Варто звернути увагу, що поняття «порубка» в лісовому законодавстві відсутнє. ДСТУ 3404-96 «Лісівництво. Терміни та визначення» визначає рубку, як рубання та видалення дерев, що ростуть у лісі. Виходячи з лексичного значення, під порубкою розуміють відокремлення сироростучого стовбура від землі, наприклад, спилуванням, зрубанням, корчуванням та іншими способами. Таким чином, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 246 КК, вважається закінченим з моменту повного відокремлення дерева, чагарнику від кореня, якщо це діяння завдало істотної шкоди (при матеріальному складі злочину).

В експертній практиці виникають питання підтвердження розміру шкоди, заподіяної в результаті порушення незаконної порубки лісу, у зв'язку з чим призначаються судово-економічні експертизи. Ліс визнається одним із основних національних багатств та природним ресурсом, що перебуває під особливою охороною держави. Висока цінність лісів як товару в ринковій економіці робить її привабливим об'єктом злочинних посягань.

Правове регулювання у сфері охорони лісів здійснюється відповідно до Конституції України, Лісового кодексу України, законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2] та інших нормативно-правових актів, які приймаються згідно з ними.

У ст. 1 Лісового кодексу України (далі – ЛК України) [3], ліс розглядають як «тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані в своєму розвитку, впливають одне на одного і на навколишнє природне середовище». Стаття 4 ЛК України [3] роз'яснює, що «до лісового фонду України належать лісові ділянки, в тому числі захисні насадження лінійного типу, площею не менше 0,1 га». Належність ділянки до лісового фонду обумовлює необхідність ведення на ній лісового господарства.

Спеціальні вимоги до поділу лісів на категорії, умови та ознаки віднесення до таких категорій врегульовано у «Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 16.05.2007 № 733 [4]. Поділ лісів на категорії залежно від основних виконуваних ними функцій є складовою державного лісового кадастру.

Ліси та лісові насадження в Україні можуть перебувати у межах територій та входити до об'єктів природно-заповідного фонду. Для з'ясування особливостей статусу таких об'єктів та територій необхідно звертатися до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» [5]. Визначення природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні, міститься у ст. 60 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2].

Предметом злочину є дерева і чагарники, які ростуть у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду.

Статтею 25 Лісового кодексу України [3] визначено, що «Основним завданням державного регулювання та управління у сфері лісових відносин є забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів».

Нормами чинного законодавства щодо державного контролю за використанням і охороною земель передбачено, що державний контроль за використанням та охороною земель усіх категорій і форм власності здійснюється відповідно до закону. Порядок здійснення державного контролю за використанням та охороною лісів установлюється законом (ст. 94 Лісового кодексу України).

З метою посилення охорони лісів, Кабінет Міністрів України постановою від 23.07.2008 №665 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу» (далі за текстом – Постанова №665) [6] затвердив такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами, серед іншого, незаконним вирубуванням і пошкодженням дерев і чагарників до ступеня припинення росту. Зазначена Постанова №665 [6] застосовується під час встановлення розмірів шкоди нанесеної в результаті незаконної порубки дерев.

Відповідно Постанови №665 [6], формула для розрахунку шкоди має вигляд:

$$H_i = H_n \times I / 100$$

де H_i - проіндексований розмір такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу у поточному році, гривень з копійками (з округленням до двох десяткових знаків) за одну одиницю;

H_n - проіндексований розмір такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу у попередньому році, гривень з копійками (з округленням до двох десяткових знаків) за одну одиницю;

I - індекс споживчих цін (індекс інфляції) за попередній рік, відсотків.

Для розслідування цього виду злочину доводиться призначати судові експертизи, в результаті яких можна одержувати відповіді на певні запитання. Судова експертиза є найбільш ефективним засобом виконання слідчих завдань у справах про злочини проти довкілля загалом, та незаконної порубки лісу зокрема, за умови неухильного дотримання вимог кримінально-процесуального законодавства щодо призначення та проведення цієї слідчої дії. Експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання (ст. 242 КПК України) [1].

На розгляд судово-економічної експертизи здебільшого ставляться питання щодо арифметичного підтвердження розрахунків шкоди, заподіяної державі

внаслідок порушення природоохоронного законодавства через незаконний поруб дерев, складених лісничими або відповідними фахівцями.

Головними завданнями дослідження документів при проведенні економічної експертизи з питань підтвердження розрахунку завданої шкоди, заподіяної внаслідок нанесеної в результаті незаконної порубки є, зокрема, відповідність вимогам чинного законодавства застосованих в розрахунку нормативних показників та арифметичного підрахунку.

На вирішення економічної експертизи при дослідженні документів ставляться наступні питання: чи підтверджується арифметично розрахунок завданої шкоди, заподіяної внаслідок незаконної порубки дерев (зазначаються реквізити розрахунку, ким складений та на яку суму)?

Враховуючи, що п.2 Постанови №665 [6] визначено, що «зазначені такси застосовуються також для обчислення шкоди, заподіяної знищенням, пошкодженням чи незаконною рубкою окремих дерев, груп дерев, чагарників на сільськогосподарських угіддях, садибах, присадибних, дачних і садових ділянках, що не належать до лісового фонду», під час призначення судової економічної експертизи, необхідно зазначати місце здійснення незаконної порубки дерев.

Підставою для підтвердження розрахунку розміру шкоди, внаслідок незаконної порубки дерев, є матеріали справи та розрахунки складені фахівцями або державними інспекторами, які підтверджують факт вчинення правопорушення, та в яких наведено вихідні дані про діаметр; кількість дерев; розмір шкоди за кожне знищене (пошкоджене) дерево, коефіцієнт інфляції.

Підсумовуючи вище наведене, судово-економічна експертиза з питань визначення розміру шкоди, заподіяної державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства через незаконну порубку дерев, може вирішувати питання тільки в межах компетенції судового експерта-економіста стосовно арифметичного підтвердження розрахунків, проведених відповідними контролюючими органами або фахівцями.

Список використаних джерел.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 23.10.2023).
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264> (дата звернення: 23.10.2023).
3. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852> (дата звернення: 23.10.2023).
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.05.2007 № 733 «Про затвердження Порядку поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2007> (дата звернення 23.10.2023).
5. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення 23.10.2023).
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2008 № 665 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2008 (дата звернення 23.10.2023).

ПОНЯТТЯ ВІЛЬНОГО РУХУ ДАНИХ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС

Мамаєв Ілля Олександрович

ORCID ID: 0000-0001-7683-0180

Молодший науковий співробітник НДІ
правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України, Україна

аспірант кафедри права Європейського Союзу
НЮУ ім. Ярослава Мудрого, Україна

У той час як питання захисту даних обґрунтовано знаходить достатньо уваги, питання вільного руху даних часто відходить на другий план. Однак найбільшу користь для людини можна досягти виключно шляхом раціонального об'єднання як захисту даних, так і їх вільного обігу. Лише усвідомлене впровадження такого подвійного підходу у регулювання даних може розкрити їх повний потенціал і забезпечити права та інтереси різних сторін (контролера, оператора, суб'єкта даних, а також третіх сторін) із різноманітних сфер (науки, бізнесу тощо).

В одному з нещодавніх прес-релізів, присвячених розбудові справедливої та інноваційної економіки даних [1], Європейська Комісія акцентувала увагу на тому, що спільне використання даних не спричиняє жодних негативних наслідків: «Дані є неконкурентним товаром, так само, як вуличне освітлення чи мальовничий краєвид: багато людей можуть отримати до них доступ одночасно, і їх можна споживати знову і знову, не впливаючи на їх якість і не піддаючись ризику того, що джерело буде скорочено чи виснажено».

Окрім того, за інформацією Європейської Комісії обсяг даних постійно зростає: якщо у 2018-му році було згенеровано близько 33 зетабайт, то в 2025 році очікується до 175 зетабайт. Чимало з цих даних є цінними самі по собі, чимало представляють цінність в якості великого набору даних. Однак більшість з цих даних ніколи не буде використана, якщо нормативно-правове регулювання не буде стимулювати до цього – так, до 80% промислових даних ніколи не використовуються, а контролери даних не бажають змінювати ситуацію та відкривати до них доступ.

Для цілей даної роботи будуть проаналізовані два основні нормативно-правові акти: базовим актом ЄС, що регулює сферу персональних даних, є Загальний регламент про захист даних [2] (відомий також як GDPR). Його повна назва – Регламент (ЄС) 2016/679 про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС. Можна побачити, що питання вільного руху даних постає як основне навіть у назві. У той же час базовим актом для регулювання неперсональних даних виступає Регламент (ЄС) 2018/1807 [3] про основу для вільного потоку неперсональних даних у Європейському Союзі.

Відповідно до частини 3 статті 1 GDPR, яка встановлює предмет та цілі Регламенту, вільний рух персональних даних у всьому Союзі не повинно бути обмежено чи заборонено із причин, пов'язаних із захистом фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних. Дане зауваження, насправді, є доволі влучним: в одній з монографій [4] автором вже було наголошено, що монополісти можуть використовувати «конфіденційність» як привід для обмеження доступу до даних та зміцнення своєї позиції на ринку. Таким чином, від надмірного захисту даних також

може існувати загроза, оскільки компанії, які володіють значною базою користувачів (а отже й даних), можуть стати ще більш домінуючими, перегородивши «власну частину Інтернету» та зупинивши рух даних до сторонніх суб'єктів (дослідників, інших сервісів тощо).

Окрім ризиків, пов'язаних з монопольним накопиченням даних та блокуванням доступу до них (тобто ризиками приватного сектору), вільному руху даних перешкоджає й «локалізація даних» (яка більшою мірою пов'язана з політикою у публічному секторі).

Відповідно до пункту 5 статті 3 Регламенту (ЄС) 2018/1807, де надається легальна дефініція вживаним термінам, «вимога щодо локалізації даних» розуміється як будь-які зобов'язання, заборони, умови, обмеження чи інші вимоги, передбачені законами, нормативними або адміністративними положеннями держави-члена або впливають із загальної та послідовної адміністративної практики в державі-члені та в органах, що регулюються публічним правом, у тому числі у сфері державних закупівель, без шкоди для Директиви 2014/24/ЄС, яка передбачає опрацювання даних на території певної держави-члена або перешкоджає опрацюванню даних у будь-якій іншій державі-члені.

У відповідності до частини 1 статті 4 Регламенту (ЄС) 2018/1807 описані вимоги щодо локалізації даних забороняються, якщо тільки вони не виправдані міркуваннями громадської безпеки та дотримуються принципу пропорційності. Таким чином, за загальним правилом вимога опрацьовувати дані виключно на певній території є незаконною. Прикладом такої незаконної вимоги може слугувати зобов'язання тримати дані про німецьких громадян лише на тих серверах, що фізично розташовані в Німеччині. Локалізацією даних може розглядатися не лише повна заборона, а й ускладнення опрацювання даних за межами певної території: наприклад вимоги щодо використання технологічних засобів, сертифікованих або схвалених у певній державі-члені

В цьому контексті впровадження регулювання у формі Регламенту, а не Директиви, справляє позитивний вплив само по собі, оскільки Регламент має пряму дію та застосовується безпосередньо, у той час як Директива вимагає прийняття відповідних національних законів. Так, пункт 9 Преамбули GDPR зазначає, що відмінності в рівні захисту прав і свобод фізичних осіб, зокрема права на захист персональних даних, можуть перешкоджати вільному потоку персональних даних всередині ЄС. Така фрагментація законодавства, викликана довільним трактуванням вимог при імплементації норм Директиви 95/46/ЄС у національні системи, стала однією з основних причин її скасування. Впровадження уніфікованого регулювання за допомогою Регламентів (GDPR та Регламент (ЄС) 2018/1807) усуває сенс у прагненні обмежити обробку даних певною державою-членом, оскільки всі дотримуються єдиних стандартів та процедур.

Щодо юридичної термінології, яка використовується для позначення вільного руху даних, ми маємо терміни «вільний рух» даних («free movement») та «вільний потік» даних («free flow»). Жодне з них не має прямої легальної дефініції, а тому їх зміст може бути виведений лише з загального змісту положень. Аналіз їх вживання дозволяє прийти до висновку про синонімічність цих понять.

Так, наприклад, пункт 10 Преамбули Регламенту (ЄС) 2018/1807 оперує поняттям «free movement», коли наголошує, що GDPR і цей Регламент забезпечують узгоджений набір правил, які забезпечують вільний рух різних типів даних: як і GDPR, він встановлює той самий «принцип вільного руху» в межах Союзу неперсональних даних, за винятком випадків, коли обмеження чи заборона виправдані міркуваннями громадської безпеки.

Можна стверджувати, що пункт 11 Преамбули Регламенту (ЄС) 2018/1807 продовжує розвивати минулу думку, проте вже вживає термін «free flow». Так, в зазначеному пункті вказано, що щоб створити рамки для «вільного потоку» неперсональних даних у Союзі та основу для розвитку економіки даних і підвищення конкурентоспроможності промисловості Союзу, необхідно закласти чітку, всеосяжну та передбачувану правову основу для опрацювання даних, крім персональних даних, на внутрішньому ринку.

Окремо варто звернути увагу, що хоча Регламент (ЄС) 2018/1807 у пункті 10 Преамбули згадує «free movement» як «принцип», він не включений у формально-визначений статтею 5 GDPR перелік принципів опрацювання персональних даних. У той же час пункт 13 Преамбули Регламенту (ЄС) 2018/1807 називає «принципом» й «вільний потік» даних. Нарешті, пункт 18 Преамбули Регламенту (ЄС) 2018/1807 вказує, що вимоги щодо локалізації даних є явною перешкодою для реалізації принципу вільного потоку неперсональних даних. Отже, можна зробити висновок, що «вільний потік» даних використовується в такому ж значенні та контексті, як й «вільний рух».

Дещо окремо стоїть поняття «мобільність даних». Хоча воно може розглядатися як складова вільного руху (чи вільного потоку) даних, його зміст є більш формально-звуженим. Так, аналіз положень GDPR, зокрема статті 20, дозволяє побачити, що «мобільність даних» розглядається як право суб'єкту даних на отримання його персональних даних, які він надав контролеру, в структурованому, загальноприйнятому форматі, який легко зчитується машиною, та мати право на передавання таких даних іншому контролеру без перешкод від контролера.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що «вільний рух» та «вільний потік» є синонімічними поняттями. Вони розглядаються як «принципи» (за Регламентом (ЄС) 2018/1807) та одночасно як «цілі» (за статтею 1 GDPR). В контексті цих принципів-цілей суб'єкти даних наділяються правом на «мобільність даних», що усуває одну з перешкод вільного обігу даних – концентрування та блокування потоків даних в межах однієї організації (часто монополіста у вигляді транснаціональної корпорації). Окрім перешкод з боку приватного сектору, вільному руху даних перешкоджають у публічні регуляторні вимоги «локалізації даних», що мінімізуються сучасним законодавством ЄС.

Список використаних джерел:

1. Data Act: Commission proposes measures for a fair and innovative data economy. Press release, 23 February 2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1113
2. Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32016R0679>
3. Мамаєв І. О. Розділ 4: Актуальні питання обробки та обігу даних у цифрових інфраструктурах: досвід Німеччини. *Базові аспекти цифровізації та їх правове забезпечення* : монографія. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 98–109. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2021/Tsyfrovizatsiya21/Part_12.pdf
4. Regulation (EU) 2018/1807. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018R1807>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ ТА ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ У ПРАВІ ЄС

Авербах Дмитро Вадимович

здобувач вищої освіти міжнародно-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Комарова Тетяна В'ячеславівна

докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри права Європейського Союзу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Основними актами, які спрямовані на регулювання робочого часу та часу відпочинку в Європейському Союзі, є Хартія основоположних прав ЄС та Директива 2003/88/ЄС від 04.11.2003 року про деякі аспекти організації робочого часу (далі – Директива 2003/88/ЄС). Так, відповідно до положень статті 31 Хартії основоположних прав ЄС, кожний працівник має право на обмеження максимального робочого часу, щоденні та щотижневі періоди відпочинку та щорічний період оплачуваної відпустки.[1]

В свою чергу, Директива 2003/88/ЄС спрямована на встановлення мінімальних вимог щодо безпеки та здоров'я у сфері організації робочого часу. Вона була прийнята з метою замінити Директиву 93/104/ЄС, у зв'язку з внесенням до останньої значної кількості змін. Відповідно до положень статті 1 Директиви 2003/88/ЄС, вона застосовується як до приватних, так і до державних секторів.[2]

Робочим часом, за визначенням Директиви 2003/88/ЄС, є будь-який період, протягом якого працівник працює, перебуває в розпорядженні роботодавця та здійснює свою діяльність або виконує обов'язки відповідно до національного законодавства та/або практики. Це визначення викликало досить широкий перелік спірних питань, які в подальшому вирішувалися завдяки тлумаченню з боку Суду ЄС. Так, відповідно до рішень Суду, кваліфікація певного періоду як робочого часу не залежить від інтенсивності роботи, а має ґрунтуватися винятково на зобов'язанні працівника знаходитися у розпорядженні роботодавця. Час очікування, протягом якого працівник знаходиться у приміщенні роботодавця, називають активним. Його варто відрізнити від пасивного часу очікування, до якого відноситься період, коли працівник знаходиться у стані готовності поза робочим місцем і не залучається до праці. Він, за загальним правилом, не відноситься до робочого часу.[3]

Статтею 6 Директиви 2003/88/ЄС встановлено, що середня тривалість робочого часу протягом кожного семиденного періоду, включаючи надурочні години, не повинна перевищувати 48 годин. Базовий період, встановлений для застосування цієї статті, не може перевищувати 4 місяців. У статті 17 Директиви 2003/88/ЄС встановлено, що за умов належного дотримання загальних принципів захисту безпеки та здоров'я працівників держави-члени можуть відступити від положень цієї статті, якщо з огляду на особливі характеристики здійснюваної діяльності тривалість робочого часу не може бути виміряно та/або визначено заздалегідь або вона визначається самими працівниками. Це стосується, наприклад, керівників або інших осіб, які мають самостійні повноваження з прийняття рішень, родинних працівників та працівників, які здійснюють релігійні обряди в церквах та релігійних громадах.[2] Згідно з статтею 22 Директиви 2003/88/ЄС, відступити від стандарту тривалості

робочого часу можна також за погодженням із працівниками. Це правило дістало назву «орт-out». Гарантією прав працівника в такому випадку є можливість повернутися до 48-годинного робочого тижня.[3]

Директивою 2003/88/ЄС закріплено норми, спрямовані на додатковий захист осіб, які працюють у нічний час. Згідно з визначенням, яке міститься у статті 2 Директиви 2003/88/ЄС, нічним часом є будь-який період тривалістю не менше семи годин, як він визначений у національному законодавстві, який у будь-якому разі повинен включати проміжок часу між 24 та 5 годинами. Нічним працівником є будь-який працівник, який у нічний час працює щонайменше три години свого щоденного робочого часу; будь-який працівник, який ймовірно у нічний час працюватиме певну частину свого щорічного робочого часу, як це визначено в національному законодавстві або колективними договорами чи угодами. Нормальний робочий час таких працівників не повинен перевищувати у середньому 8 годин протягом будь-якого періоду тривалістю 24 години. Окрім цього, нічні працівники, робота яких пов'язана з особливими небезпеками або значним фізичним чи розумовим навантаженням, мають працювати не більше 8 годин протягом будь-якого періоду тривалістю 24 години, під час якого вони виконують нічну роботу. Статтями 17-18 Директиви 2003/88/ЄС передбачені умови, за яких можливий відступ від цих положень (наприклад - віддаленість робочого місця від місця проживання, здійснення працівником охоронної діяльності, якщо діяльність вимагає безперервності служби, тощо). Окрім цього, нічні працівники мають право на безкоштовний медичний огляд до їхнього призначення на роботу та надалі через регулярні проміжки часу. Якщо працівники мають проблеми зі здоров'ям, які пов'язані з тим фактом, що вони виконують нічну роботу, їх необхідно, за можливості, переводити на денну роботу, яку вони здатні виконувати. Роботодавці, які регулярно використовують нічну працю, мають надавати інформацію про це компетентним органам на їхню вимогу.[2]

Періодом відпочинку за визначенням Директиви 2003/88/ЄС є будь-який період, який не є робочим часом. Кожний працівник має право на мінімальний щоденний відпочинок тривалістю 11 годин поспіль за 24-годинний період та перерву для відпочинку, якщо його робочий день перевищує 6 годин. Період щотижневого відпочинку працівника являє собою мінімальний безперервний період тривалістю 24 години на додаток до 11 годин щоденного відпочинку. Працівник також має право на щорічну оплачувану відпустку, тривалістю щонайменше 4 тижні, яка не може замінюватися грошовою компенсацією, за винятком випадку припинення трудових відносин.[2]

У Директиві 2003/88/ЄС, а саме статті 1, прямо встановлено що вона не застосовується до регулювання робочого часу моряків. Натомість, специфіка цих правовідносин визначена Директивою 1999/63/ЄС від 21.06.1999 року «Про угоду про організацію робочого часу моряків». До інших правових актів ЄС, спрямованих на регулювання робочого часу окремих категорій працівників, відносять: Директиву 2000/79/ЄС від 27 листопада 2000 року «Про Європейську угоду про організацію робочого часу мобільних робітників цивільної авіації»; Директиву 2002/15/ЄС від 11 березня 2002 року «Про організацію робочого часу осіб, які здійснюють автомобільні перевезення», тощо.[3]

Варто зазначити, що Директива 2003/88/ЄС не впливає на право держав-членів застосовувати або приймати нормативно-правові акти, якими надається сприятливіший захист безпеки та здоров'я працівників. Це впливає з положень статті 15 Директиви 2003/88/ЄС. Так, тривалість робочого тижня у Франції

встановлена у розмірі 35 годин на тиждень, а в таких країнах як Польща, Чехія, Угорщина та Болгарія – 40 годин на тиждень. Ці норми, однак, не включають в себе можливу надурочну роботу, на відміну від встановленого у Директиві 2003/88/ЄС 48-годинного робочого тижня, який включає в себе надурочні години.[4]

Таким чином, найбільш детально у праві ЄС правове регулювання робочого часу та часу відпочинку забезпечує Директива 2003/88/ЄС. У ній закріплено визначення базових понять у цій сфері, містяться мінімальні вимоги щодо тривалості робочого часу та часу відпочинку працівників, встановлюється необхідність додаткового захисту прав осіб, що працюють у нічний час, тощо. Однак, на сьогоднішній день, її положення потребують перегляду. Одним із найважливіших напрямів реформування є досягнення балансу між роботою та особистим життям працівника. Так, розвиток технологій дозволяє все більшій кількості людей працювати дистанційно, внаслідок чого стає фактично неможливо розмежувати робочий час та час відпочинку.

Список використаних джерел:

1. Хартія Європейського Союзу про основоположні права - Центр громадянських свобод [Електронний ресурс] // Центр громадянських свобод. – Режим доступу: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/> (дата звернення: 15.10.2023).
2. International Labour Organization. – Режим доступу: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_778505.pdf (дата звернення: 16.10.2023).
3. Рим О. М. Правове регулювання робочого часу в Європейському Союзі [Електронний ресурс] / О. М. Рим // Право і суспільство. – 2020. – № 3. – С. 102–109. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3.15> (дата звернення: 16.10.2023).
4. Рудницька О. П. Правове регулювання робочого часу: особливості гармонізації із законодавством Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Ольга Павлівна Рудницька // Літописець. Випуск 13: Збірник V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції»: Матеріали науково-практ. конф., Житомир, 7 груд. 2017 р. – Житомир, 2017. – С. 18–21. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/26976/1/Рудницька.pdf> (дата звернення: 17.10.2023).

СЕКЦІЯ VII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ОСОБЛИВОСТІ НОТАРІАЛЬНОГО ПОСВІДЧЕННЯ ЗАПОВІТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

І. А. Яніцька

канд.юрид.наук,

доцент кафедри цивільного, нотаріального та виконавчого процесу
Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Спадкові правовідносини виступають одним з давніх інститутів цивільного права. Інститут спадкового права, який як і раніше був актуальним, так і наразі не поступається іншим інститутам. Кожна фізична особа протягом свого життя накопичує певні матеріальні блага і цінності, а в деяких випадках і обов'язки. В момент коли фізична особа забажає закріпити порядок передачі накопичених нею матеріальних благ та цінностей своїм родичам або іншим особам вона буде керуватися нормами спадкового права, які покликані налагодити такий перехід прав та обов'язків від однієї особи до іншої, у випадку смерті першої. [1]

Таким чином, введення на території України воєнного стану запровадило суттєві зміни стосовно регулювання спадкових правовідносин, зокрема щодо посвідчення заповітів та прийняття спадщини.

Посвідчення заповітів військових є важливими документами, які мають відношення до військової служби та регулюють розподіл майна та прав спадкування військовослужбовців. Особливості посвідчення заповітів військових залежить від законодавства України.

Повномасштабне вторгнення на територію України військ Російської Федерації, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, внесло свої корективи, а саме зміни зумовлені прийняттям нормативно-правових актів у сфері спадкування, такими є: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного 26 стану» [2] та Наказ Міністерства юстиції України від 11.03.2022 № 1118/5 «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» [3].

Зазвичай, заповіт військового оформлюється у письмовій формі та може містити докладне викладення бажань військовослужбовця щодо розподілу його майна та інших особистих питань після смерті. Заповіт може містити вказівки щодо надання почесностей та поховання, а також призначення виконавця заповіту.

Постановою передбачається, що в умовах воєнного стану посвідчувати заповіти військовослужбовців Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів військових формувань, а також працівників правоохоронних (спеціальних) органів, органів цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії іноземної держави, зможуть не тільки нотаріуси.

Таке право отримали також командири (начальники) цих формувань (органів) та інші уповноважені таким командиром (начальником) особи. Після посвідчення

відповідні уповноважені особи мають надіслати заповіт через Генеральний штаб Збройних Сил України, Міністерство оборони, відповідний правоохоронний (спеціальний) або інший орган до Міністерства юстиції чи його територіального органу для забезпечення його реєстрації нотаріусами у Спадковому реєстрі.

Водночас зазначеною постановою Кабінету Міністрів України встановлено строк у 2 робочі дні після отримання територіальним органом Мін'юсту заповіту, протягом яких забезпечується передача заяви про реєстрацію такого документа, посвідченого особою, яка в умовах воєнного стану відповідно до законодавства має право його посвідчувати, до Реєстратора. Останній же протягом 3 робочих днів після отримання на зберігання такого заповіту здійснює його державну реєстрацію у Спадковому реєстрі.[4]

Аналізуючи порядок посвідчення заповітів військових, слід звернути увагу і на можливість виникнення потенційних недоліків, які пов'язані з посвідченнями заповітів військових, а саме:

-вплив на спадщину: Іноді посвідчення заповіту може вплинути на спадщину, але існують випадки, коли сім'я або інші зацікавлені сторони можуть сперечатися з приводу його чинності або чіткості;

-зміна обставин: Заповіт може бути недійсним або змінитися через зміну обставин, таких як одруження, розлучення або народження нових спадкоємців;

-недостатня юридична чіткість: Посвідчення заповіту повинно містити чіткі вказівки та бути правовідносним документом. Недостатня юридична чіткість може призвести до сперечань і труднощів у виконанні волі заповідача;

-підробка: Існує ризик підробки посвідчення заповіту, особливо якщо не забезпечена його надійна збереженість та автентичність;

-інформаційна відкритість: Іноді інформація, викладена в заповіті, є приватною і може бути небажаною публічною. Це може стати проблемою, якщо посвідчення заповіту стає доступним для широкого загалу.

Список використаних джерел:

1. http://www.lsej.org.ua/2_2023/26.pdf
2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>.
3. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: Наказ Міністерства юстиції України 11.03.2022 № 1118/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#Text>.
4. <https://armyinform.com.ua/2022/08/17/minyust-vidteper-komandyrymayut-pravo-posvidchyty-zapovity-pidleglyh/>

СЕКЦІЯ VIII. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Тихенко Ярослав Вікторович

Здобувач вищої освіти ФПФПКП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тінін Дмитро Геннадійович

старший викладач кафедри ТСП, майор поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Тимофєєв Володимир Павлович

старший викладач кафедри ТСП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тактична підготовка поліцейських являється невід'ємною складовою для забезпечення публічної безпеки та порядку. Однак, в умовах воєнного стану розвиток технологій надає можливості для вдосконалення тактичної підготовки не лише поліцейських, а військовослужбовців.

Тактико-спеціальна підготовка співробітників правоохоронної сфери забезпечує комплексне навчання доцільному та злагодженому алгоритму дій при виконанні оперативно-службових завдань в умовах, що будуть максимально наближені до реальних, де набуваються висока професійна майстерність, морально-психологічна стійкість, фізичне загартування і витривалість, а також розвиток кмітливості, аби співробітник був готовим до будь-якого розвитку подій [1, с. 102].

Важливим аспектом є використання інтерактивних тренажерів. Ці тренажери зазвичай включають в себе різні типи зброї та спеціального обладнання, що дозволяє поліцейським тренувати свої навички управління зброєю та іншими видами обладнання в реальному часі. Використання інтерактивних тренажерів дозволяє поліцейським підвищити рівень практичних навичок та впевненості в своїх можливостях [2].

Використання БПЛА у тактичній підготовці дозволяє поліції отримати більше інформації про ситуацію та забезпечити більш ефективні способи реагування на небезпеку. Одним з важливих аспектів використання БПЛА є їхні можливості зйомки з повітря, що дає можливість отримувати велику кількість важливої інформації, яка може бути використана для прийняття ефективних рішень у військових ситуаціях. Додатково, БПЛА можуть бути використані для надання допомоги під час евакуації поранених, а також для встановлення контролю над небезпечними територіями. Однак, для успішного використання таких апаратів необхідно, щоб поліцейські мали

відповідну підготовку та практичний стаж польотів з урахуванням особливостей на місцевості. Тому, наукові дослідження та практична підготовка до використання БПЛА є важливою складовою тактико-спеціальної підготовки поліцейських в умовах воєнного стану.

Потрібно погодитись з думкою Хімч І. О. та Трутень І. І., що курс тактичної підготовки поліцейських потребує адаптації до особливостей воєнного конфлікту, що передбачає використання різноманітних військових технологій та тактик бойових дій [3]. Автори рекомендують включити до курсу тактичної підготовки поліцейських питання взаємодії з військовими підрозділами, організації роботи в умовах, що характеризуються високим рівнем загрози для життя та здоров'я, а також використання новітніх технологій, зокрема БПЛА. Для досягнення цього, запропоновано включення до курсу тактичної підготовки поліцейських практичних занять з використанням сучасних військових технологій, таких як БПЛА, системи безпеки та зв'язку, а також ознайомлення з тактиками бойових дій. Крім того, автори рекомендують включати до курсу тактичної підготовки елементи психологічної підготовки, що допоможе поліцейським зберегти спокій та рішучість в екстремальних ситуаціях.

Наступним аспектом є використання штучного інтелекту (далі-AI) в тактичній підготовці. AI може бути використаний для створення складних симуляцій, аналізу даних та прогнозування ризиків. Наприклад, AI може бути використаний для аналізу статистики злочинності та виявлення патернів, що дозволяє поліцейським бути більш ефективними в розкритті злочинів та запобіганні їх вчиненню.

Останнім аспектом є використання розширеної реальності (далі-AR). AR дозволяє накладати віртуальні об'єкти на реальне середовище, що може бути використано для тренування поліцейських в різних сценаріях. Наприклад, за допомогою AR можна створити віртуальний макет будинку, в якому поліцейські можуть тренувати тактику входу та проходження по приміщенню [3].

Узагалі, використання сучасних технологій у тактичній підготовці поліції дозволяє знизити ризик для життя та здоров'я поліцейських, покращити їхню ефективність та підвищити рівень безпеки у суспільстві.

Однак, необхідно зазначити, що використання технологій має бути доповнене практичним тренуванням та досвідом реальних ситуацій, щоб забезпечити повну підготовку поліцейських до можливих загроз. Крім того, важливо забезпечити надійну та безпечну інфраструктуру для зберігання та обробки даних, щоб запобігти можливому порушенню приватності та конфіденційності [4].

Також необхідно враховувати етичні аспекти використання технологій в тактичній підготовці поліції. Наприклад, використання систем розпізнавання обличчя може порушувати приватність громадян та призводити до профілювання за ознаками расової, етнічної чи іншої приналежності [5].

Використання сучасних технологій є важливим елементом в підготовці поліцейських до ефективного та безпечного реагування на можливі небезпечні ситуації. Однак, їх використання має бути доповнене практичними тренуваннями та реальним досвідом, а також враховувати етичні та приватні аспекти.

Приходимо до висновку, що застосування сучасних технологій в тактичній підготовці поліції є важливим елементом для забезпечення безпеки та ефективності реагування на небезпечні ситуації. Такі технології, як симулятори, віртуальна реальність та інші, дозволяють поліцейським набути практичних навичок та досвіду без ризику для життя та здоров'я. Крім того, застосування систем моніторингу, відеоспостереження та розпізнавання обличчя дозволяє підвищити рівень безпеки

та швидкість реагування на події. Однак, необхідно враховувати етичні та приватнісні аспекти використання таких технологій та забезпечити надійну інфраструктуру для зберігання та обробки даних. В цілому, сучасні технології можуть покращити ефективність та безпеку роботи поліцейських, якщо вони використовуються в розумному та етичному способі.

Список використаних джерел:

1. Тінін , Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»*, (July 8, 2022; Paris, France), 101–103. <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>
2. Банах С. М., Булачек В. Р., Винярчук І. С., Йосипів Ю. Р. Тактико-спеціальна підготовка працівників ОВС України : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 300 с
3. Хіміч І.О., Трутень І.І. Адаптація курсу тактичної підготовки поліцейських до особливостей воєнного конфлікту. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. Вип. 1(74). С. 191-198.
4. Базилевич, О. О. (2015). Тактична підготовка поліції в Україні: стан, проблеми та шляхи їх вирішення. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, (1), 168-174.
5. Маслова, О. О. (2019). Сучасні технології в тактичній підготовці поліцейських. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки, (2), 48-54.

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА, ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Жук Аліна Вікторівна

курсант КП-133 ФПФПКП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тінін Дмитро Геннадійович

ORCID ID: 0000-0002-8593-1706

старший викладач кафедри ТСП,
майор поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тимофєєв Володимир Павлович

ORCID ID: 0000-0002-6805-8933

старший викладач кафедри ТСП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Вогнева підготовка є важливою складовою професійної підготовки працівників поліції. Ця частина навчання спрямована на надання поліцейським необхідних навичок та знань для ефективного використання вогнепальної зброї в їхній роботі. Основні аспекти вогневої підготовки включають:

1. **Безпека:** Перед усім, поліцейські повинні навчитися правильно та безпечно користуватися вогнепальною зброєю, щоб уникнути нещасних випадків під час службових операцій.

2. **Стрільба:** Професійні поліцейські повинні бути навчені точно та ефективно стріляти зі своєї зброї. Це включає в себе відпрацювання навичок стрільби на різні відстані та в різних ситуаціях.

3. **Тактика:** Поліцейські також повинні розвивати навички тактичної вогневої підготовки, включаючи роботу в команді та реагування на різні кризові ситуації, де вогнепальна зброя може бути необхідною.

4. **Закон:** Важливою частиною вогневої підготовки є навчання поліцейських правилам використання сили та вогнепальної зброї в рамках закону. Поліцейські повинні розуміти, коли та як вони можуть використовувати зброю згідно з чинним законодавством.

Вогнева підготовка є необхідною для забезпечення безпеки як самого поліцейського, так і території, яку вони обслуговують. Ця підготовка розвиває навички, необхідні для виконання обов'язків поліцейського та для ефективного реагування на небезпечні ситуації [1, с.52].

Професійна вогнева підготовка поліцейських може включати в себе різні етапи і аспекти. Нижче розглянемо кілька ключових елементів:

- **Сценарії та симуляції:** Поліцейські під час вогневої підготовки часто проводять навчальні сценарії та симуляції різних ситуацій, що допомагають їм розвивати навички в прийнятті рішень та реагуванні на події в реальному часі.

- **Робота зі спеціальними одиницями:** Деякі поліцейські спеціалізуються на роботі у спеціальних одиницях, таких як антитерористичні підрозділи або команди штурму. Вони отримують додаткову вогневу підготовку, яка дозволяє їм ефективно діяти в найнебезпечніших ситуаціях.

- Постійна практика: Вогнева підготовка - це процес, який вимагає постійної практики та тренувань. Поліцейські регулярно перевіряють та оновлюють свої навички стрільби, вивчають нові методи та технології для поліпшення своєї ефективності.

- Міжнародні стандарти: Вогнева підготовка поліцейських може враховувати міжнародні стандарти та норми щодо використання зброї та поведінку в небезпечних ситуаціях. Це допомагає забезпечити узгодженість та співпрацю між різними поліцейськими організаціями у всьому світі.

Загалом, вогнева підготовка є невід'ємною частиною підготовки поліцейських, оскільки вони повинні бути готові до різних ситуацій, де вогнепальна зброя може бути необхідною для забезпечення безпеки громади та власної безпеки. Така підготовка сприяє професіоналізму та ефективності поліцейської роботи, а також забезпечує дотримання законів у сфері використання сили [2].

Вогнева підготовка є багатоаспектною та вимагає від поліцейських високої відповідальності та професійності. Вона допомагає забезпечити безпеку громади та поліцейських самих, зменшуючи ризик для всіх сторін у ситуаціях, коли вогнепальна зброя стає необхідною. Таким чином, вогнева підготовка є невід'ємною частиною роботи поліції та допомагає їм виконувати свої обов'язки професійно та ефективно.

Підготовка до кризових ситуацій: Вогнева підготовка також включає в себе навчання поліцейських реагувати на кризові ситуації, такі як звільнення заручників, акти насильства або терористичні події. Поліцейські навчаються координувати дії в команді та мінімізувати ризики для невинних громадян.

Психологічна підготовка: Поліцейські отримують психологічну підготовку, щоб долати стресові ситуації та ефективно приймати рішення в небезпечних обставинах [3].

Вогнева підготовка, як важлива складова професійної підготовки поліцейських, є критично важливою для забезпечення безпеки громади та ефективної роботи поліції в небезпечних ситуаціях. Ця підготовка включає в себе навчання навичкам стрільби, тактиці, безпеці, спеціальній зброї та важливій психологічній підготовці. Вогнева підготовка також покликана допомагати поліцейським розуміти, коли і як використовувати силу в рамках закону та визначених стандартів.

Під час дії повномасштабного вторгнення залишається досі невирішеним ряд питань, що пов'язані з підставами застосування вогнепальної зброї та кваліфікацією дій поліцейських після застосування вогнепальної зброї. Також, норми, що врегульовують застосування зброї поліцейськими, закріплюють список випадків застосування зброї, у тому числі і відповідальність за наслідки, які можуть настати в результаті точного дотримання положень [4].

Зміни, котрі відбуваються у змісті професійної спрямованості, знаходять своє відображення в тому, що зміцнюють мотиви, котрі пов'язані з професійною діяльністю, викликають поклик до прагнення у добросовісному виконанні власних службових обов'язків, бажанні показати себе в якості кваліфікованого фахівця та досягати успіхів в роботі, посиленні почуття відповідальності [5;6]

Ця підготовка допомагає забезпечити безпеку громади та зменшує ризик для всіх сторін у ситуаціях, коли вогнепальна зброя стає необхідною. Постійна практика та оновлення навичок дозволяють поліцейським залишатися на передовій у своїй професії.

Список використаних джерел:

1. Вогнева підготовка : навч. посіб. / В. В. Федоров, П. В. Пістряк, А. Ф. Бальва та ін.; за заг. ред. В. В. Федорова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2019. 256 с. 3. Навчання поліцейських на початковому етапі вогневої підготовки: методичні рекомендації / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., доц. Поливанюка В.Д. Дніпро: ДДУВС, 2019. 52 с.

2. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 25.10.2023).
3. Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень та житла громадян при забезпеченні заходів правового режиму воєнного стану, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1456. URL: https://ips.ligazakon.net/document/KP211456?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&_ga=2.118132617.1207343044.1667242708-1342308293.1654545263 (дата звернення: 27.10.2023).
4. Тимофєєв, В. П., & Гунько, К. О. (2023). Актуальні питання застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство, (3), 352-356. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.63>
5. Тінін, Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ», (July 8, 2022; Paris, France), 101–103. <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>.
6. Тінін Д. Удосконалення умов праці поліцейського в умовах сьогодення. The 15 th International scientific and practical conference “Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects”(August 14-16, 2022) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2022. 426 p. <https://reposit.unisport.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/4356/MODERN-SCIENTIFIC-RESEARCH-ACHIEVEMENTS-INNOVATIONS...-14-16.08.22%20%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20301.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=410>.

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ ТА ЇХ МОЖЛИВИЙ ВПЛИВ НА ПІДГОТОВКУ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УКРАЇНІ

Тарасюк Данило Олексійович
курсант КП-133 ФПФПКП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тінін Дмитро Геннадійович
ORCID ID: 0000-0002-8593-1706
старший викладач кафедри ТСП,
майор поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тимофєєв Володимир Павлович
ORCID ID: 0000-0002-6805-8933
старший викладач кафедри ТСП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Сучасні зміни в діяльності Національної поліції України заслуговують на увагу та вивчення успішного зарубіжного досвіду щодо організації та функціонування поліцейських підрозділів. Особливий акцент робиться на питаннях тактичної, фізичної та вогневої підготовки поліцейських, яка є критично важливою для їхньої професійної успішності. Ми вважаємо, що вивчення цих аспектів у провідних державах світу, що співпрацюють з Україною в реформуванні правоохоронної системи, зокрема, Сполучених Штатах Америки, є належним та важливим кроком.

На початку важливо відзначити, що українське законодавство визначає тактичну підготовку як сукупність заходів, спрямованих на вивчення та вдосконалення практичних навичок поліцейських щодо застосування теоретичних знань в оцінці конкретних ситуацій та прийняті законних рішень, а також на їх психологічну готовність для дій у різних ситуаціях [1]. Важливо підкреслити, що тактична підготовка є невід'ємною частиною службової підготовки поліцейських і спрямована на укріплення та оновлення необхідних знань, вмінь та навичок, які враховують специфіку та характер роботи поліцейського.

У той же час, під поняттям тактико-спеціальної підготовки розуміється складова загальної професійної підготовки працівника, яка включає навчання особового складу діяти в екстремальних ситуаціях, готує їх до виконання службових завдань у надзвичайних умовах, як в мирний, так і в військовий час [2, с. 9]. У сучасних умовах, особливо під час проведення Операції Об'єднаних Сил (далі – ООС), зростає загроза тероризму і вимога забезпечити громадський порядок і безпеку. Це робить актуальними питання вдосконалення тактичної підготовки поліцейських з метою успішного виконання їх обов'язків та спеціальних операцій.

В першу чергу важливо зазначити, що в американському розумінні "поліція" має свої особливості через існування трьох рівнів державної влади: федерального, штатового і місцевого, і кожен з них має свою власну автономію та самостійність [3]. Проте, незважаючи на цю систему, підготовка поліцейських здійснюється на основі єдиної норми та методології, яка визначає їхню практичну роботу.

У Сполучених Штатах Америки головний акцент у підготовці поліцейських здійснюється під час навчання в поліцейській академії. Важливо зауважити, що в США чітко відрізняють "підготовку поліцейського" (яку також називають первинною підготовкою) від "освіти поліцейського." Під "підготовкою поліцейського" розуміють отримання офіцером поліції теоретичних та практичних навичок у фаховій галузі "поліцейський" в одній із сертифікованих поліцейських академії штату. Після успішного завершення академії, поліцейський може розпочати виконання своїх професійних обов'язків. Ця первинна підготовка є обов'язковою для всіх поліцейських. З іншого боку, "освітою поліцейського" (яка може бути вищою або середньою спеціальною) мається на увазі навчання в вищих навчальних закладах після закінчення поліцейської академії. Отримавши диплом за іншою спеціальністю, такою як кримінальне правосуддя, економіка, комп'ютерні технології і таке інше, громадянин може вступити до поліції, проте все одно проходить навчання в поліцейській академії. Загалом, в США відсутні спеціалізовані вищі чи середні поліцейські навчальні заклади, і поліцейські, які прагнуть отримати вищу освіту, звертаються до цивільних університетів. Система професійної підготовки кадрів в США може бути узагальнено представлена як структура з трьох основних компонентів: первинна підготовка для осіб, які вступають на службу в поліцію; підвищення кваліфікації та службова підготовка співробітників поліції; підвищення кваліфікації та навчання співробітників, які обіймають керівні посади.

Отже, можна висунути висновок, що тактична підготовка відбувається під час первинної підготовки поліцейських, зосереджуючись на практичних навичках і вміннях. В Академії поліції (штату) тактична підготовка включає в себе наступні аспекти: дії в критичних ситуаціях; проведення операцій з порятунком заручників; використання спеціального обладнання; застосування вибухових пристроїв; протидія тероризму; методика обшуку будівель і приміщень; порятунок заручників з використанням мобільних засобів; надання першої медичної допомоги.

У межах первинної підготовки в Академії поліції передбачено додаткові курси тактичної підготовки, які враховують діюче національне законодавство, а також курси з прав людини, курси щодо дотримання правопорядку в умовах опору, і новий курс психологічної тактичної підготовки [4].

Додатково, у навчальному плані поліцейських, які навчаються в Академії поліції, передбачено щорічну можливість практичного вдосконалення здобутих знань, навичок і вмінь. Це означає, що на базі академії або за її межами проводяться масштабні тренування, спрямовані на відпрацювання плану дій у надзвичайних ситуаціях (річний тактичний тренінг).

Навчальний план поліцейських охоплює такі напрямки: затримання і процедури оформлення арешту; тактика і методи розслідування; тактика ведення радіозв'язку, складання звітів, контроль дорожнього руху; навчання екстремальному водінню автомобіля, включаючи переслідування і безпечне керування; навчання володіння вогнепальною зброєю, її догляд та безпеку стрільби, тактичне використання зброї, обробка хімічних речовин; тактика запобігання та реагування на тероризм; тактика та методика обшуку будівель і приміщень; порятунок заручників з використанням мобільних засобів; надання першої медичної допомоги; культура взаємин, включаючи сексуальні домагання, відносини з ЗМІ, стрес-контроль, питання інвалідності, громадських відносин, комунікаційної тактики, відсутність організації, злочини з мотивів ненависті, зниклі безвісти і домашнє насильство; пошук та захоплення злочинців, свідoctва, адміністративну дисципліну, культурне різноманіття, операції зі службовими собаками, операції з підтримки з повітря; боротьба зі спеціальними силами "Bomb Squad".

Отже, можна підсумувати, що тактична підготовка поліцейських у США включається в первинну професійну підготовку та проводиться поза межами вищої освіти в спеціалізованих навчальних закладах. Ця підготовка охоплює різні напрямки та тісно пов'язана з іншими прикладними науками та предметами, що створює основу для засвоєння необхідних знань, навичок та вмій для успішної служби поліцейського.

Також хочемо зазначити що : «Враховуючи нестабільність національної безпеки України на сучасному етапі і ведення бойових дій на окремих ділянках нашої країни, питання, що стосуються особливостей функціонування державного апарату в умовах воєнного стану є надважливим»[5].

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ МВС України від 26.01.2016 No 50 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16> (дата звернення: 13.10..2023).
2. Банах С. М., Булачек В. Р., Винярчук І. С., Йосипів Ю. Р. Тактико-спеціальна підготовка працівників ОВС України : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 300 с.
3. Поліція США // Gorillasblog :URL: <http://gorillas.com.ua/blog/?p=1115> (дата звернення: 13.10.2023).
4. Тактична підготовка // Reverso Context : сайт. URL: <https://context.reverso.net/> (дата звернення: 13.10.2023).
5. Тінін Д.Г. , Проблеми та перспективи розвитку системи професійного відбору майбутніх правоохоронців в умовах воєнного стану. URL: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/10438/30.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПОЛІЦІЄЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гальцова Ольга Євгенівна
курсант КП-133 ФПФПКП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тінін Дмитро Геннадійович
ORCID ID: 0000-0002-8593-1706
старший викладач кафедри ТСП,
майор поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тимофєєв Володимир Павлович
ORCID ID: 0000-0002-6805-8933
старший викладач кафедри ТСП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Аналіз практичної діяльності поліції свідчить про те, що успішне виконання її завдань залежить як від належної кількості поліцейських та наявності різних спеціальних та технічних засобів, так і від кваліфікованого та професійного застосування цих засобів в конкретних ситуаціях та від тактики їх застосування.

Важливою є ретельна підготовка до використання будь-якого спеціального засобу з арсеналу поліції, включаючи розуміння їх характеристик, методів та тактики їх застосування, а також усвідомлення обмежень та заборон на їх використання проти осіб [1, с. 60].

На сьогодні поліція має доступ до широкого спектру спеціальних засобів, включаючи гумові та пластикові кийки, кайданки, засоби обмеження рухомості, речовини сльозогінної та дратівної дії, засоби для примусової зупинки транспорту, маркувальні та фарбувальні засоби, службові собаки, підривні пристрої для руйнування перешкод та примусового відчинення приміщень, а також засоби для відстрілу нелетальних металевих снарядів та безпечні димоутворювальні препарати та інше.

В частині 5 статті 42 Закону України «Про Національну поліцію» зазначено, що поліцейські не мають права застосовувати засоби, які не були включені в перелік, оскільки це порушує принцип законності, визначені в статті 29 Закону України «Про Національну поліцію».

Але з огляду на введення воєнного стану в Україні і потребу у заходах для забезпечення національної безпеки та оборони, були внесені зміни до цієї статті. Згідно з ними, поліцейські мають право використовувати підручні засоби у випадках, коли необхідно захистити власне життя або здоров'я або іншої особи від нападу, а також для затримання особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір, використовуючи це засіб в умовах крайньої необхідності [2].

На жаль, законодавство не надає визначення терміну "підручні засоби" та не пояснює його зміст. На нашу думку, відсутність чіткого визначення цього терміну у контексті поліцейських повноважень стосовно застосування примусу може призвести до різної інтерпретації та різноманітної практики використання підручних засобів. Наприклад, питання може виникнути, чи є правомірним використання поліцейським "підручного засобу" під час затримання особи, яка вчинила правопорушення або чинить опір, якщо цей предмет або пристрій для відстрілу патронів, споряджений нелетальними металевими снарядами, знаходиться у

нелегальному володінні. Оскільки, наприклад, "травматичну зброю" не можна вважати спеціальним засобом, так як це термін визначається законом, і мається на увазі, що право на її придбання, зберігання, використання та застосування може бути надане лише за наявності дозволу у визначеному законодавством порядку [3].

З огляду на вищесказане, важливо, щоб використання «підручних засобів» як спеціальних засобів було більш чітко описано в законодавстві. Це повинно враховувати реальну необхідність в застосуванні поліцейських засобів примусу в будь-якій ситуації, коли правопорушник становить загрозу національній безпеці.

Оскільки в Україні діє воєнний стан, новела закону розширює повноваження представників правоохоронних органів. В частині 5 статті 45 Закону України «Про Національну поліцію» слід конкретизувати категорію правопорушників, зокрема "осіб, які здійснюють агресію проти України", як це вказано в наступних частинах 9 і 10 цієї норми. Це вказує на те, що потрібно зосередитися на забезпеченні конкретних правил і стандартів для використання підручних засобів як спеціальних засобів примусу, особливо в умовах воєнного стану.

Отже, ми ділимо точку зору юристів та науковців, що дотримання законності, необхідності, пропорційності та ефективності застосування спеціальних заходів поліцією в значній мірі залежить від ясного розуміння юридичних основ та тактичних аспектів їхнього використання, а також від усвідомлення можливих наслідків для людини та навичок надання невідкладної медичної допомоги потерпілому на місці події [4].

Також, поліцейським необхідно пристосовуватись до нового режиму несення служби, які властиві у період воєнного часу, дотримуватися всіх законів та міжнародно-правових актів, щоб не нашкодити собі та особам, які потребують їхньої допомоги [5; 6].

Список використаних джерел:

1. Покайчук В. Я. Проблемні питання застосування поліцейськими пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії. Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2017 р.): у 2-х ч. Дніпро : ДДУВС ; Ліра ЛТД, 2016. Ч. 1. С. 58–61.
2. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>.
3. Про затвердження Інструкції про умови та порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів поліцейськими, особами, звільненими зі служби в поліції, а також колишніми працівниками міліції : наказ МВС України від 29.03.2016 No 223. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0622-16#Text>.
4. Тимофєєв, В. П., & Гунько, К. О. (2023). Актуальні питання застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*, (3), 352-356. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.63>
5. Гунько, К., & Тінін, Д. Г. (2022). КОЛО ПОВНОВАЖЕНЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (16.12.2022; Вінниця, Україна), 106–107. вилучено із <https://archive.mcmd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/363>
6. Гунько, К., & Тінін, Д. (2022). ОСОБЛИВОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ. *Матеріали конференцій МЦНД*, (16.12.2022; Вінниця, Україна), 119–121. вилучено із <https://archive.mcmd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/364>.

СЕКЦІЯ ІХ. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

THE IMPORTANCE OF THE MODE OF THE DAY AND ITS FEATURES

Kots Siuzanna Mykolayivna

ORCID ID: 0000-0001-5016-7181

Associate Professor, Ph.D.,

Associate Professor of Human Anatomy and Physiology J.R. Sinelnikova

Kharkiv National University named after H. S. Skovoroda, Ukraine

Kots Vitalii Pavlovych

ORCID ID: 0000-0001-5365-9608

Associate Professor, Ph.D., Associate Professor

of the Department of Human Anatomy and Physiology named after J.R. Sinelnikova

Kharkiv National University named after H. S. Skovoroda, Ukraine

Rudiuk Viktoriia Viktorivna

Bachelor's degree holder of the Faculty of Natural, Special and Health Education

Kharkiv National University named after H. S. Skovoroda, Ukraine

Abstract. *In this work, the coverage of the peculiarities of the regime, nutrition, and activities of children is information for future parents, including. The work presents the main points that should be paid attention to and taken into account for the harmonious physical and mental development of the child. A properly organized routine is useful for both children and parents. It disciplines children, increases work capacity, improves sleep and promotes normal development. The process of upbringing, taking into account health-saving technologies, is important for both physical and mental development.*

Currently, the problem of raising and teaching children, the implementation of various educational programs and technologies, especially online learning, and the specifics of development are being actively studied [6-9]. The problem of high anxiety in children and adolescents [1] is important, especially in the conditions of military aggression in Ukraine.

The implementation of the organization of educational and educational work in Ukraine and the experience of implementation and organization of educational and educational work in foreign countries are actively analyzed [4,5]. The experience of organizing the work of the pedagogical team in a children's camp is also considered [2,3]. Children are our future and their health is very important to us. It is necessary to continue to develop and implement health programs and health-preserving technologies aimed at full-fledged physical and mental development, and to increase the level of awareness of future parents.

The purpose of the work is to highlight and highlight the main aspects related to the regime.

Scientists from an Australian university have developed a formula for the healthy development of a child. In their opinion, the time of study and activities should be clearly

planned. So, if you want your child to be energetic and successful, you need to introduce a regimen from early childhood. 800 children aged 11-13 took part in the study. Scientists focused on the condition of the bones. They found out what level of cheerfulness and activity is necessary during the day so that the development is as harmonious as possible. The author of the experiment, Dr. Dot Dumuit, made his conclusion - physical activity will not hurt, and a clear regimen is also necessary.

He considers the mode of ratio of different types of activities to be important. Sleep plays a very important role in maintaining an ideal balance in a child's development. Sleep plays a special role for boys. According to researchers, boys need two hours more rest.

A properly organized routine is useful for both children and parents. It disciplines children, increases work capacity, improves sleep and promotes normal development. If the body adapts to the appropriate biorhythm, then all organs of the system function in a balanced manner. Any violation results in illness and capriciousness.

While the child attends the kindergarten, it is necessary to adhere to the regime established in the kindergarten. This also applies to weekends. If the child is always at home, then it is necessary to create similar conditions artificially: time for eating, walking, sleeping...

Older children have problems with the schedule - they themselves are not yet able to fix it, and adults often do not pay attention to it. As a result, such children have an unstable psyche and refuse to listen to their parents. The routine of the day brings up independence in the baby. He will know that he must wash his hands before eating, and put away his toys before going to bed. The distribution of time for classes during the day helps to make the load even, as a result of which the risks of overfatigue are reduced. When planning the regime, the age of the child must be taken into account.

If it is up to seven years of age, then the child must eat properly and at least four times a day. The distribution of calories from the daily requirement is as follows: breakfast - 25%, lunch - 40%, afternoon tea - 15%, dinner - 20%. Two thousand kilocalories are enough for a 5-year-old child, 2,200 kcal for a six-year-old, and 2,400 kcal for a seven-year-old. The last meal should be no later than an hour and a half before bedtime.

The morning should begin with a little gymnastics, and the peak of physical activity should occur in the first half of the day. In the second half, you should choose moderately active games.

Sleep helps the body restore mental and physical strength. For 5-6-year-olds, 12 hours of rest is enough, and for seven-year-olds, 10-11 hours. Waking up depends on family habits, but doctors do not recommend waking up later than 8:00. A daytime sleep of at least one hour is a must. In the evening, the child should be put to bed no later than 9:00 p.m.

In preschool age, it is especially important not to deprive the child of lessons that develop. Distribute them and systematize them so that the baby perceives the information well. For example, do two or three small ones in the morning and one in the afternoon. Let each lesson last no more than 25 minutes for a child of four to five years and 35 minutes for children of 6-7 years.

For children from seven years of age, the regime and nutrition change somewhat. A schoolboy eats more than a four- to six-year-old child. For a first-grader, breaks between meals should be an average of 4 hours. If he refuses to eat in the morning, don't force him, but find a compromise - maybe there are culinary whims.

The first half of the day is best for sports. This does not mean that the morning should be turned into a race. Let it be an unobtrusive morning walk that will create a good mood for the whole day. At this time, you can breathe fresh air and chat.

A student should sleep at least 10 hours a day. Even slight lack of sleep has a negative effect on well-being. studies show that many children are very tired after lessons. And if the child wants to take a nap, let him rest. This is another way to recover.

A schoolboy has many hobbies, so he, like no one else, needs effective recovery. After classes, walks in the fresh air or visiting sports sections will be useful. At the same time, homework must be completed by 8:00 p.m. After eight o'clock in the evening, a person's working capacity decreases several times, so mental stress at this time is not only not useful, but even harmful. When planning the day, time should be taken into account so that the child has enough time to calmly prepare and have breakfast.

Conclusions. In this work, the coverage of the peculiarities of the regime, nutrition, and activities of children is information for future parents, including. The work presents the main points that should be paid attention to and taken into account for the harmonious physical and mental development of the child. A properly organized routine is useful for both children and parents. It disciplines children, increases work capacity, improves sleep and promotes normal development. The process of upbringing, taking into account health-saving technologies, is important for both physical and mental development.

References:

1. Kots S. N., Kots V.P., Kots V.V. Tryvozhnist u pidlitkiv ta shliakhy vplyvu. Sectoral research XXI: characteristics and features: V International Scientific and Theoretical Conference. (S.103-107), 30 sichnia, 2023. Chikaho. <https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/03.02.2023>
2. Kots S.M., Kots V.P. Realizatsiia vyrishennia problemy vysokoi tryvozhnosti u ditei ta pidlitkiv pedahohichnym kolektyvom u dytiachomu ozdorovchomu pozamiskomu tabori. Psykholohiia ta pedahohika suchasnosti: problemy ta stan rozvytku nauky i praktyky v Ukraini: zbirnyk tez naukovykh robit uchasnykiv mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. (S. 57-61), 21-22 serpnia, 2015, Lviv, Ukraina.
3. Kots V.P., Kots S.M. Vplyv na psykhofiziolohichni pokaznyky ditei z vysokoiu tryvozhnistiu prohramy vidpochynku PZOV. Tendentsii rozvytku psykholohii ta pedahohiky: zbirnyk naukovykh prats Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. (S. 44-49), 4-5 lystopada, 2016, Kyiv, Ukraina.
4. Kots S.M., Kots V.P. Osoblyvosti shkilnoi osvity u Shvetsii. Osvita i zdorovia pidrostaiuchoho pokolinnia: materialy piatoho mizhnarodnoho sympoziumu Vyp. 5. K.: Alaton, 2023. S. 79-82.
5. Kots S.M., Kots V.P., Kots V.V. Osnovni novovvedennia do osvitnoi reformy 2017 roku. Theoretical aspects of education development: the 3th International scientific and practical conference. (p. 360-365), January 24 - 27, 2023. Warsaw, Poland. International Science Group. 2023.
6. Kots S.M., Kots V.P., Yatsenko V.V. Umovy ta metodyky vykhovannia v rezhymy rannoho rozvytku – plusy ta minusy. Tekhnolohii, instrumenty ta stratehii realizatsii naukovykh doslidzhen: materialy III Mizhnarodnoi naukovo konferentsii (S. 76-80), (t.2), 15 kvitnia, 2022, Lviv, Ukraina. <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/15.04.2022/730>
7. Kots S.M., Kots V.P. (2015). Fiziolohiia liudyny. Kharkiv: KhNPU imeni H. S. Skovorody. S.377 .
8. Kots S.M., Kots V.P. (2016) Fiziolohiia vyshchoi nervovoi diialnosti. Navchalnyi posibnyk. Kharkiv: KhNPU imeni H. S. Skovorody.
9. Kots S.M., Kots V.P., Marakina A.H. Rizni mentalitety ta metodyky vykhovannia. Bereznevi naukovi chytannia: LXXXI Mizhnarodna naukovo-praktychna internet-konferentsiia. (S. 14-18), 14 bereznia 2022, Vinnytsia, Ukraina. https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/03/%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F_%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B5%D0%BD%D1%8C_2022.pdf

СЕКЦІЯ Х. ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОБЛАДНАННЯ

Гопанчук Лариса Миколаївна

ORCID ID: 0000-0001-8830-0486

канд.техн.наук, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,

викладач фахових дисциплін

Волинський фаховий коледж

Національного університету харчових технологій, Україна

Анотація. Основним завданням, яке на даний час стоїть перед харчовою промисловістю України і харчовим машинобудуванням – це є насамперед створення високоефективного технологічного обладнання, яке на основі використання прогресивних технологій зможе суттєво підвищити якість виробленої продукції, збільшити продуктивність праці, зменшити негативну дію на навколишнє середовище і буде сприяти економії сировини, паливно-енергетичних та матеріальних ресурсів.

Промисловість харчових продуктів і напоїв розвивається в геометричній прогресії. Протягом останніх кількох десятиліть у харчовій промисловості спостерігався постійний приплив нових технологій, і компанії намагаються застосувати нові інноваційні стратегії, щоб підвищити свою прибутковість. Ми хочемо виокремити наступний перелік головних тенденцій на ринку обладнання для харчової промисловості:

1. Оптимізований процес проектування та виробництва технологічного обладнання. Харчова промисловість і виробництво напоїв оптимізували процес виробництва харчових продуктів у США. Зараз компанії зосереджені на збільшенні продуктивності, мінімізації фізичної праці або робочої сили, скороченні простоїв, вирішенні збоїв у ланцюзі постачання, підтримці гігієни та чистоти та покращенні якості продуктів.

Враховуючи сучасні тенденції, компанії-виробники орієнтовані на розробку та виробництво ефективних та економічних машин. Зростання контрактних виробників.

Ескалація витрат на виробництво, інфляція та перешкоди в ланцюзі постачання призвели до того, що компанії намагаються знизити витрати виробництва в різних галузях. Подібним чином компанії, що виробляють продукти харчування та напої, вживають рішучих заходів, щоб заощадити гроші, не впливаючи на виробничий процес [1].

У промисловості харчових продуктів і напоїв спостерігається сплеск контрактних виробників. Виробники-партнери або контрактики скорочують накладні витрати, підтримують послідовність, а також підвищують прибутковість для організацій, що займаються їжею та напоями. Компанії надають формули та рекомендації, а виробники за контрактом виробляють товари, дотримуючись цих рекомендацій.

2. Оптимізація обслуговування та експлуатації. Компанії повинні постійно імпровізувати та впроваджувати інновації, щоб покращити свої пропозиції та процеси. Компанії, що займаються виробництвом продуктів харчування та напоїв, зараз зосереджуються на оптимізації своєї діяльності, щоб скоротити час обороту вироблених товарів. Виробники впроваджують стратегії вдосконалення на рівні процесів, щоб підвищити ефективність і надійність.

Ринок харчового обладнання та основні тенденції Очікується, що глобальний ринок обладнання для харчової промисловості зросте на 6,1% у рік з 2024 по 2028 рік. У той час як COVID-19 вплинув на ринок харчового обладнання та його очікуване зростання у 2023 році, у 2024 році відновився попит на оброблені харчові продукти. Зараз очікується, що галузь продовжуватиме стабільно розвиватися [1, 2].

3. Ключові тенденції. За останні кілька років ринок харчового обладнання став свідком технологічного прогресу та інновацій. Завдяки ефективному технологічному обладнанню для переробки харчових продуктів, які включають такі методи обробки харчових продуктів, як бланшування та варіння показує, що харчові підприємства виробляють готові до вживання оброблені харчові продукти для великого ринку споживачів. Інші ключові тенденції включають автоматизацію, мінімальний час обробки та контроль якості для харчової промисловості [3].

4. Регіональний прогноз. У всьому світі Азіатсько-Тихоокеанський регіон зазнає найбільшого зростання через зростання населення і, отже, зростання попиту. Такі країни, як Індія, Китай, Японія, Австралія, Нова Зеландія та Індонезія, вже зафіксували швидке зростання.

5. Конкурентна динаміка. Конкуренція в харчовій промисловості зростає експоненціально. Більшість виробників конкурують між собою за типом технологічного обладнання, розміром, функціями та технологією.

6. Тенденції щодо обладнання зі зростаючим попитом у 2024 році. Технологічні інновації зменшують витрати, одночасно збільшуючи темпи виробництва та ефективність. Тенденції щодо професійного кухонного обладнання включають використання технології сенсорного екрану, безпечне та компактне обладнання, пристрої з підтримкою Bluetooth та утилітарне кухонне обладнання. Очікується, що з 2024 по 2029 рік продажі обладнання для громадського харчування зростуть більш ніж на 5,3%, досягнувши майже 62 мільйонів доларів США до 2029 року [4].

7. Кухонна техніка з сенсорним екраном. Завдяки високоякісній технології сенсорних екранів або дисплеїв кнопки та ручки керування застаріли. Комерційна кухонна техніка оснащена високоякісними сенсорними екранами, які можуть працювати у вологих і жарких умовах. Кухарі та персонал також можуть користуватися цими екранами мокрими руками.

8. Кухонне обладнання, яке зменшує вартість робочої сили та покращує безпеку. Автоматизація підвищила ефективність і продуктивність. Автоматизація також значно знизилася витрати на оплату праці, і навіть передовими машинами для обробки харчових продуктів тепер можна керувати дистанційно. У деяких випадках технічне обслуговування машин також може здійснюватися дистанційно. Це значно зменшить кількість нещасних випадків і покращить стандарти безпеки. Цього року інженери Стенфордського університету побудували кухню, повністю керовану роботами [5].

9. Компактне кухонне обладнання. Сучасні комерційні кухні розроблені з метою оптимальної економії простору. Сучасні кухні та ресторани мають обмежений простір для роботи. Щоб задовольнити потреби цих клієнтів, виробники розробляють компактне холодильне та кухонне обладнання.

10. Кухонне обладнання з технологією Bluetooth. Технологія Bluetooth дозволяє кінцевим користувачам відстежувати важливі статистичні дані, такі як температура,

вологість, час приготування, потужність і попередньо встановлені рецепти. Завдяки технології Bluetooth користувачі також можуть уникнути фізичних навантажень.

11. Економне кухонне обладнання. Економне кухонне обладнання підвищує ефективність і знижує витрати. Ці практичні та прості кухонні прилади створені для роботи без зусиль. Очікується отримання більшої продуктивності [6].

Зростаючі тенденції ринку харчового обладнання є позитивними завдяки зміні різних визначальних факторів. Технологічні досягнення, такі як автоматизація, технологія Bluetooth і сенсорний екран, в значній мірі підвищують ефективність. Новітні технології дозволять зробити кроки для оптимізації виробничого процесу, що, в свою чергу, скоротить час на виконання технологічних операцій та інших видів робіт.

Варто також відзначити і тенденції в галузі громадського харчування. Ми хочемо висвітлити 7 основних тенденцій розвитку у сфері продуктів харчування і напоїв та дослідити їх вплив на технологічне обладнання та дизайн, а саме: зменшення харчових відходів, натуральні інгредієнти та чисте меню, домашнє пиво та бочкові коктейлі, а також домашні не алкогольні напої.

Для багатьох із цих тенденцій знадобляться покращені вивіски, більше місця для підготовки, печі-грилі та обладнання, що працює на дровах, більше місця для демонстрації кранів і покращена фільтрація води [1-5].

Сучасні новітні технології також впливають на розвиток обладнання в галузі громадського харчування. Продуктові інновації продовжують з'являтися та розвиватися і галузь помічає їх, щоб йти в ногу з тенденціями у сфері продуктів харчування та напоїв.

Для того щоб бути в курсі трендів, ми розглянемо п'ять найбільш значущих тенденцій обладнання, на які варто звернути увагу в наступному році:

1. Диспенсери для води Multitar. За нашими дослідженнями та аналізами сектору громадського харчування, впливає те, що багатокранові диспенсери для води будуть у моді на комерційній кухні. Це не тільки допоможе ресторанам зробити воду прибутковою, але й допоможе їм зручно пропонувати негазовану та газовану воду різної температури. Деякі диспенсери можуть мати вбудовані ароматизатори або сиропи, але більшість ще не мають такої можливості. Наразі ресторатори додають сироп або фрукти для настоювання у воду, яка подається через диспенсери Multitar [7].

2. Візуально привабливе та багатофункціональне кухонне обладнання. Кухні приймають відкриті концепції та готують страви домашньої кухні, особливо враховуючи тенденцію до використання натуральних інгредієнтів і чистого меню. Клієнти та гості хочуть бачити, звідки походить їхня їжа, в закладі вони хочуть відчувати себе частиною процесу, а ресторани в свою чергу повинні не відставати від цього, а впроваджувати нове обладнання для приготування їжі. Візуально привабливе обладнання для приготування їжі – одна з тенденцій, яку ми можемо очікувати та уже побачити наступного року. Такі нові конструкції включають печі та фритюрниці в яскравих кольорах. Нове обладнання також має елегантні сенсорні екрани замість громіздких кнопок і ручок [7, 8].

3. Багатофункціональне обладнання – це ще один тренд, на який варто звернути увагу в кулінарній техніці 2024 року. Ресторатори намагаються максимально використати свій кухонний простір, і вони можуть зробити це, використовуючи обладнання, яке виконує багато функцій. Деякі з найпопулярніших кухонних приладів включають комбіновані та швидкісні печі, які мають кілька способів приготування різноманітних страв. Наприклад, Double Batch від TurboChef – це безвентиляційна духовка шафа, що складається з двох високошвидкісних печей з незалежним керуванням, які готують більше їжі та швидше. Духовка має ширину

всього 68 сантиметрів і зменшує споживання енергії. Найбільш вражаюче те, що кухарі керують кожною піччю за допомогою сенсорного контролера з розділеним екраном, підключеного до Wi-Fi [7-9].

4. Обладнання, що скорочує трудомісткість. За інформаційними даними щодо потужностей виробників обладнання для харчових продуктів слідує те, що будь-яке обладнання для громадського харчування, яке скорочує трудомісткість і підвищує ефективність є актуальним для виробництва в даний час, оскільки сучасні кухні ресторанів стають нетакими громіздкими, а значно меншими. Ось чому в тренді стає обладнання, яке працює розумніше, менше та є простіше в експлуатації. Отже, обладнання, яке економить робочу силу та полегшує роботу н ньому, разом із простою технологією є трендом. Прикладом є машина, що загортає в серветки всілякі столові прибори зі швидкістю 500 комплектів на годину. Ця машина також скручує палички для їжі. Це обладнання не тільки скорочує трудомісткість, але й дезінфікує кожен комплект за допомогою вбудованого ультрафіолетового світла, коли він рухається [9].

5. Контейнери для компостування та переробки на місці, щоб зменшити харчові відходи. Зменшення харчових відходів зараз є гарячою тенденцією в громадському харчуванні. Дана проблема посідає сьоме місце в списку тенденцій 2017 року Національної ресторанної асоціації «Найцікавіше». Очевидно, це те, на що харчова промисловість має звернути увагу, оскільки 4%-10% їжі, закупленої підприємствами громадського харчування, викидається, перш ніж вона потрапляє до гостей. У результаті уникнення даної проблеми щодо зменшення харчових викидів, потрібно акцентувати на тому, щоб скорочення харчових відходів стало стандартною операційною процедурою усіх закладів харчування та харчових підприємств. Обладнання, яке необхідне для зменшення харчових відходів включає контейнери для компостування та переробки на місці. Одним із найпопулярніших пристроїв для компостування на місці для ресторанного господарства є FoodCycler.

6. Автоматизована техніка. Люди очікують швидкого обслуговування, персоналізації та зручності в усіх аспектах свого життя і це включає більш зручне та індивідуальне харчування. Таким чином, індустрія громадського харчування має тенденцію до більш автоматизованих технологій. Мережі впроваджують кіоски та сенсорні екрани, а чат-боти та штучний інтелект вриваються в галузь для прийому замовлень через різні платформи, включаючи соціальні мережі та смарт-телевізори. Деякі бренди також протестували доставку безпілотниками.

7. Системи онлайн-бронювання – це наступна тенденція, на яку слід звернути увагу в автоматизованих технологіях і це та технології в ресторанах із повним набором послуг. Гості хочуть замовляти та оплачувати, не чекаючи серверів. Ресторани отримують вигоду дізнаючись більше про гостей за допомогою технологій і даних, які вони збирають про них.

Загалом, тенденції щодо обладнання, на яке слід звернути увагу в галузі громадського харчування спрямовані на зменшення робочої сили, харчових відходів і кількості місця, необхідного на кухні. Багато тенденцій в розвитку технологічного обладнання також відповідають тенденціям у сфері їжі та напоїв, які змінюють очікування та вимоги гостя. Таким чином, очевидним є те, що розумніші технології продовжують впливати на індустрію громадського харчування та технологічного обладнання.

Розв'язання інвестиційної проблеми в галузі повинно відбуватись шляхом залучення всього кола джерел інвестування. Капітальні вкладення мають направлятися насамперед на:

- 1) модернізацію харчових підприємств;
- 2) технологічне переоснащення підприємств;

- 2) прискорений розвиток підприємств харчового виробництва;
- 3) підвищення ефективності функціонування пріоритетних базових галузей і виробництв.

Для забезпечення інноваційного розвитку харчової промисловості, необхідно створити дієвий механізм інвестування технологічних змін. Основним інструментом для успішного подолання кризи має стати стратегія індустріально-інноваційного розвитку галузей харчової промисловості.

Сучасний етап реалізації новітніх технологій та обладнання дозволить забезпечити довготривале стійке зростання економіки України на основі структурної трансформації, техніко-технологічної модернізації і створення умов для виробництва конкурентних видів продукції, що призведе в кінцевому позитивному результаті до зростання експорту.

Висновок: виходячи з вищевикладеного, можемо зробити наступний висновок про те, що прискорений розвиток харчової промисловості є важливою передумовою подолання кризових явищ в промисловому секторі економіки країни. Харчова промисловість України як за наявними виробничими потужностями, їх фізичним, технічним і технологічним станом, так і за рівнем розвитку інфраструктури не є досконалою з точки зору відповідності її сучасним вимогам щодо рівня техніко-технологічного розвитку промислових підприємств. Крім того, вона є дуже залежною від обсягів виробництва вітчизняних сировинних ресурсів для випуску продукції харчування. Це й спричинює її суттєве відставання від рівня розвитку аналогічної галузі в економічно розвинених країнах.

Перехід харчової промисловості на новітні технологічні тенденції в розвитку та дотримання принципів більш чистого виробництва у галузі є важливими для гармонійного розвитку країни та необхідною передумовою інтеграції у європейські інституції.

Список використаних джерел:

1. Харчова промисловість України [Електронний ресурс] // Престиж медіа Інформ. Режим доступу : www.prestigemedia.com.ua/project/agro.
2. Шелудько Е.І. Структурно-технологічні засади модернізації харчової промисловості України / Е.І. Шелудько // Ефективна економіка : електронний журнал. – Режим доступу : www.economy.nayka.com.ua.
3. European Commission. 2020. EC Joint Research Centre's 2010 Scoreboard presentation from 17/11/2020.
4. Амоша О. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення [Текст] / О.Амоша. // Економіст. – 2005. – №6. – С. 28-34.
5. Дейнеко Л.В. Розвиток стратегічного потенціалу харчової промисловості України [Текст] / Л. В. Дейнеко, П. М. Купчак // Харчова і переробна промисловість. – 2009. – №6(358). – С. 5-9.
6. Дейнеко Л. В. Повышение эффективности инновационного потенциала организации АПК [Текст] / Л. В. Дейнеко, И. А. Иртышева // Научно-инновационная деятельность в агропромышленном комплексе: сб. науч. статей 4-й междунар. науч.-практ. конф., 20-21 мая 2010 г., Минск. Т.2 / Ред. кол. М. Ф. Рыжанков и др. – Минск, 2010. – С. 57-59.
7. Дейнеко Л.В. Проблеми наукового забезпечення розвитку харчової промисловості України [Текст] / Л.В.Дейнеко, М.П.Сичевський // Проблеми оцінки економічного потенціалу підприємства та механізм використання його показників: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. – Суми: Вид-во Сум ДУ.– 2004. – С. 11-14.
8. Крисанов Д.Ф. Харчова промисловість України в контексті розвитку національної інноваційної системи [Текст] / Д.Ф.Крисанов, К.О.Бужинська // Вісник Хмельницького національного університету. – Т.1. – 2009. - №5. – С.58-66.
9. Купчак П. М. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів [Текст] / П.М.Купчак – К. : Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2008. – 152 с.

СЕКЦІЯ XI. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ МАШИНОБУДУВАННЯ

КОМПЕНСАЦІЇ РЕАКТИВНОЇ ПОТУЖНОСТІ В ЕЛЕКТРИЧНИХ МЕРЕЖАХ

Самойлик Ігор Олександрович

здобувач вищої освіти факультету електронних
технологій, автотранспорту та машинобудування
Черкаський державний технологічний університет, Україна

Науковий керівник: Ткаченко Валентин Федорович

ORCID ID: 0000-0001-6290-2286

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри електротехнічних систем
Черкаський державний технологічний університет, Україна

На промислових підприємствах більшість електроприймачів поряд з активною потужністю споживає також і реактивну. До основних промислових споживачів реактивної потужності відносяться асинхронні двигуни, силові трансформатори, перетворюючі установки тощо.

Разом з тим наявність значних перетоків реактивної потужності в електричних мережах збільшує втрати електроенергії, знижує пропускну здатність електричних мереж, а також робить істотний вплив на режими напруги [1].

Для зниження перетоків реактивної потужності в електричних мережах повинна здійснюватися компенсація реактивної потужності. З цієї точки зору компенсація реактивної потужності може розглядатися як ефективний напрямок енергозбереження на промислових підприємствах.

Технічні заходи щодо компенсації реактивної потужності полягають в установці компенсуючих пристроїв у відповідних точках системи електропостачання промислового підприємства. Найбільшого поширення в якості пристроїв, що компенсують, в промислових електричних мережах отримали конденсаторні установки.

Широке застосування конденсаторних установок обумовлено малими питомими втратами активної потужності, простотою їх монтажу і експлуатації, можливістю розміщення конденсаторних установок в майже будь-якій точці електричної мережі та ін.

За допомогою конденсаторних установок на промислових підприємствах можуть здійснюватися такі способи компенсації реактивної потужності: індивідуальна, групова, централізована і комбінована [2].

Кожен з перерахованих способів компенсації має свої переваги і недоліки. Здійснення індивідуальної компенсації дозволяє знизити втрати електроенергії в найбільшій мірі, оскільки в даному випадку конденсаторні установки підключаються безпосередньо до затискачів електроприймачів і вся електрична мережа розвантажується від реактивної потужності.

Разом з тим цей спосіб компенсації має істотний недолік, а саме – неповне використання конденсаторів, тому що одночасно з відключенням електроприймачів відключаються і конденсаторні установки.

При груповій компенсації конденсаторні установки підключаються до розподільних пунктів електричної мережі. Використання встановленої потужності конденсаторних установок збільшується, але при цьому електрична мережа до електроприймачів не розвантажується від реактивної потужності.

При централізованій компенсації конденсаторні установки підключаються до шин 0,4 кВ або 6 (10) кВ трансформаторної підстанції. В даному випадку використання встановленої потужності конденсаторних установок виявляється найбільш повним, однак, при цьому всі елементи електричної мережі, що живляться від підстанції, не розвантажуються від реактивної потужності.

При комбінованій компенсації поєднуються централізована або групова компенсація з індивідуальною.

Таким чином, вибір місць установки компенсуючих пристроїв в загальному випадку є оптимізаційним завданням, тобто необхідно вибрати такий варіант, який забезпечує максимальний економічний ефект при дотриманні всіх технічних умов нормальної роботи електричних мереж та електрообладнання [3].

Проблеми, які викликає завантаження мереж та електрообладнання систем електропостачання реактивною потужністю, узагальнені (рис. 1).

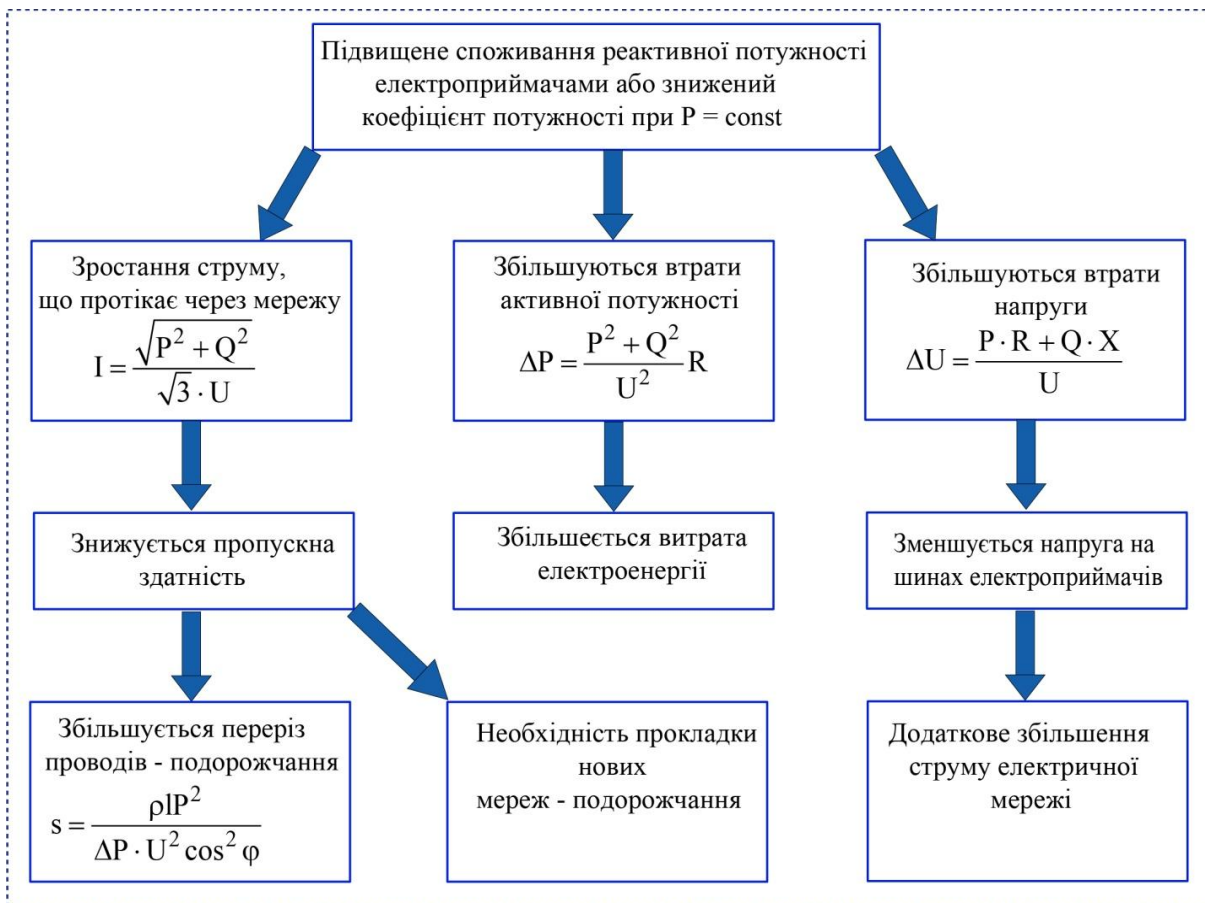

Рис. 1. Наслідки підвищеної передачі і споживання реактивної потужності

Існує два взаємодоповнюючих один одного шляхи зниження реактивних навантажень мереж і генераторів.

1. Встановлення на підприємстві спеціальних пристроїв, що компенсують реактивну потужність – штучна компенсація.

Як власне джерело реактивної потужності в системах електропостачання промислових підприємств використовуються:

- генератори власних електростанцій та синхронні двигуни;
- повітряні і кабельні лінії електричних мереж;
- додатково встановлені пристрої, що здійснюють компенсацію: синхронні компенсатори, батареї конденсаторів високої та низької напруги, вентильні установки зі спеціальним регулюванням.

2. Зниження реактивної потужності самих приймачів електроенергії – природна компенсація.

До заходів природної компенсації відносяться:

- впорядкування технологічного процесу, що веде до поліпшення енергетичного режиму обладнання і вирівнюванню графіка навантаження (рівномірне розміщення навантажень по фазах, зміщення часу обідніх перерв, початку та закінчення зміни окремих цехів і дільниць, перевід енергоємних великих електроприймачів на роботу поза годин максимуму енергосистеми, вивід в ремонт потужних електроприймачів в години максимуму енергосистеми);

- створення раціональної схеми електропостачання за рахунок зменшення кількості ступенів трансформації;

- заміна електрообладнання старих конструкцій на нове з меншими втратами на перемагнічування;

- заміна малозавантажених трансформаторів і двигунів меншими за потужністю або їх повне завантаження;

- застосування синхронних двигунів замість асинхронних, коли це допустимо за умовами технологічного процесу;

- обмеження тривалості холостого ходу двигунів і зварювальних трансформаторів;

- скорочення тривалості і розосередження в часі пуску великих електроприймачів;

- поліпшення якості ремонту електродвигунів;

- відключення при малому навантаженні частини силових трансформаторів.

Частина заходів по природній компенсації реактивної потужності не вимагає великих матеріальних витрат і повинна проводитися на підприємствах в першу чергу.

Зазначимо, що проблема компенсації реактивної потужності включає в себе цілий ряд техніко-економічних завдань, до числа яких можна віднести:

- організацію заходів для реалізації природної компенсації;

- вибір видів і типів пристроїв, що компенсують;

- розміщення компенсуючих пристроїв в мережах;

- оптимізацію режимів роботи компенсуючих пристроїв.

Вибір найбільш ефективного варіанту компенсації, необхідної потужності і типу компенсуючого пристрою повинен спиратися на аналіз схеми мережі електропостачання промислового підприємства.

Таким чином, виникає задача підвищення ефективності використання компенсуючих установок шляхом розробки та реалізації системи впровадження установок компенсації реактивної потужності в розподільні електричні мережі на основі спеціальних методик.

Список використаних джерел:

1. Концепція компенсації реактивної потужності в електричних мережах споживачів та енергопостачальних компаній / [Б.С. Рогальський, О.М. Нанака, А.В. Праховник і ін.] // Энергетика и электрификация. – 2005. – № 6. – С. 23-30.
2. Метод впровадження конденсаторних установок в районні електричні мережі / [А.А. Чаленко, А.О. Демов, О.Д. Демов, Хінді Айман Тахер] // Энергетика и электрификация. – 2003. – № 2. – С. 35-39.
3. Економічно доцільні обсяги реактивної енергії, яка перетікає між електричними мережами електропередавальної організації і споживача. Методика визначення // Промислова електроенергетика та електротехніка. Промелектро. – 2005. – № 2. – С. 24-29.

НЕСИМЕТРИЧНІ РЕЖИМИ У НИЗЬКОВОЛЬТНИХ ЕЛЕКТРИЧНИХ МЕРЕЖАХ

Гацелюк Вадим Вячеславович

здобувач вищої освіти факультету електронних
технологій, автотранспорту та машинобудування
Черкаський державний технологічний університет, Україна

Науковий керівник: Самойлик Олександр Васильович

ORCID ID: 0000-0001-8482-8996

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри електротехнічних систем
Черкаський державний технологічний університет, Україна

Забезпечення вимог якості електричної енергії в електроустановках підприємств різної сфери діяльності (житлові та суспільно-адміністративні будівлі, промисловість, торгово-офісні приміщення, підприємства бюджетної сфери, організації охорони здоров'я тощо) продовжує залишатися нагальним завданням з огляду на розширюється застосування нових споживачів електричної енергії з сучасної електронної базою [1, 2].

Для успішного досягнення цілей ефективного використання електричної енергії та виконання вимог підвищення якості електричної енергії в електричних мережах до 1 кВ необхідно комплексно підходити до вирішення цих проблем. При цьому високий рівень втрат в електричних мережах України можна позначити як індикатор низької якості електроенергії, який свідчить про відхилення значень показників якості електроенергії від нормативних значень.

Додатковим стимулом до вирішення завдання ефективної корекції спотворених режимів електропостачання є зміни в нормативно-правовій базі, яка регламентує вимоги до норм якості електричної енергії в системах електропостачання загального призначення [3].

Діюча нормативна документація зміцнює вимоги про забезпечення норм якості електричної енергії в електричних мережах, які перебувають у власності споживачів. Таким чином, сам споживач повинен забезпечити в своїх електричних мережах умови, при яких вимоги цього стандарту будуть виконуватися на затискачах електроприймачів, за умови виконання вимог до якості електричної енергії в точці її передачі.

У той же час триває процес розвитку електротехніки та впровадження в усі сфери діяльності людини – в промисловості, на транспорті, в побуті нетрадиційних споживачів електроенергії з несиметричним характером навантаження, що призводить до погіршення якості електричної енергії в системах електропостачання та як наслідок – до зниження ефективності роботи власне самих систем електропостачання, так і споживачів, підключених до них.

У більшості випадків одним з факторів, що збільшує втрати в мережах і елементах розподілу електричної енергії є значна несиметрія струмів в мережах 0,38 кВ. Несиметрія напруги на затискачах трифазних електроприймачів, яка викликана наявністю несиметрії струмів в мережі, в більшості випадків перевищує встановлені вимогами діючих стандартів значення. Пояснюється це тим, що спроектовані в здебільшого ще на рубежі 80-х років електричні мережі, розраховувалися і створювалися в припущенні симетричної структури навантажень.

Несиметрія струмів є одним з факторів збільшують втрати в мережах і елементах розподілу електричної енергії. Економічний збиток, що виникає в результаті впливу несиметрії струмів і напруги, обумовлений погіршенням енергетичних показників і скороченням терміну служби електроустаткування, загальним зниженням надійності функціонування електричних мереж, збільшенням втрат активної потужності і споживання активної та реактивної потужностей [4].

У більшості випадків, в мережах, де проводилися випробування якості електричної енергії, незалежно від сфери діяльності організації або підприємства, зустрічається поперечна несиметрія, що викликана наявністю підключених різнорідних однофазних навантажень, або трифазних пристроїв, чії фазові характеристики, внаслідок ряду причин, є несиметричними [4].

При цьому слід розрізнати поняття короткочасної і тривалої, випадкової і систематичної несиметрії (рис. 1).

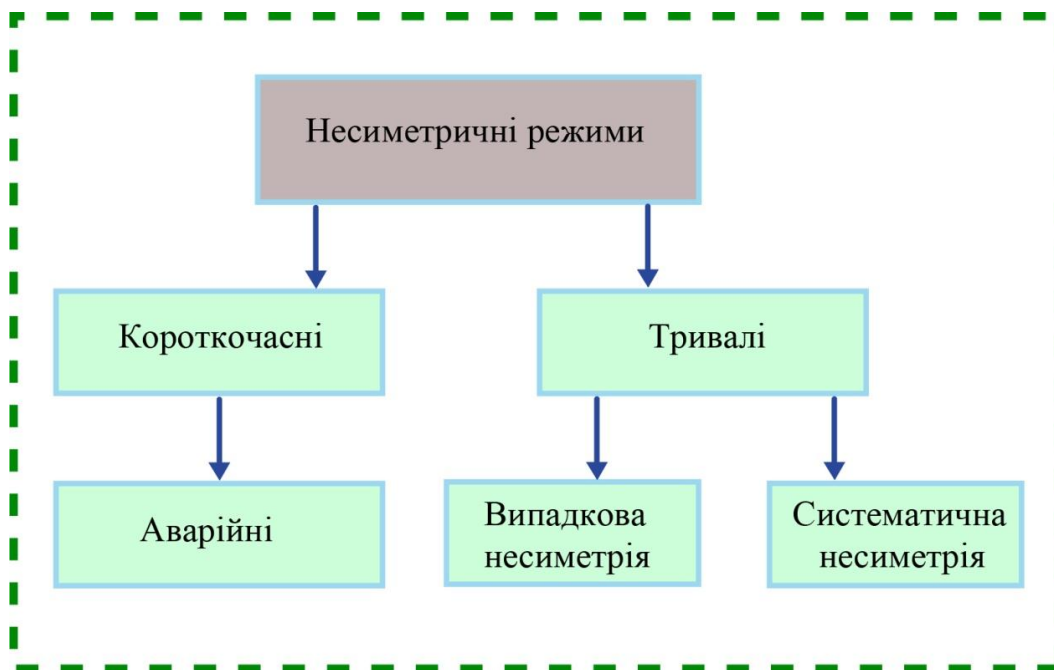

Рис. 1. Класифікація несиметричних режимів

Короткочасні несиметричні режими виникають при аварійних процесах в системах електропостачання, таких як короткі замикання, обриви ліній електропередач, включення вимикачів та інших комутаційних апаратів.

Тривалі несиметричні режими виявляються в разі пофазної відмінності параметрів системи, при неповнофазних режимах і підключенні несиметричних навантажень.

У більшості випадків режим тривалої несиметрії супроводжується суттєвими відхиленнями і коливаннями напруги, що породжуються перетіканнями реактивної потужності, наявністю струмів і напруг вищих гармонік [4]. Вплив постійного нерівномірного завантаження однієї або двох фаз призводить до наявності в мережі режиму систематичної несиметрії.

Причиною виникнення несиметрії випадкового типу, як правило, стають змінні навантаження. Залежно від випадкових подій, кожна з фаз знаходиться в режимі навантаження, відмінного від інших. Випадкову і систематичну несиметрію поділяють один від одного відповідно до тривалості режиму несиметрії. Проте, чіткого критерію для розмежування даних режимів не встановлено.

Тривалі зміни характеристик електричної енергії являють собою тривалі відхилення характеристик від номінальних значень і обумовлені, в основному, змінами навантаження або впливом нелінійних навантажень [4, 5].

Відхилення параметрів показників якості від номінальних викликають раптові і значні зміни характеристик електричної енергії, які в більшості своїй являють собою випадкові події. Зміни даних параметрів визначено в ряді випадків подіями, які важко спрогнозувати, наприклад, вихід з ладу електрообладнання споживача електричної енергії або ж впливом зовнішніх чинників, такими як погодні умови або ж дії осіб, які не є споживачами електроенергії.

Необхідно відзначити, що показники і норми якості електричної енергії в нормативній документації встановлено щодо тривалих змін наступних параметрів: частота, значення, форма напруги і симетрія напруг в трифазних системах.

На додаток до вищесказаного можна додати, що існуючі в мережах несиметричні режими можна розділити в залежності від їх типу (несиметрія напруги, несиметрія струмів, фазова несиметрія) або їх характеру (амплітудна, фазова, амплітудно-фазова) (рис. 2).

У системах електропостачання напругою 0,38 кВ режими тривалої несиметрії з'являються в результаті приєднання споживачів електроенергії в однофазному виконанні або ж трифазного електрообладнання, що несиметрично споживає потужність.

Несиметричні навантаження, як споживачі струмів і потужності прямої послідовності, одночасно є джерелами як струмів зворотної так і нульової послідовності. Такі струми, при протіканні в елементах систем електропостачання, крім падінь напруг викликають напруги вищевказаних послідовностей.

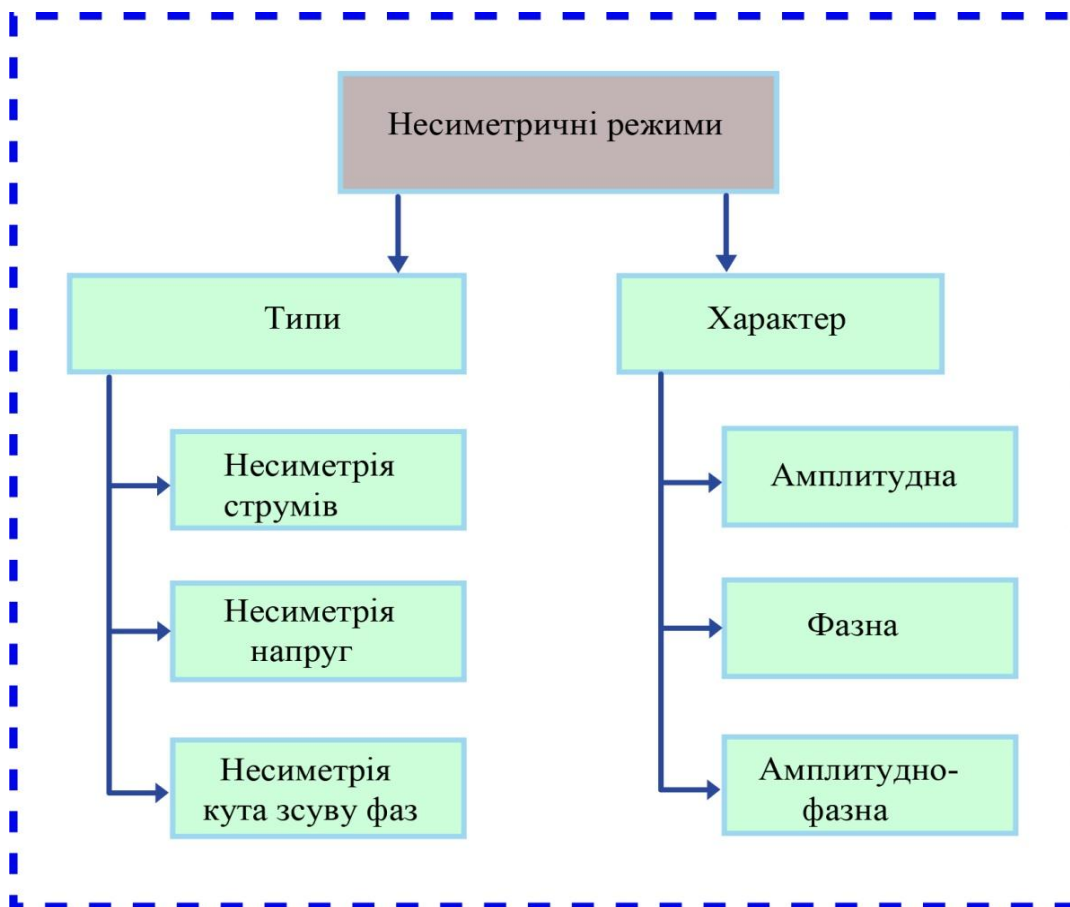

Рис. 2. Типи несиметричних режимів

У результаті своєї взаємної дії напруги і струми прямої, зворотної та нульової послідовностей породжують потоки спотворюючої потужності, які мають зворотний напрямок (рис. 3).

При наявності тільки симетричного навантаження, споживачам від центру живлення передається тільки потік потужності прямої послідовності. У разі наявності несиметричного навантаження частина цієї потужності, яка становить велику частку, споживається самим навантаженням, а решта перетворюється в спотворюючі потоки потужності зворотної послідовності і потоки потужності нульової послідовності.

Таким чином, спотворюючі потоки потужності відображають втрати потужності в елементах системи електропостачання від протікання струмів відповідних послідовностей.

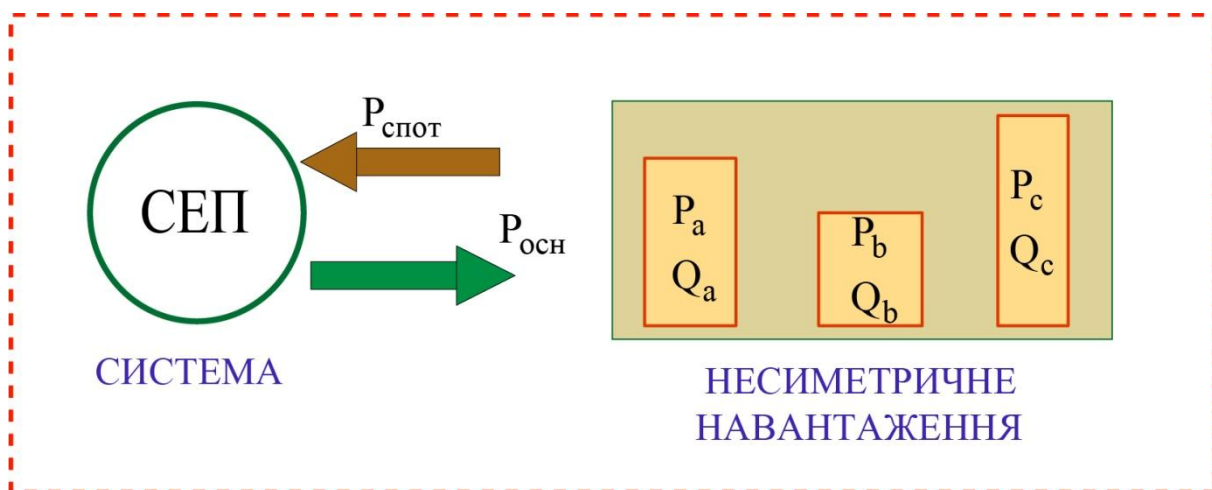

Рис. 3. Структурна схема потоків потужності за несиметричного навантаження

На виводах навантаження споживача, який є джерелом несиметрії, величини спотворюючих потоків потужності і напруги зворотної та нульової послідовностей досягають максимальних значень і відповідно зі збільшенням відстані від джерела спотворення – зменшуються.

Постійне зростання і розширення типів несиметричних споживачів призводить до значних спотворень симетрії струмів і напруг в трифазних розподільних електричних мережах. Зниження надійності роботи елементів електричної мережі і збільшення рівня втрат потужності і енергії в них – це одне з головних негативних наслідків роботи в несиметричному режимі.

У трансформаторах і кабельних лініях несиметрія струмів і як наслідок несиметрія напруги, збільшує втрати в елементах мережі, призводить до зростання виділення теплової енергії, яка при цьому веде до перегріву ізоляції і зниження надійності їх працездатності. У свою чергу при цьому зростають струми, що протікають в нульовому проводі і додаткові втрати потужності збільшуються.

При виникненні в мережі струмів і напруг зворотної і (або) нульової послідовностей крім втрат напруг, істотно погіршуються режими і техніко-економічні показники її роботи.

У поздовжніх гілках мережі втрати збільшуються за рахунок струмів зворотної та нульової послідовностей, а в поперечних гілках за рахунок напруг і струмів цих же послідовностей.

У результаті накладання напруги зворотної і нульової послідовностей можливе виникнення додаткових відхилень напруг, що призводять до виходу рівнів напруг за встановлені нормативними документами вимоги.

Накладенням струмів зворотної та нульової послідовності в окремих фазах елементів мережі досягається зростання сумарних струмів. Через це погіршуються умови їх нагріву і зменшується пропускна здатність.

У системах електропостачання можуть мати місце наступні негативні наслідки, що зумовлені зниженням якості електричної енергії:

- 1) збільшення втрат у всіх елементах системи;
- 2) зростання споживання електроенергії і необхідної потужності електрообладнання;
- 3) скорочення терміну служби (в деяких випадках вихід з ладу) електрообладнання;
- 4) збільшення капітальних вкладень в системи електропостачання;
- 5) помилкові спрацьовування релейного захисту та автоматики;
- 6) збої в роботі електронних пристроїв управління і обчислювальної техніки (верстати з числовим програмним управлінням, електронні обчислювальні машини тощо);
- 7) перешкоди в лініях зв'язку;
- 8) порушення нормальної роботи виробництва, брак продукції.

При зниженні якості напруги погіршуються умови роботи силових трансформаторів, конденсаторних батарей, освітлення і іншого електроустаткування. Крім вищевказаного, необхідно відзначити, що присутні в електричних мережах режими фактичної несиметрії чинять негативний вплив на роботу інверторів, автоматики релейного захисту, знижують стійкість систем і міжсистемних зв'язків, в тому числі, в разі амплітудно-фазової несиметрії напруги, призводять до похибки підрахунку електроенергії.

Список використаних джерел:

1. Галанов В.П., Галанов В.В. Вплив якості електроенергії на рівень її втрат в мережах. – Електричні станції, 2001., №5, с.54-63.
2. Rafajlovski, G. et al. Power quality monitoring and sample size analysis beyond EN 50160 and IEC 61000-4-30 / G. Rafajlovski, K. Najdenkoski, L. Nikoloski, H. Haidvogel // Electricity Distribution (CIRED 2013), 22nd International Conference and Exhibition on. – IET, 2013. – С. 1-4. https://www.researchgate.net/publication/236221879_Power_Quality_Monitoring_and_Sample_Size_Analysis_Beyond_EN_50160_and_IEC_61000-4-30.
3. ДСТУ EN 50160:2014 (EN 50160:2010, IDT) Характеристики напруги електропостачання в електричних мережах загальної призначеності. Київ МІНЕКОНОМПРОЗВИТКУ УКРАЇНИ. 2014.
4. Бурбело М.Й. Оцінювання впливу нелінійних несиметричних навантажень на низьковольтні електричні мережі / М.Й. Бурбело, О.В. Степура // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2019. – № 1. – С. 24-30. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvpi_2019_1_6
5. Самойлик О.В. Визначення складових потужності несинусоїдальних сигналів в нелінійних трифазних колах / Курбака Г.В., Марченко К.О. Молодий вчений. № 2(42). 2017. с. 204–209.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОПОСТАЧАННЯ З РОЗПОДІЛЕНОЮ ГЕНЕРАЦІЄЮ ЗА РАХУНОК АЛГОРИТМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЕКТУВАННЯ

Цівіна Інна Іванівна

здобувач вищої освіти факультету електронних
технологій, автотранспорту та машинобудування
Черкаський державний технологічний університет, Україна

Науковий керівник: Самойлик Олександр Васильович

ORCID ID: 0000-0001-8482-8996

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри електротехнічних систем
Черкаський державний технологічний університет, Україна

Сучасні інтелектуальні системи енергозабезпечення припускають інтеграцію різних видів енергоресурсів і об'єктів розподіленої генерації (РГ) з використанням інтелектуальних технологій моніторингу та управління режимами роботи і обладнання складних енергосистем в режимі реального часу [1]. Розподілене виробництво електроенергії є складовою частиною електротехнічних систем (ЕТС) майбутнього.

Впровадження технологій РГ передбачає широкі структурні зміни, які можуть з'явитися новим етапом розвитку енергетики і забезпечити її сталий розвиток [2].

Пов'язане з цим структурне перетворення систем вимагає багатьох нововведень в областях технологій, форм корпоративної організації, режимів споживання, механізмів управління, концепцій моделювання, проектування та вивчення проблем, а також засобів визначення системних експлуатаційних якостей ЕТС.

Як об'єкт проектування і впровадження, ЕТС з РГ відносяться до класу складних систем з великим числом взаємодіючих елементів. Розробка таких ЕТС може займати кілька років і вимагати залучення великої кількості фахівців.

Тому підвищення продуктивності проектування і оптимізації структури та складу ЕТС є нагальною потребою.

При цьому актуальним завданням є створення методів і засобів системного аналізу перспективних енергетичних технологій ЕТС з РГ, моделювання та оптимізація схем і параметрів перспективних енергоустановок як елементів, які забезпечують сталий розвиток і функціонування ЕТС.

Рішенням цього завдання є широке застосування в проектній практиці методів і засобів оптимізації проектування. Якісний і оптимальний за термінами процес проектування ЕТС з РГ з урахуванням сучасних вимог до оптимальної структури та складу устаткування обумовлює широке використання нових інформаційних технологій.

Основними використовуваними в даний час засобами є дослідження варіантів побудови складних ЕТС, до яких відносяться і ЕТС з РГ, є їх математичне моделювання з використанням універсальних і спеціалізованих програмних продуктів.

При цьому, незважаючи на різноманітність програмних продуктів існуючих в даний час, всі вони не усувають головного протиріччя, основна суть якого в тому, що детальний опис складних структур і процесів в сучасних ЕТС, призводить до математичних моделей надзвичайно високої розмірності.

Це значно ускладнює процес їх проектування і виробництва. Використання ж спрощених еквівалентні схеми не забезпечують такий рівень достовірності результатів моделювання, який дозволив би відмовитися від дорогих етапів макетування та натурних випробувань.

У зв'язку з цим дослідження, спрямовані на підвищення ефективності обчислювальних процедур моделювання за рахунок інтеграції та оптимізації функцій проектувальника і ЕОМ, зберігають важливе теоретичне і прикладне значення.

Сучасні ЕТС є сукупністю високотехнологічних вузлів, блоків і систем, зі складною структурою взаємозв'язків між ними. Кожен з компонентів даної сукупності може мати значний вплив на характеристики всього енергокомплексу в залежності від його місця в загальній структурі.

Після проведеного аналізу ЕТС з установками РГ, були виявлені наступні їх особливості як об'єктів схемотехнічного проектування:

- складність структури;
- багатоваріантність вирішення поставлених проектних завдань;
- багатоетапність процесу проектування, з різним ступенем деталізації завдань;
- присутність ряду невизначених факторів, що впливають на оптимальність прийнятих рішень;
- розподіленість термінів проектування, що робить детальне планування всього проекту в цілому скрутним;
- висока загальна вартість розробки.

Структурна схема ЕТС являє собою сукупність елементів і зв'язків між ними, що дає можливість детально уявити принципи роботи системи і процеси, що відбуваються в ній, а також можливість фізичної реалізації системи. Структурні схеми є основою для аналізу працездатності системи в різних режимах і розробки конструкторської документації, отже, її побудови слід приділяти особливу увагу.

Побудова схем відбувається з урахуванням вимог нормативних документів (стандартів, норм і правил), які обмежують і впорядковують процес формування змісту та форм структурних і принципівих схем ЕТС.

Специфіка проектування ЕТС пред'являє ряд вимог до програмно-апаратного комплексу проектування ЕТС з РГ:

- а) автоматизований розрахунок всіх етапів проекту, які піддаються математичної алгоритмізації;
- б) можливість збереження результатів і необхідних проміжних значень в форматі файлу бази даних (БД): цей файл може бути використаний іншими програмами і підпрограмами;
- в) створення і можливість редагування БД обладнання (його технічних параметрів) і схемотехнічних рішень;
- г) організація запиту з БД обладнання за результатами розрахунків (програмне забезпечення має пропонувати обладнання та схемотехнічні рішення, які задовольняють розрахунковим умовам, а остаточний вибір виконує проектувальник, враховуючи умови, що важко піддаються алгоритмізації);
- д) візуальне (графічне) уявлення отриманої схеми ЕТС і опис її в стандартних формах технічної документації. Приведені вимоги не повною мірою охоплюють ряд завдань, що стоять перед сучасними системами автоматизованого проектування, однак є вихідними і мінімально вичерпними при побудові будь-якого візуально-розрахункового середовища такого роду.

До завдань алгоритмічного і програмного забезпечення проектування ЕТС входять:

- а) деталізація ЕТС і вибір елементів входять до принципову схему;
- б) деталізація елементів систем і їх структурно-параметричний опис;

в) вибір електричних зв'язків між елементами систем, конкретизація провідних зв'язків, трасування провідників;

г) опис отриманих схем в стандартних формах.

Найбільш складним є формування графічних зображень схем з огляду на велику кількість нормативних обмежень.

Тому разом з графічним використовується буквено-цифрове (табличне) зображення. При цьому графічне зображення є більш наочним і доступним для візуального аналізу системи в цілому, а табличне зображення більш зручно для аналізу фрагментів схеми (в тому числі машинними методами).

При проектуванні ЕТС реалізуються обидва ці варіанти подання схем.

Завдання синтезу ЕТС, розглянуті вище, не мають однозначних рішень і повинні піддаватися оптимізації з врахуванням багатокритеріального синтезу [3].

Так як структура систем з розподіленою генерацією є досить складною, то постановку і рішення задачі їх синтезу можна сформулювати у формі завдання динамічного програмування.

Результатом такого формулювання є можливість ділення загальної задачі синтезу схеми ЕТС на ряд більш простих підзадач з їх подальшим поетапним рішенням.

Запропонована методика дозволяє використовувати в синтезі систем багатоетапні алгоритми з урахуванням можливих обмежень (зворотних зв'язків) по надійності, рівням напруг, якості електричної енергії економічності тощо. Продуктивність праці проектувальника збільшує наявність створених баз даних.

При створенні програмних продуктів повинна бути реалізована можливість використовувати вже напрацьованих баз даних.

Отже, одним з основних завдань алгоритмічного і програмного забезпечення, є створення БД стандартних і уніфікованих елементів і схем ЕТС, які безпосередньо впливають на збільшення продуктивності праці проектувальника.

Для кожної ЕТС такі БД різні, як різняться і номенклатура систем, що розробляються. Але в цілому БД повинна містити дані установок генерації; приймачів і споживачів електричної енергії; провідникової продукції; трансформаторів; комутаційної апаратури; елементів шаф управління, релейного захисту, автоматики, телемеханіки тощо.

Процесом синтезу складу ЕТС є перехід від структурних схем до принципів з деталізацією елементного складу і зв'язків на всіх рівнях опису розглянутих систем. З огляду на неоднозначність деталізації (вибору) елементів і зв'язків практично на всіх рівнях дана задача має оптимізаційний характер.

Слід враховувати те, що вибір елементів і зв'язків здійснюється серед виробів і систем, що випускаються промисловістю або знаходяться на стадії проектування, дослідження і впровадження.

Також необхідно врахувати дискретність цих множин. Виходячи з цього, відповідні завдання синтезу ЕТС можна віднести до класу задач дискретного програмування, при вирішенні яких використовуються різні методи перебору варіантів.

Якщо число варіантів перебору невелике, то можна обмежитися методом прямого перебору, що легко реалізується в режимі діалогу «проектувальник - машина».

Якщо ж число варіантів істотно вище, то в процедурі синтезу можна використовувати обчислювальні процедури динамічного програмування.

При цьому кожна підзадача (блок деталізації) вирішується прямим перебором варіантів, а стикування цих локальних рішень здійснюється за схемою динамічного програмування.

З урахуванням викладеного процес синтезу структури ЕТС розділяється на шість автономно вирішуваних завдань (рис.1):

1) деталізація первинних джерел енергії;

- 2) деталізація приймачів і споживачів електроенергії;
- 3) деталізація системи передачі електроенергії;
- 4) деталізація системи розподілу електроенергії;
- 5) деталізація перетворювачів (вторинних джерел) електроенергії;
- 6) зображення принципової схеми.

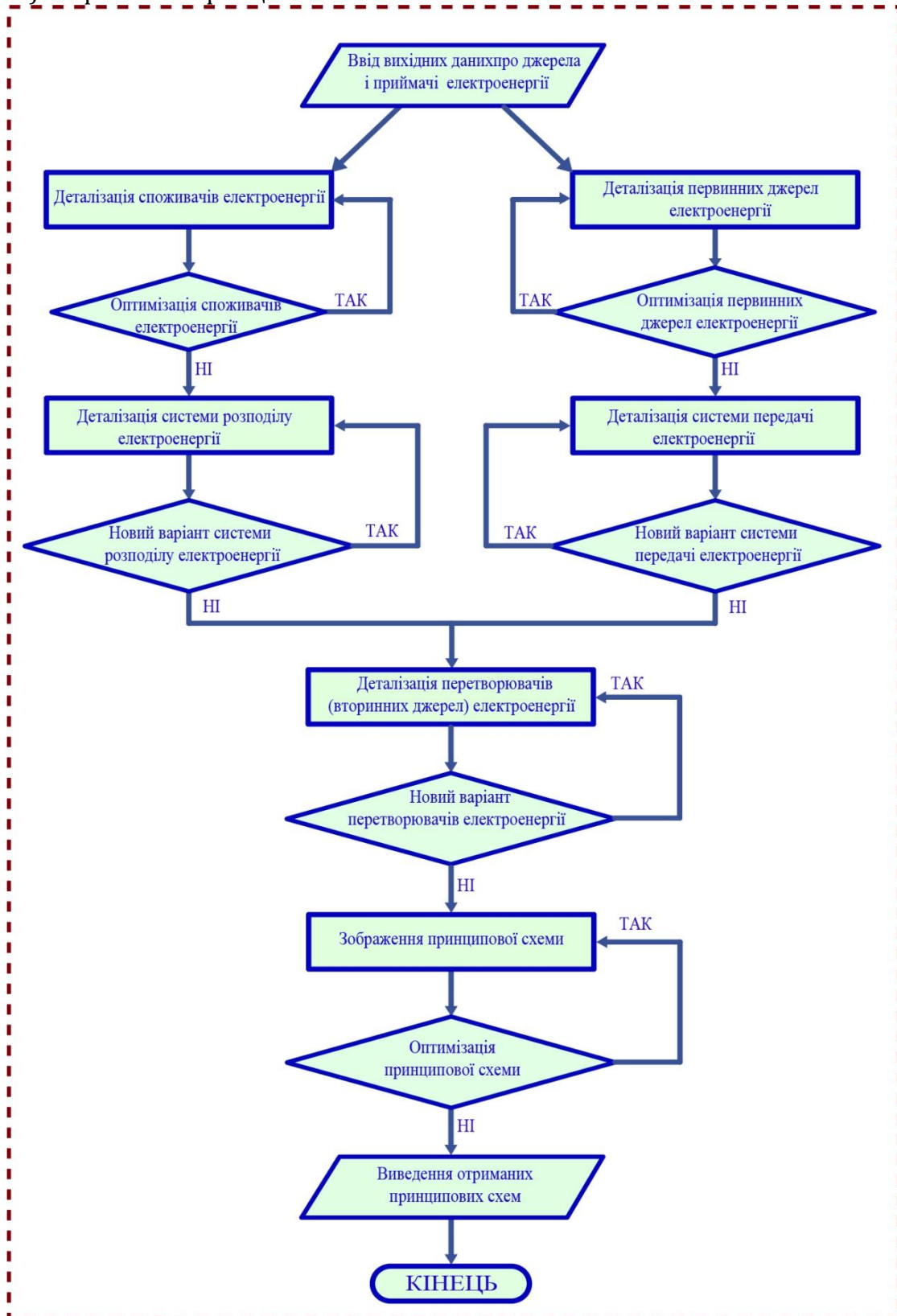

Рис. 1. Структурна схема загального алгоритму синтезу ЕТС

Висновки. Запропоновані методика і принцип побудови алгоритмічного забезпечення при проектуванні ЕТС з РГ, що відрізняються способом формування підсистем аналізу, синтезу та оптимізації виконання процедур проектування структури і складу устаткування ЕТС з розподіленою генерацією.

Список використаних джерел:

1. Базюк Т.М., Блінов І.В., Буткевич О.Ф., Гончаренко І.С., Денисюк С.П. та ін. Інтелектуальні електричні мережі: елементи та режими. Київ: Інститут електродинаміки НАН України, 2016. 400 с.
2. Стогній Б.С., Кириленко О.В., Праховник А.В., Денисюк С.П. Еволюція інтелектуальних електричних мереж та їхні перспективи в Україні. Технічна електродинаміка. 2012. № 5. С. 52-67.
3. Самойлик О.В. «Підвищення ефективності розподіленої генерації у складі електротехнічного комплексу»./ Ткаченко В.Ф. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія Технічні науки. Т. 32(71) №5, 2021. с.184 – 191.

СЕКЦІЯ XII. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ЩОДО ВПЛИВУ БОЙОВИХ ДІЙ НА СТАН ҐРУНТІВ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Полозенцева В.О.

канд. техн. наук, старший науковий співробітник
Науково-дослідна установа

«Український науково-дослідний інститут екологічних проблем», м. Харків, Україна

Юрченко А.І.

завідувач лабораторії
Науково-дослідна установа

«Український науково-дослідний інститут екологічних проблем», м. Харків, Україна

За площею та біопродуктивним потенціалом земельного фонду Донецька область є однією з провідних областей України. Проте сучасний стан використання земельних ресурсів не відповідає вимогам раціонального природокористування.

При цьому слід акцентувати увагу на тому, що питання раціонального використання земель та їх охорони належить до пріоритетних напрямів державної політики у сфері природокористування, екологічної безпеки і охорони навколишнього природного середовища та є невід'ємною умовою збалансованого економічного і соціального розвитку країни.

Сучасний екологічний стан земель і ґрунтового покриву Донецької області сформувався під впливом містобудівного та індустріального розвитку регіону, а також в результаті сільськогосподарської діяльності. Протягом десятків років території області, зайняті містами, промисловими зонами і сільгоспугіддями, збільшувалися, а площа природного ґрунтового – рослинного покриву поступово скорочувалася [1].

Більшість території Донецької області представлена чорноземами, які належать до високородючих та родючих ґрунтів [2].

Аналіз відомчих даних Державної служби статистики, Головного управління Держгеокадастру у Донецькій області, Департаменту екології та природних ресурсів щодо структури земельного фонду регіону за період з 2014 по 2019 рік [3–6] показав, що найбільшу часту, 77–78% від загальної території займають сільськогосподарські угіддя. Такий високий показник свідчить про порушення екологічно допустимого співвідношення площ ріллі та природних кормових угідь, що негативно впливає на стійкість агроландшафту. Сільськогосподарська освоєність земель в регіоні перевищує екологічно допустиму.

За відомчими даними [3, 4, 7–9] площа порушених, відпрацьованих та рекультивованих земель Донецької області за останні п'ять років не змінилась і складає 25,122 тис.га. Станом на 2020 рік площа зрошуваних земель складала 6 % від загальної площі території [4].

Одним з головних факторів утворення структурного фізіологічно повноцінного ґрунту є достатня наявність органічної речовини і насамперед гумусу [10].

Основу режиму живлення рослин складають три основних макроелементи: азот, фосфор і калій. Саме в цих елементах рослини відчувають найбільшу потребу та саме їх найкраще засвоюють [10].

Сполуки азоту, фосфору і калію є основними елементами живлення рослин, споживання яких відбувається у великих кількостях. Знаючи вміст цих елементів в ґрунті, ми можемо точно визначити кількість їх внесення при нестачі або скоротити витрати на застосування основних добрив при їх надлишку. Це і дозволить нам не порушувати тонкий баланс елементів живлення в ґрунті [10].

Аналіз динаміки середньозважених показників вмісту основних макроелементів живлення в ґрунтах регіону Донецької області за період 2011–2020 рр. на основі даних [3, 4, 7–9, 11] свідчить про зменшення вмісту гумусу, азоту, фосфору та калію в ґрунтах регіону. При цьому фахівцями ДУ «Держґрунтохорона» за результатами X туру (2011–2015 рр.) агрохімічного обстеження земель сільськогосподарського призначення [10] було визначено від'ємний баланс вмісту гумусу (-0,42) та поживних речовин (-71) в ґрунтах регіону.

Відомо, що внесення органічних добрив є вагомим джерелом повернення в ґрунт гумусу, елементів живлення рослин та відтворення мікробіологічного середовища [3, 12]. Тому однією з причин від'ємного балансу гумусу та поживних речовин є зменшення внесення мінеральних і органічних добрив останніми роками, про що свідчать дані [13, 14, 15].

Таким чином, стан ґрунтів Донецької області протягом останнього десятиліття характеризується як незадовільний. В результаті неправильної експлуатації земельних угідь, яка не відповідає особливостям ґрунтів, їх властивостям і режимам, а також умовам природного формування, щорічно втрачається чимала частка родючого шару та розвитку деградаційних процесів [1, 16].

Загальна площа таких ґрунтів, які можуть належати до деградованих та малопродуктивних на території, підконтрольній уряду України, понад 12,3 тис. гектарів [3, 17]. При цьому деградує з різних причин землі Донецької області становлять 86 % загальної площі сільськогосподарських земель, а деградує ріллі – близько 90 % загальної площі ріллі [1].

На думку авторів [18] ґрунти які деградує є екологічно небезпечним природним об'єктом, тому що вони гальмують виконання природно-господарчих функцій і починають ініціювати процеси загального опустелення земної поверхні і погіршення природно-кліматичних умов. Розвиток процесів деградації призводить до знищення ґрунту, створює істотні ускладнення для функціонування інших елементів екологічних систем і природи в цілому.

Слід відмітити, що виконання робіт з охорони земель на території Донецької області, як і по всій Україні, здійснюється вкрай повільно через недостатнє фінансування. Зокрема, державним бюджетом України на 2022 рік коштів для Держгеокадастру на здійснення заходів з охорони земель не передбачалось. За регіональними програмами на охорону земель виділені кошти у розмірі 6,1 млн. грн (кошти місцевих бюджетів та інших джерел).

Окрім неправильної експлуатації земельних угідь, ґрунти Донецької області з 2014 знаходяться під негативним впливом військових дій, в результаті яких в першу чергу в значній мірі постраждали природні ландшафти та сільськогосподарські поля. Військовий конфлікт, який розгорнувся на території Донецької та Луганської областей України в 2014 році та загострився у 2022 році, призвів до залучення важких озброєнь, великої кількості людських жертв і руйнувань інфраструктури [19].

З початком бойових дій українська земля перетворилася на жажливий полігон для випробування різних видів озброєння від далекобійних гаубиць та систем залпового вогню до фосфорних бомб та крилатих ракет. Кожний вибух це крок до

деградації ґрунтів, удар по екології та сільськогосподарському потенціалу держави. Знищення верхнього родючого шару ґрунту, який формувався протягом століть, відбувається внаслідок вибухів ракет, артилерійських та реактивних снарядів, фугасних авіабомб, БПЛА, а також забруднення ґрунтів вибухонебезпечними предметами. Більшість території України постраждали внаслідок забруднення боєприпасами та мінами, які не розірвались. Ґрунт зазнає хімічного забруднення, оскільки боєприпаси та міни містять важкі метали (цинк, хром, кадмій, нікель, свинець і ртуть) та втрачає родючість через зміну фізичних, хімічних та фізико-хімічних властивостей. Токсичні сполуки можуть проникати в ґрунт разом з опадами. У місцях ведення бойових дій важкі метали перевищують фонові значення у 30 разів.

Забруднення ґрунтів паливно-мастильними матеріалами та іншими нафтопродуктами відбувається внаслідок руху та пошкоджень сухопутної техніки. Просочення нафтопродуктів знижує водопроникність ґрунтів, витісняє кисень, порушує мікробіологічні та біохімічні процеси.

Очевидні загрози, пов'язані з війною, в більшості своїй пов'язані або з механічним пошкодженням ландшафтів, або з тимчасовою втратою державою контролю за порушеннями і технологічними процесами в зоні бойових дій [19].

До основних негативних факторів, які привели до пошкодження природних ландшафтів та сільгоспугідь відносяться [1, 19–21]:

1. Проїзд по території важкої техніки (танків та інших типів гусеничної техніки, що призводить до ущільнення та деградації ґрунтів).

2. Застосування протитанкових і протипіхотних мін, що призводить до зміни ландшафтів, рельєфу та деградації ґрунтів.

3. Обстріли та бомбардування території, що призводить до утворення кратерів і змішування ґрунтових горизонтів. Воронки в місцях падіння снарядів є не тільки фактором пошкодження ландшафту і знищення рослинності, але й фактором забруднення ґрунтів: залишають в ґрунті значну кількість металу, сірки і сірчаніх сполук, важких металів, аміаку, фосфору, вугільного пилу, сірчаної кислоти і сульфатних сполук, формальдегідів, свинцю, ртуті.

4. Будівництво окопів та інших захисних укриттів для особового складу військовослужбовців і техніки (порушення та деградація ґрунтів).

5. Пожежі на природних територіях та сільськогосподарських полях. Як наслідок – вигорає родючий шар ґрунту, відбувається зневоднення і «стерилізація» — гинуть як патогенні мікроорганізми, так і корисна біота, втрачаються елементи живлення.

На основі узагальнення існуючих даних [1, 16, 19–22] нами створено схему впливу бойових дій на стан ґрунтів (рис. 1).

Рис. 1. Вплив бойових дій на стан ґрунтів

Підсумовуючи вище викладене можна стверджувати що бойові дії впливають на зміну як фізичного, хімічного, так і біологічного стану ґрунтів та спричиняють їх деградацію.

Вимушені обставини війни на Сході України призводять не тільки до масштабного порушення ґрунтового покриву, але й до катастрофічних екологічних наслідків [21]. Щоденно знищується великі площі ґрунтів. Ґрунт є найважливішим депо накопичення різноманітних токсичних речовин, в тому числі – радіонуклідів. Автори [21] вважають, що роль ґрунту подвійна: з одного боку, ґрунт міцно сорбує більшість радіоактивних речовин, знижуючи їхню доступність для рослин; а з другого – закріплює ці речовини твердою фазою, тривалий час утримуючи їх у верхньому шарі ґрунту і перешкоджаючи їхньому винесенню за межі зони коренів.

Враховуючи те, що багато хімічних речовин не розкладаються сотнями років, а радіоактивні – тисячі, мільйони і навіть мільярди років – то стає зрозумілим, що наслідки зміни фізичного, хімічного та біологічного стану ґрунтів регіону, спричинені військовими діями, розтягнуть наслідки війни на десятиліття.

Якщо в найближчі роки деградаційні процеси не будуть сповільнені, то це призведе до загострення продовольчої проблеми держави та погіршенню екологічної ситуації [23].

Разом зі швидким збільшенням обсягу інформації про екологічні проблеми в зоні конфлікту на сході України нарастають і пов'язані з цією інформацією невизначеність і розбіжності в інтерпретації даних [25].

Найважливішою проблемою моніторингу зони бойових дій є відсутність можливостей з контролю стану довкілля на окремі території Донецької області, фактична відсутність контролюючих органів та постійні обстріли не дозволяють на державному рівні об'єктивно оцінити шкоду, нанесену довкіллю за період збройних протистоянь [24, 25]. В результаті чого виникає необхідність вдосконалення традиційної системи моніторингу агроресурсів та оперативне інформаційне забезпечення агропромислового комплексу через впровадження технологій дистанційного зондування землі, що сприятиме швидкому оновленню тематичних даних стосовно структури і агроекологічного стану сільськогосподарських ландшафтів, систем землекористування, ґрунтового покриву, водних ресурсів, лісомеліоративних заходів, зрошуваних земель та посівів сільськогосподарських культур [26].

Уже сьогодні необхідно вести наукові пошуки з питань формування технічних та агротехнологічних відновлювальних заходів на землях сільськогосподарського призначення, порушених внаслідок воєнних дій, вивчення агротехнічних прийомів, спрямованих на відновлення, охорону та підвищення родючості ґрунтового покриву.

Наявна державна система моніторингу та оцінювання екологічного стану об'єктів агросфери, яка нині діє в Україні, потребує істотного удосконалення завдяки використанню можливостей, які надає сучасний рівень розвитку засобів дистанційного зондування Землі та геоінформаційних технологій, що сприятиме інтеграції України в європейські та міжнародні проекти, зокрема GMES – Європейська система глобального моніторингу навколишнього середовища і забезпечення безпеки, GEOSS – глобальна «система систем» та інших ініціатив ESA і EEA з використання аерокосмічної інформації не лише у системі моніторингу, але й у виробничій сільськогосподарській діяльності [26].

Таким чином, впровадження технологій дистанційного зондування землі створить умови для істотного удосконалення існуючої традиційної системи агроекологічного моніторингу, що дасть змогу приймати своєчасні управлінські

рішення та впроваджувати ґрунтозахисні заходи на засадах відтворення агроресурсного потенціалу на територіях, які постраждали внаслідок бойових дій, а розроблений комплекс практичних заходів щодо ефективного використання земель сільськогосподарського призначення, порушених в результаті проведення бойових дій, дозволить відновити белігеративні ландшафти.

Список використаних джерел:

1. Кондратенко А. Ф., Іноземцева О. М. Екологічний стан ґрунтів Донбасу зб. тез доп. Першої міжнародної науково-практичної конференції «Екологія Донбасу: уроки історії та виклики сьогодення», 10–11 жовтня 2017 р. / ДонНУ імені Василя Стуса; редколегія Ю. О. Моїсєєв (відп. ред.) [та ін.]. – Вінниця, ТОВ «Нілан – ЛТД», 2017. – С. 24–28.
2. Карта ґрунтів України. URL: <https://superagronom.com/karty/karta-gruntiv-ukrainy#close>.
3. Звіт з комплексного аналізу стану навколишнього природного середовища та план моніторингу забруднення Донецької та Луганської областей, 2019 р. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications>.
4. Екологічний паспорт Донецької області за 2020 р. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/eco_passport/2021.
5. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2019 році. – К., 2020, 559 с. URL: <https://mepr.gov.ua/news/37844.html>.
6. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2020 році. – К., 2021, 421 с. URL: <https://mepr.gov.ua/news/38840.html>.
7. Екологічний паспорт Донецької області за 2019 р. URL: <https://mepr.gov.ua/content/ekologichni-pasporti-regioniv.html>.
8. Екологічний паспорт Донецької області за 2018 р. URL: <https://mepr.gov.ua/content/ekologichni-pasporti-regioniv.html>.
9. Екологічний паспорт Донецької області за 2017 р. URL: <https://mepr.gov.ua/content/ekologichni-pasporti-regioniv.html>.
10. Періодична доповідь про стан ґрунтів на землях сільськогосподарського призначення України за результатами X туру (2011–2015 рр.) агрохімічного обстеження земель/ за ред. І. П. Яцука. Київ: ДУ «Інститут охорони ґрунтів України», 2020, 208 с. URL: <https://www.iogu.gov.ua/publikaciji/stan-gruntiv/>.
11. Наукові дослідження з моніторингу та обстеження сільськогосподарських угідь України за матеріалами X туру (2011–2015 рр.) агрохімічного обстеження земель сільськогосподарського призначення/ за ред. І. П. Яцука. Київ: ДУ «Інститут охорони ґрунтів України», 2017, 66 с. URL: <https://www.iogu.gov.ua/publikaciji/stan-gruntiv>.
12. Звіт про стратегічну екологічну оцінку до внесення змін до Плану заходів з реалізації у 2021–2023 роках Стратегії розвитку Донецької області на період до 2027 року. 2021 р. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/%20%D0%A1%D0%95%D0%9E.pdf>.
13. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Статистичний збірник «Довкілля України» за 2019 рік. URL: https://efaidnbmnnnibpcjpcglclefindmkaj/https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/11/Dovk_19.pdf.
15. Статистичний збірник «Довкілля України» за 2020 рік. URL: https://efaidnbmnnnibpcjpcglclefindmkaj/https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/Dovk_20.pdf.
16. Охорона ґрунтів і відтворення їх родючості. Забалуєв В.О. та інші/за ред. В.О. Забалуєва та В.В. Дегтярьова. – 2017. Харків: Стильздат. 348 с.
17. Звіт про стратегічну екологічну оцінку до внесення змін (до Плану заходів з реалізації у 2021–2023 роках Стратегії розвитку Донецької області на період до 2027 року). Донецька обласна державна адміністрація. 2021 рік, 70 с. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/%20%D0%A1%D0%95%D0%9E.pdf>.
18. Булигін С.Ю., Вітвіцький С.В., Величко В.А. Охорона ґрунтів. Навчальний посібник. – Київ: НУБіП, 2018. – 441 с.

19. Степові ландшафти Донецької та Луганської областей (просвітницьке науково-популярне видання) / Бурковський О.П., Василюк О.В., Єрьомін В.О., Коломицев Г.О. – Київ, 2017. – 40 с.
20. Пошкоджена земля: як відновити родючість ґрунту після бомбардувань та пожеж? (назва з екрану). 28.07.2022. URL: <https://www.agrilab.ua/poshkodzhena-zemlya-yak-vidnovyty-rodyuchist-gruntu-pislya-bombarduvan-ta-pozhezh/>.
21. Кондратенко А. Ф. Вплив військових дій в Україні на природне середовище та фітотехнології для його відновлення. Зб. тез доп. Першої міжнародної науково-практичної конференції «Екологія Донбасу: уроки історії та виклики сьогодення», 10–11 жовтня 2017 р. / ДонНУ імені Василя Стуса; редколегія Ю. О. Моїсєєв (відп. ред.) [та ін.]. – Вінниця, ТОВ «Нілан – ЛТД», 2017. – С. 20–24.
22. «Довкілля Донбасу: невидимий фронт. Екологічні наслідки війни на Сході України в контексті міжнародного гуманітарного права і в практичному вимірі». – громадська організація Truth Hounds. – 2021, 51 С. URL: <https://truth-hounds.org/wp-content/uploads/2021/06/donbas-ecology-report-2021-truth-hounds.pdf>
23. Івахненко О. М. Деградація земельних ресурсів України. Екологічні проблеми сталого розвитку: 2020: матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції студентів та молодих вчених імені професора Балацького О. Ф «Економічні проблеми сталого розвитку» / за заг. ред Т. А. Васильєвої, О В. Шкарупи – Суми: Сумський державний університет, 2020. С. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80802>.
24. Корнієнко В. В. Проблеми моніторингу довкілля зони бойових дій. // Суспільство, довкілля і зміна клімату: матеріали 3-ої молодіжної наукової конференції, Київ, 22–23 березня 2019 р. / [відп. за вип. В. І. Карамушка]; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ф-т природничих наук, Каф. екології. – Київ : [Логос], 2019. – С. 76–79
25. Оцінка екологічної шкоди та пріоритети відновлення довкілля на сході України. – К.: ВАІТЕ, 2017. – 88 с.
26. Агроекологічний супутниковий моніторинг: монографія / Тараріко О. Г., Сиротенко О. В., Ільєнко Т. В., Кучма Т. Л. ; ред.: Т. В. Пономарьова, І. М. Баланчук – Київ: Аграрна наука, 2019. – 228 с.

СЕКЦІЯ XIII. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНІВ ВУЗЛІВ ЗВ'ЯЗКУ ДЛЯ ФОРМАЛІЗОВАНОГО АНАЛІТИЧНОГО ОПИСУ СИСТЕМИ ЗВ'ЯЗКУ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕОРІЇ ГРАФІВ ТА СКЛАДНИХ МЕРЕЖ

Громлюк Катерина Андріївна

Ад'юнкт

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Україна

Міночкін Анатолій Іванович

Доктор технічних наук, професор, провідний науковий співробітник

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Україна

Для роботи з структурою мережі сформованою для аналітичного відображення систем зв'язку спеціального призначення на основі тензорно-матричної теорії у поєднанні з теоріями графів і складних мереж необхідно сформулювати математичний апарат, що дозволить синтезувати оптимальну топологію системи військового зв'язку. Розглянемо, визначення ступенів вузлів, що дозволяє здійснювати аналіз структури мережі, виявляти ключові вузли, вузли-вузькі місця, може слугувати основою математичного апарату для вирішення проблем, пов'язаних з маршрутизацією, надійністю мережі, розподілом ресурсів тощо.

За обмеження одразу винесемо припущення про симетричність вхідної і вихідної пропускної спроможності вузлів зв'язку у мережі зв'язку спеціального призначення. Подальші дії для визначення ступеня вузла зв'язку складної мережі будемо проводити з урахуванням даного припущення.

При обробці даних, наданих моделлю, для отримання значень ступенів вузлів зв'язку, де-факто вершин, є можливим отримати різне математичне формулювання за використання окремих виразів, а саме:

- Вектор-строку значень $k = 1^T G$,

де G – блокова матриця інцидентності вузлів і ліній зв'язку у системі військового зв'язку;

1^T – транспонований одиничний вектор.

- Вектор значень $k = G \times 1$,

де G – блокова матриця інцидентності вузлів і ліній зв'язку у системі військового зв'язку;

$\times$ – символ звичайного матричного добутку;

1 – вектор одиниць.

- Блокову матрицю $k = G[\times]1$,

де G – блокова матриця інцидентності вузлів і ліній зв'язку у системі військового зв'язку;

$[\times]$ – символ звичайного блокового добутку матриць;

1 – блокова одинична матриця (блок-вектор одиниць).

Додатковим шляхом отримання значень ступенів вузлів зв'язку є застосування квадратичних форм матриці інцидентності вузлів і ліній зв'язку, що обчислюються за

формулою $GG^T = [G_1 \mid G_2][\times] \begin{bmatrix} G_1^T \\ G_2^T \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} G_1G_1^T & G_2G_1^T \\ G_1G_2^T & G_2G_2^T \end{bmatrix}$. В результаті обчислень буде

отримана матриця, значення головної діагоналі якої відповідатимуть скалярам ступеням вузлів у відповідних шарах системи військового зв'язку. Для одержання загальних значень ступенів вузлів зв'язку результати, що обчислені на головних діагоналях субблоків потрібно просумувати.

В ході дослідження були розглянуті і інші можливі шляхи отримання значень ступенів вузлів зв'язку, але через складність математичного обчислення вони є непридатними для реального застосування.

Отже, викладений підхід дозволяє обрати найбільш доцільний метод обчислення значень ступенів вузлів зв'язку для формалізованого аналітичного опису системи спеціального зв'язку з використанням теорії графів та складних мереж.

Список використаних джерел:

1. Агеев Д. Методика описания структуры современных телекоммуникационных систем с использованием многослойных графов. *Eastern-European journal of enterprise technologies*. 2010. Т. 6, № 4. С. 56–59.
2. Агеев Д. Моделирование современных телекоммуникационных систем многослойными графами. *Проблеми телекомунікацій*. 2010. Т. 1, № 1. С. 23–34.
3. Агеев Д. Метод проектирования телекоммуникационных систем с использованием потоковой модели для многослойного графа. *Проблеми телекомунікацій*. 2010. Т. 2, № 2. С. 7–22.
4. Routing, Flow, and Capacity Design in Communication and Computer Networks. Elsevier, 2004. URL: <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-557189-0.x5000-8> (date of access: 14.09.2023).
5. Harary F. Graph theory. Reading, Mass. 274 p.

МЕТОДИ МІНІМІЗАЦІЇ ВПЛИВУ SLOWLORIS АТАК НА ВЕБСЕРВЕР

Ванца Віталій Іванович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету комп'ютерно-інформаційних систем і програмної інженерії
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

Тимощук Віталій Дмитрович

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету прикладних інформаційних технологій та електроінженерії
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

Стебельський Максим Віталійович

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету комп'ютерно-інформаційних систем і програмної інженерії
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

Науковий керівник: Тимощук Дмитро Іванович

старший викладач кафедри кібербезпеки
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

У сучасному цифровому світі, вебсервери є невід'ємною складовою мережі Інтернет. Проте існують різноманітні загрози для цих серверів, включаючи атаки типу Slowloris, які можуть вразити навіть надійні системи.

Slowloris - це тип атаки на вебсервер, який полягає в тому, що зловмисник намагається зайняти всі доступні "слоти" з'єднання з сервером, не дозволяючи іншим легітимним користувачам отримати доступ до нього. Цей вид атаки використовується для переповнення ресурсів сервера за допомогою багатьох незавершених HTTP-запитів, що призводить до блокування доступу для інших користувачів [1].

Apache, який займає одне з провідних місць серед вебсерверів у світі, відомий своєю широкою популярністю та широким використанням для хостингу вебсайтів. Чимало компаній, незалежно від розміру, обирають Apache як свій основний вебсервер завдяки його надійності, гнучкості та підтримці спільноти.

Незважаючи на всі ці позитивні якості, потокова архітектура Apache має певні вразливості, зокрема до атаки Slowloris, що може стати викликом для цієї платформи [2].

Під час атаки, коли використовується багато джерел, застосування модулів для Apache, які спрямовані на пом'якшення атаки, може не принести очікуваного результату. Наприклад, модуль `mod_reqtimeout`, який відкидає повільні з'єднання, не зупиняє їх створення. Це може призвести до заповнення "слотів" підключення Apache під час періодів очікування.

Модуль `mod_antiloris` спрямований на обмеження великої кількості повільних з'єднань від одного клієнта. Це виправляє недоліки `mod_reqtimeout`, проте при використанні для атаки бот-мережі, такий метод також може бути неефективним.

Архітектура вебсервера Nginx є асинхронною і використовує неблокуючу модель обробки запитів. Це дозволяє серверу обробляти запити незалежно від

завершення попередніх операцій [3]. При належному налаштуванні, Nginx не схильний до вразливостей, пов'язаних з атаками типу Slowloris.

У дослідницькій роботі було розглянуто використання технік, пов'язаних зі змінами на рівні мережі, таких як використання систем, що можуть виявляти та блокувати підозрілі IP-адреси з аномально великою кількістю незавершених запитів до вебсервера.

Метою роботи було створення та оцінка ефективності програмного захисту для відновлення працездатності вебсерверів в операційній системі Linux, які піддаються атакам типу Slowloris. Це включало розробку методики виявлення атак, написання програми на мові програмування C, інтеграцію з брандмауером для блокування IP-адрес, які ініціюють атаки, налаштування програмного забезпечення як сервісу, систему логування та сповіщення про виявлені атаки.

Проведені дослідження підтверджують можливість успішного впровадження розробленого програмного захисту для вебсерверів. Ця реалізація сприятиме підвищенню стабільності та безпеки вебсерверів, а також підвищенню рівня захисту від кіберзагроз.

Список використаних джерел:

1. Slowloris DDoS attack [Електронний ресурс]. — URL: <https://www.cloudflare.com/learning/ddos/ddos-attack-tools/slowloris/> (дата звернення: 30.10.2023).
2. Developer Documentation for the Apache HTTP Server 2.4 [Електронний ресурс]. — URL: <https://httpd.apache.org/docs/2.4/developer/> (дата звернення: 30.10.2023).
3. Inside NGINX: How We Designed for Performance & Scale [Електронний ресурс]. — URL: <https://www.nginx.com/blog/inside-nginx-how-we-designed-for-performance-scale/> (дата звернення: 30.10.2023).

МЕТОДИ ТА ЗАСОБИ ПОБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПРОЦЕСІВ АВТОМАТИЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ КАФЕДРИ

Пашук Олександр

Магістрант кафедри інформатики

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Сучасний світ інформаційних технологій вимагає постійного розвитку та удосконалення підходів до освіти та управління освітніми процесами. Однією з ключових галузей, яка стоїть перед завданням покращення та оптимізації, є вища освіта. Забезпечення ефективного ведення обліку та контролю успішності студентів вимагає не лише зусиль викладачів та адміністрації навчальних закладів, але й застосування передових інформаційних систем та технологій.

Об'єктом нашого дослідження є процеси автоматизації діяльності кафедри, а предметом – засоби та принципи побудови інформаційних систем автоматизації діяльності кафедри. Метою даної роботи є підвищення ефективності ведення обліку успішності студентів шляхом розробки та впровадження модуля "Електронний журнал" в системі автоматизації процесів діяльності кафедри "Електронна кафедра".

В рамках нашого дослідження ми проведемо аналіз існуючих інформаційних систем у сфері освіти та їх вплив на навчальну сферу. Ми ретельно дослідимо можливі рішення та підходи для створення ефективною інформаційної системи. Завершальною точкою нашої роботи буде опис проектування, реалізації та впровадження модуля "Електронний журнал" в систему автоматизації діяльності кафедри "Електронна кафедра".

Ця робота спрямована на розвиток та вдосконалення освітніх процесів і є актуальною в умовах стрімкого росту інформаційних технологій. Результати дослідження можуть бути застосовані в будь-якому навчальному закладі з метою підвищення ефективності управління та якості навчання студентів.

Науковий внесок цієї роботи полягає в обґрунтуванні і реалізації інформаційної системи, яка допоможе впоратися з навчальними завданнями більш ефективно і зручно. Цей проект також відкриває можливості для подальших досліджень у галузі інформаційних технологій в освіті.

Впровадження інформаційних технологій в освітню сферу стало необхідністю у сучасному світі, що стежить за швидкими змінами технологій та інновацій. Для забезпечення ефективного ведення обліку успішності студентів та оптимізації освітнього процесу, адміністрація та викладачі вищих навчальних закладів розвивають та впроваджують інформаційні системи. У цьому розділі ми розглянемо аналіз існуючих інформаційних систем у сфері освіти та їх вплив на навчальну сферу.

Освітня галузь стикається з ростом вимог до якості навчання, зручності ведення обліку та доступності інформації. У зв'язку з цим, на сьогоднішній день існують різноманітні інформаційні системи, які спрямовані на полегшення управління навчальними процесами та покращення якості освіти. Вони включають в себе системи електронного навчання, системи управління навчальним процесом, системи обліку успішності студентів та багато інших. Аналіз цих систем дозволяє визначити найкращі практики та можливості для вдосконалення системи автоматизації діяльності кафедри "Електронна кафедра".

Одним з ключових аспектів дослідження є вивчення впливу існуючих інформаційних систем на освітню сферу. Цей вплив може бути як позитивним, сприяючи підвищенню якості освіти та зручності управління, так і негативним, якщо системи не відповідають потребам освіти. Аналіз цього впливу допоможе зрозуміти, як інформаційні системи можуть бути використані для досягнення поставленої мети – підвищення ефективності ведення обліку успішності студентів.

У процесі дослідження було проведено огляд різних технологічних рішень для створення модуля "Електронний журнал", включаючи HTML, CSS, JavaScript, Vue.js, GraphQL та Node.js. Вибір цих технологій здійснювався з огляду на їхню сумісність та здатність взаємодіяти між собою для створення інформаційної системи, що відповідає потребам кафедри "Електронна кафедра".

Вибір технологій, таких як Vue.js та GraphQL, спрямований на підвищення ефективності та зручності ведення обліку успішності студентів та оптимізацію навчальних процесів на кафедрі "Електронна кафедра". Використання Node.js як серверної технології забезпечує швидку обробку запитів і підвищує продуктивність системи.

Розробка модуля "Електронний журнал" передбачає його подальшу інтеграцію в існуючу систему автоматизації діяльності кафедри "Електронна кафедра". Використання технологій, таких як GraphQL, сприяє зручній інтеграції з іншими частинами інформаційної системи та дозволяє розширювати функціональність.

На початковому етапі проектування ми визначили вимоги до модуля "Електронний журнал" на основі потреб кафедри "Електронна кафедра". Були створені концептуальні схеми та макети інтерфейсу для забезпечення зручності ведення обліку та контролю успішності студентів. Також була розроблена база даних, яка включає інформацію про студентів, викладачів та навчальні плани.

Після проектування ми перейшли до реалізації модуля "Електронний журнал" з використанням HTML, CSS, JavaScript, Vue.js, GraphQL та Node.js. Розробка фронтенду була здійснена з використанням Vue.js для створення інтерактивного та зручного інтерфейсу для користувачів. GraphQL був використаний для створення API для обміну даними між фронтендом та бекендом, який базується на Node.js.

В рамках нашого дослідження, особливу увагу приділено розробці та вдосконаленню інформаційного модуля "Електронний журнал". Цей модуль створений з метою покращення процесу обліку та контролю успішності студентів на кафедрі "Електронна кафедра". Основною метою цього проекту є підвищення ефективності ведення обліку та контролю успішності студентів, а також полегшення роботи викладачів та адміністрації.

Під час проведення нашого дослідження ми приділили увагу вибору найкращих технологій для реалізації модуля "Електронний журнал". Ми провели аналіз доступних технологічних рішень, зокрема HTML, CSS, JavaScript, Vue.js, GraphQL та Node.js. Вибір цих технологій був обґрунтований їхньою сумісністю та можливістю взаємодії для створення оптимальної інформаційної системи.

Однією з ключових фаз нашої роботи було створення структурованої бази даних, яка включає інформацію про студентів, викладачів та навчальні плани. Ця база даних є фундаментом для ефективного ведення обліку та контролю успішності студентів і дозволяє нам забезпечити зручний та організований підхід до обліку.

Далі, наші дослідження включають розробку та впровадження модуля "Електронний журнал" в систему автоматизації діяльності кафедри "Електронна кафедра". Ми розглянемо інтеграцію цього модуля з існуючими системами та

створимо механізми для розширення його функціональності, яка відповідатиме потребам нашої кафедри.

Ці розробки та вдосконалення мають значний науковий внесок, оскільки вони спрямовані на забезпечення більш ефективного ведення обліку та контролю успішності студентів. Крім того, цей проект відкриває можливості для подальших досліджень в галузі інформаційних технологій в освіті, особливо щодо оптимізації освітніх процесів.

Список використаних джерел:

1. Павлиш В. А., Гліненко Л. К. Основи інформаційних технологій і систем: Навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. 500 с.
2. Соколов В.Ю. Інформаційні системи і технології : Навч. посіб. / Соколов В.Ю. – К. : ДУІКТ, 2010. – 138 с.
3. С. Г. Шило, Г. В. Щербак, К. В. Огурцова. Інформаційні системи та технології : навчальний посібник. Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. 220 с.
4. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни “Сучасні інформаційні системи та технології” / уклад.: В. Г. Іванов, С. М. Іванов, та ін. Х.: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. 129 с.
5. Г.В. Табунщик, Р.К. Кудерметов, А. В. Притула. Проектування, моделювання та аналіз інформаційних систем: Навчальний посібник. Запоріжжя ЗНТУ, 2011. 292 с.
6. Automation's role in education – URL: <https://www.uipath.com/blog/industry-solutions/teach-me-automations-role-in-education#:~:text=It%20will%20allow%20schools%20to,address%20gaps%20in%20their%20teaching>
7. Automation in education system – URL: <https://www.creatrixcampus.com/blog/automation-education-system-more-just-software>
8. Node.js – URL: <http://nodejs.org/api/>

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ ТЕКСТІВ

Семернін Віктор Вікторович

магістрант факультету інформаційних технологій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Тар Віталій Вікторович

магістрант факультету інформаційних технологій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Науковий керівник: Міца Олександр Володимирович

ORCID ID: 0000-0002-6958-0870

д-р. техн. наук, професор,

завідувач кафедри інформаційних управляючих систем та технологій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Потреба у створенні інформаційної платформи для аналізу текстів і співів в українській редакції церковнослов'янської мови (УРЦМ), яка переважно включатиме паралельні та порівнювані текстові корпуси, а також корпуси співів, є терміновою та важливою з кількох причин:

1. УРЦМ швидко вимирає з нинішнього церковного (літургійного) вжитку.
2. Відбувається постійне придушення та планова заміна її російською редакцією церковнослов'янської представниками (предстоятелями церков і духовенством) Московського патріархату РПЦ в Україні.
3. Збереження унікальної спадщини УРЦМ у тексті та співі, яка все ще живе в церковному вжитку зараз, має вирішальне значення для майбутніх поколінь.

Платформа надає підтримку та ресурси для користувачів, які, можливо, не знайомі з мовою УРЦМ або дослідженням цифрового корпусу [1]. Це може включати посібники користувача, навчальні посібники та службу підтримки для технічної підтримки, а також багато інструментів корпусу і платформу корпусу.

Розробка платформи корпусу УРЦМ має враховувати потреби та очікування користувачів. Тому в процесі розробки важливо враховувати сторону користувача. Для цього було використано досвід інноваційних технологічних розробок науковців Ужгородського національного університету, таких як інтерактивна карта діалектів [2] та інтерактивна карта в рамках реалізації актуальних державних та громадських напрямків [3].

По-перше, платформа УРЦМ має бути зручною, враховувати різні типи користувачів (звичайних людей, які цікавляться лексикою та текстами УРЦМ, експертів середнього рівня та лінгвістів) і легкою в навігації. Розробивши власне програмне забезпечення, яке ми перевірили, створивши власний корпус УРЦМ. Дотримуючись чітких інструкцій, ми завантажили на платформу один із текстів УРЦМ у форматі PDF (відскановані зображення OCR перед завантаженням). Текст написаний мовою УРЦМ, але транслітеровано літерами сучасного українського алфавіту за фонетичним принципом («пиши як чуєш»). Єдиною відмінністю цього тексту УРЦМ від сучасного українського письма є наявність наголосу майже в кожному слові, крім службових (стоп-слів). Приклад результату роботи можна побачити на рисунку 1.

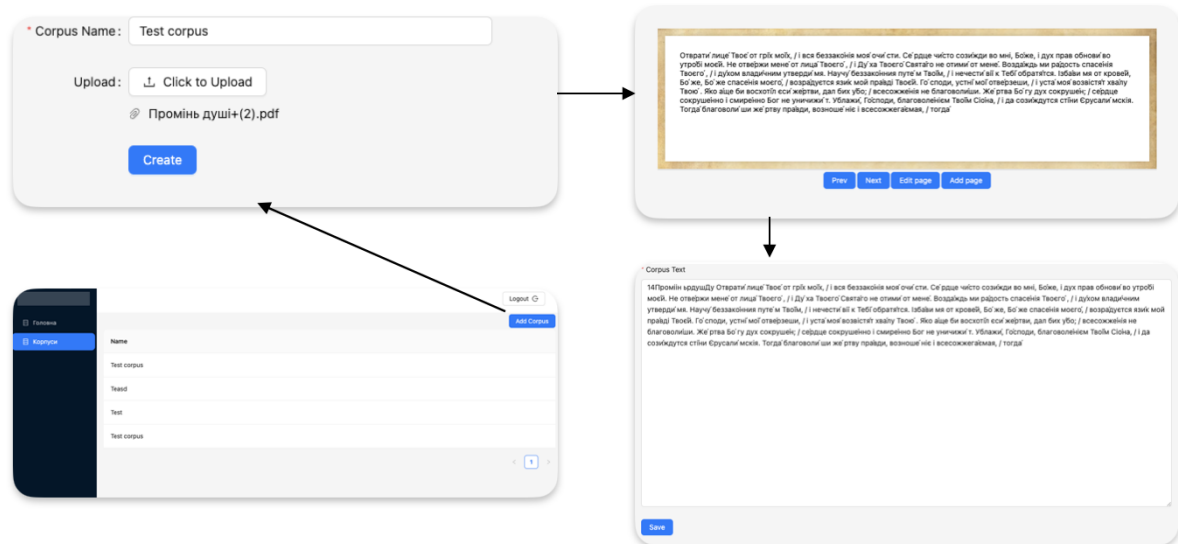

Рис. 1. Приклад роботи платформи

По-друге, платформа має надавати різноманітні тексти мовою УРЦМ, зокрема літургійні тексти, літературні твори та історичні документи. Користувачі повинні мати доступ до широкого кола текстів для цілей лінгвістичних досліджень. Ці тексти зазвичай друкуються алфавітом УРЦМ.

Враховуючи різне походження текстів УРЦМ з точки зору часу та місця публікації, стандартизований алфавіт і послідовне використання діакритичних знаків створює серйозну проблему для розвитку платформи корпусу УРЦМ. Єдиним рішенням може бути розділення текстів на окремі корпуси за їхніми історичними періодами. Цей підхід дозволить вченим і дослідникам аналізувати та порівнювати різні версії мови УРЦМ шляхом створення паралельних корпусів, які також допоможуть відстежити розвиток її мовних особливостей з часом. Тут можна також задіяти такі засоби, як штучні нейронні мережі [4] та машинне навчання [5].

Основні очікування від платформи такі:

- різні типи прийому текстових даних (УРЦМ різних періодів публікації);
- опрацювання тексту;
- семантичне тегування кожної частини корпусу;
- якісний та кількісний аналізи, які базуються на різних статистичних характеристиках;
  - порівняння з різними перекладами того самого тексту та картографічних термінів різними мовами;
  - тексти, які зберігатимуться та аналізуватимуться в корпусі, повинні вибиратися лише лінгвістами для побудови належних залежностей і ведення належної статистики для запобігання побічним ефектам у статистиці;
  - лінгвісти можуть вибрати належні методи обчислення попередньої обробки та аналізу тексту, і ці методи повинні бути налаштованими;
  - прийом звукових даних і створення корпусу співу.

Висновки. Підсумовуючи викладене можна стверджувати, – що створення платформи для аналізу текстів і співів мови УРЦМ є критично важливим завданням. Ця платформа надає можливість працювати з різноманітними текстами, забезпечувати можливості розділення текстів та задовольняти потреби різних типів користувачів, включаючи лінгвістів і дослідників. Збереження цієї унікальної мови та

спадщини УРЦМ у текстах і співах є важливим завданням для майбутніх поколінь та культурного збагачення.

Список використаних джерел:

1. Popovych, N., Lutskiv, A., Mitsa, O., Lyntvar, O., & Ivanova, A. (2023). Ukrainian Redaction of Church Slavonic (URCS): Needs for Digitalization and Text Corpora Platform Generation. Part I.
2. Mitsa, O., Sharkan, V., Maksymchuk, V., Varha, S., & Shkurko, H. (2023). Ethnocultural, Educational and Scientific Potential of the Interactive Dialects Map. In 2023 IEEE International Conference on Smart Information Systems and Technologies (SIST) (pp. 226-231). Astana, Kazakhstan. doi: 10.1109/SIST58284.2023.10223544.
3. Lupei, M., Shlahta, M., Mitsa, O., Horoshko, Y., Tsybko, H., & Gorbachuk, V. (2022, September). Development of an Interactive Map Within the Implementation of Actual State and Public Directions. In 2022 12th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT) (pp. 384-387). IEEE. doi: 10.1109/ACIT54803.2022.9913191.
4. Lupei, M., Mitsa, A., Povkhan, I., & Sharkan, V. (2020, August). Determining the eligibility of candidates for a vacancy using artificial neural networks. In 2020 IEEE Third International Conference on Data Stream Mining & Processing (DSMP) (pp. 18-22). IEEE. doi: 10.1109/DSMP47368.2020.9204020.
5. Lupei, M., Mitsa, O., Sharkan, V., Vargha, S., Lupei, N. (2023). Analyzing Ukrainian Media Texts by Means of Support Vector Machines: Aspects of Language and Copyright. In: Hu, Z., Dychka, I., He, M. (eds) *Advances in Computer Science for Engineering and Education VI. ICCSEEA 2023. Lecture Notes on Data Engineering and Communications Technologies*, vol 181. Springer, Cham. doi: 10.1007/978-3-031-36118-0_16.

СЕКЦІЯ XIV. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

THE ROLE OF A TEACHER IN THE LEARNING PROCESS

Shovak Oksana

Associate Professor,
English Language Department
Uzhhorod National University, Ukraine

Petiy Natalia

Senior Lecturer,
English Language Department
Uzhhorod National University, Ukraine

A teacher is an individual responsible for imparting knowledge, providing guidance, and instructing students in a specific subject or skill. These educators can be found working in diverse environments, which encompass schools, colleges, universities, and other educational establishments. Their instructional scope can span a broad array of subjects, encompassing mathematics, science, history, literature, art, and music, among others. Teachers hold a significant role in molding the intellect and prospects of their students, and their influence can leave enduring and profound imprints.

The professional activity of a teacher is a spiritual, intellectual, and cultural potential that allows the development of a student as a person. The importance of the role of the teacher and the results of his or her work determines the corresponding high requirements for both the personality and professional skills of the teacher. Modern pedagogical science has confidently proved that the learning process is inextricably linked to the process of upbringing. By providing students with a certain amount of knowledge, the teacher develops their independence, critical thinking, and the ability to develop their own point of view. The effectiveness and strength of influence on students' emotions and consciousness largely depend on the teacher's personality. Given the influence of the teacher's personality on the quality of the education process, scientists offer various sets of personal qualities that are important for the teaching profession. They include knowledge: good teachers have a deep understanding of the subject they are teaching and stay up-to-date with current developments in the field; patience: effective teachers are patient and understanding with their students, recognizing that everyone learns at a different pace; clear communication: teachers who can explain complex concepts in a clear and concise manner help students understand and retain information; creativity: good teachers are creative in their teaching methods, finding ways to engage students and make learning enjoyable; empathy: teachers, who are empathetic to their students' needs and concerns create a supportive and nurturing learning environment; flexibility: effective teachers are flexible and adaptable, recognizing that each student has unique learning needs and adjusting their teaching style accordingly.

The combination of these qualities creates a teacher's authority. The teacher is the main figure in the pedagogical process, and his or her personal example is a powerful factor of educational influence. Through communication with students, a teacher educates not only with words, but also with all the qualities of his or her personality. A teacher does not just

educate in the sense of “teaching”, but first and foremost educates a moral, free, independent and self-sufficient personality; provides fundamental, systematic, effective knowledge that a person can later use not only in education, but also in personal and professional life; develops a personality with strong, flexible thinking. A good teacher tries to raise a successful student.

The relationship between an educator and a student constitutes a fundamental element of effective teaching and learning. This rapport, often referred to as a connection, carries the potential to influence a student's motivation, level of engagement, and academic performance. Various ways exist in which the teacher-student connection can impact the educational experience. When students perceive that their teacher genuinely cares about their well-being, they tend to place trust in their teacher and become more at ease in sharing their thoughts and ideas. By cultivating positive relationships with their students, educators can serve as a source of inspiration, motivating students to pursue their learning objectives. Furthermore, when students feel connected to their teacher, they are more inclined to actively participate in class discussions and activities, enhancing their engagement in the learning process. Teachers who establish a strong bond with their students can offer both emotional and academic support, thereby facilitating student success. This connection enables more effective communication, a deeper understanding of student needs and challenges, and the provision of constructive feedback.

In today's society, education is an important component of the development of children and adults, and teachers play a key role in this. Teachers contribute to the improvement of students' intellectual, moral, and social skills, which affects their success in the future. The profession is hardly a simple one, as professionals have to work with people with different personalities and views. However, teaching will always remain relevant.

ЖІНОЧИЙ ОБРАЗ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПЛАКАТІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Боєва Катерина Сергіївна

здобувачка вищої освіти факультету систем і засобів масової комунікації
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Темченко Лілія Василівна

канд. філол. наук, доцент кафедри масової та міжнародної комунікації
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

***Анотація:** Жіночий образ у пропаганді часів Другої світової війни є одним із інструментів впливу на масову свідомість і свідчить про трансформацію гендерних ролей жінки та зміни гендерного балансу у візуальному мистецтві час. Розгляд найпоказовіших пропагандистських плакатів із фокусом на жіночому образі доводить необхідність аналізу з урахуванням історичного, політичного та культурного контексту часу. У матеріалі акцент зроблено на воєнному плакаті як ключовому засобі військової та політичної пропаганди.*

Жанр пропагандистського плакату довів дієвість ще часів Першої світової війни. Плакат як мистецтво візуальної пропаганди є не тільки ефективним, а й швидким засобом впливу на загальне, оскільки підкріплений вербальним рядом усуває двозначність трактування поданої інформації. В історії двох світових війн плакат був незмінним інструментом пропагандистського впливу та маніпуляційним засобом. Традиційні плакатні образи, як-то солдат, доброволець, робітник, були підсилені образом жінки, що забезпечувало гендерну симетрію пропагандистської комунікації. На відміну від традиційного рекламного плакату, де акцент зроблено на жіночій привабливості, яка є найбільш репрезентативною в західній культурі, в пропагандистських плакатах наголос робився на статусно-рольовій маніфестації жінки [1].

- Жіночі образи в плакатному мистецтві стали предметом дослідження Енн Мартін "Жінки в плакатному мистецтві" (1999 р.), Кейт Макдональд "Жіночий образ у плакаті США" (2012 р.), Тетяни Зінченко "Жінка в плакаті: від гендерних стереотипів до нових ідеалів" (2016 р.), Анни Погорелової "Відображення трансформації гендерних ролей жінок СРСР та США у візуальній пропаганді (1920-1950-ті роки)" (2020 р.), Олени Донець "Жіночий образ у плакаті ХХ століття" (2020 р.). Автори робіт розглядають образ жінки в плакатному мистецтві в різних історичних контекстах і з різних теоретичних позицій; аналізують, як образ жінки використовувався для пропаганди певних ідей і цінностей, як він відображав гендерні стереотипи і змінювався разом із суспільством.

Образ жінки в американському плакаті часів Другої світової війни постав у різноманітних модифікаціях - від жінки-матері до жінки-захисниці. Цей образ вар'ювався залежно від цільового призначення. Так, для чоловічої аудиторії пропонували образ жінки-матері, жінки-дружини або жінки-нареченої; для жіночої аудиторії - жінки-працівниці, жінки-медсестри, жінки-волонтерки, жінки-агітаторки. Жіночий образ посідав центральне місце у візуальній пропаганді, оскільки мотивував на захист і пробуджував патріотичні почуття.

Розглянемо основні риси жіночого образу на американських плакатах часів Другої світової війни:

- **Сильна і незалежна.** Жінок зображували як здатних виконувати важку фізичну роботу, займати керівні посади та приймати самостійні рішення. Приклад: "**Rosie the Riveter**" (1942). Жінка в робочому одязі, яка клепає металеві деталі. Цей плакат став одним із символів жіночої трудової сили в роки війни.

- **Жінка-військовослужбовиця.** Приклад: "**This Woman's War**" (1943). Жінка в військовій формі, яка тримає в руках дитину. Цей символізував захист найдорожчого й допомогу чоловікам-воїнам.

- **Жінка-патріотка.** Жінок закликали до участі у війні не лише як робітниць, а як патріоток, які зобов'язані підтримувати своїх чоловіків та синів на фронті. Приклад: "**We Can Do It!**" (1943). Жінка з піднятою рукою і серйозним виразом обличчя. Цей плакат також став одним із популярних символів жіночої сили та відваги.

Візуальний ряд плакатів підкріплювали слогани «For Every Fighter a Woman Worker» («Для (в цьому контексті «замість») кожного бійця жінка-робітниця»), «She's a WOW — Woman Ordnance Worker» («Вона — жінка-боеприпасниця» і звичайно «We Can Do It!» («Ми можемо це зробити») разом із найвідомішим на той час візуальним образом — Клепальницею Розі [2].

Як бачимо, у пропагандистському плакаті жінка долає стереотипи про жіночу вразливість і незахищеність та набуває риси, притаманні маскулінному гендерному коду. Стислий аналіз пропагандистських американських плакатів періоду Другої світової війни доводить розширення соціального та громадянського статусу жінки, визначення для неї нових ролей в суспільстві. Жінки показані не лише як помічниці чоловіків, що воюють, а як повноцінні робітниці та членкині активного суспільства і як такі впливають на економіку країни, перебіг війни та відбудову [3].

Висновок:

Жіночий образ на американських плакатах часів Другої світової війни був суттєво переосмислений. Жінок перестали розглядати як домогосподарок та берегинь родинного вогнища. У візуально пропагандистського дискурсі вони постали як сильні, незалежні та відповідальні громадянки. Цей новий образ жінки сприяв значним змінам у гендерному ландшафті американського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Brian Longhurst, Greg Smith, Gaynor Bagnall, Garry Crawford. *Introducing Cultural Studies*, (England: Pearson Longman), 2008, ст. 218.
2. Rosie the Riveter. History.com Editors (27.03.2023). Електронний ресурс. URL: <https://www.history.com/topics/world-war-ii/rosie-the-riveter>
3. White, M. And J. Schwoch, *Questions of Method in Cultural Studies*, (Blackwell Publishing), 2006, стор. 156.

СТИЛІСТИЧНІ ФІГУРИ В РОМАНІ О. ВАЙЛЬДА “ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ”

Тютюнник Катерина Миколаївна

студентка групи Ін (а/н)-67

факультету філології та журналістики

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

Науковий керівник: Ольга Василівна Орлова

канд. пед. наук, доцент кафедри світової літератури

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, Україна

У сучасному літературознавстві активно досліджуються стильові особливості творчості О. Вайльда, такі як використання контрасту, алогічного маркування тексту, а також зображення художніх деталей, що мають зв'язки з міфологією, історією, мистецтвом і релігією. Один із найбільш важливих стильових принципів, який робить тексти О. Вайльда філософськи насиченими, – це алюзії.

У романі О. Вайльда “Портрет Доріана Грея” можна побачити головні характеристики авторського стилю, зокрема – парадоксальність висловлювань. Письменник виявляє свій скептицизм щодо деяких загальноживаних норм свого часу, використовуючи контрастні засоби для «спростування сталих ідеологем» [4, с. 75], пов'язуючи різні сфери життя, такі як світ багатих і бідних, історії щастя та горя, розлучення і шлюбу, з метою зробити образ виразним та атмосферним.

Естетичні погляди О. Вайльда зіткнулися з міметично-моралістичним світосприйняттям, поширеним у літературі XIX ст. Парадоксальні алюзії письменника викликали неприйняття читачів і літературних критиків, що вважали їх надмірно “відвертими та різкими” [2, с. 78]. Оскар Вайльд є визнаним представником літературного естетизму, він приділяв особливу увагу деталям інтер'єру, одягу та декору. Крім цього, письменник відводив значне місце опису пейзажів і часто використовував “кольоровий лексикон”. У романі “Портрет Доріана Грея” авторський естетизм досягає свого апогею, використовуючи гіперболічні засоби для підсилення особливих рис героїв і підкреслення драматизму подій, наприклад: “*I have never loved anyone in the world but you*” – (Крім вас, я ніколи нікого на світі не любив) [5, с. 36].

Оскар Вайльд використовує гіперболу з метою відображення почуттів героя. Поряд з іншими прийомами, письменник вдається до перебільшення кількісного аспекту, наприклад, у вислові: “*I have met hundreds of good women*” (Я зустрів сотні хороших жінок) [5, с. 80].

Використання літературних алюзій надає роману поліфонічності, адже головний герой змальовується на тлі античних героїв, відомих своїм егоїзмом і самозакоханістю. Письменник порівнює своїх героїв з міфологічними постатями, такими як “*молодий Адоніс*” та “*Нарцис*” (*young Adonis, a Narcissus*) [2, с. 79], підкреслюючи одвічне прагнення людини до збереження молодості та краси. Водночас міфологічні алюзії створюють поліфонічність образної системи роману, мистецьку глибину ідей авторського задуму. Оскар Вайльд нерідко вдається до повторного використання епітетів, метафор, власних імен, стилістичних фігур, щоб виділити конкретні обставини, підкреслити їх важливість або підвищити драматизм подій.

Оксюморон, як стилістичний засіб виразності з використанням мінімуму мовних засобів, зображує складність і внутрішнє протистояння факту чи предмета, дозволяє

зобразити діалектичний зміст тієї чи іншої події, створюючи нове, блискуче поняття. У філологічній традиції саме узагальнене визначення оксюморона слугує для зіставлення його зі схожими значеннями, особливою рисою яких є непередбачуваність, суперечливість та алогічність: антитеза, катахреза, парадокс та абсурд:

“Життя - це просто поганий жарт” [1, с. 14].

“Вона була справжньою романтичною трагедією” [1, с. 58].

“Вона була для нього прекрасною марнославною таємницею” [1, с. 149].

Ці оксюморони використовуються автором, щоб висловити протиріччя і амбівалентність думок та почуттів персонажів.

Парадокси, які присутні у романі “Портрет Доріана Грея” обумовлені іншими стилістичними характеристиками, такими як створення протиріччя шляхом співвіднесення або виразного упорядкування протилежностей у парадоксальних висловлюваннях. Крім того, вони досягаються за допомогою оксюморону, антонімії та контрастивної нотації, які охоплюють зміст, мову і внутрішні зв'язки мовного парадоксу.

Висновки. Основними характеристиками ідіостилю Оскара Вайльда є використання алюзій, парадоксу, методу контрасту, образної деталі та повтору. Для нього парадокс є не лише особливим способом розмірковування, але і важливим літературним засобом. Сутністю авторського стилю є те, що всі ці стилістичні елементи, які він використовує, мають на меті розкрити глибини психологічного світу його персонажів та акцентувати увагу на важливих естетичних і соціальних питаннях.

Список використаних джерел:

1. Вайльд О. Портрет Доріана Грея / Пер. з англ. та прим. Р. Доценка. Київ: Школа, 2003. 287 с.
2. Мельник Н.І. Особливості інтерпретації англомовних лексико- стилістичних засобів вираження драми у творі О. Вайльда «Портрет Доріана Грея». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Філологія*. Острог. 2019. Вип. 6(74), червень. С. 77–81.
3. Сухенко Г.В. Мовна картина світу крізь призму оксиморона. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest. 2017. No124, С.72-75.
4. Янченко Ю. В. Творчість О. Вайльда в оцінках українських літературознавців. *Література в контексті культури*. Дніпродзержинськ. 2010. С. 135-142.
5. Wilde O. The Picture of Dorian Gray. Baku: Foreign Language Publishing House. 1997. 287 p.

УРБАНІСТИЧНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ВОРОНОГО (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «СПІВИ СТАРОГО МІСТА»)

Грунський Олександр Олександрович

здобувач вищої освіти філологічного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Гонюк Олександра Валеріївна

ORCID ID: 0000-0002-4985-6075

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Межа XIX–XX століття стала періодом різнонаправленого культурно-історичного розвитку під впливом нових векторів світосприйняття та швидкого процесу урбанізації.

Услід за Ю. Ковалевим потрактуємо термін «урбанізм», як зображення в художніх творах великих міст, мегаполісів, увагу до техніки, відтворення стрімкого темпоритму життя, шумів тощо [2, с. 129]. Змалювання міського (штучного) середовища контрастує із сільським (природним), що створює виразні опозиції.

Метою праці є аналіз найхарактерніших урбаністичних мотивів у поезіях збірки «Співи старого міста» українського письменника Миколи Вороного та виокреслення специфіки їхньої художньої реалізації.

Прикметними рисами зображення урбаністичного середовища в художніх текстах є активність, штучність, механічність, швидкість руху, концентрація. Природа в порівнянні з міським виступає як пасивне, натуральне, децентроване. У взаємодії «місто – природа» перше виступає активним й агресивним суб'єктом щодо другого – об'єкта, який потрапляє під урбаністичний вплив, втрачаючи свої визначальні ознаки [3, с. 412].

Як відомо, М. Вороной намагався долучитися на початку XX століття до новітнього модерністського змалювання образу міста, що спричинило появу акцентів міського життя в поезіях, навіть безпосередньо не пов'язаних з урбаністичною темою. Його образ міста – амбівалентний та бінарний. Це відповідає дуалізму європейської рецепції міста як здобутку суспільства, з одного боку, та місця втрати індивідуальності, з іншого [4, с. 11]. Цикл «Співи старого міста» став відгуком Вороном на проблеми людини та міста, суспільства й особистості, культурного та природного, що стало можливим завдяки дитинству митця, яке відбувалось на межі двох культур – міської та сільської. Вірші «Старе місто», «Звір», «Намисто», які датовано 1912 роком, були написані в так званий київський період життя й діяльності письменника, «Тіні» та «Мерці» вийшли з-під пера М. Вороного в Ростові-на-Дону та Кишиневі відповідно, що безпосередньо вплинуло на враження автора від цих міст.

Назва циклу «Співи старого міста» є авторським симбіозом урбаністичного та народного, новітнього та традиційного. Неоднозначність зображення та поєднання різнорідних за походженням елементів посилено образом туманів, які «...над містом пливуть, <...> такі монотонні» [1, с. 25]. Своїми порухами та ледь відчутним коливанням вони видозмінюють обриси міста, сповільнюють його рух, викликають відчуття повної аморфності. Ці природні марева стають причиною появи марення: «Зі сну потягаючись, вийшов і став над містом козак величезний» [1, с. 25]. Подібне

втілення історичної алузії на тлі міста видається нереальним, фантастичним і саме тому яскраво виразним.

Поезіям «Звір» та «Намисто» притаманне вираження урбаністичних мотивів крізь яскраве протиставлення принадливого та огидного: «Його життя – кип'ячий вир, Жахливий і чудовий», «Музика, танці і пісні, Стогнання і прокльони...», «І кров, і сльози без надій, І золото, і квіти, І твань, і пліснява, і гній, І чисті самоцвіти» [1, с. 26]. «Чисті самоцвіти» – своєрідна поетична метафора – у цьому вірші постає додаванням до картинки світовідчуття ліричного героя яскравих барв фантазії та мрії, що постає як уявна трансценденція. Іменник «золото» семантично асоціюється з чимось яскравим та казковим, нерозривно поєднаний із кольором сонця. Отже, у творі спостерігаємо синестезію почуттів радості й повноти буття й водночас остраху та небезпеки. Місто, в якому життя вирує й не може спинитися, є зооморфізованим образом, що наділяє його рисами, притаманними тварині: «Звір їсти хоче! <...> Реве, бо він голодний» [1, с. 26]. Дії цього «звіра» письменник майстерно відтворює за допомогою гіперболізованого опису. Нагнітання дієслівних синонімів («гарчить», «реве» тощо), використання алітерацій та асонансів слугують емоційному маркуванню та посиленню динаміки оповіді. Прикметник «стотисячоголовий» характеризує тогочасне урбанізоване суспільство, як цілісну істоту, яка має певну фізичну оболонку (тіло) – кам'яні мури міста. На наш погляд, негативне забарвлення, надане М. Вороним зображуваному простору, пов'язане з певною «неукраїнськістю» тогочасних міст, адже навіть після початку процесу урбанізації, який прискорився завдяки скасуванню кріпацтва, частка сільського населення перевищувала міське в десятки разів. Це спричинило як подальшу форсовану урбанізацію, так і зміни тенденцій життя українського суспільства, в якому відбувся дистинктивний поділ на вищий та нижчий шар, у якому перший переважно більшість часу спирався на імперську (пізніше – соціалістичну) традицію.

У вірші «Намисто» оприявлене паралельне зображення явищ природи і людського буття зі зміщенням оповідного акценту на емоційну контрастність: «Я з тих мрій знизав намисто і тобі, кохане місто, я намисто те віддав. Що ж дало мені ти? Муки? Муки ті, що до розпуки...» [1, с. 27]. Інструментом створення намиста із мрій, породжених чистою душею, стає пісня-веснянка – явище суто народне, сільське: «Я співав собі веснянку» [1, с. 27]. Прихильність ліричного героя до «проклятого міста» унаочнює проблему любові та ненависті, водночас демонструючи полярність цих концептів. Автор убачає в місті та його впливі на особистість переважно деструктивне начало, яке спричиняє уніфікацію, а іноді й руйнацію всього, що потрапляє під його вплив.

У своїй творчості Микола Вороний мав схильність використовувати мотиви сну, фантазії й вимріяного світу. Подібна тенденція відбилась у вірші «Тіні», який побудований на бінарностях свідомого та несвідомого. Поряд із образами тіней, що «ступують злегка», щоб не збудити «лихо», у творі постає опосередкований образ міста: «Велика брама, важкі засови» [1, с. 28], з яким контрастує згадка про тужливу пісню старця, змальовану крізь дрібний дощ, що видається атрибутом народництва як епохи минулих часів. Лейтмотивом як цього вірша, так і циклу в цілому, є скороминущість мистецтва і людського існування, оприявлена згадкою про творчість Жана-Батиста Греза, О. Родена, Ф. Шопена, Р. Сюллі-Прюдона та П. Верлена.

Згубний вплив міста призводить до появи «ходячих трупів», що зображено Вороним у думі «Мерці», в якому автор доходить до висновку, що «наука, поступ і всі заходи просвітні не винищили їх, дали їм право жити» [1, с. 29]. Прибравши осучаснені форми, особи, зображені у творі, принесли в нову добу свої колишні вади: феодал стає

капіталістом, фарисей отримує професорське звання, ліктор (державний службовець ще за часів Давнього Риму) перетворюється на поліцая. Усі ці службовці звертаються до значущих слів, заохочують суспільство до змін, проте все це призводить лише до хаосу.

Довгоочікуване повернення з еміграції в Україну навесні 1926 року М. Вороний відзначив поезією «Весна року 1926». Оптимістичні настрої автора втілені в натхненному оспівуванні багатоголової симфонії міста: «Музики, співи, жарти, сміх... <...> Гуде, хвилюється навала робітників товаришів» [1, с. 29]. Усе ще міцно зчеплена одним містом та ідеєю, громада вже не звір, хоч і «тисячоголова»: «Лунають поклики, промови, перейняті одним чуттям, і натовп тисячоголовий живе об'єднаним життям» [1, с. 29–30]. Як бачимо, у порівнянні з віршем «Звір» тут виразно змінена настроєвість («І я дивлюсь любовно в очі – Щасливі, п'яні без вина...» [1, с. 29–30]), що свідчить передусім не про зміну сутності міста, а про зміни в суб'єктивному авторському сприйнятті, причиною яких стала туга від розриву з рідним краєм, а також надії на відновлення української державності.

Висновки. Зображені М. Вороним урбаністичні мотиви в циклі поезій «Співи старого міста» свідчать про дуалізм сприйняття міста автором-модерністом, що виявляє себе в численних структурних опозиціях та психологічних бінарностях. У творчості письменника воно, з одного боку, слугує джерелом загрози для всього природного, індивідуального та духовного, з іншого – постає досягненням багатоголового розвитку соціуму. Біографічний фактор життя митця посилив відбиття опозиції міста та села, поставши причиною значного контрастування цих двох топосів.

Список використаних джерел:

1. Вороний М. Твори. Упоряд., підгот. текстів, передм. та приміт. Г. Вервеса. Київ : Дніпро, 1989. 687 с.
2. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Т. 1. Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія». Т. 2, 2007. 624 с. URL: <https://archive.org/details/literaturoznachat2/page/n516/mode/1up?view=theater> (дата звернення: 29. 10. 2023).
3. Шаф О. Топос міста в поезії Сергія Жадана як маскулінізація світу. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Вип. XXIII. Ч. 2, 2010. С. 411–417. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38100/51-Shaf.pdf?sequence=1> (дата звернення: 29. 10. 2023).
4. Шевель Т. Синтез національних та світових літературних традицій у доробку Миколи Вороного: автореферат дисертації ... канд. філол. наук : 10.01.01. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2014. 19 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32020/100199561.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 29. 10. 2023).

ФЕМІНІСТИЧНІ ІДЕЇ В П'ЄСАХ Г. ІБСЕНА «ЛЯЛЬКОВИЙ ДІМ» ТА «ГЕДДА ГАБЛЕР»

Жемела Юлія Анатоліївна

Студентка факультету філології та журналістики
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка, Україна

Науковий керівник: Орлова Ольга Василівна

канд. філол. наук, доцент кафедри світової літератури
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка, Україна

На рубежі століть завжди спостерігаються кризи в соціально-політичній та культурній сферах, розчарування у минулих авторитетах і пошуки нових ідей для подолання негативних настроїв "кінця світу". Підвищена чутливість до актуальних подій, високі очікування та формування нових візій і концепцій майбутнього є характерними рисами цього періоду. Важливою характеристикою еволюції європейської культури на зламі XIX і початку XX століть стала "війна статей", або конфлікт між патріархальними і сучасними уявленнями про роль і місце чоловіків і жінок в соціокультурних процесах. Ця суперечка стала однією з найбільш визначних подій у розвитку європейської культури на цей період.

Зображення "нової жінки" стало символічним для модерністського мистецтва [1, с. 5–6], зокрема для "нової драми", що є складним і цікавим явищем в драматургії цього періоду. Порівняно з мелодраматичними та розважальними п'єсами європейських театрів, "нова драма" акцентувала увагу на драматизмі людського існування і фокусувалася на важливих проблемах суспільного життя, а також на ролі і значенні індивідуальності в суспільстві. В її початках вплинули наступні видатні автори: К. Гамсун, Г. Гауптман, Г. Ібсен, М. Метерлінк, А. Стріндберг, Б. Шоу. У театральному середовищі п'єси нового формату вели режисери-постановники, такі як Андре Антуан (Франція) та Отто Брам (Німеччина).

П'єса "Ляльковий дім" Г. Ібсена є представником другого, реалістичного періоду у творчості цього видатного норвезького драматурга (1864-1884). Протягом цього періоду було створено 8 драм. Це період розквіту його творчості, який відзначається найбільшим викриттям і різким зображенням бездуховної дійсності [2, с. 7]. За порушенням традиційної структури драматичного твору, що включає в себе зав'язку, розвиток дії, кульмінацію та розв'язку, драматург вводить суперечки між персонажами, які визначають хід та розгортання конфлікту і попереджають відкритий фінал історії. Дія п'єси відбувається в будинку адвоката Торвальда Хельмера, який славиться своєю бездоганною мораллю. Його дружина Нора - проста жінка, що вдома займається дітьми та побутовими справами, проте в глибині своєї душі страждає через фальшиві фінансові маніпуляції, які вона вчинила багато років тому, щоб врятувати свого чоловіка. Коли чоловік дізнається про секрет Нори, він навіть не намагається захистити чи допомогти їй, але атакує її моральну чесність докорами. Нора шокована поведінкою чоловіка, який гучно пропагував моральні принципи, але виявився трусом і лицеміром. Вона різко припиняє розмову Торвальда з несподіваними словами: "Сідай, Торвальд. Маємо тему для розмови", і це означає розпочаток обговорення в п'ятому акті драми.

У відомій п'єсі "Гедда Габлер", яка була написана під час третього періоду творчості Г. Ібсена, докладно досліджується складна та суперечлива психологія жінки. Портрет Хеди, красивої жінки з вираженою індивідуальністю та незалежністю,

відрізняється від попередніх образів жінок. Наприклад, про самогубство в Левборзі вона сказала, що “в цьому була краса”. З етичного погляду, деякі її погляди можуть викликати відразу. Проте вона відверто висловлює їх, не приховуючи своїх переконань. Це не робить її “розгубленою” у власному житті. Вона не надає великого значення ні чоловікові, ні сім'ї, ні дружбі, ні навіть любові. Для неї всі ці аспекти є лише частиною гри. Поведінка Гедди свідчить про її бажання мати контроль над чоловіком, який закохався в неї. Як донька генерала, вона проявляє велику впевненість у собі у стосунках з іншими людьми. Вона ставиться до чоловіків відчутно сильніше, а до жінок – більш жіночно, тому поруч з Геддою важко уявити домінування як чоловіка, так і жінки. Адже вона прагне мати “утримати долю людини у власних руках”. Одним із інструментів для досягнення цієї влади є збереження секретів про всі події, що відбуваються навколо неї.

З характерами героїнь у цих двох п'єсах видно, що в них спостерігається як вплив східних рис, так і унікальних особистісних рис. Обидві належать до середнього класу і походять з впливових родин. Нора і Гедда – молоді, привабливі та одружені жінки. Вони бажать жити в комфортному і красивому оточенні, проте одночасно залежать від своїх чоловіків і не відчувають іншої життєвої мети, крім того, щоб бути прикрасою для своїх родин.

У Норі є діти, тоді як Гедда Габлер намагається уникнути вагітності і навіть прагне позбутися її. Протягом драматичного розвитку подій, Нора розуміє свою залежність і вирішує, що вона не бажає більше жити таким чином. Гедда живе згідно власних правил, і вона готова залишити своє поточне життя, коли реальність ставить перед нею нові виклики. Попри комфортні умови проживання, обидві героїні володіють сильними характерами і здатні до рішучих дій. Ця риса визначає їх як “нових героїнь”, що відображають дух сучасності.

Діяльність Б. Шоу стала кульмінацією руху “нової драми” в англійській літературі. Визнавши важливість художніх відкриттів європейських драматургів, Б. Шоу високо оцінив вплив драматургічної техніки Г. Ібсена. У своїй теоретичній праці “Квінтесенція ібсенізму”, яка стала маніфестом його поглядів на театр і сприяла популяризації театру ідей в Англії, Б. Шоу побудував поетику нової драми, приділяючи особливу увагу дискусії як “головному серед нових технічних прийомів” [2]. Спір стає важливим структурним елементом, що сприяє полеміці, розважає та просвітлює. Дискусія стає жанротворчим елементом численних п'єс автора і важливим засобом вираження ідей. Б. Шоу виходить за рамки традиційного типу сюжетної організації, яка базується на зовнішній дії, і вводить новий, “ібсенівський” підхід. Цей підхід ґрунтується на розвитку ідей, вибудовуванні думок персонажів та їхнього духовного життя. В цьому контексті ідеї стають головними активними учасниками подій у п'єсі.

Сюжет популярної п'єси “Пігмаліон” (1912-1913 рр.) Бернарда Шоу відтворює сучасну інтерпретацію античного міфу, в якому скульптор закохується в свою створену статую та благає богів надарувати їй життя. У ролі творця в п'єсі Шоу виступає професор фонетики Генрі Хіггінс, який разом зі своїм другом, полковником Пікерінгом, вирішує перетворити Елізу Дуліттл, вуличну квіткарку, в світську леді, навчаючи її правильній вимові та манерам. Під його керівництвом Еліза досягає такого великого успіху, що її приймають за аристократичну особу. Проте, вона не відчуває себе щасливою, бо відчуває свою бідність та безмежну нерівність між людьми. “Чому ви обмежуєте мою свободу?” – оцінює своє нове становище Еліза. Фінальна дія, акт 5, є відкритим конфліктом, “дебатами” між двома однаково сильними персонажами із протилежними життєвими позиціями. “Пігмаліон” має відкритий фінал - для Шоу важливо “підігнати глядачів, приголомшити їх “під завісу”

якимось несподіваним поворотом подій, руйнуючи їхні звичні романтичні уявлення. Усі сподіваються, що Генрі Хіггінс та Лайза одружаться, адже це вигідно вписується в античну міфологію, на якій ґрунтується п'єса. Проте саме цей впертий парадокс руйнує всі очікувані щасливі кінці і висміює здивовану аудиторію [2, с. 60]. Еліза розмірковує над доленосним вибором: відкрити власну квіткову лавку чи стати викладачкою фонетики.

Однією з виразних творів інтелектуальної драми є "Дім, де розбиваються серця" (1913-1917), де всі персонажі активно взаємодіяли, розгортали "многоголосні дебати" [1, с. 141]. П'єса, яка закінчувала проміжну творчість Бернарда Шоу, спочатку носила підзаголовок "Драматична фантазія". Використання музичного терміну "фантазія" свідчило про відсутність жорстких правил і вказувало на сильний елемент імпровізації, незалежний розвиток авторських ідей та акцент на темі, а не зовнішніх подіях. В цьому театральному творі поєднано музику та дискусію в будь-якій їхній формі.

Головною темою цієї видатної драми є трагедія культурної бездіяльності в Європі перед війною та приреченість буржуазної інтелігенції. Центральний образ - це образ дому-корабля, який "розбиває серця". Цей дивний будинок, де зібралися люди різного віку, професій, з різним соціальним та фінансовим статусом, може служити символом Англії, яка знаходиться на порозі великої історичної кризи.

У цьому творі кожен герой має свої особливості, будь то капітан Шотовер, його зять Гектор Хешебі, бідний і порядний Мадзіні Ден, або бізнесмен Менген та інші. Також присутні інтелігентні жіночі персонажі, такі як доньки капітана Шотовера, Гесіона Хешебай та леді Аріадна Аттерворд, а також юна Еллі Ден. Аріадна і Гесіона народжуються з красою та мудрістю, і їхнє чарівне вродження викликає певну паніку серед чоловіків, які називають їх "жінками-вампірами", "сиренами", "демонічними жінками" і т. д. Це стосується того, що ці жінки вражають своєю красою і в той же час можуть бути небезпечними.

Враховуючи всі аспекти, можна стверджувати, що після Г. Ібсена, який визначив "жіноче питання" як одне з головних, Б. Шоу розробив власний погляд на цю проблему, який став актуальним в контексті розвитку феміністського руху в Європі. Б. Шоу розробив образ "нової жінки" – сильної, емансипованої, незалежної, яка самостійно приймає рішення і проявляє ініціативу у стосунках з чоловіками, що є характерним для "п'єс-дискусій". Інтерпретації жіночого образу в творчості Г. Ібсена та Б. Шоу мають певні спільні та відмінні риси. У них загальним є догматизм щодо моральної правильності, який впливає на визначення жіночої ідентичності у згаданих драмах. Нора Хельмер, Гедда Габлер і Еліза Дуліттл – це жінки з виразною індивідуальністю, які взяли на себе рішучі кроки, що суперечать суспільним стереотипам щодо жіночої ролі в їхній епохі. Вони представляють сучасний погляд на жіночу незалежність і сильну волю на фоні XIX і початку XX століть. Трагедії, з якими стикаються ці героїні у п'єсах Бернарда Шоу, мають глибший характер порівняно з п'єсами Генріка Ібсена і змушують їх вибирати власний шлях у житті. Якщо Нора має сміливість покинути "ляльковий дім" у знак протесту проти навколишньої дійсності, і Гедда Габлер вибирає смерть як вихід із складної ситуації, то герої Бернарда Шоу з п'єси "Дім, де розбиваються серця" залишаються в своєму будинку, утримуючи життя в ілюзіях.

Список використаних джерел:

1. Агеева В. Жіночий простір : Феміністичний дискурс українського модернізму : Монографія. Київ : Факт, 2003. 320 с.
2. Драматургія кінця XIX–XX ст. (Г. Ібсен, Б. Шоу, Б. Брехт) : Матер. до вивч. / упоряд. І.Ю. Голубішко, О.В. Кеба, П.Л. Шулик. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2006. 220 с.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ФОРМОТВОРЧІ КОМПОНЕНТИ ІДЕОСТИЛЮ МОВИ РОМАНУ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ «ЛИС. ВІДНАЙДЕННЯ ЗАГУБЛЕНИХ СЛІДІВ»

Назаренко Олена Володимирівна
здобувач вищої освіти філологічного факультету
кафедри Українська мова та література
Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Зайцева В.В.
доцент кафедри української мови. канд. філол. наук
Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара, Україна

***Анотація.** У роботі проаналізовано використання фразеологізмів як формотворчих компонентів ідеостилю твору Мирослава Дочинця «Лис. Віднайдення загублених слідів». Виявлено, що деякі з фразеологічних одиниць взято з фольклору в незмінному вигляді, а інші – переосмислено автором. Визначено, що метафора як одиниця мови твору, репрезентує характеристику конкретного об'єкта, суб'єкта, дії, ситуації, яскраву образність.*

Мирослав Іванович Дочинець – український письменник і журналіст – є непересічною особистістю серед когорти західноукраїнських письменників.

Незважаючи на плідний творчий шлях, його творчість була висвітлена лише в поодиноких літературознавчих розвідках (статтях, дисертаціях) уже поточного століття: М. Слабошпицький («Це вже окремих материк: проза М. Дочинця»), О. Іщенко («Проза Мирослава Дочинця: проблематика і поетика»), М. Домчук («Художнє осмислення типу українця в прозі Мирослава Дочинця»), О. Талько «Екологія духовності» тощо.

Попри тривалу традицію української фразеології, наразі ще є актуальними питання, що стосуються особливостей фразеології як лінгвістичної дисципліни, змісту та формотворення фразеологічних одиниць, класифікації фразеологізмів, джерел їхнього походження, розвитку фразеології на базі діалектизмів, ваги фразеологізмів у творах письменників.

До цього часу відсутня цілісна система досліджень, присвячених творчості закарпатських письменників кінця ХХ – початку ХХІ століття на рівні ідеостилю. Тому аналіз фразеологічної системи у творчості М. Дочинця, безперечно, є актуальною.

Предмет – фразеологізми як формотворчі компоненти ідеостилю мови творів Мирослава Дочинця. Об'єктом дослідження є фразеологічні одиниці у прозових текстах. Метою завдання є оприятити особливості використання стійких сполучень в ідіостилі М. Дочинця, виокремити індивідуально-авторські та фольклорні сполуки. Поставлена мета передбачає розв'язати такі основні завдання: 1) дослідити теоретичне підґрунтя фразеології; 2) виявити особливості фразеологізмів у художніх творах 3) зафіксувати фразеологізми у романі М. Дочинця; 4) здійснити їхній функціональний розбір у творі М. Дочинця.

Фразеологізмом називають «Усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів». [29].

Наприкінці ХІХ сторіччя слово «фразеологія» отримало визначення: «сукупність засобів словесного вираження окремої особи чи епохи», що виявляється, наприклад,

у такому вживанні Лесі Українки: «Дерево життя», «дерево пізнання; добра і зла», «цілюща й живуча вода» – все це не тільки силоміць вривається в нашу фразеологію, як тільки ми заговоримо, але й стає ще досі свідомо вибраним «мотивом» для новітніх <...> творів наших поетів». [19, 152].

Сучасні дослідження фразеологічних одиниць у художніх творах виділяються масштабністю, системністю та комплексністю. Вони вивчаються як об'єкти наукового зацікавлення різноманітних дослідників (А. Улянич, О. Усенко, О. Бачишина, Ю. Федорова, Ю. Богданова, А. Гребенюк, Ю. Драган, Ж. Краснобаєва-Чорна, Х. Щепанська, О. Важенина, Н. Янчук та інші).

Фразеологізми є неодмінними складовими мови української художньої літератури. Індивідуально-авторське використання фольклорних надбань письменником трансформує його стиль, відбиває особливості авторського ідіостилу. Фразеологічні звороти виступають органічним компонентом прозових текстів Мирослава Дочинця.

Фразеологія як елемент індивідуального стилю поки що недостатньо досліджена.

У романі М. Дочинця «Лис. Віднайдення загублених слідів» для розкриття образно-концептуального художнього світу важливу роль відіграє мова. Лексичне багатство мови творів Мирослава Дочинця полягає у використанні як літературної мови, так і діалектизмів, okazіоналізмів, фразеологізмів та просторічних елементів. На думку дослідниці творчості письменника Р. Теревус, «кожне слово М. Дочинця продумане, точне, ємне. Кількома реченнями він може із вражаючою глибиною показати співжиття людини з природою, світом, внутрішню боротьбу героя, формулу сенсу життя та щастя людини» [30, 52].

Фразеологічна система у його творах досить багата. «Лис у винограднику» – перший роман М. Дочинця.

Беручи до уваги популярний детектив «Лис. Віднайдення загублених слідів» (або його інша назва «Лис у винограднику»), можна виділити дві групи фразеологізмів. До першої з них можна віднести такі, що в незміненому вигляді було взято автором із фольклору (наприклад, «по вінця»). До другої можна віднести okazіональні утворення (наприклад, «порвати, як мавпа газету», що є алюзією на вираз «порвати, як Бобик / Тузик ганчірку», що не закріплено у фразеологічному словнику). Поодинокі ремінісцентні утворення з трьох і більше слів надають тексту яскраво вираженої нарочитості та виняткової експресивності та можуть бути використані навіть поза межами контексту роману.

Фразеологізми та фразеологічні звороти в романі «Лис. Віднайдення загублених слідів», які в незмінному вигляді запозичено з фольклору, є відносно небагато. Серед них:

- зарубати собі на носі – зі значенням «добре, надовго запам'ятати» [26, 251]. (У тексті: «Ти це зарубай собі на носі. Не вічно ж тобі бігати туди-сюди») [5, 209];
- золоті руки – зі значенням «хто-небудь уміє зробити все, за що не візьметься; хтось кмітливий, спритний у роботі» [26, 12]. (У тексті: – Ліза? Най Господь її береже і її золоті руки») [5, 81];
- на носі – зі значенням «скоро, незабаром» [26, 441]. (У тексті: «Це їхні місцеві війни, політичні замутки. Вибори ж на носі») [5, 192];
- процідити крізь зуби – зі значенням «неохоче, невиразно, ледве розтуляючи рота; з незадоволенням» [26, 274]. (У тексті: – Тим більше, – процідив крізь зуби чоловік і ще більше натиснув на руку – той аж писнув від болю) [5, 40];

- по вінця – зі значенням «повністю, до кінця; до крайньої межі; дуже багато» [26, 116]. (У тексті: «Гени не зітреш... Теперішні, як миші, набили вже свої нори по вінця та й оглядаються на котів, а між собою гризуться») [5, 116].

- ловити дрижаки зі значенням «мерзнути, відчувати сильний холод». Основою цього виразу став фразеологізм «їсти (ловити, хапати) дрижаки / наїстися (наловитися, нахапатися) дрижаків». (У тексті: Шкет, який учора приносив для нього газети, вже стовбичив біля паркану, ловлячи дрижаки [5, 46].

Серед оказіональних висловів у романі є видозмінені автором, наприклад:

- «дурня ломити» зі значенням «зіграти в карти». Основою цього виразу став фразеологізм «валяти (клеїти) дурня» – робити дурниці, безглузді вчинки; поводитися не так, як слід; прикидатися таким, що нічого не розуміє, не знає; нічого не робити, байдикувати» [26, 51]; («тексті: «Як – ми ще розкинемо пасьянс. Поки що карти не лягають... – Я знаю як. – Дурня ломиш?») [5, 208];

- «пудрити мізки» зі значенням «морочити, дурити кого-небудь чимсь» [26, 318]. Основою цього виразу став фразеологізм «крутити мізки». (У тексті: «Після Сталіна закон їх – порохно. Пудрити мізки мужикам уже нічим» [5, 209].

- «гарувати, як звірі» зі значенням «важко, без відпочинку працювати» [33, 15]. Основою цього виразу стали фразеологізми «робити, як віл», «робити, як віл у ярмі», «робити, як сірий віл». (У тексті: «Українці ж гарували, як звірі») [5, 140].

- «голова лише в один бік варить» зі значенням «постійно думати про одне й те саме» [26, 212]. Основою цього виразу став фразеологізм «голова варить у кого, чия». (У тексті: – Моя голова лише в один бік варить: що робити, аби ніч не робити) [5, 226].

- «нагострити очі» зі значенням «бути дуже уважним, все навколо помічати» [26, 313]. У тексті: «І він такого майстра – тонких справ – зліпить з нього. Для цього нагострить його очі, відточить розум, вимуштрує волю» [5, 233].

- тіло взялося гусячою шкірою зі значенням «поява невеликих пухирців біля основи волосся на шкірі, які мимоволі виникають, коли людина відчуває сильні емоції, такі як страх» [33, 302]. У тексті: Здрігнувся, а тіло взялося гусячою шкірою. І він притьма рушив назад» [5, 11]

- мати кістку породисту зі значенням «належати до знатної родини» [33, 146]. У тексті: «І всі вірили цим переказам, бо таку кістку породисту мала, такий взір соколинний, таку поставу, наче з мармуру тесану...» [5, 189].

- розуму – як у блохи цицька зі значенням «той, хто, яка мало чого бачив у своєму житті; молода, недосвідчена людина» [33, 312]. У тексті: Пригадую, легіником був. Розуму – як у блохи цицька» [5, 267].

Більшість фразеологічних одиниць в романі М. Дочинця «Лис. Віднайдення загублених слідів» становлять фразеологізми, запозичені з народної мови без змін, а також переосмислені автором. Переважна більшість використаних автором у творі фразеологічних одиниць стосується розуму, уявлень про інтелектуальні здібності та тілесну характеристику людини. Також автор використовує у них просторіччя чи обценну лексику: «звірі», «дурень», «мізки», «цицька» тощо.

Список використаних джерел:

1. Дочинець М. Лис. Віднайдення загублених слідів : роман. Мукачєво : Карпат. вежа, 2013. 288с.
2. Бродик З. Дочинець Мирослав. Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника. Випуск 14. Львів, 2007. С. 128–129.
3. Луценко Л. Аромат гіркуватого шоколаду від мукачівця Мирослава Дочинця. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/40920-Aromat-hirkuvatohoshokoladu-vid-mukachivtsia-Miroslava-Dochyntsia> (дата звернення: 17.05.2023)

4. Мирослав Дочинець URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 17.05.2023)
5. Потушняк Ф. Закарпатська українська етнографія : значення, історіографія, завдання, проблеми та їх вирішення, елементи та їх розміщення. Друге видання. Ужгород : Гражда, 2010. С. 163-254. Микитюк О. Діалектизми як засіб увиразнення текстів Мирослава Дочинця. Лінгвостилістичні студії. 2015. Вип. 2. С. 85-90.
6. Слабошпицький М. Це вже окремий материк : проза М. Дочинця. Слово Просвіти. 2013. № 6 (7–13 лютого). С. 13.
7. Щур О. Український Коельйо : Мирослав Дочинець зумів угадати запити типового читача. URL: <http://www.zakarpatya.net.ua/News/93717-Ukrainskyi-KoelioMyroslav-Dochynets-zumiv-uhadaty-zaputy-typovoho-chytacha> (дата звернення: 11.05.2023)

СЕКЦІЯ XV. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

READINESS OF ENGINEERING STUDENTS FOR SCIENTIFIC AND RESEARCH ACTIVITIES

Feshchuk Alla

teacher at the Department of English for Engineering #2
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" Kyiv, Ukraine

Halatsyn Kateryna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
at the Department of English for Engineering #2, Associate Professor
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" Kyiv, Ukraine

Yarmolenko Oksana

teacher at the Department of English for Engineering #2
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" Kyiv, Ukraine

The process of integrating Ukraine into the European sphere underscores the importance of developing a suitable educational and scientific strategy within higher education. Within the current stage of Ukraine's economic development, the rate of modernizing the production base and enhancing its scientific and technical capabilities hinges upon the professional preparation of specialists in technical universities, particularly future engineers. Their readiness for scientific and research activities is paramount and must become a primary focus of higher engineering education. Moreover, the impact of the ongoing conflict has had a profound effect on education.

Hence, the integral fusion of educational and research undertakings for future engineers stands as a critical aspect of a technical university's educational framework. Studying at a technical university should constitute a purposeful process of preparing professionals for research-oriented engineering activities by instilling a comprehensive system of professional knowledge, skills, and competencies.

The nature of engineering endeavors, in light of the contemporary pace and dynamics of production and management, fundamentally reshapes the professional profile of engineers and, by extension, their training. In the present era, engineering activities involve the application of scientific knowledge to produce equipment and meet sociotechnical needs. Engineers in the 21st century must center their work around the latest technologies, engage in research on current issues, and devise technically proficient solutions [1].

Effective professional training necessitates the involvement of students in scientific research. Highly skilled engineers must not only possess fundamental and specialized knowledge but also the capability to creatively address practical challenges and adapt to emerging developments in science and engineering. This adaptation should be an ongoing process, particularly within the context of foreign language training.

Professionally oriented foreign language training is instrumental in fostering research activities for future engineers. It is worth noting that modern engineering often relies on foreign-language literature and resources. Hence, developing high-level foreign language communicative competence is crucial for contemporary specialists, particularly when it comes to comprehending new information related to research topics.

In the context of foreign language training, research activities play an equally vital role. The essence of such research activities lies in enabling students to select scientific and professional literature in a foreign language, navigate catalogs, and independently take notes on foreign language texts. These activities serve as valuable tools for improving professionally oriented foreign language training and offer a means to assess the professional readiness of future specialists while enhancing foreign language skills.

The primary objective of research activities for future engineers during foreign language training at a technical university is to heighten motivation for independent involvement in genuine research and development while simultaneously nurturing foreign language communicative competence within a professional context.

After reviewing various interpretations of the concept of "research activity" in educational literature, it is apparent that students' research activities during foreign language training represent organized individual or group efforts aimed at addressing specific professional tasks using a foreign language. These activities go beyond the development of foreign language competence; they also foster the acquisition of professional knowledge. Furthermore, they cultivate professional research competence characterized by various skills, including the ability to understand and analyze authentic texts, produce scientific articles, deliver presentations on scientific subjects, and apply acquired knowledge in scientific communication.

Consequently, the most effective organizational forms for students' research activities during foreign language training include writing essays, organizing round-table discussions, competitions, and participating in conferences conducted in a foreign language.

References:

1. The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the New Decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009. URL: http://ehea.info/media.ehea.info/file/20090223-Ostend/54/2/BFUG_Board_CZ_19_4_draft_communique_200209_594542.pdf

SWOT-АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ВЕБТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

Слободянюк Інна Сергіївна

здобувач освітнього ступеня «Магістр»

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Науковий керівник: Кобися Алла Петрівна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

***Анотація.** У статті проаналізовано підходи до розуміння поняття проєктної діяльності сучасними науковцями, охарактеризовано можливості використання такого методу у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників, зазначено можливості SWOT-аналізу проєктної діяльності учнів у сучасній професійній освіті, окреслено роль вебтехнологій в освітньому процесі закладів професійної (професійно-технічної) освіти.*

Проєктна діяльність має значний вплив на покращення освітнього процесу та підготовку кваліфікованих фахівців, оскільки сприяє практичному використанню знань, спільній роботі, креативному мисленню та інноваціям, самостійному навчанню та саморозвитку. Проте існують проблеми, з якими стикаються викладачі закладів професійної (професійно-технічної) освіти у підготовці до проєктної діяльності.

Розвиток вебтехнологій надає широкі можливості для вирішення цих проблем. Перш за все, шляхом створення інтерактивних навчальних платформ, які здатні залучити учнів та зробити навчання більш захоплюючим і зрозумілим. Крім того, вебтехнології сприяють глобальному доступу до освітніх ресурсів та можуть полегшити співпрацю між закладами освіти та учнями з усього світу, що в умовах війни актуально як ніколи. Важливо також відзначити, що ці технології дозволяють персоналізувати процес навчання, враховуючи потреби кожного учня. Нарешті, вони сприяють зростанню цифрової грамотності та підготовці учнів до сучасного цифрового ринку праці.

Метою роботи є SWOT-аналіз застосування вебтехнологій у проєктній діяльності закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Серед освітян поширена думка, що проєктна діяльність вже добре відома як в Україні, так і в закордонному освітньому просторі. Проте науковці продовжують досліджувати поширення та впровадження найкращих практик проєктної діяльності в різних джерелах.

Наприклад, Л. Коношевський та Н. Черчик дають визначення поняттю проєктна діяльність, як «спільна діяльність викладача та учня, спрямована на пошук розв'язання проблеми, що виникла. Вирішенням цієї проблеми є вплітання проєктної методики в канву заняття, що дозволяє збільшити долю дослідницької діяльності в освітньому процесі» [2, с. 144].

Науковці з Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України мають вагомий доробок в таких дослідженнях, оскільки вони вивчають практику використання проєктних технологій у закладах професійної

(професійно-технічної) освіти в Україні. В своїх дослідженнях В. Аніщенко, М. Артюшина, Т. Герлянд, Н. Кулалаєва, Г. Романова, Л. Романов, М. Шимановський, визначають «проектну діяльність» у закладах професійної (професійно-технічної) освіти як «вид навчально-пізнавальної самостійної діяльності учнів (з педагогічним керівництвом), спрямовану на досягнення конкретного результату через вирішення практично або теоретично значущого фахового завдання» [1].

Організація проектної діяльності у закладах професійної (професійно-технічної) освіти з використанням вебтехнологій є актуальним і перспективним напрямком розвитку освіти в сучасному світі. Використання вебтехнологій дозволяє значно розширити можливості навчання і сприяє створенню ефективних та інноваційних навчальних середовищ.

Н. Андрійчук наголошує на «значущості проектної компетентності викладачів щодо їх участі у розробці та в провадженні проектів та програм як важливої складової професійної діяльності, коли відбувається налагодження та розширення аспектів взаємодії освітніх закладів задля активізації громадської активності викладачів і учнів» [148, с. 26].

Нам імпонують міркування В. Кобисі та М. Кадемії, що «виконання навчальних проектів передбачає інтегровану дослідницьку, творчу діяльність учнів, спрямовану на отримання самостійних результатів під керівництвом викладача. Викладач здійснює управління такою діяльністю і спонукає до пошукової діяльності учнів, допомагає у визначенні мети, завдань навчального проекту, орієнтовних методів/приймів дослідницької діяльності та пошуку інформації для розв'язання окремих навчально-пізнавальних завдань» [4, с. 162].

Погоджуємося з думкою академіка НАПН України А. Гуржія, що «важлива роль на всіх етапах діяльності відводиться педагогу, котрий з одного боку, є організатором проекту, а з іншого, рівноправним членом робочої групи і висуває власні цілі, аналізує ситуацію, пропонує цікаві ідеї для обговорення. Наставники можуть поділитися власним життєвим досвідом, допомогти учням відшукати різноманітні джерела інформації щодо проблеми дослідження, посприяти у контакті з фахівцями» [148, с. 309].

Таким чином ми приходимо до думки, що робота над проектом втілює особистісно-орієнтоване навчання через самостійну роботу учня, де він може вільно обирати напрями діяльності відповідно до власних інтересів. Учень усвідомлює, що отримані знання мають свою цінність і застосування, і він може зрозуміти, як і де використати ці знання.

На нашу думку, основна мета цього методу – зацікавити учнів, підготувати до вирішення конкретних проблем, що вимагають засвоєння певних знань, та продемонструвати їх практичне застосування через проектну діяльність. Використання методу проектів дозволяє учням об'єднатися за спільними інтересами, забезпечує різноманітність діяльності, розвиває працьовитість, самостійне мислення та прийняття рішень, а також сприяє розвитку кмітливості, фантазії, винахідливості та активності. Все це сприяє активізації самостійної роботи учнів та творчій самореалізації, сприяє розвитку особистості.

З наведеного вище випливає, що у проектній діяльності ефективно розвиваються самостійність, творчість та пізнавальна активність учнів. Метод проектів використовується для організації навчання, де учні можуть реалізувати свої інтелектуальні та творчі здібності. Цей метод може застосовуватись як у колективній, так і в індивідуальній роботі. Використання методу проектів передбачає, що учні самостійно та творчо працюють над проектом, від постановки ідеї до її практичної реалізації, під керівництвом викладача.

Тому, застосування сучасних програмних та телекомунікаційних засобів сприяє збільшенню зацікавленості учнів у творчій діяльності. Метод проектів допомагає

підвищити зацікавленість учнів у предметі, розвиває їх самостійність, інформаційні навички, дослідницькі здібності, а також виявляє проблемні аспекти, які потребують подальшого дослідження.

SWOT-аналіз, в даному контексті, є важливим інструментом для обґрунтування доцільності використання вебтехнологій у проектній діяльності. Він допомагає визначити переваги і недоліки даної стратегії, а також визначити можливості та загрози, пов'язані з її реалізацією.

SWOT-аналіз є ефективним інструментом для визначення сильних і слабких сторін, можливостей та загроз відповідно до теми кваліфікаційної роботи. SWOT складається з чотирьох складових:

Strengths (Сильні сторони) – позитивні внутрішні фактори, які дозволяють організації досягати своїх цілей та конкурувати на ринку.

Weaknesses (Слабкі сторони) – негативні внутрішні фактори, які заважають організації досягати своїх цілей та конкурувати на ринку.

Opportunities (Можливості) – позитивні зовнішні фактори, які можуть бути використані організацією для досягнення своїх цілей та конкурентоспроможності.

Threats (Загрози) – негативні зовнішні фактори, які можуть негативно вплинути на організацію та перешкоджати досягненню її цілей. Нижче на рисунку 1 наведено SWOT-аналіз використання вебтехнологій в проектній діяльності ЗП(ПТ)О.

S

Вебтехнології дозволяють здійснювати проектну діяльність з будь-якого місця з доступом до Інтернету, що робить процес більш зручним і гнучким.

Інструменти спілкування та співпраці в мережі, такі як відеоконференції та колективні редагування документів, полегшують спільну роботу навчальних груп і команд проекту.

W

Не всі ЗП(ПТ)О можуть мати доступ до потрібного обладнання і інтернет-з'єднання, що обмежує можливість використання вебтехнологій.

Робота в інтернеті може ставити питання про безпеку даних та конфіденційність інформації, особливо в навчальному середовищі.

O

Вебтехнології дозволяють ЗП(ПТ)О розширити свій вплив та допомагають учням і викладачам здобувати нові навички і знання в будь-якому місці.

Використання вебтехнологій може допомогти вдосконалити процеси навчання і сприяти інноваціям у ЗП(ПТ)О.

T

Перебої в роботі мережі або інші технічні проблеми можуть призвести до перерв у навчанні і проектній діяльності.

Зростаюча конкуренція в онлайн-освіті може ускладнити залучення учнів і змусити ЗП(ПТ)О докладати додаткові зусилля для збереження якості освіти.

Не всі викладачі і учні можуть бути готові до використання вебтехнологій, що потребує підтримки і навчання.

Рис. 1. SWOT-аналіз використання вебтехнологій у проектній діяльності закладів професійної (професійно-технічної) освіти

SWOT-аналіз допомагає більш об'єктивно оцінити всі ці аспекти і прийняти інформоване рішення щодо використання вебтехнологій у проєктній діяльності в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Він дозволяє виділити переваги та недоліки даної стратегії та планувати дії для досягнення успіху у цій методиці.

Отже, вебтехнології сприяють покращенню освітнього процесу та організації проєктної діяльності. Вони дозволяють здійснювати інтерактивне навчання, забезпечують доступ до багатого віртуального змісту та полегшують співпрацю між учнями та викладачами. Аналіз сильних та слабких сторін, можливостей та загроз (SWOT-аналіз) дозволяє краще зрозуміти, як вебтехнології можуть бути використані в освітній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Проектна діяльність учнів професійно-технічних навчальних закладів: тренінг-курс: навч. посібник / В. М. Аніщенко, М. В. Артюшина, Т. М. Герлянд, Н. В. Кулалаєва, М. М. Шимановський та ін.; за заг. ред. Н. В. Кулалаєвої. Житомир: Полісся, 2018. 180 с.
2. Коношевський Л. Л., Черчик Н. Л. Використання проєктних-технологій в процесі фахової підготовки фельдшерів. Становлення особистості майбутнього фахівця в умовах підготовки до професійно-педагогічної діяльності: діалог зі стейкхолдерами: монографія / за ред. акад. Р. С. Гуревича. Вінниця : ТОВ «Друк», 2022. С. 142– 154.
3. Андрійчук Н. Проєктна компетентність викладача як забезпечення якості освітньої діяльності. Європейська проєктна культура в Україні: стан, проблеми, перспективи: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції: (Запоріжжя, 29-30 травня 2020 р.). Запоріжжя, 2020. С. 25 – 27.
4. Кадемія М. Ю., Кобися В. М. Підготовка майбутніх педагогів до впровадження технологій STEM-освіти [Електронний ресурс] / Кадемія М. Ю., Кобися В. М. // Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи: збірник наукових статей / [колектив авторів]; за ред. Кременя В. Г., Ничкало Н. Г.; укл. Аніщенко О. В., Лук'янова Л. Б. – К.: Знання України, 2018. – 616 с. – 2018.
5. Гуржій А. М., Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. та ін. Інформаційно-комунікаційні технології у професійно технічній освіті: [монографія] ; за ред. академіка НАПН України Гуржія А. М. У 2 частинах. Частина 2. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. 376 с.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тригуб Дарія Олегівна

Здобувач вищої освіти філологічного факультету
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Україна

Сокурєнко Валєнтина Володимирівна

Здобувач вищої освіти філологічного факультету
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Україна

Науковий керівник: Кисличєнко Вікторія Анатоліївна

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри «Спеціальної освіти»
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Україна

Мова є основним засобом спілкування між людьми. Вона дозволяє нам ділитися думками, почуттями, досвідом, а також отримувати інформацію від інших. Розвиток мовлення є одним із найважливіших етапів у житті людини. Він починається ще в ранньому дитинстві і триває протягом усього життя. Важливою сферою, на яку впливає розвиток мовлення є комунікативні здібності. А в свою чергу комунікативні здібності впливають на розвиток мовлення.

Проблемами вивчення комунікативних здібностей займалися такі вчені, як Л. Виготський, Ж. Піаже, Е. Хофштєтер, Г. Андрєєва та багато інших. На основі їх праць ми можемо визначити комунікативні здібності – як сукупність умінь і навичок, які необхідні для ефективного спілкування. Також, комунікативні здібності – визначаються як індивідуальні психологічні особливості особистості, які забезпечують ефективну взаємодію між людьми в процесі спілкування. Вони передбачають бажання і вміння соціального спілкування, обміну інформацією, вербального та невербального вираження емоцій за принципами взаємної ввічливості, тактовності, гуманності.[2]

Комунікативні здібності включають в себе такі аспекти, як:

- Вміння слухати і розуміти інших.
- Вміння чітко і зрозуміло висловлювати свої думки.
- Вміння налагоджувати контакти з іншими людьми.
- Вміння керувати своїми емоціями в процесі спілкування.

Комунікативні здібності тісно пов'язані з розвитком мовлення. Вони сприяють тому, щоб мовлення було більш ефективним та результативним. Наприклад, вміння слухати та розуміти інших сприяє розвитку фонетико-фонематичної сторони мовлення. Вміння чітко і зрозуміло висловлювати свої думки сприяє формуванню граматичної сторони мовлення. Вміння налагоджувати контакти з іншими людьми сприяє розвитку діалогічного та монологічного мовлення. Вміння керувати своїми емоціями в процесі спілкування допомагає розвивати вміння емоційно забарвлювати мовлення.

Також, комунікативні здібності впливають на розвиток мовлення в таких аспектах:

- Розширення словникового запасу. У процесі спілкування людина стикається з новими словами та фразами. Це сприяє тому, щоб словниковий запас постійно збільшувався.

- Вдосконалення орфоепічної вимови. У процесі спілкування людина вчиться правильно вимовляти звуки та слова. Це допомагає їй говорити більш виразно та зрозуміло.

Для того, аби зазначені аспекти розвивались в межах вікової норми, комунікативні здібності також мають відповідати віковим нормам. Дослідженням вікових норм розвитку займалися такі вчені, як А. Леонт'єв, Д. Ельконін, А. Запорожець, О. Шматко, О. Удовиченко. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, нами були виділені такі вікові норми розвитку комунікативних навичок:

0-2,5 міс – Одностороння комунікація, ініціатором виступає дорослий (мама, тато).

2,5 – 6 міс. – Продовжує переважати одностороння комунікація, з реакцією-відповіддю (посмішка, плач, тощо). Примітивні форми діалогу.

6 – 11 міс. – Даному етапу притаманні «лепетні діалоги». Вони характеризуються взаємодією за допомогою невербальних звукових засобів та не передають ніякої інформації.

9-14 міс. – Розвивається раннє сприйняття дітьми головних інтонаційно-комунікативних обрисів (питання, ствердження, спонукання) у мовленні дорослих

1 р. 3 міс. – Формується вміння слухати і розуміти інших. Дитина виконує будь-які доручення на усні прохання, розбирається у назвах навколишніх предметів, у назвах певних якостей предметів та їх оцінок: «велике, маленьке, хороше, погане». Паралельно розвивається фонемна диференціація.

До 2 років – Розвивається вміння керувати своїми емоціями в процесі спілкування. Дитина починає частіше цікавитися діями інших дітей, спілкується з ними емоційно, проявляє співчуття, віддає на прохання дорослого іншій дитині іграшку або виявляє протест – руховий, словесний, емоційний.

До 3 років – Розвивається вміння налагоджувати контакти з іншими людьми. у дитини з'являються різноманітні форми спілкування: під час гри малюк ділиться іграшками, враженнями, звертається з проханням, виражає відношення до дій іншого, дає поради, допомагає дітям.

У віці від **1 до 3 років** у дітей відбувається бурхливий розвиток мовлення. Вони починають активно використовувати слова для спілкування, розвивається розуміння мови. Діти використовують жестикуляцію та міміку для посилення своїх висловлювань.

3 – 6 років – У віці від 3 до 6 років словниковий запас дітей значно збільшується. Вони починають використовувати зв'язне мовлення, вчать використовувати різні мовні засоби для спілкування. Діти розвивають навички налагодження контактів з іншими людьми.

6-12 років – У віці від 6 до 12 років діти досягають повної мовної компетентності. Вони вчать спілкуватися в різних ситуаціях, розвивають навички публічного мовлення, використовують мову для творчості. [1], [3], [4]

Як ми бачимо з таблиці, спілкування дитини із іншими є ключовою основою для розвитку як мовлення так і комунікативних навичок. Тобто ці дві сфери взаємопов'язані. Адже саме наявність комунікації сприяє розвитку мовлення. І в свою чергу рівень сформованості мовлення впливає на якість та кількість комунікації. А також на те на якому рівні будуть сформовані комунікативні здібності.

Висновки. Комунікативні здібності включають в себе такі вміння: слухати і розуміти інших; чітко і зрозуміло висловлювати свої думки; налагоджувати контакти з іншими людьми; керувати своїми емоціями в процесі спілкування. Це ті вміння які безпосередньо пов'язані з розвитком мовленням. Розвиток обох сфер за віковими

нормами сприяє гармонічному розвитку особистості. І навпаки відставання від вікових норм розвитку порушує розвиток особистості.

Список використаних джерел:

1. Андреева Г.М. Развитие мовлення у дітей з порушеннями мовлення. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 304 с.
2. Значення розвитку комунікативних навичок у дошкільнят. Електронний ресурс [URL]: <https://odesa7.irc.org.ua/news/12-31-03-28-05-2021/>
3. Одинцова А.С. Развитие комунікативних навичок у дітей із порушенням мовлення . – Суми 2020
4. Різун В.Л. Психологія розвитку мовлення. – К.: ВЦ «Академія», 2005. – 368 с.

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД У ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ ПРИ РІЗНИХ ФОРМАХ АФАЗІЇ

Бондаренко Ірина Вікторівна

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

логопед

КНП Шепетівська багатопрофільна лікарня, Україна

Науковий керівник: Козлюк Ольга Андріївна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології
та спеціальної освіти імені проф.Т.І.Поніманської
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Афазія як проблема здавна цікавила фахівців різних галузей науки – медицини, педагогіки, психології.

За даними Х.Дуве, С.Шкробот, різні форми афазії складають від загальної кількості мовленнєвих патологій, пов'язаних з органічним ураженням кори головного мозку до 81,5%, що дозволяє вважати проблему центральної афазії в клініці осередкових уражень кори мозку [1, с. 83].

Афазія виникає найчастіше у дорослих людей. У дітей ця патологія зустрічається рідше, і лише в тому випадку, якщо ураження мозку відбулося після того, як мова дитини частково вже сформувалася.

Виникнення афазії може бути зумовлено тяжкими травмами, запальними процесами, судинними захворюваннями головного мозку, а також пухлинами. Як зазначають А.Зозуля, І.Зозуля травми головного мозку можуть мати характер відкритих та закритих. Але вони однаково можуть руйнувати мовленнєві зони. Пухлини головного мозку як доброякісні, так і злоякісні при своєму розростанні здавлюють головний мозок, утворюючи осередки ураження. Судинні захворювання головного мозку мають ряд синонімів «порушення мозкового кровообігу», «інсульт», «інфаркти мозку». Інсульти різняться на ішемію («голодування») та геморагію («крововиливи») [2, с. 605].

Провідною причиною виникнення афазії на сьогоднішній день є інсульт. За даними National Aphasia Association, щорічно в США відбувається близько 750 тис. інсультів, близько 1/3 яких призводять до афазії (25–40%). Загальна кількість хворих з афазією у Великій Британії становить не менше 250 тис. осіб, а у Сполучених Штатах Америки – не менше 2 млн. людей [3, с. 267]. За даними ВООЗ, 30% хворих з афазією складають особи працездатного віку (до 50–60 років), при цьому 70–80% хворих, які перенесли інсульт, повністю втрачають професійні навички та працездатність. Щороку в Україні стається понад 111 тис. нових випадків інсульту. Як зазначила на прес-конференції в УНІАН головний позаштатний спеціаліст з питань неврології МОЗ України професор Тамара Міщенко, інсульти є основною причиною смертності та інвалідизації населення [3, с. 268]. У зв'язку з великою кількістю людей, які страждають на цей розлад необхідно його детальне вивчення з метою вибудовування найефективнішої відновлювальної роботи.

Наслідки перенесеного інсульту найбільш яскраво розкриваються у гострій стадії захворювання. Експертами Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ)

розроблено та апробовано концепцію нейрореабілітації хворих на афазію. Ця концепція включає в себе систему заходів, спрямованих на швидке та максимально повне відновлення фізичного, психологічного, соціального, а також мовленнєвого статусу хворого. Дані про дослідження вітчизняних та закордонних вчених свідчать, що афазія значно ускладнює процес реабілітації хворих, які перенесли інсульт [4, с.55].

Відповідно до цього, проведення заходів щодо відновлення мовлення, представляє найважливіший напрямок у реабілітації пацієнтів та повернення їх у соціум.

Афазія в гострому та ранньому відновлювальному періодах інсульту, нерідко характеризується важким ступенем вираженості мовленнєвого дефекту, у зв'язку з цим так необхідні дослідження, розробка та впровадження нових логопедичних методик спрямованих на подолання мовленнєвого порушення, що сприяють повному відновленню комунікативної функції пацієнтів. Кінцевий реабілітаційний ефект буде пов'язаний з точним цілеспрямованим використанням логопедичних прийомів гострої стадії захворювання.

На всіх етапах корекційно-педагогічної роботи величезну роль відіграє емоційний вплив. Хворі з аферентною, сенсорною, а іноді і з еферентними формами афазії бувають пригнічені і потребують підбадьорливої розмови, коли логопед повинен відзначити досягнення, перспективи відновлення та необхідність систематичної та завзятої роботи з подолання дефекту. Багато в чому результат корекційно-педагогічної роботи залежить від наполегливості логопеда та пацієнта, успішного їх співробітництва у досягненні поставленої мети – повноцінного відновлення мовлення при органічних ураженнях мовленнєвих зон мозку.

У вирішенні цих завдань ключову роль відіграє логопед-афазіолог. Найважливішим аспектом взаємодії пацієнта з оточуючими є вироблення комунікативних стратегій. При виборі необхідних у кожному конкретному випадку комунікативних стратегій, зазначає О.Лянна, логопед повинен відштовхуватися від наявного мовленнєвого порушення, розуміння сильних і слабких сторін системи мовлення у кожного окремого пацієнта. Для результативності логопедичних занять дуже важлива участь у процесі рідних та близьких хворого [5, с. 260].

Згідно з клінічними рекомендаціями нейрореабілітація в гострому період проводиться з урахуванням координованого комплексу заходів у межах міждисциплінарного підходу. Перевага цього підходу полягає в об'єднаній роботі спеціалістів мультидисциплінарного профілю. Включення логопедів у роботу мультидисциплінарної реабілітаційної команди (МДРК) актуалізують проблему організації медико-педагогічної взаємодії.

До обов'язкових форм роботи на стаціонарному етапі належать:

1. Медико-логопедичні дослідження, що дозволяють виявити порушення ковтання, голосу, мовлення та інших когнітивних функцій (у синдромі мовленнєвих розладів). Ці заходи входять до стандартів надання спеціалізованої медичної допомоги при інсульті самостійними закінченими процедурами.

2. Розробка індивідуальних програм відновлення на основі поставлених реабілітаційних цілей з урахуванням принципу індивідуального підходу та оцінки тяжкості стану пацієнта.

3. Виконання медико-логопедичних процедур (занять) з пацієнтом, який на момент проведення має бути мотивованим на відновлення, щодо усунення виявлених порушень та профілактики вторинних функціональних розладів.

4. Проводиться оцінка динаміки стану порушених функцій один раз на 5 – 7 днів у вигляді поточного контролю за допомогою скринінгових тестів та аналітичного розгляду продуктивної діяльності реабілітанта (мовленнєвої, малюнкової, графічної тощо).

5. Моніторинг (у вигляді бліц-обстеження) результативності відновлення функцій мовлення, голосу та ковтання, з метою оцінки якості проведених процедур.

6. Консультативно-роз'яснювальна робота із рідними хворого (особами, що їх заміщають) та медичним персоналом.

7. Ведення медичної та логопедичної документації.

8. Взаємодія з іншими медичними організаціями шляхом внесення даних логопедичного обстеження та рекомендацій з метою подальшої маршрутизації пацієнта.

Медико-логопедичні дослідження проводяться за показаннями та відповідно до призначення лікаря з моменту надходження хворого в реанімаційне, первинне судинне або неврологічне відділення, в подальшому у відділенні медичної реабілітації проводяться наступні заходи [6, с. 878]:

- ретельна клінічна оцінка функції ковтання у пацієнтів з ознаками дисфагії, визначення способів годування (компенсаторних, замісних) та підбору консистенції рідкої та твердої їжі (рекомендаційного характеру) шляхом проведення стандартного трьох глоткового тесту та за допомогою дослідження відповідних рефлексів (піднебінного, глоткового, кашльового);

- визначення та оцінка мовленнєвого статусу у пацієнтів з афазіями, дизартріями з наступним визначенням виду та ступеня вираженості мовленнєвих розладів.

Вказані дослідницькі процедури проводяться максимально в ранні терміни за відсутності протипоказань (1 – 3 доба, враховуючи тяжкість стану).

Подібні процедури необхідні для:

- запобігання аспірації та розвитку легеневої патології у вигляді аспіраційної пневмонії у пацієнтів із дисфагіями;

- активного та своєчасного запуску репаративних процесів головного мозку та профілактики появи патологічних стереотипів у пацієнтів із порушеннями мовлення.

При складанні відповідної корекційної програми необхідно точно діагностувати форму, вид та ступінь виразності мовленнєвих та інших когнітивних порушень, зокрема вищих психічних функцій (ВПФ) [6, с. 880].

Логопедична робота з подолання афазії дуже тривала та трудомістка, що потребує синергетичного підходу: співпраці логопеда, лікаря, пацієнта та його близьких. Відновлення мовлення при афазії протікає тим успішніше, чим яскравіше розпочато корекційну роботу. Прогноз відновлення мовленнєвої функції при афазії визначається локалізацією та розміром області ураження, ступенем мовленнєвих розладів, терміном початку відновного навчання, віком та загальним станом здоров'я пацієнта. Профілактика афазії полягає, перш за все, у попередженні судинних мозкових катастроф та черепно-мозкових травм, своєчасному виявленні пухлинних уражень мозку.

Список використаних джерел:

1. Дуве Х. В., Шкробот С. І. Оцінка когнітивних функцій у пацієнтів у відновному та резидуальному періодах аневризмального субарахноїдального крововиливу. *Український вісник психоневрології*. 2017. Том 25. № 1 (90). С. 83-84
2. Зозуля А. І., Зозуля І. С. Організація реабілітаційної допомоги хворим з інсультом. *Зб. наук. праць співробіт. НМАПО імені П. Л. Шупика*. 2015. № 24(1). С. 605-610

3. Козинець О. В. До проблеми вивчення емоційних станів у осіб з порушеннями мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2015. № 19. С. 267-270
4. Лянна О. В. Ідентифікація проблеми як педагогічна умова відновлення мовленнєвого спілкування при афазії у осіб післяінсультного стану. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 31. С. 55-60.
5. Лянна О. В. Компоненти педагогічного середовища в логопедичній реабілітації хворих з афазією. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. № 1(65). С. 260-270.
6. Akhutina T. Luria's classification of aphasias and its theoretical basis. *Aphasiology*. 2016. Vol. 30, No 8. P. 878–897.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОГРАФІКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Деревняк Леся Юріївна

Магістр

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
Україна*

У наш час є дуже багато інформації, яку складно структурувати у себе в голові, тому на допомогу приходять інфографіка, яка вмilo структурує інформацію завдяки стислому та інформативному тексту, який підкріплюється графічними елементами. Не всі люди можуть володіти художніми чи дизайнерськими вміннями для створення яскравої інфографіки. На допомогу їм приходять Інтернет-сервіси, що дозволяють це зробити завдяки шаблонам чи покроковими інструкціями по створенню власної інфографіки. Згідно з Оксфордським словником англійської мови, інфографіка (або інформаційна графіка) – це «візуальне представлення інформації чи даних». Але значення інфографіки дещо більш конкретне.

Інфографіка – це набір зображень, візуалізацій даних, таких як кругові діаграми та стовпчасті діаграми, а також мінімальний текст, який дає легкий для розуміння огляд теми [1].

Гуревич, Р., Кобися, В., Кобися, А., Кізім, С., Куцак, Л., Опушко, Н. рззначили в своїй роботі: «цифрові інструменти сприяють створенню інноваційного цифрового середовища в ЗВО; інтенсифікують комунікативні зв'язки всіх учасників освітнього процесу, створюючи умови для самореалізації, співпраці, рефлексії; збагачують традиційні методики навчання інноваційними формами представлення інформації; забезпечують інтерактивноінформаційну взаємодію в навчанні» [2]. Інфографіка є цінним інструментом для візуальної комунікації. Найбільш унікальна, креативна інфографіка часто є найефективнішою, оскільки привертає нашу увагу і не відпускає. Але важливо пам'ятати, що візуальні елементи в інфографіці повинні робити більше, ніж хвилювати та залучати. Вони повинні допомогти нам зрозуміти й запам'ятати зміст інфографіки.

Інфографіка чудово підходить для полегшення засвоєння складної інформації. Вони можуть бути корисними, коли виникає потреба:

- надати короткий огляд теми;
- пояснити складний процес;
- показати результати дослідження або дані опитування;
- підсумувати довгу публікацію в блозі або звіті;
- порівняти кілька варіантів продукту;
- підвищити обізнаність про проблему чи причину;
- коли вам необхідно надати швидкий підсумок чогось, що важко пояснити одними словами.

З аналізу Інтернет-джерел [6] та наукових статей [5], [4] було виділено такі інструменти для створення інфографіки: Piktochart, Creately, Infogr.am, Visual.ly, Google Charts, Vizualize.me, Draw.io, OmniGraffle, Cacoо, Easel.ly. Виходячи з проведеного аналізу, нами було визначено Easel.ly, як найбільш зручний інструмент, тому проведемо детальний аналіз його переваг та порядку роботи. Easel.ly – це онлайн-сервіс, призначений для створення засобів візуалізації інформації (інфографіки). За допомогою цього онлайн-сервісу надається можливість на протязі короткого часового проміжку створити ілюстрації для презентації, доповіді або статті. Easel.ly

призначений для генерування ефектних та інформаційно насичених робіт в жанрі інфографіки.

Сервіс Easel.ly вимагає від користувача створення облікового запису і подальшої авторизації для доступу до прогресу роботи із інфографіками користувача. Після успішної авторизації, користувачу надається можливість створити свою першу роботу. В цей момент запускається редактор та демонструє основні можливості даного сервісу.

Робота, на цьому етапі, поділяється на роботу із новим шаблоном та на редагування вже існуючого проєкту, відповідно користувачу надається можливість очищення робочої області і початку роботи з чистого аркуша. Для того, щоб використати одини шаблон із запропонованих, необхідно натиснути кнопку «Templates» і вибрати потрібну тему. Для того, щоб додати інші об'єкти потрібно на верхній панелі інструментів використати кнопки «Objects», «Media», «Backgrounds», «Line», «Text», «Charts», «Upload», «Pictogram». З їх допомогою можна розміщувати кліпарт, фонові зображення, різні стрілки і написи. До речі, в бібліотеці кліпарта є багато зручно розсортированих зображень по категоріях. Також сервіс дає змогу завантажити власні картини за допомогою кнопки «Upload».

Єдиний мінус – це відсутність автоматичного збереження проміжних змін проєкту, так що при втраті Інтернет-з'єднання робота може бути втрачена. Після того, як зберігається інфографіка, вона з'являється в обліковому записі зареєстрованого користувача. Її можна відредагувати та завантажити на ПК чи опублікувати в мережі Інтернет.

Мультимедійні засоби навчання можуть застосовуватись у будь-якій ситуації та завжди виступають головним або додатковим джерелом одержання необхідної інформації. Отже, можливе використання перед або ж після вивчення певної теми, спочатку або ж наприкінці заняття, поєднуючи із іншими засобами навчання [6; 3].

Дидактичні можливості та методичні варіанти застосування мультимедійних засобів навчання досить широкі та різноманітні. Тому їх застосування у найрізноманітніших ситуаціях (перед вивченням чи після вивчення навчальної теми, на початку або наприкінці пари, у поєднанні з іншими засобами навчання). У будь-якому випадку мультимедійні засоби навчання є основним або додатковим джерелом одержання необхідної інформації [6; 4].

Висновки. Застосування візуалізації контенту є важливою та необхідною складовою ефективного навчання в освітньому процесі закладів освіти. Інфографіка є одним зі способів візуалізації навчального контенту. Візуалізація допомагає перетворити абстрактні чи складні концепції у зрозумілу та доступну форму, дозволяє учням краще розуміти навчальний матеріал, робить навчання більш цікавим та привабливим. Візуальні елементи, такі як ілюстрації, схеми або графіки, допомагають покращити запам'ятовування інформації. Використання інфографіки в освітньому процесі закладів освіти є дійсно актуальним та перспективним способом покращити засвоєння матеріалу.

Список використаних джерел:

1. Гончарова О. М. Вимоги до організації особистісно-орієнтованого навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/2053/index-37097-1.html>.
2. Гуревич Р., Кобися В., Кобися А., Кізім С., Куцак Л., & Опушко Н. (2022). ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ СЕРВІСІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 5–22. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2022-64-5-22>.

3. Жалдак М. І. Формування інформаційної культури вчителя [Електронний Інфографіка. Wikipedia: веб-сайт. URL: <https://wikipedia.org/wiki/Інфографіка> (дата звернення: 17.04.2022).
4. К. Осадча, В. Осадчий. Інформаційно-комунікаційні технології у процесі розвитку візуального мислення майбутніх учителів. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка. 2014. Том 1. Вип. 12. С. 128-133.
5. Стеценко А. Інфографіка та програмні засоби для її створення. Студентська звітна конференція: Матеріали результатів наукових досліджень молодих науковців. Суми : Вид-во фізико-математичного факультету СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2018. Випуск 12. Том 1. С. 72-75.
6. Топ 10 безкоштовних сервісів для створення інфографіки. Web-academy: веб-сайт. URL: <https://web-academy.com.ua/stati/283-top-10-servisov-dlya-infografiki> (дата звернення: 15.10.2023).

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Косарева Галина Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-1999-5787

канд. пед. наук, доц. кафедри дошкільної педагогіки і психології
та спеціальної освіти імені проф. Поніманської Т.І.

Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

В умовах кардинальної перебудови, модернізації та відродження національної системи освіти в Україні, спрямованої на демократизацію, духовність та гуманізацію, особливої актуальності набуває проблема, зумовлена необхідністю переорієнтації підходів до реалізації завдань спеціальної педагогіки, зокрема, інноваційним пошуком найвагоміших важелів впливу щодо покращення якості професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів.

На нашу думку, така ситуація зумовлена упровадженням нових державних освітніх концепцій і стандартів, переходом на новий зміст і структуру освіти дітей з порушенням психофізичного та мовленнєвого розвитку, а також в зв'язку із збільшенням кількості дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями різного генезу.

Наразі в суспільстві особливо важливим є питання про значимість професії логопеда, здатного приймати нові професійні виклики та вирішувати все більш складні фахові завдання у роботі з дітьми із тяжкими мовленнєвими порушеннями.

Сьогодні логопеди є єдиними фахівцями у проведенні оцінки, діагностики і корекції мовленнєвих порушень дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

Логопед вивчає та фіксує динаміку розвитку дитини, створює сприятливі організаційно-педагогічні умови для дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями (ринолалією, заїканням, дизартрією, алалією, афазією); виробляє оптимальну педагогічну та корекційну стратегію; обирає ефективні форми, методи і засоби корекційно-реабілітаційного процесу.

На основі результатів діагностики, логопед укладає індивідуальну програму розвитку, визначає освітній маршрут, виробляє стратегії та заходи щодо усунення мовленнєвих порушень дитини з ТПМ.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку суспільства особливо важливим є питання про те, яким має бути майбутній логопед в нових умовах, яким вимогам має відповідати його професійна педагогічна діяльність в галузі спеціальної освіти.

Різнобічний аналіз вивчення проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів та осмислення процесів модернізації спеціальної освіти в Україні, вбачаємо у фундаментальних дослідженнях: В. Андрущенко, Н. Бібік, Я. Болюбаш, В. Бондаря, О. Жукатинської, Т. Дегтяренко, І. Дмитрієвої, А. Кірсанова, О. Марченко, С. Миронової, Ю. Найди, Н. Пахомової, Ю. Пінчук, Ю. Рібцун, В. Синьова, Т. Сорочан, Л. Федорович, В. Шевченка, М. Шеремет та ін.

Аналіз означених досліджень з даної проблеми, наголошує на необхідності постійного пошуку шляхів оптимізації професійної підготовки майбутніх логопедів до роботи з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення в закладах вищої освіти.

Відмітимо, що аналіз сучасних тенденцій розвитку вищої освіти свідчить про те, що на перший план виходять проблеми гуманізації та утвердження людської гідності і здібностей майбутнього логопеда. Саме розвиток творчої індивідуальності

майбутнього фахівця є надзвичайно важливим напрямом модернізації системи вищої освіти, що включає роботу зі створення нової системи цінностей і нових моделей освіти.

Тож, перед сучасними закладами вищої освіти постають завдання створення ефективних умов для професійного й особистісного саморозвитку майбутнього успішного фахівця-логопеда, розкриття та розвитку його загальнолюдських та професійно значущих особистісних якостей [1].

Вирішення поставлених завдань, на нашу думку, саме значною мірою залежить від професіоналізму вчителя-логопеда, його культури та базових моральних якостей, а саме: поваги до дитячої особистості; осмислення своєї ролі організатора і наставника; уявлення про дитину як про саме цінне; усвідомлення того, що кожна дитина унікальна; здатності до співпереживання, співчуття до проблем дитини та її сім'ї; відповідальності за результати своєї діяльності та її ролі у подальшій долі дитини; особистісних якостей та гуманістичних цінностей: моральності, духовності і толерантності.

Професійна підготовка майбутніх логопедів в закладах вищої освіти до роботи з дітьми з важкими мовленнєвими порушеннями повинна носити цільовий характер і включати в обов'язковому порядку основи таких предметів: спеціальної педагогіки, інклюзивної освіти, психології дітей з психофізичними порушеннями, генетики, клініки інтелектуальних порушень тощо.

Майбутні вчителі-логопеди потребують ґрунтовної фундаментальної підготовки з медико-біологічних та психолого-педагогічних, спеціальних дидактичних дисциплін із метою формування належного рівня діагностичної, консультативної, корекційно-розвиткової та навчально-виховної компетентностей [3].

Ефективність і результативність системності педагогічної, психологічної та медичної підготовки вчителів-логопедів повинна оцінюватися з методологічних позицій, які мають бути покладені в основу подальшого теоретичного й експериментального дослідження цієї проблеми в закладах вищої освіти [2].

Водночас важливим аспектом, на нашу думку, стає визначення змісту не тільки теоретичної, методичної та організаційної підготовки майбутніх логопедів, але й практичної підготовки до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, а саме: робота асистентами вчителів-логопедів з дітьми з важкими мовленнєвими порушеннями, волонтерами в інклюзивних групах, асистентами дитини (тьюторами) тощо.

Важливим у професійній підготовці майбутніх логопедів є дотримання певних принципів: індивідуального підходу, підтримки самостійної активності дитини, активного включення в освітній процес усіх його учасників, принцип міждисциплінарного підходу, принцип варіативності в організації процесів навчання і виховання, принцип партнерської взаємодії з сім'єю.

Вищезначена підготовка майбутніх логопедів опирається на цілісність освітніх компонентів циклів загальної, професійної та практичної підготовки, інтегрує мотиваційний, змістовний, операційний та інші аспекти, так і на освітні компоненти за вибором, спрямовуючи майбутнього логопеда на отримання знань спрямованих вирішенню завдань корекційно-логопедичної роботи задля усунення тяжких порушень мовлення.

Висновки. Узагальнюючи все вищезазначене, можна зробити висновок про те, що професійну підготовку майбутнього логопеда необхідно розглядати як складний, динамічний та багаторівневий процес, який повинен забезпечувати формування професійної компетентності та особистісних якостей майбутнього вчителя-логопеда.

На нашу думку, саме чітко визначена виховна мета професійної підготовки майбутнього логопеда у закладах вищої освіти до роботи з дітьми із тяжкими мовленнєвими порушеннями, єдність поглядів, ціннісних орієнтацій, духовний освітньо-виховний простір формує цілісну особистість майбутнього фахівця спеціальної освіти.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження даної проблеми ми вбачаємо в розробці ефективних напрямів оптимізації професійної підготовки майбутніх логопедів до роботи з ТПМ у закладах вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Мартинчук О. В. (2017) Компетентнісний підхід до фахової підготовки вчителів-дефектологів для забезпечення освітньої інтеграції дітей з порушеннями психофізичного розвитку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (корекційна педагогіка та спеціальна психологія)*, (24), 157–158.
2. Пахомова, Н. Г. (2011) Системність як методологічна основа професійної підготовки вчителя-логопеда. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (корекційна педагогіка та спеціальна психологія)*, (18), 192–196.
3. Пахомова, Н. Г. (2017) Діагностико-корекційний консалтинг в системі підготовки фахівців до роботи в умовах інклюзії. *Матеріали Всеукраїнської (заочної) наук.-практ. конф. Спеціальна освіта стан та перспективи*, 374–377.

РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПІД ЧАС ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

Григорчук Тетяна Вікторівна

Здобувач наукового ступеня доктора філософії
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

Науковий керівник: Гуревич Роман Семенович

д-р. пед. наук., професор, дійсний член (академік) НАПН України,
директор Навчально-наукового інституту педагогіки, психології,
підготовки фахівців вищої кваліфікації
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

Сучасна освіта функціонує в умовах багатьох глобальних потрясінь, причиною яких стали як природні, так і людські фактори, які призвели до переформатування звичних форм навчання учнів. Не зважаючи на формат організації навчання (звичне очне, дистанційне синхронне, дистанційне асинхронне чи змішане), важливим напрямом розвитку логічного мислення майбутніх вчителів початкових класів є активні методи навчання.

Значну роль у становленні й розвитку активних методів навчання відіграють праці А. Вербицького, В. Лозової, В. Комарова та ін. Розвиток методів активного навчання розглядається в працях Дж. Брунера, Дж. Дьюї, Ч. Купісевича, І. Лернера, М. Маркова, В. Оконя, І. Петкова та ін.

Зазначимо, що активні методи навчання – це методи, які стимулюють пізнавальну діяльність здобувачів освіти, що побудовані в основному у діалогічній формі, передбачають вільний обмін думками про шляхи вирішення тієї чи іншої проблеми та характеризуються високим рівнем активності здобувачів освіти.

В сучасні педагогіці виділяють комплекс активних методів навчання, що містить сукупність форм і методів активного навчання (метод проєктів, проблемного навчання, моделювання ситуацій, рольові та ділові ігри, проведення «круглих столів», мозковий штурм, кейс-метод тощо), орієнтованих на особистість здобувача освіти, на його активну участь у саморозвитку, отриманні якісних знань, умінь, творче розв'язання конкретних проблем [1, с. 75].

Зважаючи на викладене вище, будемо вважати, що активні методи навчання – це методи, які спонукають здобувачів освіти до активної розумової і практичної діяльності в освітньому процесі і направлені головним чином не на виклад викладачем готових знань, їх запам'ятовування і відтворення, а на самостійне оволодіння знаннями і вміннями здобувачами освіти в процесі активної пізнавальної і практичної діяльності.

Під активними методами навчання О. Башкір пропонує розуміти «таку організацію та ведення освітнього процесу, яка направлена на всебічну активізацію навчально-пізнавальної та практичної діяльності студентів у процесі засвоєння навчального матеріалу за допомогою комплексного використання як педагогічних, так і організаційних засобів» [2, с. 36].

Вона наголошує на тому, що в дистанційному навчанні можливе використання багатьох традиційних методів (проблемна лекція, парадоксальна лекція, евристична бесіда, пошукова лабораторна робота, розв'язання ситуаційних задач, колективне і групове навчання, ситуативне моделювання, метод проєктів, ділова гра тощо), проте їх пряме впровадження «є або зовсім неможливим, або надзвичайно важким, або неефективним заняттям. Адже специфіка використання активних методів у дистанційному навчанні пов'язана не тільки з особливістю саме цих методів, а й має враховувати особливості навчання на відстані» [1, с. 36].

Крім цього, основними особливостями активних методів навчання, на думку дослідниці, є: підвищення ступеня мотивації та емоційності; партнерства у навчанні; забезпечення тісної взаємодії між студентами та студентів з викладачами. З цього виходить, що змінюється роль студентів і збільшується частка їхньої самостійної роботи в навчанні. А тому найбільш результативним є такий метод, як навчальні проєкти.

Р. Мойсеєнко серед активних методів навчання надає перевагу телекомунікаційним проєктам, в основу яких покладено розвиток пізнавальних навичок здобувачів освіти, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі; розвиток критичного і творчого мислення. У цих проєктах домінуючими є дослідницький, творчий, рольово-ігровий, ознайомчо-орієнтований та інші методи. Їх реалізація в освітньому процесі веде до зміни позиції педагога – з носія готових знань він перетворюється в організатора пізнавальної дослідницької діяльності учнів [3, с. 101].

Розглянемо детальніше роботу майбутніх вчителів початкових класів у телекомунікаційних проєктах та їх роль у розвитку логічного мислення.

У переліку освітніх компонент професійної підготовки освітньо-професійної програми підготовки вчителя початкових класів, що реалізується у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, зазначена навчальна дисципліна «Комп'ютерно орієнтовані технології навчання», на яку відводиться 120 годин (4 кредити ЄКТС) у 5 семестрі. На денній формі навчання програмою передбачено 16 годин лекційних занять, 40 годин лабораторних занять і 64 години самостійної роботи студентів [4].

Із аналізу переліку тем лабораторних занять впливає важливий для нашого дослідження висновок: лабораторні роботи з навчальної дисципліни «Комп'ютерно орієнтовані технології навчання» спрямовані на формування і розвиток навичок використання комп'ютерних (цифрових) технологій та розвиток і удосконалення навичок логічного мислення майбутніх учителів початкових класів. Планування, проєктування, розроблення, оцінювання навчального проєкту передбачає розвиток навичок осмислення усіх його етапів, планування роботи учнів усього класу, розподіл їх на окремі групи, планування та прогнозування роботи учасників кожної групи, презентації проєктів та їх оцінювання передбачають прогнозування роботи учнів та її результатів, що не можна зробити без розвинутого логічного мислення у вчителя початкових класів.

Розглянемо розвиток логічного мислення майбутніх вчителів початкових класів під час планування, прогнозування та проєктування роботи учнів у телекомунікаційному проєкті з навчальної дисципліни «Комп'ютерно орієнтовані технології навчання» на прикладі проєкту «Щедра чарівниця!» з української мови та читання для учнів 3 класів (на основі оповідання Михайла Слабошпицького «За порогом осені»).

Крім дидактичних матеріалів, учитель створює журнал успішності, де записує усі досягнення учнів, а також розробляє інструкції до виконання завдань проєкту – проведення досліджень за допомогою опитування та анкетування.

Розроблення інструкцій до виконання завдань проєкту полегшує роботу учнів, привчає їх до опрацювання інструкційних матеріалів, але й передбачає логічне осмислення вчителем процесів виконання завдань дослідження, проведення опитувань. Така робота нерозривно пов'язана із розвитком логічного мислення майбутнього вчителя початкових класів, без якого неможливо передбачити можливі ускладнення в роботі учнів чи порядок її виконання. Таким чином виконані майбутнім вчителем початкових класів підготовчі роботи з планування та організації роботи учнів у проєкті сприяють розвитку логічного мислення, підвищують ефективність мислительних операцій, удосконалюють процеси мислення тощо.

Список використаних джерел:

1. Дяченко-Богун, М. (2014) Активні методи навчання у вищому навчальному закладі. *Вісник педагогічної майстерності*. (14) 74-76.
2. Башкір, О. І (2018) Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі. *Педагогіка та психологія*. (60). 33-44.
3. Мойсеєнко, Р. М. (2017) Активізація пізнавальної діяльності майбутніх фахівців засобами активних методів навчання в умовах університетської освіти. *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. (159). 97–103.
4. Робоча навчальна програма з навчальної дисципліни «Комп'ютерно орієнтовані технології навчання» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня галузі знань 01 Освіта /Педагогіка, спеціальності 013 Початкова освіта. (2021). Вилучено з http://iito.vspu.net/navch_program/2021/kotn_013_poch_osvita.pdf.

УРОК МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Синяньська Юлія Віталіївна

Студентка IV курсу

Фаховий коледж «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка, Україна

Кифенко Анна Миколаївна

кан. пед. наук

Фаховий коледж «Універсум» Київського університету імені Бориса Грінченка, Україна

Нова українська школа як провідник соціальних, соціокультурних і педагогічних інновацій вийшла на стратегічні позиції, покликані реалізувати план заходів, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів на 2017-2029 рр. Його успішна реалізація суб'єктами управління різних рівнів потребує наукового обґрунтування із використанням сучасних методик випереджувального експериментування та соціально-економічного й психолого-педагогічного прогнозування.

Сучасна педагогіка розглядає урок як динамічну варіативну форму організації процесу цілеспрямованої навчально-пізнавальної взаємодії вчителя і учнів, спрямованої на вирішення освітніх завдань. Як цілісна система, урок реалізує освітню, виховну і розвиваючу функції навчання. Він є частиною навчального курсу, окремої теми і посідає відповідне місце в системі навчального предмета, вирішуючи лише йому властиві в даний момент дидактичні завдання.

Урок музичного мистецтва у Новій українській школі є основною формою музичної освіти і музично-естетичного виховання учнів Нової української школи. Від організації і вмілого проведення уроків залежить вирішення завдань музичної освіти підростаючого покоління. Кожен урок повинен бути завершеним і цілісним, і, водночас, бути частиною системи уроків, пов'язаних між собою загальною метою і загальними завданнями.

Основне завдання учителя в умовах реформи української школи – це розвиток дитини та створення освітнього середовища, в якому їй буде цікаво вчитися. Учителі повинні виконувати свою педагогічну діяльність відповідно до основної цілі музичного мистецтва формування естетичних почуттів, розвиток музично-творчих здібностей, художнє мислення та естетичний смак учнів. Велике значення має рівень виконавської майстерності навички вчителя музичного мистецтва, глибоке проникнення у зміст художнього твору, вивчення різних граней творчості композитора та самостійний пошук засобів виразності. Під час проведення уроків мистецтва необхідно намагатися бути більшою мірою тренером, диригентом, концертмейстером, а ніж традиційним учителем.

Музичне виховання - це спеціально організований процес, що передбачає формування особистісних якостей учня та розвиток його здібностей засобами музичного мистецтва [1, с 7]. Урок музичного мистецтва складається з таких видів діяльності, як: музична грамота, спів, гра на дитячих музичних інструментах, слухання музики, музично ритмічних рухів. Основною метою уроку музичного мистецтва є формування в учнів духовних та культурних цінностей, зацікавленості та розуміння музики.

За М. Качуром, сучасний урок музичного мистецтва повинен відповідати наступним вимогам:

- спрямованість кожного уроку на досягнення загальної мети музично-естетичного виховання – формування музичної культури учнів як невід’ємної частини їх духовної культури;

- усвідомлення вчителем мети і завдань уроку у відповідності до загальної мети і завдань музичної освіти учнів, конкретної теми і змісту уроку;

- опора на закономірності й принципи музичної освіти;

- постійне збагачення учнів музичними знаннями і вміннями, розвиток музичних здібностей;

- стимулювання учнів до творчого самовираження в музичній діяльності;

- позитивне спрямування емоційної атмосфери на уроці; диференційований підхід до учнів з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей, можливостей, інтересів та уподобань, смаків тощо [4, с. 23].

Сучасний урок музичного мистецтва - творчо-інтеграційний, який є запорукою розвитку музичного слуху, уваги, фантазії, критичного мислення, уяви, творчості, креативності, мовленнєвої діяльності [2, с.154].

Методисти А.Болгарський, О.Лобова, О.Олексюк, О.Ростовський, М.Качур, Т. Романова пропонують демократичні типи уроків: урок вікторина; урок-оркестр; урок-конкурс; урок-подорож; урок – «Круглий стіл»; урок – самопізнання; урок – картинна галерея; урок-КВК тощо. Кожен із цих уроків має свою мету, специфіку і методологічну базу, але всі вони є різновидами уроку сучасного мистецтва в умовах НУШ. На уроках мистецтва необхідно пам'ятати, що також необхідно забезпечити процес формування якісних знань.

Всі можливі знання в області мистецтва розділені на три категорії:

- Основні питання, які мають засвоїти учні (знання музичних жанрів, музичних стилів і форм творів, епохи розвитку музичного мистецтва та класичних шкіл, імена видатних композиторів і виконавців; відомості про оркестри, музичні інструменти, історія збірки та описи характеристики окремих робіт тощо);

- Знання з теми/предмета, з запам'ятовування - обов'язковим;

- Інформація культурологічного характеру, емоційного тла уроку [3, с.23].

Активність дітей на уроці залежить, в першу чергу, від професіоналізму учителя, цікаво підібраної інформації, педагогічного такту. Учні на уроках музичного мистецтва ознайомлюються з різноманітними, багатожанровими музичними творами українських та зарубіжних композиторів. Поринають в епоху створення твору.

Отже, основними критеріями в роботі педагога на уроках музичного мистецтва у Новій українській школі є спрямування та організація освітнього простору в русло творчості, професіоналізму, становлення та розвитку духовного світу учнів, розкриття свого потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Виховний потенціал музичного мистецтва / Цзін Чень // Теорія та методика навчання та виховання. - 2018. - Вип. 44. - С. 151-162.
2. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца / Д.Б. Кабалевский. - М.: Просвещение, 2015. - 204 с.
3. Методика музичного виховання: Урок музичного мистецтва в сучасній українській школі: методичні рекомендації до змісту, організації та проведення уроків музичного мистецтва в 30Ш для студентів денної та заочної форм навчання напряму підготовки 6020204 «Музичне мистецтво», 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) / Укладач М.М. Качур. – Мукачево: МДУ, 2017. – 26 с. (1,4 д.а)

СЕКЦІЯ XVI. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ АСИСТЕНТА- ВЧИТЕЛЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Волошин Світлана Миколаївна

кандидат педагогічних наук, доцент

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

У контексті інклюзивної освіти вчитель повинен нести відповідальність за засвоєння навчальної програми, виконує обов'язки, які пов'язані безпосередньо засвоєнням учнями матеріалу. При цьому асистент вчителя може встановлювати мультимедійне обладнання, показувати слайди на інтерактивній дошці, або обговорювати роботу в класі. При цьому вчитель повинен особисто проводити все навчання. Задля того, щоб встановити взаємодію з учнем, а також приймати відповідні освітні рішення.

Асистент вчителя теж виконує ті навчальні функції, які йому делегує вчитель у закладі загальної середньої освіти. Зазначаємо, що успішність вирішення всіх завдань щодо змісту та організації інклюзивної освіти залежить від важливих факторів тире присутність командного підходу, задоволення освітніх потреб дитини з особливими освітніми потребами, присутність співробітництва з батьками, сприятлива атмосфера спілкування. Водночас зазначаємо, що залучення різних фахівців для процесу розробки та стратегії навчання дитини з особливими освітніми потребами є надзвичайно важливою у структурі інклюзивної освіти. Отже, метою роботи є аналіз психологічних основ діяльності асистента вчителя умовах інклюзивного навчання.

Сама суть командного підходу опосередковується активним залученням викладачі освітніх установ та додаткових спеціалістів котрі задіяні в команді, для надання психолого-педагогічної підтримки дітям які мають особливий освітні потреби у командному підході зазвичай орієнтується на виявлення труднощів у роботи школи та пошуку рішень. Провідні фахівці, які працюють в такій команді повинні узгоджувати свої плани та дії з іншими учасниками, мають володіти інноваційними та технологічними ресурсами, повинні застосовувати педагогічні ідеї та досвід на практиці.

Проблема навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти сьогодні набуває значної актуальності, намагається пропагувати право на рівний доступ до якісної освіти, які є право всіх дітей. Здійснення та реалізація інклюзивної освіти потребує також організації належного психолого-педагогічного супроводу всіх учасників освітнього процесу. У системі розв'язання патологічних завдань вирішальну роль відіграє команда психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Адже інклюзивна освіта є не тільки створенням певного ряду технічних умов для безперешкодного доступу дітей з особливими освітніми потребами Для закладів загальної середньої освіти, це є специфікою навчально-виховного процесу, котрий організовується з урахуванням психофізичних можливостей дитини з особливими освітніми потребами. Водночас зазначаємо, що здійснення інклюзивної освіти

сьогодні потребує організації належного рівня психолого-педагогічного супроводу всіх учасників освітнього процесу – йдеться про дітей та дорослих, фахівців різних напрямів батьків та адміністрації школи. Персональний склад команди супроводу затверджується керівником закладу освіти. Він затверджує це своїм наказом. Команда супроводу дитини з особливими освітніми потребами повинна співпрацювати з інклюзивно-ресурсним центром, обговорювати питання надання корекційно-розвиткових послуг, забезпечити методичну діяльність.

До складу команди супроводу входять постійні учасники – директор або заступник директора з навчально-виховної роботи закладу загальної середньої освіти, обов'язково вчитель початкових класів класний керівник, вчителі асистенти вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог, вчитель-реабілітолог а також батьки або за відсутності законів представники дитини з особливими освітніми потребами. Ще залученими фахівцями команди є медпрацівник закладу загальної середньої освіти, лікар, асистент дитини, різноманітні фахівці системи соціального захисту населення. Зазначаємо, що корекційно-розвивальна робота здійснюється за допомогою педагогічного процесу, коректується його змістом методикою та організаційними формами.

При цьому вчені зазначають, що члени команди супроводу несуть колективну відповідальність за ймовірний майбутній результат, батьки є рівноправними членами команди, ці члени команди мають рівний статус, є однаково важливими. Корекційної роботи належить саме батькам, адже до початку навчального року необхідно провести бесіду з батьками учня з особливими освітніми потребами. Педагог в інклюзивному класі закладу загальної середньої освіти повинен використовувати співпрацю з усіма членами навчальної команди, має орієнтуватися на особливі стратегії навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Наприклад учні з розладами спектру аутизму мають мати адаптовану навчальну програму з урахуванням їхніх порушень типе соціальної взаємодії комунікації поведінки, учні з порушеннями інтелекту мають мати покрокову інструкцію щодо виконання завдань, учні які мають порушення мовлення мають мати корекцію спрямовану на виправлення вад, учні з порушеннями слуху мають використовуватиме у жестів та інші допоміжні засоби у навчанні. Отже, вважаємо що особливе значення у процесі проведення корекційної роботи має комплексний добір змісту навчання та використання можливостей цього навчання. Для того щоб виправити вади дитини слід поставити певну мету, обрати форми організації навчання, типу уроку чи заняття а також змінювати темп корекційного впливу, що сприятиме якості засвоєння знань.

Оскільки навчальний матеріал має корекційне значення та сприяє становленню певної складової розвитку дитини з особливою освітньою потреби то повинен забезпечуватися освітній зміст, має враховуватися особливість його засвоєння та уможливлення в процесі навчання проведення корекційно-розвиткової роботи. Найбільш загальним показником розвитку дитини з особливими освітніми потребами є становлення в дитини діяльності – ігрової трудової навчальної, всіх її структурних компонентів, а також усвідомленість та добровільність загально-навчальних та загально-трудова умінь у навчанні.

Список використаних джерел:

1. Швед М. Основи інклюзивної освіти : підручник. Львів : Укр. католицький ун-т, 2015. 360 с.
2. Шевцов А.Г. Методичні основи організації соціальної реабілітації дітей з вадами здоров'я : монографія. К. : НТІ « Інститут соціальної політики», 2004. 240 с.
3. Ямчук Н. «Досвід впровадження інклюзії в школі навчання дітей з особливими потребами». *Дефектолог*. 2018. № 4. С. 16–27.

СЕКЦІЯ XVII. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

UZBEKISTAN'S HEALTHCARE: TRANSFORMING ACCESS, QUALITY, AND TECHNOLOGY INTEGRATION

SCIENTIFIC RESEARCH GROUP:

Zakirova Bakhora Islamovna

assistant professor

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

Ibragimov Sherzod Umidovich

student

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

Niyazov Diyor Maratovich

student

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

Kuzibekov Eler Yusufjonovich

student

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

Normakhmadov Shohjakhon Bakhtiyorovich

student

Samarkand State Medical University, Samarkand, Uzbekistan

Abstract: *The healthcare system of Uzbekistan has undergone remarkable transformation in recent years, aiming to improve accessibility, quality, and efficiency in healthcare services. This article provides an in-depth analysis of the advancements in Uzbekistan's healthcare system, focusing on policy reforms, infrastructure development, and technological integration. It also discusses challenges that remain and offers recommendations for further enhancement of the country's healthcare landscape.*

Introduction:

Uzbekistan, a Central Asian nation with a rich history, has been making substantial strides in improving its healthcare system. The government of Uzbekistan, under the visionary leadership of President Shavkat Mirziyoyev, has initiated comprehensive reforms aimed at addressing the long-standing issues and challenges in healthcare. These reforms prioritize accessibility, quality, and efficiency in healthcare services, fostering a healthier nation. This article delves into the multifaceted improvements in Uzbekistan's healthcare system, providing a comprehensive overview of the nation's journey toward a healthier population.

Improvements of healthcare in Uzbekistan:

1. Enhanced Access for Vulnerable Populations: The government's reforms have led to improved access to healthcare services for vulnerable and underserved populations, including refugees and those residing in remote areas.

2. Healthcare Tourism: The improved quality of healthcare services has the potential to attract medical tourists from neighboring countries, contributing to the economy and providing further opportunities for the healthcare sector.

3. Preventative Care: With an increased focus on healthcare, preventative care measures have been promoted, reducing the overall burden on the healthcare system by addressing health issues before they become critical.

4. Technological Advancements: The integration of technology, such as telemedicine and electronic health records, not only improves healthcare delivery but also encourages the growth of the technology sector in Uzbekistan.

5. Job Opportunities: Healthcare reform has led to an increase in job opportunities, not only in healthcare itself but also in industries related to medical technology, pharmaceuticals, and research.

6. International Collaboration: The advancements in healthcare have opened doors for international collaboration in the fields of research, knowledge exchange, and the sharing of best practices, further improving the quality of care.

7. Public Satisfaction: As healthcare services become more accessible and of higher quality, there is a potential for increased public satisfaction with the healthcare system and the government's efforts.

8. Economic Benefits: A healthier population is often a more productive one, contributing to economic growth as fewer people are held back by preventable health issues.

9. Improved Health Outcomes: The healthcare improvements are expected to lead to better health outcomes, longer life expectancies, and an overall improved quality of life for the population.

10. Investor Confidence: The government's commitment to healthcare reform and the liberalization of the sector can instill confidence in local and foreign investors, driving further investment and economic growth.

These positive aspects reflect the potential benefits of the healthcare improvements in Uzbekistan, not only in terms of healthcare outcomes but also in the broader context of economic development and well-being for the population.

1. Policy Reforms:

One of the cornerstones of Uzbekistan's healthcare improvement is the implementation of robust policy reforms. The government has taken several measures to modernize and liberalize the healthcare sector, creating an environment conducive to better patient care and healthcare service delivery. Key policy reforms include:

a. Universal Healthcare: Uzbekistan introduced a universal healthcare system, guaranteeing healthcare services to all citizens, regardless of their socioeconomic status.

b. Public-Private Partnerships (PPP): The government has promoted PPPs to attract private investment, upgrade medical infrastructure, and enhance the overall quality of care.

c. Health Insurance: The introduction of mandatory health insurance schemes has increased the affordability and accessibility of healthcare services for citizens.

2. Infrastructure Development:

Uzbekistan has embarked on an ambitious journey to enhance its healthcare infrastructure, recognizing the importance of modern facilities, well-equipped hospitals, and primary care centers. Key initiatives include:

a. Hospital Modernization: Several hospitals and clinics have undergone modernization, improving the quality of medical equipment and facilities.

b. Construction of Specialized Centers: Uzbekistan has invested in specialized medical centers, such as cancer treatment facilities, cardiology institutes, and children's hospitals.

c. Rural Health Centers: The government has paid particular attention to rural areas, establishing new healthcare centers and upgrading existing facilities to ensure healthcare services are accessible throughout the country.

3. Technological Integration:

The integration of technology in healthcare has played a pivotal role in Uzbekistan's healthcare transformation. Key advancements include:

a. Electronic Health Records (EHRs): The implementation of EHRs has streamlined patient information management, reduced paperwork, and improved data accessibility for healthcare professionals.

b. Telemedicine: Telemedicine services have made healthcare consultations more accessible, especially in remote areas, increasing the reach of medical expertise.

c. Mobile Health (mHealth): Mobile apps and services have been developed to facilitate healthcare access, appointment booking, and health monitoring for citizens.

Challenges and Future Directions:

Despite significant progress, Uzbekistan's healthcare system still faces challenges such as disparities in healthcare access, insufficient healthcare workforce, and bureaucratic inefficiencies. To continue improving the system, the following recommendations can be considered:

a. Workforce Development: Invest in healthcare workforce development to address the shortage of healthcare professionals and improve the quality of care.

b. Rural Healthcare: Focus on rural healthcare access by expanding infrastructure and telemedicine services to bridge the urban-rural healthcare divide.

c. Quality Assurance: Implement rigorous quality assurance mechanisms to ensure that healthcare services meet international standards.

d. Data Integration: Strengthen data integration and interoperability among healthcare facilities for a seamless patient experience.

Conclusion:

Uzbekistan's healthcare system has made remarkable progress in recent years, prioritizing accessibility, quality, and efficiency. Through comprehensive policy reforms, infrastructure development, and technological integration, the government has set the stage for a healthier and more equitable healthcare landscape. While challenges remain, continued dedication to improving the healthcare system will undoubtedly lead to a healthier Uzbekistan, offering a brighter future for its citizens.

References:

1. Joumard, I., André, C., & Nicq, C. (2010). Health care systems: efficiency and institutions.
2. Dimick, J. B., & Ryan, A. M. (2014). Methods for evaluating changes in health care policy: the difference-in-differences approach. *Jama*, 312(22), 2401-2402.
3. Ibragimov, S., & Makhmudova, A. (2020). Legal culture-the basis for the rule of law. *Збірник наукових праць ЛОГОС*, 129-132.
4. Ibragimov, S. (2023). LOW TESTOSTERONE LEVELS IN ADULTS IN CENTRAL ASIA REGIONS. *Grail of Science*, (25), 493-495.
5. Махмудова, А. Н., Ибрагимова, Э. Ф., Шукурова, Д. Б., Абдурахмонова, З. Э., & Наимова, З. С. (2020). Медицина Узбекистана-достижения и перспективы развития сферы. *Достижения науки и образования*, (3 (57)), 49-52.
6. Pavin, M., Nurgozhin, T., Hafner, G., Yusufy, F., & Laing, R. (2003). Prescribing practices of rural primary health care physicians in Uzbekistan. *Tropical Medicine & International Health*, 8(2), 182-190.
7. Balabanova, D., Roberts, B., Richardson, E., Haerpfer, C., & McKee, M. (2012). Health Care Reform in the Former Soviet Union: Beyond the Transition. *Health services research*, 47(2), 840-864.
8. McKee, M., Healy, J., & Falkingham, J. (Eds.). (2002). Health care in central Asia.

ВИВЧЕННЯ АСПЕКТІВ ФОРМУВАННЯ ІНФЕКЦІЙНИХ УСКЛАДНЕНЬ ПІСЛЯ ОСТЕОСИНТЕЗУ ТА ЇХ ЛІКУВАННЯ

Долгоруک Максим Ігорович

здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Гаркуша Максим Анатолійович

канд.мед.наук, асистент кафедри травматології та ортопедії
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Веснін Володимир Вікторович

канд. мед. наук, доцент кафедри травматології та ортопедії
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ: Інфекційні ускладнення остеосинтезу кісток після перелому, що потребує хірургічного втручання виникають дуже часто на фоні ушкодження тканин, нестабільності фрагментів в зоні перелому, наявності імплантанту або тривалого застосування зовнішньої фіксації різноманітними видами апаратів, тому їх розвиток є доволі актуальною проблемою сьогодення. Остеосинтез займає вагому частку в розвитку інфекційних ускладнень у пацієнта. Існують різні види металевих конструкцій та імплантатів для остеосинтезу, але найбільше значення мають саме канюльовані стрижні. [2,3]. При малоінвазивному остеосинтезі частота інфекційних захворювань знижується за рахунок мінімального контакту металевої конструкції з кісткою, дуже малим відсотком пошкодження окістя та зменшення порушень кровопостачання кістки. Діагноз при розвитку інфекційних ускладнень зазвичай встановлюється клінічно. Спостерігаються лихоманка, гіперемія, набряклість в зоні післяопераційної ділянки. Частіше за всього ці симптоми спостерігаються при низькій вірулентності флори, призначенні гіпсових пов'язок та неправильному призначенні антибіотикотерапії. [6,7]. Виокремлюють два види інфекції після остеосинтезу: рання форма та пізня. Розвиток інфекційного процесу після виконаного остеосинтезу є серйозним ускладненням, яке потребує детального вивчення. Основою лікування є хірургічне видалення всіх інфікованих та нежиттєздатних тканин. Після лабораторних досліджень на чутливість флори, тривала системна антибіотикотерапія є обов'язковою. Визначення розвитку інфекційного процесу після остеосинтезу та його лікування є необхідним завданням лікарів сьогодення. [4,5]

Інфекційні ускладнення після остеосинтезу виникають дуже часто на фоні ушкодження тканин, нестабільності фрагментів реконструкції, наявності імплантанту або тривалого застосування зовнішньої фіксації, тому їх розвиток є доволі актуальною проблемою сьогодення.

Мета огляду: Провести аналіз аспектів формування інфекційних ускладнень після остеосинтезу та вивчення методів їх лікування.

Характеристики видів розвитку інфекцій після остеосинтезу

Існує декілька видів інфекції, яка розвивається після остеосинтезу (рання та пізня). Рання (гостра інфекція) розвивається протягом (в протягом 2 тижнів після остеосинтезу) є найчастішою після виконання остеосинтезу вірулентними організмами, наприклад, стафілококом. У ці терміни формуються біоплівки, але вони є відносно незрілими, а бактерії відповідно чутливі до антибіотиків. Важливою

відмінністю від ранньої інфекції є подальше дозрівання та більша стійкість біоплівки до антибіотикотерапії та захисних реакцій організму. В ці терміни інфекційний процес залучає вже і кісткову тканину, що може призводити до розвитку остіомієліту. Пізня інфекція, яка розвивається пізніше ніж 10 тижнів зазвичай пов'язана з пізньою діагностикою. Симптоми пізньої інфекції зазвичай мізерні, без системних проявів. Часто відзначаються порушення функції, біль при навантаженні, локалізована набряклість і гіперемія чи свищ. Лікування інфекції після зрощення перелому зазвичай просте і полягає у хірургічній обробці та видаленні імплантату. У даних пацієнтів може спостерігатися високий ризик рецидування. [1,3].

Клініка та діагностика розвитку інфекційних ускладнень після остеосинтезу. Для діагностики даного стану використовуються наступні методи: рентгенологічний, комп'ютерна томографія, магнітно-резонансна томографія, ультразвукове дослідження, сцинтиграфія, фістулографія. Виконуючи лабораторні дослідження необхідно рутинне визначення кількості лейкоцитів, ШОЕ та рівня С-РБ. Підозри на інфекцію викликає високий рівень С-РБ після 7 днів після операції. Також діагностичним методом визначення інфекції є хірургічна ревізія (одержання набору зразків тканин, якщо мікроорганізм буде виявлено у двох, то інфекційне зараження присутнє) [2,4].

Фактори, які впливають на прискорення процесу лікування інфекційного процесу після остеосинтезу. Визначення стратегії лікування інфекції після виконання остеосинтезу є дуже важливим аспектом для лікаря та пацієнта. Суттєво на загоєння впливають: час після виконання остеосинтезу, стабільність фіксації та наявність зрощення. Також важливі: тип імплантату, наявність абсцесів, секвестрів, дефектів кістки або м'яких тканин, залучення суглобів, загальний стан пацієнта та реакція на лікування. Необхідними завданнями для лікування інфекції є: запобігання виникненню інфекції до зрощення перелому, досягнення консолідації перелому, запобігання розвитку хронічного процесу, поступове загоєння та відновлення функції [5,6,7].

Висновки. Розвиток інфекційного процесу після виконаного остеосинтезу є серйозним ускладненням, яке потребує детального вивчення. Основою лікування є хірургічне видалення всіх інфікованих та нежиттєздатних тканин. Ретельний нагляд за апаратами зовнішньою фіксацією. Тривала системна антибіотикотерапія є обов'язковою. Визначення розвитку інфекційного процесу після остеосинтезу та його лікування є необхідним завданням лікарів сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Kammerlander C, et al. Inability of older adult patients with hip fracture to maintain postoperative weight-bearing restrictions. *J. Bone Jt. Surg Am.* 2018;100:936–941.
2. Thamyongkit S, Abbasi P, Parks BG, Shafiq B, Hasenboehler EA. Weightbearing after combined medial and lateral plate fixation of AO/OTA 41–C2 bicondylar tibial plateau fractures: A biomechanical study. *BMC Musculoskelet. Disord.* 2022 – 23.
3. Jordan MC, et al. Biomechanical analysis of different osteosyntheses and the combination with bone substitute in tibial head depression fractures. *BMC Musculoskelet. Disord.* 2016;17 - 287.
4. Morgenstern M, Köhl R, Eckardt H, Acklin Y, Stanic B, Garcia M, et al. Diagnostic challenges and future perspectives in fracture-related infection. *Injury.* 2018;49(1):S83–S90.
5. Metsemakers WJ, Morgenstern M, McNally MA, Moriarty TF, McFadyen I, Scarborough M, et al. Fracture-related infection: a consensus on definition from an international expert group. *Injury.* 2018 –510.
6. Ordonez AA, Sellmyer MA, Gowrishankar G, Ruiz-Bedoya CA, Tucker EW, Palestro CJ et al. Molecular imaging of bacterial infections: overcoming the barriers to clinical translation. *Sci Transl Med.* 2019 – 508.
7. Van Oosten M, Hahn M, Crane LMA, Pleijhuis RG, Francis KP, van Dijk JM, et al. Targeted imaging of bacterial infections: advances, hurdles and hopes. *FEMS Microbiol.* 2015–916.

ГІГІЄНИЧНІ ОЦІНКА ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ХАРЧУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПРИФРОНТОВИХ МІСТАХ

Здоровець Анастасія Олександрівна

здобувач вищої освіти 3 медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Олійник Дарія Іллівна

здобувач вищої освіти 3 медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Древаль Мар'яна Василівна

асистент кафедри гігієни та екології
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Коробчанський Володимир Олексійович

доктор мед.наук,
професор кафедри гігієни та екології
Харківський національний медичний університет, Україна

Гігієнічна оцінка та оптимізація харчування студентської молоді в прифронтових містах є дуже актуальною та важливою темою. В умовах прифронтової зони, студенти знаходяться під підвищеним ризиком, що може впливати на їх здоров'я та добробут.

Оцінка гігієнічних умов харчування дозволяє виявити можливі недоліки у системі харчування, які можуть призводити до захворювань та незадовільного стану здоров'я студентів. Це можуть бути проблеми з якістю продуктів, недостатня дотримання санітарних норм, неправильне зберігання та приготування їжі. Гігієнічна оцінка дозволяє вжити необхідних заходів для поліпшення умов харчування та запобігання потенційним проблемам зі здоров'ям студентів.

У прифронтових містах можуть бути деякі особливості щодо постачання продуктів та оперативності їх зберігання, тому важливо забезпечити ефективну систему контролю та забезпечення відповідних умов зберігання та приготування їжі.

Наша робота має на меті покращити якість життя та здоров'я студентів і забезпечити їх ефективно навчання та розвиток. При цьому, враховуючи специфіку ситуації у прифронтових містах, вона набуває ще більшої важливості. Зважаючи на те, що студентська молодь є майбутніми лідерами та керівниками суспільства, їх здоров'я та добробут мають велике значення. Покращення умов харчування студентів у прифронтових містах сприятиме їхньому здоров'ю, вчасному та ефективному навчанню, а також сприяє розвитку місцевої економіки та підвищенню якості життя всього суспільства.

Тому нами було прийнято рішення провести опитування серед студентської молоді прифронтових областей України. Ми обрали вікову категорію 18-26 років (рис. 1) і наступні області: Харківська, Запорізька, Херсонська, Миколаївська, Донецька, Дніпропетровська, Чернігівська, Сумська, Луганська. (рис. 2)

За результатами опитування, можемо побачити, що у більшості змінилися харчові звички з початку повномасштабного вторгнення. (рис. 3)

Вік

25 ответов

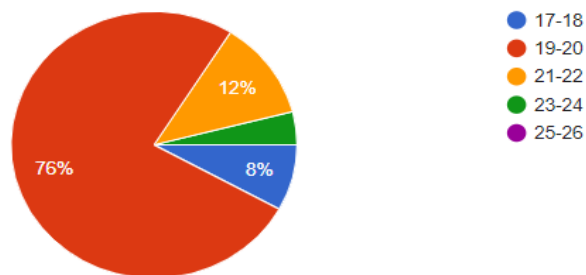

Рис. 1. Вік опитуваних

Область

25 ответов

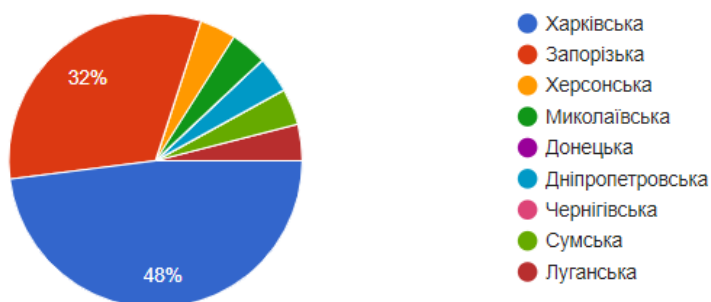

Рис. 2. Регіони проживання опитуваних

Чи змінились Ваші харчові звички з початку повномасштабного вторгнення?

25 ответов

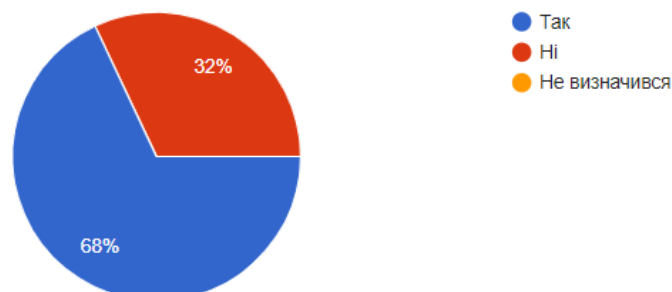

Рис. 3. Зміна харчових звичок опитуваних

Ми запитали молодь, що саме змінилося в їх раціоні? (рис. 4,5,6,7)

Якщо відповідь на попереднє питання так, з якими проблемами Ви стикнулися?

[Копировать](#)

25 ответов

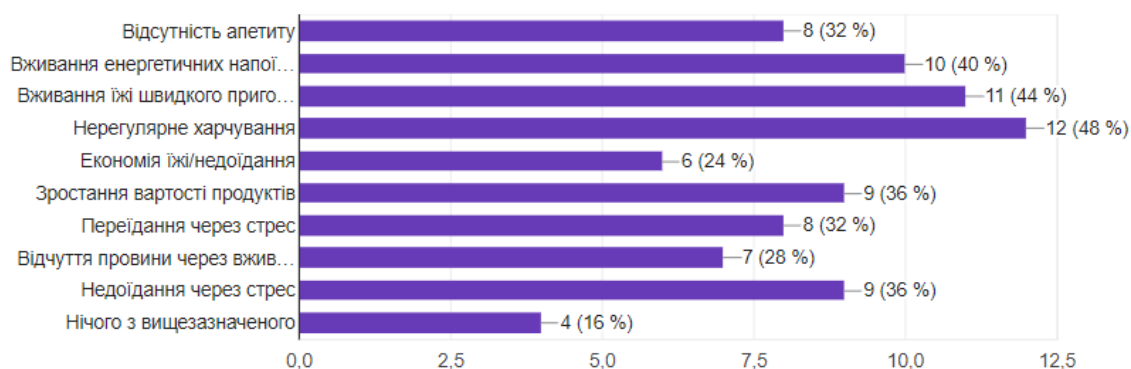

Рис. 4. Перелік харчових змін опитуваних

Чи з'явилися у Вас нові шкідливі харчові звички?

[Копировать](#)

25 ответов

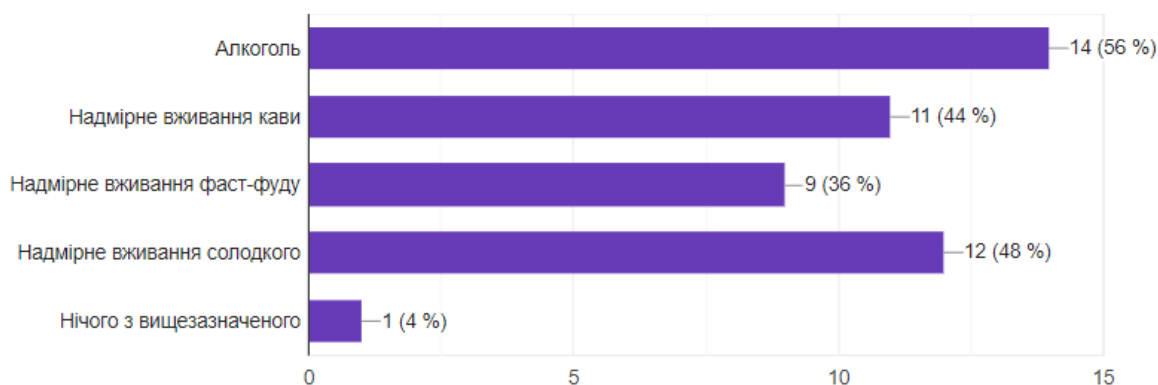

Рис. 5. Шкідливі харчові звички опитуваних

Чи намагаєтесь пити водний баланс у нормі? (пити 1,5-2л води)

[Копировать](#)

25 ответов

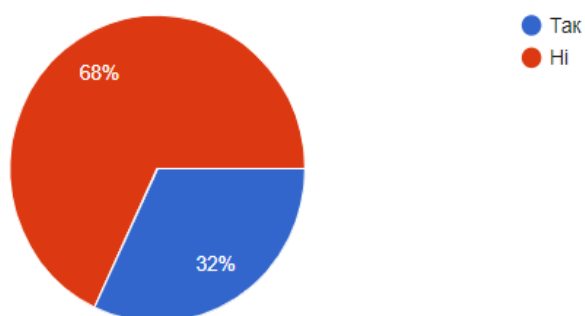

Рис. 6. Водний баланс опитуваних

Чи змінилась Ваша кількість прийомів їжі на добу?

 Копировать

25 ответов

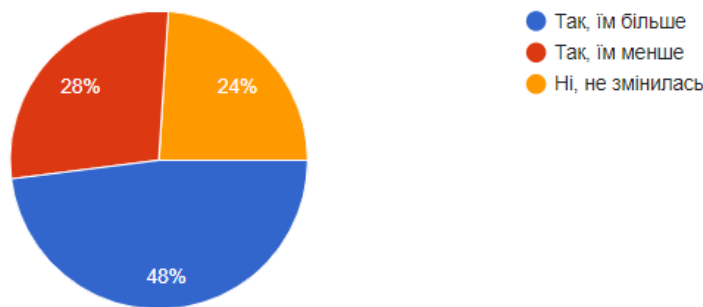

Рис. 7. Кількість прийомів їжі на добу опитуваних

З наведених вище діаграм можемо побачити, що харчові звички істотно змінилися. У молоді більше всього спостерігаємо нерегулярне харчування, вживання їжі швидкого приготування та енергетичних напоїв, перекуси, недоїдання через стрес, тощо. У багатьох з'явилися нові шкідливі харчові звички, такі як надмірне вживання кави, фаст-фуду, солодкого та алкоголю.

Більшість з опитуваних не вживає достатньої кількості води та не підтримує водний баланс у нормі. Також у молоді змінилась кількість прийомів на добу.

Такі результати можуть спостерігатися через те, що: 1) Улюблена їжа є єдиним доступним способом отримувати радість та підтримку для себе, 2) П'ють каву або енергетичні напої як засіб для уникнення сну. Це пов'язано зі страхом заснути та зазнати негативних наслідків, таких як нічні обстріли, пропущення важливих новин, сигнали тривоги тощо. Таке почуття виникає від необхідності постійно бути насторожі та готовим до будь-яких змін. 3) Спиртні напої для зняття стресу та як спроба відпочити від важкої реальності, 4) Більшість почали економити на продуктах та готувати страви, до складу яких входять недорогі компоненти, 5) Частина із опитуваних починає відчувати провини та сором через дотримання звичайного режиму харчування та своїх звичок.

Під час війни, харчування можна покращити шляхом деяких наступних заходів:

1. Розподіляйте їжу раціонально: Плануйте щоденний раціон їжі так, щоб мати достатньо калорій та поживних речовин.

2. Самоаналіз: Свідомо оцініть свої харчові звички. Спостерігайте, коли, де і чому ви схильні до шкідливого харчування.

3. Замініть шкідливі продукти: Замініть шкідливі продукти на здорові альтернативи. Наприклад, замість безперервного перекусу цукру, спробуйте смажені горіхи або свіжі фрукти.

4. Уникай фаст-фуду: Умови війни можуть змусити тебе приховуватися або перебувати в незручних умовах, але старайся уникати фаст-фуду та перероблених продуктів. Замість цього, спробуй готувати прості страви з натуральних продуктів, якщо це можливо.

5. Знайдіть співрозмовників чи партнерів, які підтримують Вас. Розмовляйте про свої проблеми, і обмінюйтеся порадами та взаємною мотивацією.

6. Якщо вам важко самотійно позбутись шкідливих звичок, розгляньте можливість звернутися за допомогою до фахівця, такого як дієтолог або психолог. Вони можуть допомогти знайти ефективні стратегії і підтримати вас у процесі зміни харчових звичок.

7. Приділіть увагу своїм прийомам їжі: Намагайтеся сповільнити, насолоджуватися та усвідомлювати прийом їжі. Це допоможе підвищити задоволення від їжі та контролювати кількість споживаної їжі.

8. Гідна вода: Забезпечення чистої води може бути важко в умовах війни, але спробуй робити все можливе, щоб пити і приготувати їжу з безпечної води. Якщо вода не зовсім безпечна, спробуй підварити.

9. У разі необхідності, зверни увагу на вітамінні комплекси та додаткові джерела харчування, такі як подарована їжа від гуманітарних організацій або локальних ініціатив.

10. Намагайтеся обмежити вживання алкоголю. Він має негативний вплив на організм. Якщо бажаєте відволіктися чи відпочити, краще обрати прогулянки на свіжому повітрі та заняття спортом і хобі.

Висновок: Гігієнічна оцінка та оптимізація харчування студентської молоді в прифронтових містах є важливою задачею, яка сприяє забезпеченню здорового та належного харчування. Шляхом свідомого планування, використання здорових альтернатив та підтримки фахівців, студенти можуть поліпшити свою якість харчування та сприяти своєму загальному благополуччю. Ускладнені умови війни можуть створювати багато перешкод, але необхідно намагатися бути творчою людиною та адаптувати свої харчові звички до наявних умов. А також бути обережним та старанно обирати ту їжу, яка найкраще надасть необхідні поживні речовини та енергію.

КЛІНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ТА СТРУКТУРА УРАЖЕНЬ КОРОНАРНИХ АРТЕРІЙ У ХВОРИХ НА СТАБІЛЬНУ ІШЕМІЧНУ ХВОРОБУ СЕРЦЯ, ПОЄДНАНУ З ЦУКРОВИМ ДІАБЕТОМ 2 ТИПУ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Купновицька Ірина Григорівна

ORCID ID: 0000-0002-6997-460X

д-р.мед.наук, професор,

завідувачка кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації
Івано-Франківський національний медичний університет, Україна

Романишин Неля Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-0243-2638

канд.мед.наук, асистент кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації
Івано-Франківський національний медичний університет, Україна

Клименко Віра Іванівна

ORCID ID: 0009-0002-7312-1818

канд.мед.наук, доцент кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації
Івано-Франківський національний медичний університет, Україна

Фітковська Ірина Петрівна

ORCID ID: 0000-0001-8503-221X

канд.мед.наук, доцент кафедри клінічної фармакології та клінічної фармації
Івано-Франківський національний медичний університет, Україна

Постановка проблеми Ішемічна хвороба серця (ІХС), поєднана з цукровим діабетом (ЦД) 2 типу, зустрічається в 2-4 рази частіше, ніж серед людей того ж віку без діабету. За даними Фремінгемського дослідження, навіть, після корекції даних за віком, курінням, рівнем артеріального тиску та вмістом загального холестерину у крові, наявність ЦД підвищувала ризик розвитку ІХС у чоловіків на 66 % та у жінок на 23 % [1, 2]. Висока частота серцево-судинних ускладнень у хворих на ЦД є однією з основних проблем системи охорони здоров'я [2].

Мета роботи: проаналізувати особливості клінічного перебігу стабільної ІХС з супутнім ЦД 2 тип, визначити кількість та структуру уражень коронарних артерій (КА) в даній категорії пацієнтів.

Матеріал та методи дослідження. У дослідженні брали участь 60 хворих на стабільну ІХС (СІХС) зі стенокардією напруги ФК ІІІ, поєднану з ЦД 2 типу. Дослідження проводили на базі комунального некомерційного підприємства «Івано-Франківський обласний клінічний кардіологічний центр Івано-Франківської обласної ради». Серед обстежених пацієнтів переважали жінки – 43 особи (71,7%). Середній вік пацієнтів становив $60,12 \pm 2,59$ років. Середня тривалість ІХС та ЦД складала $9,03 \pm 1,99$ роки. Усім пацієнтам із СІХС, за відсутності протипоказань та наявності письмової згоди, здійснювали коронароангіографію (КАГ) відповідно до рекомендацій Європейського кардіологічного товариства «2013 ESC Guidelines on the

management of stable coronary artery disease», «2019 ESC Guidelines for the diagnosis and management of chronic coronary syndromes» [3, 4, 5]. Використовували інтервенційну ангиографічну систему Infinix-sCore+INFX-8000V (InfinixVF-i\SP)\G3, Toshiba (Японія). Доступ до КА здійснювали через a. radialis. Для контрастування судин використовували контрасти Ultravist 370 мг/мл, Omnipaque 350 мг/мл або Visipaque 320 мг/мл.

Результати дослідження. Односудинне ураження КА, підтверджене методом КАГ, виявили у 15 (25,0%) хворих, а багатосудинне ураження КА – у 45 (75,0%) пацієнтів, причому дві судини уражалися у 21 (35,0%), а три – у 24 (40,0%) хворих.

Якщо розглядати загалом ураження КА, то в кількісному значенні, переважну більшість склали пацієнти з ураженням ПМШГ ЛКА – у 41-му (31,8%) випадку. За кількістю ураження атеросклерозом КА виявлено однакову кількість пацієнтів з ураженням огинаючої гілки ЛКА (ОГ ЛКА) та ПКЛ – по 34 (по 26,4%) випадки. Рідко зустрічались пацієнти з ураженням a.intermedia – у 13-ти (10,0%) та ДГ ЛКА – у 7-ми (5,4%) обстежених.

Аналізуючи клінічні особливості перебігу захворювання, виявили, що напад стенокардії маніфестував загрудинним больовим синдромом, практично в однаковій мірі проявлявся в обох групах, дещо з більшим відсотковим значенням у пацієнтів з декількасудинним коронарним ураженням: у 21,7% хворих – був пекучим, у 91,7% – стискаючим, а в 96,7% – давлячим, що супроводжувався відчуттям тяжкості у 90,0% хворих, стисненням за грудиною – у 70,0% пацієнтів, задишкою – у 95,0% хворих, нудотою – у 31,7% випадків, відчуттям серцебиття у – 96,7% хворих, запамороченням – у 90,0%. Іррадіація болю в ліве плече та руку, лопатку і міжлопатковий простір частіше спостерігався в пацієнтів ГП.

Слід зауважити, що класичного пекучого болю за грудиною не відчував жоден з пацієнтів. Хворі скаржилися на відчуття дискомфорту в грудній клітині. У пацієнтів з СІХС на тлі ЦД стенокардитичний біль часто має стерту клінічну картину, або ж безсимптомний перебіг, що ускладнює своєчасну діагностику.

У хворих з ураженням ОГ потреба в додатковому вживанні нітрогліцерину складала $7,93 \pm 0,59$ таблетки/тиждень, а пацієнти з ГП приймали $9,27 \pm 0,65$ таблетки/тиждень ($p < 0,05$), що на 14,5% було більше порівняно з пацієнтами, у котрих була уражена одна КА. Отже, кількість таблеток нітрогліцерину, яку приймали хворі, залежала від кількості уражених КА.

Висновки.

1. У хворих на стабільну ІХС із супутнім ЦД 2 типу напад стенокардії маніфестує больовим синдромом, причому характер та інтенсивність болю не залежить від кількості уражених КА, проте виникає з більшою частотою в пацієнтів із кількасудинним ураженням.

2. Для зменшення кардіального болю пацієнти з ураженням кількох КА приймають на дві таблетки нітрогліцерину більше протягом тижня, ніж пацієнти з ураженням одної КА.

3. У пацієнтів зі стабільною ІХС, поєднану з ЦД 2 тип переважає кількасудинне ураження КА за даними КАГ, що свідчить про швидкий розвиток атеросклерозу артерій.

Список використаних джерел:

1. Федоров СВ, Нищук-Олійник НБ. Клінічні особливості поєданого перебігу стабільної ішемічної хвороби серця та цукрового діабету. Здоров'я суспільства. 2017;6(4):104-8. Доступно: <file:///D:/Downloads/healthsocadmin,+104-108.pdf>

2. Сергієнко ВО, Сергієнко ОО. Цукровий діабет і хронічний коронарний синдром. Health-ua.com. 2021. Доступно: <https://health-ua.com/article/63344-tcukrovij-dabet---hronchnij-koronarnij-sindrom>
3. Knuuti J, Valgimigli M, Bueno H, Claeys MJ, Donner-Banzhoff N, Erol C et al. 2013 ESC guidelines on the management of stable coronary artery disease. Eur. Heart J. 2013;34(38):2949-3003. DOI:10.1093/eurheartj/ehz296
4. Juhani Knuuti, William Wijns, Antti Saraste, Davide Capodanno, Emanuele Barbato, Christian Funck-Brentano et al. 2019 ESC Guidelines for the diagnosis and management of chronic coronary syndromes. The Task Force for the diagnosis and management of chronic coronary syndromes of the European Society of Cardiology (ESC). European Heart Journal. 2020;41(3):407-77. DOI: 10.1093/eurheartj/ehz425
5. Antonio Pelliccia, Sanjay Sharma, Sabiha Gati, Maria Bäck, Mats Börjesson, Stefano Caselli et al. 2020 ESC Guidelines on sports cardiology and exercise in patients with cardiovascular disease. The Task Force on sports cardiology and exercise in patients with cardiovascular disease of the European Society of Cardiology (ESC). European Heart Journal. ehaa605. 2020;1-80. DOI: 10.1093/eurheartj/ehaa605

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МЕНЕДЖМЕНТУ ХІМІОРЕЗИСТЕНТНОГО ТУБЕРКУЛЬОЗУ В УКРАЇНІ

Стромило Артем Володимирович

Здобувач вищої освіти 1 медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Шевченко Ольга Станіславівна,

д-р.мед.наук, професор кафедри інфекційних хвороб та фтизіатрії
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Туберкульоз (ТБ) – соціальне значуще інфекційне захворювання, яке все ще залишається причиною смерті багатьох людей у світі. На жаль, статистичні дані свідчать про несприятливу епідеміологію цієї патології в Україні, а всі попередні спроби вирішити проблему якщо і приводили, то лише до обмежених успіхів. Таким чином, за даними Центру громадського здоров'я на 2020 рік захворюваність залишалася на рівні 42.2 на 100 тис. населення. Для порівняння – у тому ж році країни Європейського Союзу повідомили лише про 33.148 випадків, що склало 7.3 випадки на 100 тис., тобто майже в 6 разів менше. При цьому застосування антимікобактеріальних препаратів хоча й є ключем до подолання епідеміологічного спалаху, проте при систематичному використанні може сприяти виникненню хіміорезистентності. І ця проблема вже наявна в Україні: державу було внесено в лист країн з потенційним ризиком поширення мультирезистентного туберкульозу (МРТБ) в 2021-2025 роках [1-3].

Мета. Дослідити епідеміологію, діагностику та лікування ТБ, зокрема хіміорезистентного, з метою виявлення імовірних шляхів оптимізації терапії хворих на МРТБ в Україні, які мали б практичне значення для вітчизняної системи охорони здоров'я.

Матеріали та методи. Ретроспективний аналіз літературних джерел міжнародних наукометричних баз даних, а також звітів МОЗ України та ВООЗ.

Результати та їх обговорення. При вивченні літератури з метою пошуку шляхів оптимізації менеджменту хіміорезистентного туберкульозу звертає на себе увага проблема гіподіагностики в цілому туберкульозної патології в нашій країні. Таким чином, МОЗ повідомляє про незначне підвищення (на 2.5%) загальної захворюваності на ТБ і навіть зниження аж на 17.6% кількості випадків серед підлітків у 2022 році. Однак наведена статистика йде всупереч із даними міжнародних наукометричних баз, в яких Україні відводиться 2 місце в регіоні за спалахами МРТБ, а також враховується факт масової міграції населення в 2022 році та кризова ситуація в країні, які не могли не відобразитися на якості активної діагностики ТБ. За деякими несприятливими оцінками, розповсюдженість хвороби може сягати 79 випадків на 100 тис. українців, зокрема й за рахунок хіміорезистентних видів [4-5]. Додавши до вищесказаного факт існування стертих клінічних форм, з приводу яких хворі, найімовірніше, не звертатимуться по допомогу, а також фінансові проблеми населення, низький рівень санітарної культури і т.д., можна зрозуміти усю складність епідеміологічної ситуації. Вирішенням даної проблеми може бути введення в медичну практику скринінгових програм (принаймі методом анкетування, що є найбільш бюджетним способом виявити симптоми серед населення, на які пацієнти могли не звернути уваги), підвищення обізнаності лікарів (як загальної практики, так

і вузькоспеціалізованих) про епідеміологічні дані в нашій країні, проведення санітарно-просвітницької роботи з населенням тощо.

Окремо з вивчених матеріалів слід виділити питання діагностики та призначення відповідного лікування при антибіотикорезистентності, адже віднайти якогось універсального рішення поки що не вдалося: результати вивчення генотипу збудника на предмет ділянок ДНК, відповідальних за стійкість до терапії, далеко не завжди прямо корелюють із результатами фенотипового дослідження виділених культур [6]. З іншого боку, останній метод вимагає досить багато часу, зважаючи на повільний зріст бактерій на поживних середовищах (пришвидшити який можна хіба що застосуванням рідинно-культуральних систем ВАСТЕС), тоді як важкий перебіг туберкульозу вимагатиме негайного початку терапії. Міркування щодо розв'язання цієї дилеми може бути таким: для розвитку характерних побічних ефектів фармпрепаратів, як правило, потрібен час, у той час як деякі ускладнення ТБ можуть призвести хворого до ургентного стану (кровотечі, спонтанного пневмотораксу тощо). А тому компромісним рішенням можна вважати проведення першопочаткової оцінки стану хворого та у випадку тяжкої патології призначати схему лікування відповідно до вже наявних лабораторних даних або загальноприйнятих схем із подільшою корекцією після отримання нових результатів. Звичайно, не можна оминати увагою і факт розробки нових протитуберкульозних препаратів, вивчення яких є перспективним для подолання хіміорезистентності: даламаніду, бедаквіліну, претоманіду, лінезоліду тощо [7].

Також потрібно зупинитися на проблемі соціальної та психологічної підтримки пацієнтів із ТБ. Слід пам'ятати, що вагомим фактором у небажанні обстежуватися та лікуватися може бути явище стигматизації в суспільстві, що може призвести до виключення пацієнта із свого звичного кола спілкування, а також усвідомлення ризику, наприклад, втрати роботи через хворобу. Отримання від лікаря заключення про туберкульозну інфекцію, зокрема хіміорезистентний ТБ (особливо якщо прогноз виліковування – сумнівний або несприятливий), а також необхідність ізолюватися задля уникнення небезпеки інфікування інших осіб може серйозно відобразитися на психоемоційному стані хворого, зменшивши мотивацію до продовження лікування. Усі наведені фактори потрібно враховувати при проведенні відповідних заходів з охорони здоров'я. А отже – створення програм психо-соціальної підтримки хворих на ТБ має бути невід'ємною складовою протитуберкульозної кампанії МОЗ України.

Висновок. Підсумовуючи вищесказане, можемо дійти висновку, що умовами оптимізації менеджменту МРТБ в Україні є: проведення скринінгових заходів задля своєчасної діагностики усіх форм ТБ; здійснення санітарно-просвітницької роботи; сприяння активному виявленню інфекції завдяки підвищенню епідеміологічної інформованості серед представників охорони здоров'я; забезпечення медичних закладів фтизіатричної служби сучасною апаратурою для виявлення генів стійкості мікобактерій та технологією культивування ВАСТЕС; впровадження на український фармринок найсучасніших протитуберкульозних засобів (бедаквілін, претоманід, даламанід і т.д.) та заохочення вітчизняних виробників у дослідженні та виготовленні цих препаратів; забезпечення хворих на ТБ соціальними гарантіями та психологічною підтримкою.

Список використаних джерел:

1. European centre for disease prevention and controll. Tuberculosis. Annual epidemiological report for 2020 – Surveillance report. Retrived from: https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/tuberculosis-annual-epidemiological-report-2020_1.pdf

2. Центр громадського здоров'я МОЗ України «Захворюваність на туберкульоз в Україні у 2020 році знизилася майже на 30%». Retrieved from <https://www.phc.org.ua/news/zakhvoryuvanist-na-tuberkuloz-v-ukraini-u-2020-roci-znizilasya-mayzhe-na-30#:~:text=У%202020%20році%20в%20Україні,%2C1%20до%2042%2C2>.
3. World Health Organization. Global tuberculosis report 2022. Retrieved from: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/363752/9789240061729-eng.pdf?sequence=1>
4. Innocent K. Paul, Goodluck Nchasi, Deusdedith B. Bulimbe, Meshack K. Mollel, George G. Msafiri, Alex Mbogo, Mayunga B. Mswanzari, Msengi Joseph, Ashraf Mahmoud, and Anastasiia Volkova Public health concerns about Tuberculosis caused by Russia/Ukraine conflict Health Sci Rep. 2023 Apr; 6(4): e1218. Published online 2023 Apr 17. doi: 10.1002/hsr2.1218 PMID: PMC10108851 PMID: 37077183
5. Центр громадського здоров'я МОЗ України «Статистика ТБ». Retrieved from <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/tuberkuloz/statistika-z-tb>
6. Seung, K. J., Keshavjee, S., & Rich, M. L. (2015). Multidrug-Resistant Tuberculosis and Extensively Drug-Resistant Tuberculosis. Cold Spring Harbor Perspectives in Medicine, 5(9), a017863. doi:10.1101/cshperspect.a017863
7. Kwon, Y.-S., & Koh, W.-J. (2015). Synthetic investigational new drugs for the treatment of tuberculosis. Expert Opinion on Investigational Drugs, 25(2), 183–193. doi:10.1517/13543784.2016.1121993

СЕКЦІЯ XVIII. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ГРОШЕЙ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Лесів Ігор Ігорович

викладач історії, спеціаліст II категорії

Відокремлений структурний підрозділ

*«Бурштинський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету», Україна*

Вже століттями значне місце в економіці належить грошам. Випуск грошей тісно пов'язаний з національним суверенітетом та символізує владу держави. Відносини, що виникають з приводу їхнього випуску та використання, складають грошову систему. Грошові системи постійно розвивалися, взаємодіючи з політичним та економічним середовищем, яке їх оточувало. Події у грошовому секторі кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. засвідчують, що еволюція грошових систем продовжується, адже з'являються нові ознаки та особливості їхнього функціонування. З огляду на це грошова система незалежної України є важливим питанням сьогодення.

Після проголошення незалежності України (серпень 1991 р.) та розпаду СРСР (грудень 1991 р.) постало важливе завдання перед молодого державою – створення національної грошової системи. 10 грудня 1991 р. своєю постановою Президія Верховної Ради затвердила назву грошової одиниці — гривню, її покупюрну побудову, а також перелік видатних історичних та культурних постатей України, портрети яких мали помістити на лицьовій стороні банкнот.

На початку 90-х років ХХ ст. Україна стикнулася з економічною кризою, спадом виробництва, кризою неплатежів, падінням доходів населення, гіперінфляцією. Верховна Рада України 9 вересня 1991 р. прийняла рішення про введення з січня 1992 р. в обіг купонів багаторазового використання. Їх планувалося використовувати лише 4 – 6 місяців. Купоно-карбованці слугували перехідною грошовою одиницею між радянським карбованцем та майбутньою українською гривнею.

З введенням купоно-карбованця у готівковому обігу в Україні одночасно опинились дві валюти (радянські карбованці та українські купоно-карбованці). За продовольчі та промислові товари розраховувалися винятково купоно-карбованцями, а для розрахунків за послуги, та інші види платежів приймалися як радянські карбованці так і купоно-карбованці за курсом 1:1. Поступово, у квітні 1992 року, весь готівковий обіг заповнився купоно-карбованцями.

12 листопада 1992 року в Україні було припинено функціонування радянського карбованця в грошовому обігу. З цього часу законним і єдиним засобом платежу став карбованець багаторазового використання Національного банку України [1].

Україна на той час не мала потужностей для виготовлення купонокарбованця, тому виробниками грошових знаків були французька фірма «Imprimerie Speciale de Banque» та британська компанія “Thomas De La Rue Company Limited”. Насамперед було випущено купюри номіналами 1, 3, 5, 10, 25, 50, 100 карбованців. Вони були надруковані на папері низької якості, мали однотипне оформлення.

Купоно-карбованці знаходилися в обігу аж до 1996 року. Саме ця грошова одиниця стала протягом 1992-1994 років жертвою гіперінфляції, зумовленої економічною кризою перехідного періоду. Так, наприклад, якщо в 1992 році найвищою за номіналом банкнотою, що перебували в обігу, були 1000 карбованців, то в 1993 р. — вже 100 000 карбованців, у 1994 р. — 500 000 а в 1995 р. — 1 мільйон.

Хоч через важке економічне становище запроваджувати постійну національну валюту було ризиковано, але це не перешкодило розпочати підготовку до появи в Україні гривні. Над їх художнім оформленням працювали художник-графік Василь *Лопата* та дизайнер Борис *Максимов*. У жовтні 1991 р. було замовлено виготовлення 1, 2, 5, 10 і 20 гривень канадській компанії “Canadian Banknote Company Limited”, а пізніше 50, 100 та 200 гривень – британській компанії “Thomas De La Rue Company Limited”. З появою у березні 1994 р. власної Банкотної фабрики було створено Банкотно-монетний двір НБУ і гроші вироблялись вже в Україні. Постачальником паперу є Фабрика банкнотного паперу НБУ в Малині Житомирської області [2].

У 1995 – першій половині 1996 рр. посилились стабілізаційні процеси в економіці. Це створило належні умови для запровадження гривні. 25 серпня 1996р. прийнято Указ Президента України “Про грошову реформу в Україні”. Згідно нього з 2 до 16 вересня 1996 р. в Україні провели грошову реформу. За встановленим курсом було перераховано в гривні ціни, тарифи, оклади заробітної плати, стипендії, пенсії, кошти на рахунках підприємств, установ та організацій, а також вклади громадян [3]. В ті дні на території України в готівковому обігу перебували як гривня, так і український купоно-карбованець. Надалі грошовою одиницею стала лише гривня.

Через те, що купюри зношувались, їх підробляли та з метою поліпшення організації готівкового обігу випускали нові банкноти. Є 4 покоління гривневих банкнот:

Перше покоління (1992 р.). Передбачали випустити всі затверджені номінали гривні – 1, 2, 5, 10, 20, 50, 100, 200, але в обіг було випущено лише банкноти номіналом від 1 до 20 гривень, 50- та 100-гривневі банкноти були виготовлені, але в обіг не потрапили, а ескізний проект 200-гривневої банкноти навіть не отримав кінцевого втілення.

Друге покоління (1994—2001 рр.). В 1996 р. випущено 1 гривню нового зразка та банкноти номіналами 50 і 100 гривень. У 1997 р. було замінено решту номіналів. 22 серпня 2001 року в обіг було введено новий номінал – 200 гривень.

Третє покоління (2003—2006 рр.). У 2003 р. в обіг надійшла банкнота номіналом 20 гривень, інші номінали було введено в обіг у 2004—2007 рр., серед них новий номінал – 500 гривень.

Четверте покоління (2014—2019 рр). З 2018 року Національний банк України проводить заміну банкнот номіналами 1, 2, 5 та 10 гривень на монети, а також припиняє карбування розмінних монет в 1, 2, 5 та 25 копійок. З 25 жовтня 2019 року в обіг було введено банкноту номіналом 1000 гривень.

Також в обіг вводяться пам’ятні банкноти, які присвячені сучасним українським подіям (боротьбі проти російських загарбників та увічненню сили народу) чи річницям подій (20-ї річниці створення Національного банку України, 30-річчю незалежності України).

Можемо зробити висновок, що гроші відіграють важливу роль як в економічній сфері, так і у соціальній, а отже і для держави, тому створення національної валюти є невід’ємним атрибутом державності.

Список використаних джерел:

1. Були запроваджені купони. URL: <https://nmiu.org/tsoho-dnia/2143-buly-zaprovadzheni-kupony>
2. До 18-тої річниці проведення грошової реформи в Україні. URL: <https://bank.gov.ua/ua/archive-news/all/98272-do-18-toyi-richnitsi-provedennya-groshovoyi-reformi-v-ukrayini>
3. Семко Т.В. Історія становлення та розвитку української гривні. Семко Т.В., Руденко М.В., Петченко М.В. Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського. 2009. Випуск 6/2009 (59). Частина 1. С.221–223.
4. Скоморович І. Г. Становлення грошової системи в незалежній Україні. Науковий вісник: Збірник науково-технічних праць. Львів: НЛТУУ, 2007. Випуск. 17.2. С. 208–213.

СЕКЦІЯ ХІХ. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ

Мартинів Любомир Ігорович

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Українська мистецька музична традиція у діаспорі від кінця ХІХ ст. розвивалася у процесі композиторської, виконавчої та педагогічної діяльності її носіїв в інструментальному, вокальному, хоровому напрямках, а також фольклорному чи академічному стилях. У часо-просторовому вимірі фольклорна традиція утвердилася у період першої (т.зв. «трудова» еміграція з кінця ХІХ і на початку ХХ ст.) і другої («політична» еміграція міжвоєнного періоду) хвиль еміграції. У період після Другої світової війни (це вже третя емігрантська хвиля) спостерігаємо утвердження класичного, академічного стилю у розвитку музичної культури української діаспори. Завдячуючи аматорській і професійній діяльності українських митців, українське музичне мистецтво в полікультурному середовищі діаспори зберегло автентичність, уникнуло впливу політичної кон'юнктури тоталітарного режиму, а також і художньо-естетичної деформації творчого процесу.

Наступні хвилі української еміграції, а також переселенці у Північну Америку після повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року засобами музичного мистецтва сповіщають світові про свою Батьківщину, її історію та культуру, біль війни, прагнення перемоги, миру і справедливості.

Музична традиція української діаспори у США у лінійній часовій парадигмі репрезентована діяльністю низки українських митців, зокрема Юрія Плевако-Оранського, Вірко Балея, Павла Гінтова. Як зазначає С.Дацюк, шану від сучасників і нащадків Ю.Плевако-Оранський заслужив як диригент, організатор молодіжного хору та оркестру, ініціатор створення та автор фільмованих портретів українських композиторів «Альбоми на екрані», монументального «Ілюстрованого енциклопедичного покажчика українських композиторів поза межами України», до якого увійшли відомості про понад 150 українських композиторів у діаспорі – країнах Європи, США, Канади, Південної Америки, Австралії та ін. [2, с.30–31].

Видатною постаттю українського музичного мистецтва у діаспорі є Вірко Балея. Він один з перших, хто проявив дослідницько-популяризаторський інтерес до проблеми вивчення модерного напрямку в українській музичній традиції діаспори. Як зазначає О.Гармель, постійним лейтмотивом творчого життя В.Балея було свідоме, наполегливе прагнення дізнатися про сучасну йому українську музику. В.Балея неодноразово виступав із розповідями про сучасних українських композиторів у різних мистецьких центрах, читав лекції у Гарвардському, Єльському, Ратгерському університетах, у Клівлендському інституті музики (США), в університеті Торонто (Канада) тощо [1, с.8–10.].

Важлива роль в музичному середовищі діаспори Павла Гінтова, який так говорить про свою ідентичність з Україною: «Я завжди називаю себе виключно

українським піаністом. Найважливіше – це те, ким ти сам себе відчуваєш. Шопен жив у Парижі, але, напевне, він би здивувався, якби хтось назвав його французьким композитором. Олександр Кошиць, Соломія Крушельницька, чи Федір Якименко жили закордоном, але завжди вважали себе українськими музикантами». А найважливішу мету для себе особисто і всіх українських музикантів у діаспорі піаніст визначає – «грати і записувати твори наших композиторів, щоб їх знав весь світ так, як знають Шопена, Ліста чи Дебюссі. Я дуже прагну робити для цього все, що зможу» [3]. Постать П.Гінтова належить до нової генерації української діаспори, у творчості яких поєднано мистецьку діяльність на чужині, палку, дієву любов до України, чітку громадянську позицію щодо подій в Україні і світі, що свідчить не лише про приналежність митця до традиції, а власне її повноту і життєдайну творчу силу.

Музичне мистецтво української діаспори у єдності поколінь митців, стильових особливостей творчості і напрямків діяльності зберегли традицію вияву у мистецтві звуку естетично-раціонального ставлення до оточуючого світу, яке засноване на ідеалах краси, добра, істини і свободи.

Список використаних джерел:

1. Гармель О. Феномен діаспори в аспекті пам'яті культури (на прикладі творчості Вірка Балея). Науковий вісник Національної музичної академії України імені П.І.Чайковського. 2018. Випуск 121. С.7–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnmau_2018_121_3.
2. Дацюк С. Видатний представник музичного мистецтва української діаспори: диригент Юрій Оранський (до 100-річчя від дня народження). Хорове мистецтво України та його подвижники. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м.Дрогобич, 19–20 жовтня 2017 року). 358 с. С.18–33. URL: <https://dspu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/xorove-mystectvo-urayiny-ta-jogo-podvyzhnyky-2017.pdf>
3. Павло Гінтов: про вплив російської пропаганди у США та головну мету українських музикантів. Авторка: Аліна Черній від 09.10.2022. URL: <https://theclaquers.com/posts/10188>.

СЕКЦІЯ XX. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

ANALYSIS OF THE APPLICATION OF THE NORMALIZED DIFFERENCE WATER INDEX (NDWI) IN THE ODESA BAY AREA OF THE BLACK SEA

Sryberko Anastasiia

applicant for higher education,
3rd year student of the educational and scientific hydrometeorological institute
Odessa State Environmental University, Ukraine

Sryberko Andrii

ORCID ID: 0000-0001-7683-9628
PhD in Earth Sciences, Research Fellow
*State Organization "Institute of market and economic-ecological researches
of the National Academy of Sciences of Ukraine", Ukraine*

Today, studies of the condition of coastal strips of water bodies are relevant all over the world, in particular in Ukraine. After all, the issue of protection and preservation of the maritime coastal zone is one of the most important directions in the legislative and scientific fields of the seaside states of the World. Coastal ecosystems are known to be among the most productive on Earth. They provide essential ecosystem services such as coastal protection from storms, fish feeding grounds and others. [1].

Marine science research is greatly facilitated by the availability of satellite remote sensing information. This is due to the fact that satellite measurements make it possible to cover large areas with high spatial resolution, despite the state borders of individual states, their economic zones, etc. Deciphering water and land objects using vegetation indices is very popular among international and Ukrainian scientists in the field of Earth Sciences.

Recently, multispectral satellite images of the Earth's surface have been used to study the variability of the state of the sea coastline. The combination of data from different spectra of the Earth's surface survey gives us detailed information about the type and location of the corresponding object on the Earth's surface.

The aim of our work was to investigate the state of the coastal strip in the Odesa Bay based on satellite information. For this, we needed to clearly distinguish the boundary between land and sea in the data of satellite images. We applied Normalized Difference Water Index (NDWI) and Modified Normalized Difference Water Index (MNDWI) satellite image processing methods to solve this problem.

The NDWI is used to identify open water features and highlight them on a satellite image against the background of soil and vegetation. The NDWI is calculated using a combination of GREEN-NIR (visible green and near-infrared) to detect subtle changes in water content of the water bodies [2]. The NDWI is calculated by the formula:

$$NDWI = \frac{Green - NIR}{Green + NIR} \quad (1)$$

The MNDWI is calculated using a combination of GREEN-SWIR (visible green and shortwave infrared channels). This combination allows for improved display of open water

objects. It also reduces the values of built-up areas, which are often correlated with open water areas in other indices [3, 4]. The MNDWI is calculated by the formula:

$$MNDWI = \frac{Green - SWIR}{Green + SWIR} \quad (2)$$

We will give an example of the application of NDWI and MNDWI in the Odesa Bay of the Black Sea in August 2005 to visualize the results obtained on the basis of satellite information. Information from the Landsat 5 satellite with the Landsat Thematic Mapper (TM) sensor served as the initial data. The distribution of the spectral channels of the Landsat 5 [5] satellite is given in the table. 1.

We first applied formula (1) to separate the boundary between land and water. Channels 2 and 4 served as the initial data (Table 1). Calculations were made on the basis of a professional geographic information system with open-source code (QGIS)[6]. Also, the Semi-Automatic Classification Plugin (SCP) was additionally installed to the QGIS software. The Semi-Automatic Classification Plugin is a free open-source plugin for QGIS that allows for the semi-automatic classification (also known as supervised classification) of remote sensing images. It provides several tools for the download of free images, the preprocessing, the postprocessing, and the raster calculation [7].

Table 1

Landsat 5 (TM) Bands

Band number	Band name	Wavelength, μm	Resolution, m
1	Visible Blue	0.45 – 0.52	30
2	Visible Green	0.52 – 0.60	30
3	Visible Red	0.63 – 0.69	30
4	NIR	0.76 – 0.90	30
5	SWIR 1	1.55 – 1.75	30
6	Thermal	10.40 – 12.50	120
7	SWIR 2	2.08 – 2.35	30

The results of the calculations of the separation of water and land in the Odesa Bay of the Black Sea based on the QGIS software according to formula (1) are shown in Fig. 1.

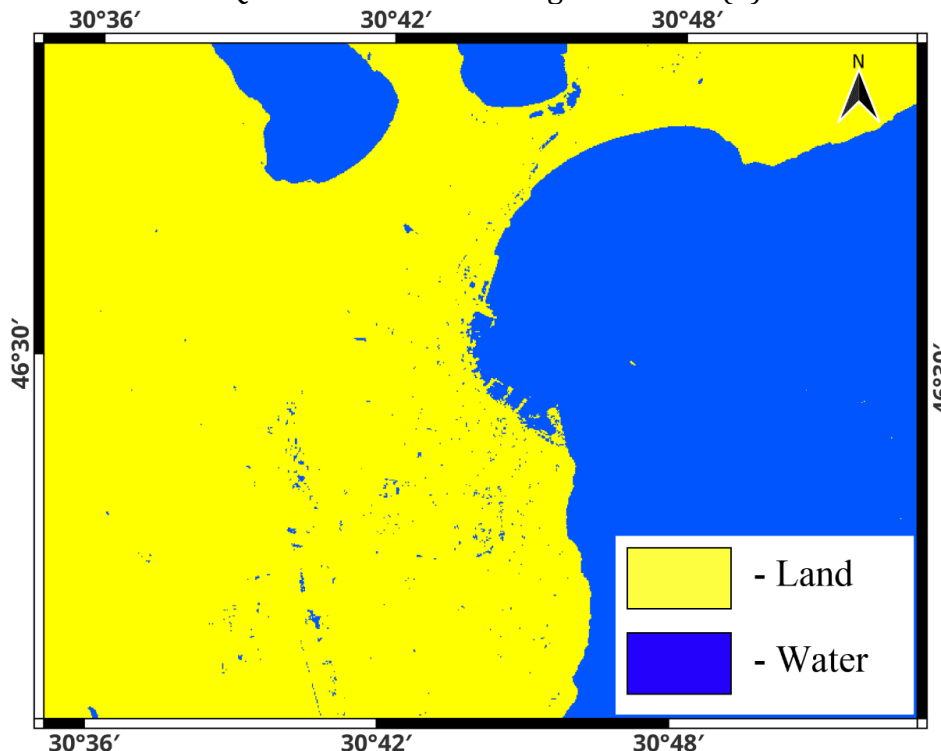

Fig. 1. NDWI raster surface map

As can be seen from fig. 1, we managed to clearly distinguish the territory of the land and the water area of the sea. But a lot of "noise" can be observed along the coastline, in particular in the Odesa seaport area and on a large area of land. This "noise" can be explained by the fact that built-up areas correlate with areas of open water.

We checked the quality of the calculations for calculating the separation of water and land according to formula (2) under the identical conditions of the calculations in Figure 1. The results of calculations in the Odesa Bay area of the Black Sea based on the QGIS software according to formula (2) are shown in Fig. 2.

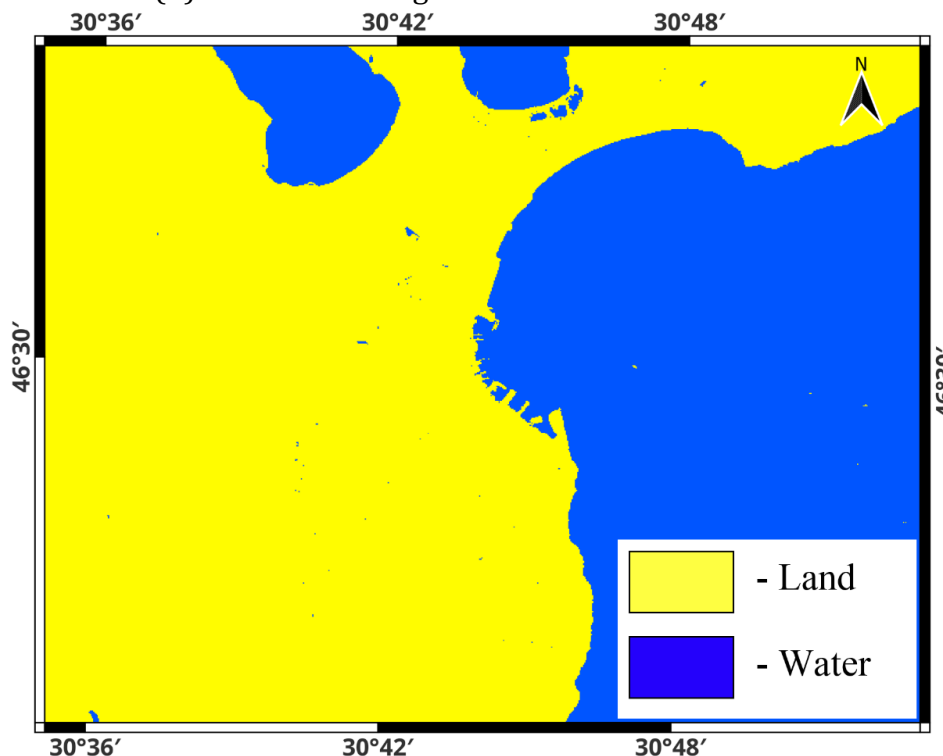

Fig. 2. MNDWI raster surface map

In fig. 2, it can be seen that a significant area of "noise" has disappeared. In fig. 2 visually more clearly displayed elements of the coastline and water bodies.

Thus, we believe that it is better to use the MNDWI method for detailed studies of the state of coastlines and water bodies, tracking their spatial-temporal variability.

References:

1. Stepanova, Yu.V. (2023). Preservation of the ecological state of the marine coastal zone of Ukraine as a strategic goal of blue growth. *Economic Innovations*, 25(3(88)). pp. 230-242. [https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.3\(88\).230-242](https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.3(88).230-242)
2. EOS Data Analytics. Normalized Difference Water Index. (2023). Retrieved from <https://eos.com/make-an-analysis/ndwi/>
3. Esri ArcGIS Pro. Band Arithmetic function. (2023) Retrieved from <https://pro.arcgis.com/en/pro-app/latest/help/analysis/raster-functions/band-arithmetic-function.htm>
4. Xu, H. (2006). Modification of Normalised Difference Water Index (NDWI) to Enhance Open Water Features in Remotely Sensed Imagery. *International Journal of Remote Sensing*, 27(14), 3025-3033. DOI: <https://doi.org/10.1080/01431160600589179>
5. EOS Data Analytics. Landsat 5 (TM). (2023). Retrieved from <https://eos.com/find-satellite/landsat-5-tm/>
6. QGIS. Discover QGIS. (2023). Retrieved from <https://qgis.org/en/site/about/index.html>
7. Semi-Automatic Classification Plugin. Introduction. (2023). Retrieved from <https://semiautomaticclassificationmanual.readthedocs.io/en/latest/introduction.html>

ОЦІНКА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ТА ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Терентьєва Аліна Юріївна

здобувач вищої освіти I курсу магістерського рівня
факультету Геології, географії, рекреації і туризму
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Науковий керівник: Прасул Юлія Іванівна

канд. географ. наук, доцент
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Історико-культурна та природна спадщина є цінним національним надбанням, яке необхідно зберігати та передавати майбутнім поколінням. Однак вона є вразливою до різних негативних впливів. Наявність таких питань та проблем як недосконалість законодавства, відсутність єдиної системи обліку та моніторингу об'єктів спадщини призводять до низького рівня її оцінки в районах, областях та країні в цілому.

Полтавська область є унікальним регіоном з багатою історією та культурою. Природна та історико-культурна спадщина Полтавської області має свої особливості та чіткі відмінності від інших територій завдяки своїм культурним, традиційним, історичним та географічним чинникам.

Полтавська область є територією, для якої характерним є значна кількість як історико-культурних, так і природних об'єктів спадщини. Основними проблемами для оцінки спадщини є відсутність точних реєстрів та відсутність даних за новим адміністративним поділом. Відповідно для оцінки за новими районами Полтавської області було використано реєстр за 2020 рік [1] та проект «Природа України», а саме частина про природно-заповідний фонд за областями України [2].

За підрахунками загальна кількість об'єктів історико-культурної спадщини на території Полтавської області становить 1204 об'єкти. Цей показник є низьким і це пояснюється декількома причинами: виключення з реєстрів усіх пам'яток, які підлягають закону про декомунізацію, та тривалий час, який необхідний для включення нового об'єкту до реєстру. Відповідно, за регіонами найбільша кількість об'єктів розташована у Полтавському районі – 392 об'єкти, наступним є Миргородський район – 291 об'єкт, Лубенський район – 245 об'єкт, Кременчуцький район – 185 об'єктів та місто Полтава – 91 об'єкт (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка історико-культурної спадщини Полтавської області

показник оцінки	адміністративна одиниця	м. Полтава	Полтавський р-н	Лубенський р-н	Миргородський р- н	Кременчуцький р- н
1	2	3	4	5	6	
Площа району, км ²		112,52	10 844,2	5473	6287,7	6101,3
Кількість населення, осіб		279 593	595 912	190 138	204 873	396 055
Всього об'єктів, од.		91	392	245	291	185

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6
Щільність об'єктів спадщини					
об'єктів/км ²	0,8				
об'єктів/ тис км ²		36,29	44,76	46,28	30,32
Модифікований показник концентрації об'єктів	0,0019	0,00043	0,00073	0,00078	0,0003
Коефіцієнт локалізації	19,84	0,87	1,07	1,11	0,72
Частка території за кількістю об'єктів, %	7,56	32,56	20,34	24,17	15,37
Частка території за площею, %	0,38	37,62	19,03	21,77	21,22
Коефіцієнт різноманітності	6	4	4	4	4

[авторська розробка]

Відповідно до загальної площі адміністративних одиниць, найвища щільність об'єктів характерна для районів з найменшою площею, а саме Лубенського та Миргородського. Однак, для Кременчуцького району, у якого площа є меншою за Миргородський, показник щільності є меншим через значно меншу кількість історико-культурних об'єктів.

Для визначення розвитку історико-культурних ресурсів за районами області було обрано модифікований показник концентрації об'єктів. Так, найвищий показник є характерним для міста Полтави, адже при розрахунку враховувалися як площа, що є невеликою у даному випадку, так і кількість населення. Наступні найкращі показники належать Лубенському та Миргородському районам. Це зумовлено невеликою площею, невеликою кількістю населення та доволі високою, у порівнянні з іншими районами, кількістю об'єктів історико-культурної спадщини. Показник Полтавського району обумовлений значною площею району та незначною кількістю об'єктів. Найменший показник у Кременчуцького району – 0,0003, зумовлений невеликою площею, що вміщує доволі велику кількість населення і характеризується малою кількістю об'єктів.

Обрахувавши частки територій за кількістю об'єктів та за площею, було вираховано коефіцієнт локалізації. Найвищі показники були притаманні для Лубенського та Миргородського районів, адже що частка об'єктів, що частка площі у загальній структурі становили приблизно однакове відсоткове співвідношення. В той час як для Полтавського району частка площі значно перевищувала показники частки об'єктів. Для Кременчуцького району ситуація є аналогічною. Тільки для показників м. Полтава є характерним значне переважання частки території над часткою об'єктів.

Щодо коефіцієнту різноманітності, то найбільш поширеними є пам'ятки археології, історії, монументального мистецтва та архітектури. Але є і відмінності. Так для Полтави також характерними є пам'ятки садово-паркового мистецтва та містобудування. А для Полтавського району пам'ятка науки та техніки, яка більше ніде не зустрічається по області.

При оцінці природної спадщини Полтавської області були використані наступні показники: кількість об'єктів ПЗФ, їх площа, частка заповідності території, щільність ПЗФ, кількість та площа нестійких об'єктів ПЗФ, їх частка до загальних показників ПЗФ за площею та кількістю, індекс та коефіцієнт інсуляризованості.

Так, загальна кількість об'єктів ПЗФ у Полтавській області становить 396 одиниць. Найбільша кількість характерна для Полтавського та Лубенського районів. Для Полтавського району такий показник обумовлений значною площею району, а для Лубенського – значною кількістю малих за площею об'єктів природно-заповідного фонду. Найменша кількість об'єктів у Кременчуцькому районі (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка природної спадщини Полтавської області

показник оцінки \ адміністративна одиниця	Полтавський р-н	Лубенський р-н	Миргородський р-н	Кременчуцький р-н
Площа району, км ²	10 844,2	5473	6287,7	6101,3
Кількість ПЗФ всього	149	111	86	50
Площа ПЗФ всього, га	59 003	45 123,82	27 628,28	67619,36
Відсоток заповідності, %	4,69	8,24	4,39	11,08
Щільність об'єктів ПЗФ одиниць, 100 км ²	1,37	2,02	1,36	0,81
Кількість нестійких (до 50 га)	81	60	39	21
Площа нестійких (га), Sn	663,1	843,92	329,78	322,76
Im	0,0112	0,0187	0,0119	0,004
In	0,543	0,540	0,453	0,420
Індекс Інсуляризованості	0,282	0,28	0,23	0,21
Коефіцієнт Інсуляризованості	3,54	3,57	4,34	4,76

[авторська розробка]

При цьому найбільші площі об'єкти ПЗФ займають саме у Кременчуцькому та Полтавському районах. Для Полтавського району з великою площею є характерним і велика кількість об'єктів, а для Кременчуцького району варто зазначити високі показники щодо кількості нестійких об'єктів природно-заповідного фонду. Даний показник становить 21 об'єкт, це менше половини від загального показника об'єктів на зазначеній території. Для порівняння, у Лубенському районі загальна кількість об'єктів природної спадщини становить 111 об'єктів. Це один з найбільших показників по області. Проте загальна площа складає лише 45 123 га. Це пояснюється тим, що 60 об'єктів цього району відносять до нестійких об'єктів ПЗФ. Тобто площа кожного з них є меншою за 50 га і є екологічно нестійкою, бо не може однозначно забезпечити відтворення біорізноманіття території.

Важливим також є індекс інсуляризованості. При обрахунках за адміністративним поділом найвищі показники характерні для Полтавського та Лубенського районів. Саме на цих територіях кількість невеликих об'єктів ПЗФ є найбільшою. Вони є екологічно нестабільними, їх роль в існуючій природоохоронній мережі є незначною. Найвищий індекс відповідає Кременчуцькому району – 0,21.

Для покращення екомережі об'єктів ПЗФ варто використовувати коефіцієнт інсуляризованості. Так, наприклад, найвищі показники відповідають Кременчуцькому та Миргородському районам. Відповідно у 4,76 та 4,34 разів необхідно збільшити екомережу територій для досягнення оптимального співвідношення об'єктів екологічної мережі та господарських систем.

Висновки. Полтавська область має ресурси для розвитку як історико-культурного туризму, так і природного туризму. Проте сучасне використання цих ресурсів є мінімальним, адже територіальні громади не отримують прибуток від туризму. Головними проблемами є слабка система управління, відсутність заохочувальних заходів для розвитку туризму в області, невибудований до кінця туристичний імідж області, незацікавленість суспільства до розвитку туристичної мережі на власній території

Список використаних джерел:

1. Міністерство культури та інформаційної політики України : офіційний веб-сайт. URL : <https://mkp.gov.ua/content/kulturna-spadshchina.html>.
2. Природно-заповідний фонд Полтавської області в розрізі територіальних громад. *Природа України*. URL : <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-16.html>.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ ІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«НАУКОВІ ОРІЄНТИРИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ»**

3 листопада 2023 року ♦ Суми, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 03.11.2023. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 11,39. Замовлення № 23/003. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: info@mcnd.org.ua

Видавець: ТОВ «УКРЛОГОС Груп».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7860 від 22.06.2023.